

SZERKESZTETTE:
HORVÁTH ILDIKÓ

TOLMÁCSOLÁS A BÍRÓSÁGON

Esettanulmányok a bírósági
tolmácsolás gyakorlatából

TOLMÁCSOLÁS A BÍRÓSÁGON

Esettanulmányok
a bírósági tolmácsolás gyakorlatából

SZERKESZTETTE: HORVÁTH ILDIKÓ

TOLMÁCSOLÁS A BÍRÓSÁGON

Esettanulmányok
a bírósági tolmácsolás gyakorlatából

SZERKESZTETTE: HORVÁTH ILDIKÓ

*hvg***orac**

Lap- és Könyvkiadó Kft.

© Benkőházi Szilvia, 2017
© Horváth Ildikó, 2017
© Jakab Enikő, 2017
© Kádas-Kemler Beáta, 2017
© Müller Ákos, 2017
© Németh Gabriella, 2017
© Szabó Orsolya Zsuzsanna, 2017
© Tóth Gabriella, 2017
© HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2017

Szakmai lektorok:

CSÖRGŐ ZOLTÁN
ELTE BTK FTT megbízott oktató, konferenciatolmács,
bíróági tolmács, szakfordító

DR. TAMÁS DÓRA MÁRIA
ELTE BTK FTT adjunktus, OFFI vezető terminológus

DR. ZAICSEK KÁROLY
ügyvéd, ELTE ÁJK megbízott oktató

ZILAHÍ ÉVA
OFFI lektorátusvezető

A kiadó számára minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

ISBN 978 963 258 352 5

Budapest, 2017
A HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. kiadása
Felelős kiadó: dr. Frank Ádám, a kft. ügyvezetője
Internet: www.hvgorac.hu
E-mail: info@hvgorac.hu
Felelős szerkesztő: dr. Gábor Zsolt
Tipográfia és műszaki szerkesztés: Harkai Éva
Szedés: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Tartalom

Előszó.....	7
HORVÁTH ILDIKÓ	
Bírósági tolmácsolás a gyakorlatban.....	9
NÉMETH GABRIELLA	
Igazságügyi etikai dilemmák és összefüggések a bírósági tolmácsolásban.....	14
JAKAB ENIKŐ	
Munkaügyi kártérítési per a bírósági tolmács szemszögéből	23
TÓTH GABRIELLA	
Polgári peres eljárás tolmácsolási eseményének olasz–magyar terminológiai vizsgálata	41
BENKŐHÁZI SZILVIA, SZABÓ ORSOLYA ZSUZSANNA	
Három fiatal, egy háromkerekű moped és három nyelv – A nyelvi közvetítés szerepe egy háromnyelvű büntetőjogi perben	75
MÜLLER ÁKOS	
A bírósági tolmácsolás dilemmái a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal menekültügyi határozatának bírósági felülvizsgálata során tartott tárgyalás fényében.....	97
KÁDAS-KEMLER BEÁTA	
Esettanulmány a szülői felügyelet gyakorlásának rendezéséről a bírósági tolmács szemszögéből.....	126

Előszó

A jelen kötet alapjául az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszéke által indított bírósági és hatósági tolmácsképzés első évfolyamának hallgatói által készített diplomamunkák szolgáltak. Tolmácsképzéseinken a végzős hallgatók szakdolgozataikban egy megfigyelt tolmácsolási eseményt dolgoznak fel a tolmács nézőpontjából. A megfigyelés és a feldolgozás legfontosabb szempontjai a tolmácsolási esemény leírása, a kommunikációs partnerek közötti viszony, valamint a szövegalkotási stratégiájuk bemutatása, a partnerek célja és érzelmi kötődése, a tolmácsolási esemény várható információintenzitása, az esemény formalizáltsága és belső szerkezete. A dolgozat szerves részét képezi továbbá a témával kapcsolatos nyelvi segédeszközök ismertetése és tartalmaz a témával kapcsolatos párhuzamos szövegek alapján készített kétnyelvű terminológiai gyűjteményt is.

A jelen kötetet első két tanulmánya a bírósági tolmácsolás általános gyakorlatát és a bírósági tolmácsolással összefüggő etikai dilemmákat mutatja be, majd ezt követően öt esettanulmányt tartalmaz. A kötet megalkotásával az elsődleges célunk, hogy tudatosítsuk a bírósági tolmácsok munkájának és szaktudásának összetettségét, a minőségi munkavégzéshez szükséges belső (a tolmács felkészültsége) és külső (rendelkezése bocsátott segédanyagok, munkakörülmények) feltételeket. A tanulmányok szerkesztésénél problémaorientált megközelítés vezérelt bennünket. Így a kötet középpontjában mindenkor a bírósági tolmács szerepe, jogai és kötelességei, valamint professzionális és nyelvi viselkedése áll. A kötetben bemutatott érdekes eseteken és élethelyzeteken keresztül betekintést nyerhetünk a bírósági tolmácsok mindennapjaiba. A kötet gyakorlatorientált, olvasmányos tanulmányokat tartalmaz, amelyek reflektáltan mutatják be a bírósági tolmácsok szakmai életének sokszínűségét. Ehhez a tolmácsolástudományi szakirodalomra támaszkodnak és egyben gyarapítják is azt.

A kötet tanulmányait a sokszínűség sok szempontból jellemzi. A tárgyalt témák tekintetében olvashatunk polgári peres és büntetőügyekről, valamint menekültügyi perekéről is. Ezekben belül szó esik munkaügyről, garázdaságról, személyi szabadság megsértéséről. A tolmácsolási eseményekben részt vevő szereplők száma is változó: az elemzett esetek között van kevés szereplős és sokszereplős (11 beidézett személy), valamint kétnyelvű, háromnyelvű (két vádlott–két tolmács) esemény is. A tolmácsolási esemény időbeli jellemzőit tekintve szerepel első tárgyalás, de olyan is, amely már számottevő előzménnyel rendelkezik, hiszen 2008-ban kezdődött. Ezenkívül a bemutatott tárgyalások hossza is változó. A megfigyelt tárgyalásokon magyarról összesen négy különböző nyelvre (angol, német, francia és olasz) folyt a tolmácsolás.

Az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszékén folyó bírósági és hatósági képzés tanmenetében nagy hangsúlyt kap a terminológiai munka, amelynek eredménye a diplomamunkák egyik fejezetét alkotja. A jelen kötet szerkesztésénél nagy dilemmát jelentett, hogy központi témája nem terminológiai jellegű, hiszen a tolmácsolási és

kommunikációs helyzetre koncentrál. Mindazonáltal az öt szakdolgozat igen komoly, alapos, értékes és sok esetben hiánypótló terminológiai munkát tartalmazott. Ezért több tanulmányban is megtartottunk olyan terminológiai elemeket, amelyek jól illusztrálják a bírósági tolmács nyelvi viselkedésének összetettségét, valamint betekintést nyújtanak a jogi szaknyelvbe. Ezáltal óhatatlanul is rávilágítanak a magyar és angol, német, francia, olasz nyelvterületek jogrendszerei közötti különbségekre.

A *Tolmácsolás a bíróságon* nem jöhetett volna létre az Országos Fordító és Fordítás-hitelesítő Iroda Zrt. aktív és elkötelezett szakmai támogatása nélkül, hiszen a bírósági és hatósági tolmácsképzésben részt vevő hallgatóink számára a szakmai gyakorlatot és hospitálást az OFFI biztosította. Köszönettel tartozunk továbbá szakmai lektorainknak a lelkes segítségükért és értékes észrevételeikért: *dr. Zaiczek Károly* jogászként, *Csörgő Zoltán* gyakorló bírósági tolmácsként és oktatóként, *dr. Tamás Dóra Mária* terminológus szemmel, *Zilahi Éva*, az OFFI lektorásutvezetője és gyakorló bírósági tolmács, pedig szakmai lektorként nézte át a tanulmányokat. Gazdagító élmény volt velük együtt dolgozni.

Köszönet illeti továbbá a bírósági és hatósági tolmácsképzésünk első évfolyamára beiratkozott hallgatóinkat is lelkiismeretes munkájukért és lelkesedésükért: mivel Magyarországon jelenleg még bármilyen általános tolmácsképesítéssel lehet bíróságon tolmácsolni, tehát a kifejezetten bírósági tolmács szakirányú képzettség nem kötelező és nem létezik bírósági tolmácsregiszter, így hallgatóink szakmai továbbképzésként vagy érdeklődésből, elhivatottságból végezték el a két féléves képzésünket. A kötet szerkesztésének ötlete a szakdolgozatok készítése és bírálata során merült fel, mivel kiemelkedően érdekes és értékes, reflektált munkákat adtak le.

A *Tomácsolás a bíróságon* hasznos olvasmány lehet mindenkinek, aki érdeklődik a bírósági tolmácsolás magyarországi gyakorlata iránt, és betekintést szeretne nyerni a tárgyalóteremben nyelvi közvetítést végző szakemberek munkájába, a tárgyalásokat a tolmács szempontjából is meg kívánja ismerni. Érdekes olvasmány lehet továbbá gyakorló és tanuló tolmácsok, tolmácsokkal dolgozó jogászok és döntéshozók számára is.

Horváth Ildikó

Bírósági tolmácsolás a gyakorlatban

HORVÁTH ILDIKÓ

horvath.ildiko@btk.elte.hu

1. Bevezető

A bírósági tolmácsolás a nemzetközi szakirodalomban igen sokat kutatott téma, a magyar tolmácsolástudományi kutatások azonban csak néhány éve indultak meg ezen a területen (Csörgő 2013; Farkasné Puklus 2016; Horváth 2013, 2014; Kállai és Mozsolits 2017). Ezzel párhuzamosan indult el a magyarországi bírósági tolmácsolás az ELTE BTK Fordító- és Tolmácsoló Tanszékén. Mindez illeszkedik a közösségi tolmácsolás térnyerésének nemzetközi tendenciájába is.

A bírósági tolmácsolással szorosan összefügg a tolmácsoláshoz való jog biztosítása (Horváth 2014). A tolmácsoláshoz való jog biztosításakor a cél az, hogy a büntetőeljárások, illetve a polgári peres eljárások során a **tisztességes tárgyaláshoz** való jogot és az alapvető **emberi, valamint nyelvi jogokat** garantálják. A tisztességes tárgyaláshoz való jog egyik alapelve a vádlott „jogi jelenléte” a tárgyaláson. A jogi értelemben vett jelenlét pedig feltételezi a „nyelvi jelenlétet” is (González 1994).

Mindebből az következik, hogy a megfelelő végzettséggel, képesítéssel és szaktudással rendelkező bírósági tolmácsok alkalmazása igen nagy horderejű kérdés, amely túlmutat a tolmácsolás pusztán szakmai kérdésein. A szakszerű tolmácsolás ugyanis olyan előnyöket biztosít az állam és polgárai számára, mint a jogbiztonságot, az igazságszolgáltatás átláthatóságát, az eljárás alá vont személyek tisztességes bánásmódhoz való jogának biztosítását, adatvédelmet. Ezenfelül elősegíti az eljárások gyorsítását a nem szakképzett tolmácsolásból adódó akadályok kiküszöbölése által.

A továbbiakban a jelen kötet tanulmányaiban használt, a tolmácsolásra és azon belül is a bírósági tolmácsolásra vonatkozó alapfogalmakat mutatom be azzal a céllal, hogy a tanulmányokban bemutatott esetekhez fogalmi keretet nyújtsak.

2. Tolmácsolás

A tolmácsolás a nyelvi közvetítés olyan formája, amelynek célja a forrásnyelven elhangzott beszéd célnyelvre történő átültetése. Ez egy igen összetett tevékenység, amelyhez jóval többre van szükség, mint két nyelv kiváló ismerete. A tolmácsolás sokkal többet takar az interlingvális transzfernél és a nyelvi készségeknél. Igen összetett kognitív feladat: egyszerű kommunikáció, beszéd folyamat, nyelvhasználat, kreatív problémamegoldás és döntéshozatal, valamint információfeldolgozás, amelynek elsajátítása egész életen át tartó tanulással jár.

A tolmácsok nyelvkombinációit aktív és passzív nyelvek szerint *A*, *B* és *C* nyelvekben határozzuk meg. Az *A* nyelv az az aktív nyelv, amelyről és amelyre a tolmács közvetít. Tehát az a nyelv, amelyet a tolmács anyanyelvi szinten beszél. A *B* nyelv szintén aktív nyelv, amelyet a tolmács második nyelvként tanult meg, és amelyet közel anyanyelvi szinten beszél. A *C* nyelv passzív nyelv, amelyről a tolmács közvetít, de nem képes úgy kifejezni magát rajta, mint egy aktív nyelven.

A tolmácsolás fajtáit leginkább a nyelvi közvetítés módja szerint lehet csoportosítani. Akkor beszélünk **szinkrontolmácsolásról**, ha a tolmács egyszerre hallja a forrásszöveget, és hozza létre a célnyelvi szöveget. Ebben az esetben legalább két tolmács hallgatja az eredeti beszédet fülhallgatókon keresztül. A beszéd nehézségétől függően a két tolmács húsz-harminc percenként váltja egymást. **Konszekutív** tolmácsolásnak nevezzük a tolmácsolás azon formáját, amikor a tolmács először a forrásszöveget hallgatja meg, majd ezt követi maga a tolmácsolás. Az eredeti szöveg hossza változó: két-három mondatról kezdve egészen tíz perc, vagy még annál több is lehet. Az eredeti szöveg hosszától függően a tolmács jegyzeteket készít. A **fülbesúgásos** tolmácsolás (chuchotage) a szinkrontolmácsolás egy különleges fajtája: a tolmács a tolmácsolást igénylő személy mellett ül, és az eredeti szöveg célnyelvre fordított változatát suttogja a közönség fülébe. Ez csak akkor megoldható, ha egy tolmácsra nem jut három-négy felhasználónál több. A **blattolás** a fordítás és a tolmácsolás közötti „hibrid” nyelvi közvetítési mód. Írott forrásnyelvi szöveg azonnali hangzó szöveggé való alakítását, azaz tolmácsolását jelenti, tehát külön tolmácsolási módnak tekinthető. Bírósági kontextusban gyakran kell a tolmácsnak blattolnia összetett írott jogi szöveget, például korábbi végzést, idézést, ítéletet vagy törvényt.

A tolmácsolást a tolmácsolási esemény fajtái alapján is lehet csoportosítani. Így beszélhetünk konferenciatolmácsolásról, bírósági tolmácsolásról, televíziós tolmácsolásról vagy közösségi tolmácsolásról. Ez utóbbi leginkább orvosi, bevándorlási vagy más szakmai kontextusban nyújt nyelvi közvetítést. A távtolmácsolás esetében a tolmács nincs jelen abban a teremben, ahol a kommunikációs esemény zajlik.

3. Bírósági tolmácsolás

A **bírósági tolmácsolás** a tolmácsolás egy specifikus fajtája. A bírósági tolmács feladata, hogy a bírósági, illetve jogi kontextusban a forrásnyelvi beszédeket a célnyelvre tolmácsolja. Magyarországon a bírósági tolmács általában két irányban dolgozik, *A* nyelvről *B* nyelvére és *B* nyelvről *A* nyelvére, tehát retour tolmácsolást is végez a szinkrontolmácsolás kivételével a fent említett tolmácsolási módokon. Szinkrontolmácsolásra tárgyalótermi kontextusban általában a nemzetközi bíróságokon kerül sor, mint például az Európai Unió Bírósága, a hágai Nemzetközi Büntetőbíróság, vagy a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága.

A bírósági tolmácsolás alapvető jellemzői miatt tekinthető a tolmácsoláson belül külön területnek. Ilyen például a **specifikus téma**, a jogi kontextus, amelyet szükséges

elsajátítani. Továbbá az is, hogy gyakran, ha nem is mindig szó szerinti értelemben, de mégis „élet-halál” a tét, amennyiben valamilyen pénzbeli büntetés vagy szabadságvesztés, esetleg egy nemzetközi gyermekelhelyezés vagy menekültügyi kérelem kérdése dől el. Tehát emberi sorsok forognak kockán.

Egy másik jellemző, hogy a bírósági tolmács alapvetően **konfliktusos helyzetben** végzi a munkáját. Annak ugyan nem szereplője, de mégis kihat rá, hiszen olyan kommunikációs folyamatban kell közvetítenie, amelyben a felek között nincs egyetértés és gyakran nem működik a sikeres kommunikációhoz szükséges együttműködés elve. Ezek gyakran érzelmileg igen telített és feszült helyzetek, ahol az indulatok gyakran elszabadulnak, többen beszélnek egyszerre.

További jellegzetessége a tárgyalótermi tolmácsolási eseményeknek, hogy a bírósági tolmács feladatát **nem egy módban, egy nyelvi irányban** végzi. Mint ahogy az is, hogy a módok között egy eseményen belül is **gyakran, gyorsan és hirtelen kell váltania**. Megeshet, hogy a vádbeszédet hosszú szakaszos konszekutív módon, a kérdés-feleleteket rövid szakaszos konszekutív módon tolmácsolja. Amikor az ügyfele nem aktív részvevője a kommunikációnak, hanem „csak” követi az eseményeket, akkor átváltakan suttogószinkronra, majd ezt követően blattolnia kell egy korábbi ítéletet, amelyet akkor lát először, és így tovább.

Ehhez még vegyük hozzá az olyan nyelven kívüli tényezőket, mint az igen gyors beszéd, a többször megszakított beszédfolyam, és az esetlegesen felmerülhető témák igen nagy száma, valamint az érzelmi túlfűtöttség.

Egy másik tényező, amely jellemző az egyes országok bírósági tolmácsolási gyakorlatára, az az, hogy előzetes felkészülésre csak a legkritkább esetben van lehetőség, hiszen az ügy iratai általában nem nyilvánosak, vagy a tolmács nem fér hozzájuk.

4. A bírósági tolmácsolás alapelvei

A bírósági tolmácsok számára az egyik legfontosabb alapelv a **semlegesség** elve. Ez az elv természetesen a többi tolmácsolási módnál is érvényesül, azonban a bírósági tolmácsolásnál hangsúlyosabban, mivel a bírósági tolmács természetesen perben álló felekkel dolgozik, akik azt várják el, hogy a tolmács ne torzítsa mondanivalójuk nyelvi formáját úgy, hogy az rájuk nézve káros legyen, vagy a másik félnek kedvezzen. Ehhez szorosan kapcsolódik a tolmács ügyfeléhez való lojalitásának kérdése is (Mikkelsen 2000). A semlegesség egyben azt is jelenti, hogy a tolmács nem rendelkezik a tolmácsolási esemény tartalmával kapcsolatos döntéshozó hatalommal, azaz a véleményének nem szabad befolyásolnia az ügy kimenetelét. A tolmács mindenkor mint kommunikációs szakember van jelen. Ezért a döntéseit a kommunikációs folyamatra vonatkozóan, a beszélői szándék megfejtése valamint az üzenet értelmezése és annak célnyelvi megfelelőjének megalkotása érdekében hozza (Horváth 2015). A tolmácsnak tehát mindenkor ügyelnie kell arra, hogy kimaradjon a peres ügyből (Edwards 1995).

Egy másik alapelv a **titoktartás**. A tolmácsok életének egyik velejárója, hogy gyak-

ran jutnak bizalmas információk birtokába. Ez a bírósági tolmácsok mindennapjaiban fokozottan így van. E tekintetben a tolmácsok az ügyvédekhez hasonlíthatók, abból a szempontból is, ami az ügyvéd és ügyfele közötti kapcsolat jellegéből adódik, miszerint az ügyvédet nem lehet arra kényszeríteni, hogy a tudomására jutott információkat felfedje. A bírósági tolmácsról gyakran kérik azt, hogy még a hozzátartozóinak se mondja el, milyen ügyben tolmácsol éppen.

A **professzionális viselkedés** egy másik olyan alapelv, amely a bírósági tolmácsoknál igen hangsúlyosan jelentkezik, és amely például az Egyesült Államokban kötelező jellegű a bírósági tolmácsok számára (Mikkelson 2000). Ezen azt kell érteni, hogy a tolmács nem hívja fel magára nem megfelelő módon a figyelmet sem öltözködésével, sem viselkedésével. A professzionális viselkedés továbbá a kollégákkal való kapcsolatra is vonatkozik például úgy, hogy a tolmács nem hangoztatja véleményét kollégáiról, azok szakmai kompetenciájukról vagy egyéb tulajdonságaikról. A professzionális viselkedés fontos összetevői még a becsületesség és az integritás.

Egy további etikai alapelv a **nyelvi pontosság és a szövegűség**. Ennek megfelelően a tolmács morális és szakmai kötelessége, hogy az elhangzottakat hűen, pontosan és hiánytalanul, tehát a teljesség igényével tolmácsolja. A büntetőeljárások tárgyalása elején a tolmácsnak gyakran esküt kell tennie, hogy hűen, hiánytalanul és pontosan (a megfogalmazás esetenként változik) tolmácsol, illetve a bírók rendszerint megkérdezik tőle, hogy tisztában van-e a hamis tolmácsolás következményeivel, és hogy ezt megértette-e.

5. A bírósági tolmács szerepe

A bírósági tolmács feladata, hogy a peres eljárások során a különböző nyelveket beszélő felek közötti kommunikációt lehetővé tegye. Ehhez nemcsak nyelvi és kulturális akadályokat segít leküzdeni, hanem jogrendszerbeli különbségeket is áthidal.

Ehhez a tolmácsolási készségeken kívül széles körű **háttérismeretekkel**, valamint **jogi alapismeretekkel** kell rendelkeznie. Ez annyit tesz, hogy olyan jogi ismeretekre van szüksége, amelyek lehetővé teszik számára, hogy a jogi környezetben zajló kommunikációs helyzetekben könnyen eligazodjon, és ezáltal zökkenőmentesen elő tudja segíteni a különböző nyelvet beszélő felek kommunikációját. Ehhez ismernie kell a munkanyelveihez kötődő országok jogrendszerét, az igazságszolgáltatási eljárások menetét, az eljárások szereplőinek feladatát, egymáshoz való viszonyát, jogait és kötelességeit. Továbbá tisztában kell lennie a tárgyalótermi protokoll szabályaival. Hiszen ne feledjük el: a tolmácsnak nem jogi szakértővé kell válnia, hanem a téma szakavatott ismerőjévé annak érdekében, hogy el tudja végezni a forrásnyelvi beszédnek a célnyelvre való átültetéséhez szükséges tartalmi és nyelvi információfeldolgozást. Nem szükséges a téma jogi szakértőjévé válnia, hiszen nem ő fogja ellátni a jogi képviselet, illetve nem ő fogja meghozni az ítéletet. A téma ismerete tehát nem az ilyen jellegű problémamegoldás és döntéshozatal céljából szükséges, hanem a nyelvi közvetítés során felmerülő nyelvi, kulturális, értelmezésbeli, szituációs és etikai problémák helyes felismeréséhez és ezek

tudatában a helyes döntések meghozatalához van rá szükség. Hiszen a tolmácsnak a nyelvi közvetítés a szakértelme, az igazságszolgáltatási eljárásokban kommunikációs szakemberként működik közre.

A bírósági tolmácsok **nyelvtudásával** kapcsolatban elmondható, hogy kifogástalanul használják az anyanyelvüket (A nyelv), illetve magas szinten ismerik az adott idegen nyelvet (B nyelv), amelyre és amelyről tolmácsolnak. A szaknyelvtudásukkal kapcsolatban megállapítható, hogy nem csak a bírósági és hatósági eljárásokat ismerik, hanem azok nyelvhasználatát és szakszókincsét is, valamint a bírósági és hatósági eljárások során használt szövegfajták jellegzetességeit. A bírósági tolmácsolás nyelvi aspektusával kapcsolatban érdemes még megjegyezni, hogy igen sokrétű nyelvtudást igényel, hiszen a tárgyalótermi jogi nyelvhasználaton kívül a per során tárgyalt témától függően lehet szükség gyakorlatilag bármilyen szaknyelvi ismeretre (orvosi, üzleti), vagy egészen hétköznapi szókincsre (pl. gyermekgondozás), vagy szleng és káromkodás tolmácsolására. Mindezt akár egy tárgyaláson belül is úgy, hogy előzetes felkészülésre csupán az idézésben szereplő per tárgya áll a tolmács rendelkezésére.

6. Összegzés

A bírósági tolmácsolás alapvető szituációs és kommunikációs jellegzetességeinél fogva a tolmácsolás egyik specifikus fajtájának tekinthető. A tolmács feladata a kommunikáció akadálymentesítése a nyelvi és kulturális akadályok leküzdése által. A tárgyalóteremben ehhez még hozzájön a jogrendek közötti közvetítés és az információbeli különbségek kiegyenlítése. Ehhez igen összetett tudásra és sokrétű tolmácsolási készségekre van szükség.

IRODALOM

- Csörgő, Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám. 51–71.
- Edwards, A. B. 1995. *The Practice of Court Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Farkasné Puklus, M. 2016. Bírósági tolmácsolás – alapelvek és elvárások. *Fordítástudomány* 18. évf. 2. szám. 40–52.
- González, R. D. 1994. The Federal Court Interpreter Certification Project: Defining World Class Standards for Court Interpretation. In: *Proceedings of IJET 4*, Brisbane: University of Queensland.
- Horváth, I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth, I. 2014. A tolmácsoláshoz való jogtól a bírósági tolmácsképzésig. *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám. 5–16.
- Horváth, I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Kállai, S., Mozsolits, A. 2017. A bírósági tolmácsok rendezetlen szerepe. <http://arsboni.hu/birosagi-tolmacsok-rendezetlen-szerepe/> (utolsó megtekintés: 2017. május 23.)

Igazságügyi etikai dilemmák és összefüggések a bírósági tolmácsolásban¹

NÉMETH GABRIELLA

gabriella.nemeth@offi.hu

1. Bevezető

Jogászként és az OFFI Zrt. vezérigazgatójaként is nagy örömmel vettem kézbe ezt a munkát. Jól eső érzés látni, hogy e kötet középpontjában a bírósági tolmács valódi szerepe, jogai és kötelességei, valamint professzionális és nyelvi viselkedése áll. Mivel egykori ügyvédi praxisomban magam is gyakran vettem részt tárgyalótermi eseményekben – tolmáccsal vagy anélkül –, ezért különösen fontosnak találom, hogy erről minél több szó essék, akár igazságügyi, akár fordítástudományi aspektusokból.

Ebben a tanulmányban igyekszem bemutatni azt, hogy milyen mértékben van és lehet hatása az *igazságügybe vetett társadalmi bizalomra* a bírósági tolmácsolásban résztvevő nyelvi közvetítő személyes tevékenységének általában véve. Rávilágítok arra is, hogy a szakmai és törvényességi felügyeleti szervek oldalán egy az állam által ráruházott jogkörében közfeladatot nyújtó szakmai szolgáltató felé milyen morális elvárások jelennek meg, éppen ebből adódóan. Nagy tehát a tolmács és a fordító felelőssége, ez nem vitás.

Végül bemutatok néhány olyan konkrét fordítóirodai megoldást, amely magas szakmai igényességgel támogatja a bírósági tolmácsolásban és a hiteles fordításokban közreműködő nyelvi közvetítők munkáját, azon nemes cél érdekében, hogy megfelelhessenek az igazságügy legmagasabb etikai kihívásainak is.

2. A bírósági tolmácsolás közbizalmi szerepe az igazságügyi eljárásokban

A bírósági tolmácsolás mindenkori hitelessége egy alapvető igazságügyi etikai kérdés, amely minden esetben a nyelvi közvetítő etikus felelősségvállalásán múlik, amelynek (vagy éppen amely hiányának) az adott jogi ügyben konkrét következménye lehetséges.

¹ A szerző jogász, 2014–2015. években az Igazságügyi Minisztérium Civilisztikai és Igazságügyi Kodifikációs Főosztályának (CIKFO) vezetője, korábban az Igazságügyi Felügyeleti Főosztály (IFFO) vezetője, valamint az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. Felügyelő Bizottságának elnöke. (A végrehajtók és az igazságügyi szakértők törvényességi felügyeletéért, a névjegyzék vezetéséért és a szakmai jogi alap- és továbbképzésekért és vizsgáztatásáért, és e témakörben születő jogszabályok kodifikációjáért az IFFO és a CIKFO felel.) A szerző 2015 óta, és a jelen cikk készítése idején is az OFFI Zrt.-nek az Igazságügyi Miniszter mint az alapítói jogok gyakorlója által kinevezett vezérigazgatója. Az OFFI Zrt. 100%-ban állami tulajdonú gazdasági társaság, amely jogszabály alapján készíti a hiteles (igazságügyi) fordításokat magánszemélyek, cégek és állami szervezetek részére. Ld.: www.offi.hu

A bírósági tolmácsolásnak számos szereplője van. Ugyanakkor mindenkinek teljesen más szakmai szempontok az elsődlegesek az eljárásokban: a bíró, a tolmács, az eljárásban érdekelt fél vagy tanú, esetleg más résztvevő peres „szereplő” (pl. igazságügyi szakértő) tulajdonképpen mind-mind másra vágyik. **A tolmács** a legjobb tudása szerint, hibátlanul el kívánja végezni a nyelvi közvetítői feladatot, a nyelvészakmai kérdéseket ő maga szeretné eldönteni, majd e szolgáltatás hibátlan teljesítése végén jogosan elvárja nemcsak a teljesítésigazolást, hanem ezt követően a tolmácsdíja határidőben történő kifizetését. A polgári jogi megbízási vagy vállalkozási jogviszonyt alapul véve a tolmács tehát igénybe vett szolgáltató, aki szolgáltató és az ezért járó ellenértékre jogosulttá válik. **A bíró**, aki az eljárás ügydöntője, igényli az etikus tolmács segítségét abban, hogy hibátlanul megvalósuljon az eljárás egy vagy több idegen anyanyelvű szereplőjével való kapcsolattartás és a megértés maga. Emellett a bíró igényli a gördülékeny eljárásmenetet, azaz a tolmács ne akadályozza, hanem észrevétlenül legyen (mellék)szereplője a bírósági ügynek, és az ugyanúgy folyhasson, mint olyan ügyekben, ahol nem szükséges a tolmácsolás mint közvetítés igénybevétele. A bíró mint megrendelő az olcsó díjakat, a jó ár-érték arányú szolgáltatást szeretné igénybe venni, minél gyorsabban. És bár a bíró szerepét egy peres eljárásban – amelynek legfőbb szabályait a polgári perrendtartás² szabja meg – ezt mégsem tekinthetjük szintiszta megbízási vagy megrendelői pozíciónak. De kétségtelen, hogy annak ilyen aspektusa is van, amely megalapozza a bírónak a hibátlan és szakszerű teljesítésre irányuló egyértelmű igényeit is. E kvázi megbízási, megrendelői oldalon ott van az ügyfél is, akinek nyelvismerete miatt van szüksége a közvetítésre, hiszen végső soron ő veszi majd konkrétan igénybe a tolmácsolási szolgáltatást, neki fordítanak. A nem magyar anyanyelvű – **a bírósági eljárásban érintett fél vagy tanú** vagy más – szereplő alapvetően egy kedves és biztonságot nyújtó segítőtőre vágyik, aki mindenben asszisztál neki ahhoz, hogy a számára idegen nyelven folyó eljárás az ő részéről is a kelleténél nagyobb stressz nélkül, szintén gördülékenyen menjen, és ha bármilyen aggálya, kérdése felmerülne, akkor azt ott és azonnal saját anyanyelvén, tehát lehetőleg *a saját komfortzónáján belül* oldhassa meg. Magának a bírósági, **az alapul fekvő jogi ügynek** (ami ilyen értelemben tehát nem szereplő, mert nem személy) is van érdeke: a nyelvi közvetítés semmilyen hibát, értelmezési félreértést vagy határidőcsúszást ne okozzon pusztán azért, mert az érintettek anyanyelvhasználati jogainak érvényesülése miatt plusz egy eljárási szereplőnek, a tolmácsnak is részt kell vennie az ügyben. Ezen érdekek összeegyeztetése egy igen nagy etikai kihívás a nyelvi közvetítő, a bírósági tolmács részére is. A helyzetet kifejezetten bonyolítja még az a tény, hogy **minden ügy más**. Így egy tolmács szerephet tapasztalatot tárgyalótermi ügyekben, de sosem jelentheti ki, hogy ő már úgy tud bíróságon tolmácsolni, hogy semmilyen meglepetés nem érheti ezután. Ami az egyetlen vigasza lehet ebben a helyzetben: ezzel így van a bíró, az ügyvédek, vagy az igazságügyi szakértők is. Függetlenül attól, hogy egy jogásznak is hány év tartalmas praxis tapasztalata van, mindig jönnek új és új szituációk, amelyekre új és új jogi megoldást kell nyújtani. A tolmács kihívása pedig az, hogy mindezen végtelen számú jogi megoldás során a mindig új nyelvi megoldásokat hozza a következő jogi ügyben is.

² 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

A bírósági tolmácsolás témájának fontosságát adja emellett még az is, hogy a bírósági tolmácsolás is szereppel bír, hatással lehet az **igazságügybe vetett közbizalom**³ pozitív vagy negatív változására.⁴ Az állami (hiteles vagy igazságügyi) fordítók és tolmácsok ma sem névjegyzékben nincsenek nyilvántartva, sem kamarai köztestülettel nem rendelkeznek, hanem a bírósági tolmácsolást és a hiteles fordításokat állami Zrt.⁵ formájában működő gazdasági társaság látja el. Kivételes esetben a bíróság más tolmács- vagy fordítóirodához is fordulhat. Számos nemzetközi példa van ettől eltérő modellekre, ahol a tolmács egy regiszterbe vett személy, aki maga felel az elvégzett fordítás és tolmács-tevékenység minőségéért, és aki a tevékenysége megkezdése előtt akár esküt is tesz, és ez a momentum meghatározza számára az etikus munkavégzés kereteit.⁶ A bírósági eljárások további gyakori szerepelőinek, az igazságügyi szakértőknek korábbi két szintű kamarai struktúrájából a 2016. évben egységes országos szakértői kamara jött létre. Más igazságügyi szolgáltatók, mint például az állami végrehajtók (önálló bírósági végrehajtók) korábban saját köztestülettel rendelkeztek,⁷ azonban e végrehajtói kamara az utóbbi évek igazságügyi reformjai következtében végrehajtói karrá alakult. Az ügyvédeknek és közjegyzőknek szintén számos állami feladatuk van, az ügyvédi névjegyzék létező intézmény, melyet az ügyvédi kamara vezet. Mint látható tehát, az állam egyes közfeladatok ellátására akár köztestületet is alapíthat, ha akar. Ez közfeladat átadással jár. Ha ilyet nem akar tenni, akkor például – hasonlóan az OFFI Zrt. helyzetéhez – az ellátandó közérdekű vagy igazságügyi feladatot jogszabállyal egy 100%-ban állami tulajdonú gazdasági társaságra is delegálhatja. A közfeladat fogalmát, pontos definícióját azonban jogszabály nem határozza meg.⁸

Véleményem szerint az etikus működés nézőpontjából nincs alapvető jelentősége annak, hogy egy adott közfeladatot vagy közszolgáltatást arra jogosított köztestület, kamara, vagy éppen névjegyzékbe foglalt szakértők vagy fordítók, esetleg 100%-ban állami tulajdonban lévő gazdasági társaságban megbízott munkavállalók vagy alvállalkozók látnak-e el, hiszen a **kiszolgált ügyfél oldaláról tekintve három** alapvető elvárás áll fenn mindig:

- a minőségi szolgáltatás hibátlan és etikus nyújtása;
- az ígért határidőben, és
- elérhető, arányos áron.

³ Prof. Dr. Trócsányi László Igazságügyi Miniszter maga is célul tűzte ki Magyarország alkotmányos indentitásának erősítése mellett az igazságügybe vetett általános közbizalmat erősítő intézkedések meghozatalát és az ehhez szükséges jogalkotások elindítását. Ennek volt köszönhető a 2014–2017 között eltelt időben számos igazságügyi reform megvalósulása, így a már említett végrehajtói, szakértői, és polgári-, büntető-, és közigazgatási eljárásrendet is érintő jogalkotási koncepciók megszületése is. A polgári és büntetőeljárásban a tolmács szerepével külön is foglalkoztak a jogalkotás során.

⁴ Hasonlóan például a bírósági tárgyalótermek másik szereplőjének, az igazságügyi szakértőnek a szerepéhez.

⁵ Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI Zrt.), www.offi.hu

⁶ Például ld. a német, osztrák, francia, észt, lengyel vagy svéd modellt, ahol általában a regiszterbe jegyzést nyelvi és jogi ismeretekből tett vizsgához és büntetlen előlethez kötik, a regisztert pedig az állam (pl. Igazságügyi Minisztérium vagy Fellebbviteli bíróságok felügyelik), e tekintetben az egyes modellek eltérőek lehetnek.

⁷ Magyar Bírósági Végrehajtói Kamara (MBVK)

⁸ Dr. Németh Gabriella: Az Igazságügyi Szakértők és a Bírósági Végrehajtók In.: A magyar jogrendszer állapota, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete, szerk. Jakab András, Gajduschek György, 2016. 641–642. oldal.

És nem az ellátó szervezet formája vezet e kritériumok teljesüléséhez. Amennyiben az állami feladatellátók, az állami kiszolgálók akár a feladatellátásban, akár az árképzésben, akár a panaszkezelésben, akár az önkéntes jogkövetésben, vagy éppen az udvarias kommunikációban hibáznak, végső soron – ha az igazságügyi területen tevékenykedő szolgáltatókról beszélünk, és ilyen a bírósági, hatósági tolmácsolás is – maga az **igazságügybe vetett közbizalom is sérülhet**. Ezt mindezek mellett okozhatja még az is, ha maga a jogszabályi környezet nem érthető, nem átlátható, túl bonyolult és nem egyszerű, hanem széttöredezett, különféle szinteken túlburjánzó, túl sok jogi normában található vagy éppen elavult. (Például gyakran éri az a vád a közbeszerzést szabályozó jogi normákat, hogy átláthatatlanul bonyolulttá teszik a közpénzek ellenőrizhető elköltesését. A végrehajtói és szakértői reformokat megelőzően, még a '90-es években megalkotott jogszabályok elavulttá váltak az eltelt 20 év során, és ez történt a hiteles fordításokat szabályozó minisztertanácsi rendelettel is, amely a '80-as évek végén született, és amelynek reformjára a mai napig nem került sor).⁹

3. Etikai dilemmák a szakmai és törvényességi felügyelet igazságügyi nézőpontjából

Az igazságügy működésében, az állami (köz)feladatok elvégzése közben számos etikai kérdés folyamatosan felmerül. Az igazságügy rendszerében az igazságügyi szolgáltatásokat végzők felett törvényességi és szakmai kontroll is van, jogszabályban rögzített felügyeleti jogosítványok formájában.¹⁰ Kijelenthetjük, hogy ilyen értelemben **az etika mint az igazságügybe vetett közbizalom lehetséges keretrendszere** is értelmezhető. Az etika általános jelentését alapul véve az észszerű, a józan ész alapján meghozott optimális (az adott lehetőségek közül a legjobbnak ítélt megoldás) és helyes döntésnek minden szakterületet jellemeznie kell, ahogyan ez magánéletünkben is elengedhetetlen sok más személyes és intézményi érték mellett (mint a nyitottság, a költséghatékonyság, a környezettudatosság vagy éppen az innováció). Így tehát nemcsak az igazságügyi szakértőket, a végrehajtókat, ügyvédeket vagy közjegyzőket, hanem a hiteles fordításokat végző fordítókat és ekörben a bírósági tolmácsokat is – mint számos más, állami feladatot végző igazságügyi szolgáltatót is – jellemeznie kell a következő etikai normáknak az állam által rájuk bízott közfeladat vagy állami szolgáltatás elvégzése során (a teljesség igénye nélkül): önkéntes jogkövetés, becsületes munkavégzés, magas szakmai színvonal állandó teljesítése, tisztesség és feddhetetlenség, a közbizalom erősítésének elősegítése a saját hivatásrend irányába, együttműködés, semlegesség és pártatlanság, összeférhetetlenség, egyéb etikai kódexek által előírt magatartási normák követése stb.

⁹ 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet a szakfordításról és tolmácsolásról szerint: „5. § Hiteles fordítást, fordítás hitelesítését, valamint idegennyelvű hiteles másolatot – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – csak az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda készíthet. 6. § (1) A szakfordító és a tolmáctevékenység központi ágazati irányítását az igazságügyért felelős miniszter látja el. E tevékenysége kiterjed minden szakfordító és tolmáctevékenységre függetlenül attól, hogy a tevékenységet folytató szerv, vagy személy milyen szervezeti keretekben vagy szervezeti alárendeltségben működik.”

¹⁰ Például a szakfordító és a tolmáctevékenység központi ágazati irányítását, továbbá az igazságügyi szakértők és végrehajtók feletti törvényességi felügyeletet az igazságügyért felelős miniszter látja el.

A magyar igazságügy napi működésében számos jogászi és nem jogászi hivatásrend tagja vesz részt, akiknek tevékenységére a korábbiakban már utaltam, és a hatósági vagy bírósági eljárásokban számos olyan szakkérdés eldöntése is gyakran szükséges, amely speciális szakismereteket igényelhet. A jogászi hivatásrendek hazai jogrendszerünkben tipikusan valamely köztestület tagjaként tevékenykednek és a köztestület vagy a **törvényességi felügyeletet** gyakorló szerv által vezetett névjegyzék nyilvántartásába is bejegyzésre kerülnek.¹¹ A **szakmai felügyeletet** pedig a hivatásrend tagjai felett általában az adott kamara maga látja el. A hivatkozott minisztertanácsi rendelet¹² kimondja, hogy a szakfordító és a tolmáctevékenység központi ágazati irányítását az igazságügyért felelős miniszter látja el. Az egyes köztestületeket jogszabály hozta létre, az állam által átruházott egyes közfeladatok ellátása céljából.¹³ Az **igazságügyi fordításokat** egy '80-as évek óta létező és mára már elavult jogszabály alapján egyedüli és kizárólagos jogosítottjaként még mindig az OFFI Zrt. látja el, a hazai hites fordítók és tolmácsok képzési rendszere töredezett, a szakma felügyeletét sem kamara, sem névjegyzék nem erősíti, a felügyeletért jelenleg az Igazságügyi Miniszter felel.¹⁴ Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az OFFI Zrt. mint szolgáltató a tulajdonos modern elvárásainak megfelelően, konkrét középtávú intézménystratégia mentén az elmúlt években megújult, és egyre nagyobb fókusszal tekint nemcsak az ügyfélbarát megoldásokra, a szakmai panaszok hibátlan kezelésére, hanem a nyelvi szolgáltatók minőségbiztosítására és képzési lehetőségeinek szélesítésére, továbbá az árképzése fejlesztésére, a korábban említett méltányos és arányos ár minél kedvezőbb kialakítása érdekében. Hiszen az ügyfél oldalán felmerülő három konkrét igény rá nézve is kötelező: hibátlan és etikus teljesítés, kellő időben és elérhető, arányos áron.¹⁵

Szinte valamennyi igazságügyi szolgáltatási terület neuralgikus pontja etikai szempontok figyelembevételkor az érintett ügyfelek vagy kötelezettek reklamációinak kezelését szabályozó egyes belső **panaszeljárások mikéntje**.¹⁶ Az etikai és panaszeljárások

¹¹ A bíróságokon és a hatóságoknál dolgozó jogászokon kívül az ügyvédi kamarák, a közjegyzői kamarák, az igazságügyi szakértői kamarák és a végrehajtói köztestület tömörítik az igazságügyi jogi eljárásokban tipikusan eljáró szakembereket. A kamarákat létrehozó anyagi jogszabályok alapján ez utóbbi négy köztestület felett is a mindenkori igazságügyi tárca gyakorolja a törvényességi felügyeletet.

¹² 24/1986. (VI. 26.) MT rendelet 6. §

¹³ Dr. Németh Gabriella: i. m. 641. old.

¹⁴ Ez a felügyelet inkább a szűken vett szervezeti felügyeletben testesül meg, amit a társaság felett álló felügyelőbizottság vagy a vagyonfelügyeletet támogató könyvvizsgáló és a minisztériumi költségvetési ellenőrzési szervezeti egység lát el.

¹⁵ Természetesen egy 100%-ban állami tulajdonú fordítóiroda, amely közpénzt termel és közpénzt költ el, amely a nyilvános mérlegadatai alapján 2016-ban 1,7 mrd Ft-tal gazdálkodik, ca. 160 fő munkavállalója van, országosan 26 irodát tart fenn, és amely évente több mint 80 000 megrendelést szolgál ki, sosem lehet annyira rugalmas, mint egy szabadpiaci fordítóiroda. Ez utóbbiban vélhetően nincsen annyi szabályzat, melyet be kell tartani, ugyanakkor a tulajdonos (olykor csak 1 vagy 2 magánszemély) sokkal rugalmasabb döntéshozatali módszert képviselhet a maga néhány százmilliósz gazdálkodása felett, mint ami az Állam mint tulajdonos lehetőségeihez mérten adott, és amelyet a közigazgatás terepén kell megvalósítani. Ezért sem lehet etikus elvárás egy OFFI méretű, közpénzzel szigorúan gazdálkodó szolgáltatóval szemben a kisvállalati rugalmasság. Ugyanakkor etikus elvárás vele szemben, hogy az állami fordítóiroda is a szemléletmódjában és szolgáltatói minőségében ugyanúgy működjön, mint egy, a szabadpiacon az ügyfelektől erősen függő vállalkozás, és mindig törekedjék a legjobb minőséget és kiszolgáltatást nyújtani. Ha ugyanis az ügyfél nem elégedett, továbbáll. E lehetőség nem adott a hiteles fordítások esetén, itt ugyanis nem lehet „elhagyni” az OFFI-t, és az OFFI sem utasíthat vissza hozzá érkező megbízást. Ezért is óriási e fordítóiroda felelősségvállalása szolgáltatásai magas minőségéért és ügyfélkezelésének minőségéért is.

¹⁶ Az Igazságügyi Szakértői Kamara és a Végrehajtói Kamara panaszeljárásaiban számos ellentmondás, anomália

anomáliáinak nemcsak szervezeti rendszerhibái, hanem az igazságügyi kapcsolatokban rejlő más okai is lehetnek. Egyes területeken az alulfinanszírozott modell nem tette lehetővé kellő jogi szaktudás bevonását az etikai eljárásokba (ld. az igazságügyi szakértők működését), más területen pedig a túlságosan meggazdagodott igazságügyi szereplők nem fordítottak kellő méltányos és igazságos figyelmet 2014 előtt a korrekt ügyvitelre (ld. a végrehajtók felé megcsappant társadalmi bizalmat, amely számos korabeli sajtócikkben nyomon követhető volt.) Éppen ezért igen aktuális ezen igazságügyi reformok nézőpontjából is nézve a bírósági tolmácsolás és az igazságügyi területeken végzett nyelvi közvetítő tevékenység etikai összefüggéseinek vizsgálata, és ezek tapasztalatok átadása az érintett nyelvi közvetítői szakma részére, minden olyan fórumon (oktatás, képzések, szemináriumok, konferenciák, tudományos publikációk, workshopok stb.), ahol ez lehetséges.

A korábbiakban említett becsületes munkavégzés, tisztesség és feddhetetlenség, semlegesség és pártatlanság, összeférhetetlenség vagy más magatartási normák betartásának követelménye tipikusan az etikai kódexekben található szabályozási tárgykörök. Az újjá alakult szakértői kamara az új igazságügyi szakértői törvény¹⁷ alapján elfogadott Etikai Kódexben általános magatartási szabályok szándékos vagy gondatlan megszegése esetén tekinti etikai vétségnek az elkövetett cselekményt. Ilyenre nemcsak a megbízás vagy kirendelés elfogadása után, de azt megelőzően is sor kerülhet. A titoktartási kötelezettség, a tájékoztatási kötelezettség, a pártatlanság követelménye, az udvarias és semleges kapcsolattartás elvárása, a rendelkezésre állás kötelezettsége, továbbá a szakvélemény tekintetében az egyértelműség és ellenőrizhetőség, a tárgyilagosság és az indoklás követelménye is konkrétan megjelennek. Egyesek gyakran hasonlítják a bírósági tolmácsok szerepét az igazságügyi szakértőknek a tárgyalóteremben betöltött szerepéhez, mert ők is a tárgyalás menetét és a döntés meghozatalát segítik bizonyos értelemben. Ugyanakkor míg egy szakértő kifejezetten a saját – általában előre összeállított írásbeli – szakvéleményét kell, hogy előadja az eljárásban, a tolmácsnak nem lehet saját véleménye, neki láthatatlanul, semleges módon kell közvetítenie érzéseket, szavakat, kultúrát a forrásnyelvi személy oldaláról a célnyelvi kultúrkörbe, ott rögtön, élőben.

Az állami fordítóiroda is rendelkezik a **Hiteles Nyelvi Szolgáltatások Etikai Kódexével**,¹⁸ melynek célja, hogy az 100%-ban állami tulajdonú társaság a hiteles nyelvi közvetítői szolgáltatásoknak a középtávú intézményfejlesztési stratégiájában előírányzott magas minőségi szolgáltatási kritériumai érdekében egységesen rögzítse azokat az elveket és elvárásokat, amelyeket szakmunkatársaival szemben támaszt. Ez a Fordítói Etikai Kódex egyfajta nem túl szűk, ám kellően konkrét keretet nyújt, és a tisztesség, a szakszerűség és a titoktartás azon követelményeit fekteti le, amelyeket minden, a fordítóirodával munkavégzésre irányuló szerződéses jogviszonyban álló kollégának be kell tartania. A Fordítói Etikai Kódexben is megjelent a pártatlan lelkiismeretes munka-

alakult ki az elmúlt 15–20 évben, és bebizonyosodott az Igazságügyi Minisztériumi felügyeleti jogkörből eredő szakmai vizsgálatok alapján, hogy az 1990-es években kialakított kamarai rendszerek az akkori jogalkotásban megfogalmazott jogalkotói célokat nem valósították meg maradéktalanul az elmúlt több mint 20 esztendőben.

¹⁷ 2016. évi XXIX törvény 62. § (1) bek. f) pontja.

¹⁸ Továbbiakban: Fordítói Etikai Kódex

végzés, a szöveghűség etikus megtartása a nyelvi közvetítés során, a személyes összeférhetetlenség elkerülésének kötelezettsége, de még a vállalási határidő betartása és a legfrissebb szakmai követelmények megszerzésének állandó magas színvonalú teljesítése is. Az adatok és információk bizalmas kezelése alapvető etikai elvárás egy tolmács vagy fordító esetén, és a kulturált öltözködés az elvárt szokásokhoz való alkalmazkodás – hasonlóan például a végrehajtói normakövetéshez – itt is alapkritériumként jelenik meg. A véleménynyilvánítás, a híresztelés és a jó hírnevet sértő bármilyen megnyilatkozás is megjelenik a megújult fordítóiroda belső szabályozásában. Az OFFI Zrt.-vel szerződő fordítók a szerződéskötés keretében elfogadják e szabályzatot, és munkájuk számonkérhetősége érdekében ez is a felek önként vállalt szerződéses megállapodásait képezi. Mivel Magyarországon nincsen névjegyzék, így a regiszterbe nem vett (hiteles) fordítók és bírósági tolmácsok esküre sem kötelesek. Ez a Fordítói Etikai Kódex jelenleg szerződéses keretek között képezi a felek önkéntes vállalását, az OFFI Zrt. és a vállalkozó vagy megbízott fordító kölcsönös és egybehangzó akaratát, így ennek elfogadása, mint a szerződés betartása is segíti a morális szempontok minél teljesebb körű érvényesülését az OFFI által közvetített hatósági nyelvi közvetítői munkavégzés során.

Megállapíthatjuk, hogy a szakmai etikai kódexekben lefektetett viselkedési normák keretrendszere a tényleges működésben fontos, **az állami szolgáltató és az állami szolgáltatás iránti bizalmat** eredményező folyamatos működésbeli fejlődéshez vezet. Véleményem és az igazságügyi reformfolyamatokban szerzett személyes, jogász tapasztalataim alapján állítom, hogy a szakma szereplőinek aktív részvételével kialakított etikai szabályzatok mindig jó érzéssel betarthatóak, ezáltal a hivatásrendek szakértelemmel rendelkező tagjainak magas fokú lojalitását eredményezheti saját – akár felügyeleti – szervei felé is. És végső soron az ebből következő erős közszolgálati attitűd pedig az **etikus ügyellátás** megvalósítása révén **magas társadalmi megbecsültséghez** is vezethet. Amennyiben az igazságügyi szolgálatokban dolgozó munkatársak etikusságtudata magas,¹⁹ és állandó, saját igényük, igényességük is kialakul a – kötelező vagy önkéntes – képzések és továbbképzések iránt,²⁰ a **minőségi tudással átítatott szolgáltatások** minden szinten etikusabb ügyellátást eredményeznek, ebből következni fog a panaszügyek számának csökkenése, és az ügyfelek elégedettségének növekedése egyaránt.²¹ Ameny-

¹⁹ Ez bírósági tolmácsolás vagy hiteles fordítás esetén nemcsak a fordítóra vagy a tolmácsra kell, hogy igaz legyen, hanem az OFFI panaszügyekért felelős ügyfélszolgálati munkatársaira is.

²⁰ Ma már elengedhetetlen az ún. „life long learning” szemlélet szakterülettől függetlenül, bármely szakmában, a munkavállalói vagy az együttműködő partneri oldalán, és ez a fordítói és tolmács szakmára is különösen igaz. Az állami fordítóiroda külön hangsúlyt helyez e szemlélet ösztönzésére és támogatására HR stratégiájában a 2016–2017. évek során. Az Igazságügyi Minisztérium 2016-ban kialakította az Igazságügyi Szolgálatok Jogakadémiáját, ahol a szakértők, végrehajtók, felszámoló folyamatos és kötelező, néhány évenként ismétlődő jogi, igazságügyi képzése és továbbképzése folyik a Szegedi Tudományegyetemmel együttműködve. Az igazságügyi etika mint képzési tárgy 2014 óta szerepel a megújított oktatásban külön képzési blokkként, gyakorlatiasan és közérthetően közvetítve, és akár helyzetgyakorlatokkal is bemutatva a szakmai dilemmákat a képzésben résztvevő szolgáltatók részére.

²¹ Élő gyakorlat például az, hogy ha az OFFI Zrt. hiteles fordítási ügyei során valamely ügyfélnek helyben és azonnal nem rendezhető panasz, vagy olyan panasz adódik, amelynek kivizsgálási végeredményével nem ért egyet, akkor ennek rendezése érdekében az ügyfél közvetlenül megkeresi az Igazságügyi Minisztériumot, ügye mielőbbi rendezése érdekében. Más kérdés, hogy ilyenkor a megkeresés visszakerül az OFFI-hoz, de a panasz ténye eljut az ágazatért felelős irányítóhoz is. Ez azt is jelenti, hogy valamennyi érintettnek közös érdeke a panaszok számának csökkentése és azok méltányos és igazságos végeredménnyel történő rendezése, lehetőleg a panasz felmerülésének helyén.

nyiben a még így is keletkező kisebb számú panaszok, reklamációk még gyorsabb, még korrektebb kezelést eredményeznek – legyen szó akár egy végrehajtó által végzett végrehajtói cselekmény elleni ügyfélpanaszról, vagy a tárgyalóteremben hibát vétő bírósági tolmácsolásról –, végső soron az ügyfél elégedettsége a társadalmi megbecsültség és a közszolgálatosság erősödését vonja maga után. Ne feledjük el, hogy a tárgyalóteremben a bíró maga is egy megrendelő, egy „ügyfél”, aki maximális elégedettséggel szeretné igénybe venni a bírósági tolmáctól a nyelvi szolgáltatást, és ez nem függ attól, hogy a bíróság előtt egy magánzó tolmácsol, vagy az állami fordítóiroda kirendelt tolmácsa.

4. Az igazságügyi etikai kihívásokra nyújtható fordítóirodai válaszok, megoldások

Az OFFI Zrt. 2015-ben életre hívott **Fordítási és Tolmácsolási Minősítő Testülete** a vezérigazgató tanácsadó és véleményező grémiuma.²² E Testület a tagjai által, maguk közül választott elnök vezetésével működő, független, döntés-előkészítő, javaslattevő testület. Feladata többek között „a fordítási, lektorálási, tolmácsolási minőségbiztosítás működtetése érdekében kidolgozott javaslatok, továbbá az annak alapján kialakított minősítések véleményezése.”²³ Ez a Testület a mai napig már számos, az állami fordítóiroda megújulását célzó belső szervezeti és szabályozási reformintézkedés véleményezésében vett részt. Természetesen a Testület is véleményezte az OFFI Zrt. Fordítói Etikai Kódexét, amely így a fordító- és tolmács szakma képzésében vezető szerepet játszó szaktekintélyek közreműködésével került kialakításra. Mind a Testület tagjainak, mind az OFFI Zrt. munkatársainak igen tanulságos volt egymás nézőpontjainak, így a tudomány, a képzés és a tényleges szolgáltatói állami feladatellátás oldaláról felmerült problémák és dilemmák közös megismerése, ezek összevetése, ütköztetése. A szakmai és etikai szempontoknak az OFFI-t jellemző igen nagy volumenben²⁴ és ezzel párosuló feladatellátási kötelezettséggel történő tevékenységvégzésre való adaptációja és belső munkafolyamataiban való beillesztése kifejezetten nagy kihívást jelentett olykor.

Az állami fordítóiroda **saját gyakornoki és mentori programot** is alkalmaz a hozzá belépő pályakezdő új (vagy az OFFI-nak korábban még nem dolgozó) fordítók hiteles fordításhoz szükséges legfrissebb szakmai ismereteinek és speciális OFFI-munkamódszereknek az elsajátítására. Ennek célja és eredménye, hogy így egy kezdő fordító és tolmács, vagy egy képzőveinek végét taposó egyetemi hallgató is kockázat nélkül tud bekapcsolódni a fordítóiroda munkájába. Ezzel a szakmai támogató módszertannal az ügyfél érdeke nem sérülhet, a hibázás lehetősége minimális, a szakismeretek megszerzése ugyanakkor rendkívüli lehetőség egy valódi, működő rendszerbe való bekapcsolódás közben, nem csupán elméleti tanulmányokat olvasgatva. Mivel az OFFI komoly figyelmet

²² Az OFFI Zrt. Szervezeti és Működési Szabályzata 2015 óta rögzíti, hogy neves felsőoktatási képzőintézmények által delegált 5 szakértő tagból áll a testület (fordító- és tolmácsképzésben rangos szerepet vállaló egyetemi docensek, tanszékvezetők), melynek működését az OFFI-n belül külön szervezeti egység is segíti.

²³ Az OFFI Zrt. 2015 óta hatályos Szervezeti és Működési Szabályzata V./6.pont

²⁴ Éves szinten a hiteles fordítási megrendelések elérhetik akár a 80 000 ügyszámot is

kíván szentelni a fordítók, lektorok, terminológusok hatékony utánpótlásának, elengedhetetlenné vált, a gyakornoki programból kikerülő tehetséges fiatalok, valamint a külsős fordítónak/tolmácsnak/lektornak elfogadottan jelentkező, akár pályakezdő, akár gyakorlott, szakirányú végzettséggel rendelkező kollégák bevezetése az OFFI speciális szakmai igényen alapuló tevékenységébe, aminek céljából 2016-ban mentori program került kidolgozásra. A mentoráló lektorok és terminológusok közvetlen tapasztalatátadása a legjobb megoldás ahhoz, hogy a mentorált személyes, élő szakmai példákból tudhassa meg a jelen tanulmányban is említett etikai szempontokat, valamint a fordító és a bírósági tolmács személyes felelősségének súlyát egy-egy adott fordítási ügyben.

Az **OFFI Akadémia**²⁵ keretein belül az állami fordítóiroda nagy hangsúlyt helyez a képzésekre. A képzések az OFFI valamennyi munkatársára vonatkoznak, tréningek, workshopok, konferenciák, külföldi tanulmányutak, lektorátusi szakmai értekezletek formájában van mód fejlődni. A tolmácsügyekben eljáró **projektmenedzserek képzése** is rendkívül fontos, ahhoz ugyanis, hogy a megfelelő ügyben a megfelelő tolmácsot találjuk meg (pl. gyermek ügyében kimondottan kedves személyt, súlyos büntetőügyben nagy teherbírási kollégát stb.), a kellő kommunikációs ismeretek, a megfelelő fellépés, a problémamegoldás magas foka és az azonnali döntésképeség és konszenzuskereső attitűd is elengedhetetlen, amelyek képzésekkel is fejleszthetők. Az OFFI Akadémia keretében nemcsak konferenciákon vagy belső workshopokon van mód nyelvi, nyelvtani, nyelvészeti ügyekben fejlődni, hanem a tolmácsok időszakonként még úgynevezett biztonsági képzéseken is részt vehetnek. Hiszen ne feledjük: a tolmács szakma egy érzékeny és kockázatokkal telíthető szakterület is²⁶, amely mindenképpen többletfigyelmet is igényelhet az etikusan eljárni akaró tolmács részéről.

Remélem, hogy az igazságügyi közfeladatokat szolgáltató egyes hivatásrendekkel kapcsolatos iménti jogász gondolatok is hozzájárulhatnak ahhoz, hogy megállapíthassuk: **a bírósági, hatósági tolmácsolás az igazságügy rendszerében egy felelősségteli tevékenység**, amelynek bármilyen sérülése esetén közvetlenül az igazságügybe vetett társadalmi bizalom is sérülhet. Így külön öröm számomra, hogy e tanulmánykötetben van módom arra, hogy ne csak az igazságügyben közreműködő más szakmai hivatásrendek példáján keresztül, hanem az OFFI Zrt. szervezeti sajátosságainak, a 2016–2018 közötti időszakra elfogadott középtávú intézményfejlesztési stratégiája egyes megoldásainak és egyéni jó gyakorlatainak bemutatásával is rávilágíthatok a jogi ügyekben közreműködő **nyelvi közvetítők felelősségére** és az igazságügyben felmerülő szakmai etikai felelősségi kérdések és kockázatok jelentőségére.

²⁵ Az OFFI Akadémia az OFFI Zrt. belső brand-je, saját képzési tevékenységi fókusz, amely alapvetően 3 pillérből áll: i) valamennyi dolgozó képzése (pl. ügyfélszolgálatok, projektmenedzserek), ii) a vezetők képzése (szervezeti egységek vezetői), iii) és a szaknyelvi munkatársak (lektorátus dolgozói) képzése.

²⁶ Lásd például a napjainkban folyamatosan aktuális migrációs ügyeket, vagy nagy nemzetközi állami konferenciákon való nyelvi közvetítést stb.

Munkaügyi kártérítési per a bírósági tolmács szemszögéből

JAKAB ENIKŐ

e-mail: eniko.jakab20@gmail.com

1. Bevezető

A jelen esettanulmány tárgya egy munkaügyi per, amelyben az alperestől hűtlen kezelés kapcsán kártérítést követelt a vállalat, amelynek alkalmazásában állt. A tárgyaláson az őt alkalmazó cég külföldi vezetőjének a meghallgatása zajlott. A *Munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.)* a munkajogi igény érvényesítésének a munkaviszonyból és munkaviszony jellegű jogviszonyokból származó pereket nevezi (e tanulmány tekintetében: munkaügyi per), melyek az ilyen jogviszonyból eredő munkajogi igényekről szólnak. A kártérítési kérdéseket a 2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről (Ptk.) szabályozza, miszerint aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Akkor mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható (Ptk. 6:519. §).

Az alábbiakban bemutatom a tolmácsolási eseményt, a kommunikációs partnereket, a tolmács szerepét, valamint a különböző országok különböző jogrendszereiből adódó fordítási és terminológiai nehézségeket, a társasági és cégjog ide vonatkozó szakaszait, a menedzsment kötelezettségeit és a pénzügyi dokumentumokat.

2. A tolmácsolási esemény bemutatása

A következőkben leírt per jellegét tekintve munkaügyi per, amelyen belül kártérítést igényeltek. A tárgyalás a Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság előtt folyt. A per tárgya miatt több jogi szakterülethez is kötődik, így a tolmácsnak több tárgykörből kellett felkészülnie, nevezetesen: munkajog: munkaviszony megszüntetése, hűtlen kezelés, kártérítés, károkozás; gazdasági jog (társasági és cégjog); eljárásjog.

2.1. ELŐZMÉNYEK

Az esemény előzményeiről a tolmács nem rendelkezett részletes információkkal. A tárgyalást megelőzően a tolmács számára az volt ismeretes, hogy egy külföldi tulajdonú vállalat vezető beosztású tisztviselőjének azonnali hatállyal megszüntették a munkaviszonyát feltételezett hűtlen kezelés miatt.

Hűtlen kezelésnek minősül az a vagyon elleni bűncselekmény, amelyet az idegen vagyon kezelője követ el, aki e minőségéből eredő köteletségét megszegi és ezzel va-

gyoni hátrányt okoz (Lamm 2009). A bűncselekmény eredménye a vagyoni hátrány, azaz a kötelességszegéssel okozati összefüggésben keletkezett büntetőjogi értelemben vett kár, ill. az elmaradt vagyoni előny. Ez alapesetben vétség, de a vagyoni hátrány nagyságától függően büntettnek is minősülhet. A felperes, vagyis a kereseti kérelmet benyújtó fél a cég volt, amely a vezető által okozott kár megtérítését követelte. Az alperes, az elbocsátott vezető beosztású tisztviselő tagadta a hűtlen kezelés gyanúját, és a felperes – illetve a tárgyaláson jelen lévő tanú, aki a cég külföldi állampolgárságú, jelenlegi vezető beosztású tisztviselője – szavahihetőségét próbálta megkérdőjelezni. A tanúmeghallgatás során felmerültek a cég könyvelésére, raktárkészletére, a tulajdoni viszonyokra és a cég ügyfeleire vonatkozó kérdések, valamint az alperes elbocsátásának részleteit próbálták tisztázni.

2.2. A TOLMÁCSOLÁS MÓDJA

A tárgyalás során a tanúhoz intézett kérdéseket a tolmács fülbesúgással tolmácsolta. Ezenkívül rövid szakaszos konsekutív tolmácsolást, vagy összekötő tolmácsolást alkalmazott a tanú válaszainak fordítása során, és blattolást a magyar nyelvű írott dokumentumok tolmácsolásakor. Az alperes különböző dokumentumokat nyújtott be bizonyítékként, ezek egyik példányát a bírónak adta, másikat a felperes képviselőjének, harmadikat a tanúnak. Ezeket a tolmács magyarról angolra blattolta.

2.3. A TÁRGYALÁS KÖRÜLMÉNYEI

A tárgyalóterem elrendezése megfelelt a polgári eljárásjogban bevett szokásoknak. A hallgatóság (a perben részt nem vevő jelenlévők) szemszögéből nézve, velük szemben, a terem közepén egy pulpituson ült a bírói tanács elnöke, két oldalán az ülnökök, jobb oldalon a padló szintjén ült az alperes és védőügyvédje, bal oldalon a felperes jogi képviselője két ügyvéddel, középen szemben a bíróval, az alperes és a felperes között helyezkedett el a tanú, jobb oldalán pedig a tolmács.

1. ábra: A tárgyalóterem elrendezése

A tolmács a tanú mellett, a bíróval szemben, az alperesi és a felperesi oldal között helyezkedett el (1. ábra). Ez jelképezi a pártatlanságot, melyet a tolmács köteles képviselni. A szereplők mindegyike ismerte már a helyszínt, mivel ez nem az első tárgyalás volt a per során.

Az ülnökök jelenlétét a Polgári perrendtartás 349/A. § (Pp.) írja elő munkaügyi perekben. A felperes egy gazdasági társaság volt, amely képviselőjében csak a jogi képviselőik (vö. ügyvédek) vettek részt a tárgyaláson, hiszen a perrendtartás lehetőséget ad arra, hogy a felek a képviselőjüket meghatalmazott jogi képviselő útján biztosítsák. A tolmácsolt esemény egy bírósági tárgyalás volt, ennek részeként került sor a tanú meghallgatására, ahol a tanú magyarul nem beszélő, külföldi állampolgár. Ilyen esetekben a tanúnak, ha nem magyar az anyanyelve, lehetősége van tolmács közreműködését kérni.

2.4. RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ ÍRÁSOS ANYAGOK

A tolmács nem kapott előzetesen írásos anyagot. Abban az esetben, ha a tolmács nem kap előzetesen felkészülési anyagot, akkor egy ilyen témában felhasználható többek között a Munka törvénykönyve, a Polgári perrendtartásról szóló törvény tanúvallomásáról szóló szakaszai, valamint a kártérítéssel kapcsolatos szakkifejezések a Ptk. alapján.

2.5. A KOMMUNIKÁCIÓS PARTNEREKRŐL

Mint azt fentebb már bemutattuk, a tárgyaláson jelen volt a bírónő, két ülnök, az alperes és a felperes ügyvédei, az alperes, a tanú, és a tolmács. A szereplők státuszát az elrendezés is szemléltette. A bíró vezette a tárgyalást az eljárásrendnek megfelelően, a formai követelményeket szigorúan betartva. Az ügyvédek – akik egymással szemben ültek és egyenrangúak – perbeli nyilatkozataikat, kérdéseiket a számukra kijelölt időben és módon teheték meg. Az alperes nem szólhatott bele a tanú, a bíró, illetve az ügyvédek közötti párbeszédbe. A tanúnak, aki a bíróval szemben ült, a két peres fél között, csak válaszadási joga volt, nem kérdezhetett. A tolmács a tanú mellett ült, az ő és a többi fél közötti kommunikációjáért volt felelős. A tolmács a tárgyalás során nem tehetett fel önállóan kérdéseket, kivéve, ha az eljárásrendből adódó problémák miatt nem tudta, hogy egy adott kommunikációt szabad-e vagy kell-e tolmácsolnia.

A szereplők státusza ebben az esetben elég hasonló volt. A résztvevők jogi szakemberek, az üzleti élet szereplői voltak, tehát a nyelvi készségek és a kulturális háttér szempontjából a felek egyenrangúaknak tekinthetők, de a jogrend ismerete eltérő lehetett az alperes, valamint a külföldi tanú számára, akik feltehetően nem rendelkeztek jogász végzettséggel. A tolmács az interkulturális kommunikáció szakembere, a kulturálisan távol álló partnerek között kell közvetítenie és elősegítenie a külföldi résztvevő számára kulturálisan nem egyértelmű tartalom vagy viselkedés értelmezését. Minden esetben fontos, hogy a tolmács a bírónak előre jelezze, ha ilyen eset fordul elő.

2.6. A KOMMUNIKÁCIÓS PARTNEREK VÁRHATÓ SZÖVEGALKOTÁSI STRATÉGIÁJA

A bíró szövegalkotása megfelelt az előírásoknak, és ezeket a formalizált szövegeket többnyire röviden összefoglalva tolmácsolta a tolmács, kivéve, amikor a szöveg személyesen a tanúra vonatkozott.

Az ügyvédek szövegalkotási stratégiája szintén megfelelt az eljárásrendnek. Az előre megírt kérdéseket nem olvasták fel, hanem inkább vázlat alapján szabadon tették fel. A feltett kérdésekre a tanú természetesen spontán módon válaszolt. A kérdéseket a tolmács suttagó tolmácsolással az elhangzással egyidejűleg tolmácsolta, a tanú válaszait pedig rövid szakaszos konsekutív tolmácsolással közvetítette.

Az alperes saját beszéddel készült, ami nem jellemző a tárgyalásokra, inkább a jogi képviselő szokott beszélni. Mivel az alperes nem ismerte jól a jogi folyamatokat, ezek a felszólalásai a szakértelem hiánya miatt érzékelhető feszültséget okoztak a bírónak. A tolmácsnak is szokatlan volt a helyzet, mivel a bíró megkérte, hogy a tanúhoz feltett kérdéseket ne tolmácsolja, mert a tanúnak azokra úgysem kötelező válaszolnia, hiszen kérdéseket főszabály szerint a bíró intézhet a tanúhoz. A tanúhoz intézett kérdések és válaszok tolmácsolása közben időnként egyszerre többen is beszéltek, illetve túl gyorsan reagáltak az elhangzott mondatokra, így azokat a tolmács nem tudta tolmácsolni. A tolmács ebben a helyzetben nem jegyzetelt, hanem 2-3 mondat elhangzása után emlékezetből tolmácsolta a szöveget.

A tárgyalásokon a legnehezebb tolmácsolási feladatnak a bírói eljárásrend által előírt szöveg nyelvi közvetítése és az bizonyult, amikor a bíró hangrögzítésre visszaolvasta a szöveget a jegyzőkönyvezés során. Mégpedig azért, mert ilyenkor nagyon gyorsan kell tolmácsolni, az elhangzó szöveg gyorsabb és monotonabb az átlagos beszédnél. Ugyanakkor az utóbbi esetben az némi könnyebbséget jelentett, hogy a már korábban tolmácsolt szöveg ismétlése történt meg.

2.7. AZ ESEMÉNY TÉMÁJÁNAK LEÍRÁSA

Az esemény egy jogilag specifikus területet ölelt fel, de jogi oldalról mind a formai elvárásokra, mind az előírt szöveget illetően a tolmács előre fel tud készülni. A tanú az eseményeket azonban hétköznapi nyelven mondja el, ez csak részben kiszámítható. A per témájában az előzetes háttérismereteket a magyar jogszabályokban és azok angol nyelvű fordításaiban található terminusok alapján lehet megszerezni. Ezenkívül sokat segíthetnek a jogászok által írt magyarázó szövegek is. Minél több előzetes információt kap a tolmács, annál jobb minőségben tudja a munkáját végezni.

Ami a tanú szakmai ismereteit illeti, várható, hogy a vállalat ügyvédei felkészítik a lehetséges kérdésekre, de nem lehet minden kérdést előre kiszámítani. Habár a tanú külföldi, mivel egy magyar székhelyű vállalat vezetője, feltehetően a magyar nyelv és a kultúra, valamint a magyar jogrend nem idegen számára, valamint a felperesi társaságnál betöltött státuszából következően nem érzi magát kiszolgáltatottnak.

2.8. A KOMMUNIKÁCIÓS PARTNEREK CÉLJA ÉS ÉRZELMI KÖTÖDÉSE

A kommunikációs partnerek a bíró, az ügyvédek és a tanú. Egy tárgyalás jellegéből adódóan a résztvevők céljai eltérőek, gyakran ellentétesek is. A jelen esetben a tolmács nehézségei abból adódtak, hogy nyilvánvaló feszültség volt érezhető a bíró és az alperes között az alperes viselkedéséből, illetve jogi lépéseiből kifolyólag. Ennek oka az volt, hogy az alperes kérdéseinek nagy része, illetve a kérdésfeltevés módja nem felelt meg a perrendtartásnak, így a tanú nem volt köteles válaszolni. Ezek a kérdések a bíró szerint is feleslegesek és oda nem illőek voltak. További ütközési pontot jelentett, hogy nem volt egyetértés az alperes és az alperes ügyvédje között sem a fenti hozzászólások tekintetében. Ebben a szakaszban a tárgyaláson elszabadultak az indulatok, a felperes ügyvédje is beleszólt a vitába, időnként ketten vagy hárman is beszéltek egyszerre. A tolmács folyamatosan, egyenletes hangon és nyugodt hangsúllyal súgta a tanú fülébe az elhangzott mondatokat, amíg a bíró rendre nem utasította a résztvevőket. Objektíven, pártatlanul csak a bíró, a tolmács és az ülnökök viselkedtek, az alperes érzelmileg erősen érintett volt, amit nehezen tudott kezelni.

2.9. A TOLMÁCSOLÁSI ESEMÉNY INFORMÁCIÓINTENZITÁSA

A partnerek előzetes információs és tudásszintje különböző volt, mivel jogi kérdésekben az alperes és a tanú nem feltétlenül járatosak. Ez tolmácsolás szempontjából azt jelenti, hogy a tolmácsnak fel kell készülnie, hogy figyelmesen és körültekintően tolmácsolja azokat a kérdéseket, amelyek nem minden szereplő számára egyértelműek. Bírósági tolmácsoláskor ez különösen fontos, mivel minden elhangzó információ perdöntő jelentőségű lehet.

3. A jogi eljárások megfigyelése: a bírósági tolmács mint szakértő és jogrendek jellemzői

A magyar jog szabályozása tárgya alapján két nagy egységre osztható fel, az úgynevezett anyagi jogra és az eljárásjogra. Az anyagi jog azon szabályokat tartalmazza, amelyek meghatározzák, hogy milyen jogai és kötelezettségei lehetnek valakinek, az eljárásjog pedig, hogy hogyan lehet ezeket a jogokat érvényesíteni, illetve, hogy a bíróság hogyan jár el. Az anyagi magánjog egyik legfontosabb jogforrása a Ptk., az ehhez kapcsolódó eljárásjog pedig a Pp.

A bírósági tárgyalás menetét a polgári eljárásjog területéhez tartozó jogszabályok szabályozzák, ezt kell a bírácnak követnie. A tárgyalás megnyitása után következik az iratismertetés. Ezt követi a kereset fenntartására vonatkozó kérdés és annak megválaszolása, majd a nyitóbeszédnek következnek. Ezután a bíró, valamint az ügyvédek kérdéseket tesznek fel az alperesnek vagy a felperesnek vagy a tanúnak.

A tanúmeghallgatás lefolytatásának követelményeit a Polgári perrendtartás 167. §-a részletezi. Tanú meghallgatását bármelyik fél kezdeményezheti idézés útján. A tanú köteles a meghallgatáson megjelenni, vallomást tenni és az igazat mondani. A meghall-

gátás előtt a figyelmeztetik a hamis tanúzás és a tanúvallomás megtagadásának következményeire, és megkérdezik, hogy kívánja-e, hogy személyi adatait zártan kezeljék. A tanú válaszát jegyzőkönyvezik, a tanú tájékoztatása a vallomás jogszerűségének feltétele. A tanú megtagadhatja a vallomástételt bizonyos körülmények fennállása esetén, de ha ezek nem állnak fenn, köteles vallomást tenni. Amennyiben a tanú nem hajlandó együttműködni az eljárásban, pénzbírságot szabhatnak ki rá. Joga van ugyanakkor költségeinek megtérítését igényelni a hatóságoktól. A tanúvallomás során a tanú az általa észlelt tényeket mondja el, nem a következtetéseit. A hamis tanúzás, valamint a hamis okirat, illetve hamis tárgyi bizonyítási eszköz szolgáltatása bűncselekménynek minősül. A tanút a tárgyaláson főszabály szerint a bíró kérdezheti.

Az általam megfigyelt tárgyaláson a tanú meghallgatása a fent leírtak szerint zajlott, azzal a kivétellel, hogy az alperes maga is tett fel kérdéseket a tanúnak. A bíró ezt a folyamatot megszakította egy idő után, és közölte az alperessel, hogy az általa a tanúnak feltett kérdésekre a tanú nem köteles válaszolni. Ezenkívül voltak olyan szakaszok, amikor a kérdéseket olyan gyorsan tették fel, hogy a bíró és az ügyvédek szinte egyszerre beszéltek. Ezekben az esetekben a tolmács munkája igen nehéz, amikor próbálja követni a különböző beszélőket és azokat sorban tolmácsolja fülbesúgás útján a tanú fülébe.

3.1. A TOLMÁCS, MINT SZAKÉRTŐ MUNKÁJÁVAL SZEMBENI ELVÁRÁSOK

A bírósági tolmácsra a Polgári perrendtartás 184. § (3) bekezdése szerint a törvénynek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. Ennek értelmében, a perben a szakértőkre vonatkozó jogok illetik meg és ugyanolyan kötelezettségek vonatkoznak rá. A 2005. évi XLVII. igazságügyi szakértői tevékenységről szóló törvény szerint ezen jogok egyike, hogy a feladata elvégzéséhez szükséges adatokat, például a per iratait megtekintheti, erre azonban ez előtt a tárgyalás előtt nem került sor. Kötelezettségei közé tartozik, hogy megjelenjen a bíróság előtt, illetve, hogy helyes szakvéleményt adjon. A tolmácsra vonatkoztatva ez utóbbi azt jelenti, hogy a helytelen tolmácsolás akár hamis tanúzásnak minősülhet, amit a törvény büntet.

A bíróságokon a bírósági tolmács munkájával kapcsolatos elvárás, hogy a tolmács a tolmácsolt személy által közölt információt ugyanolyan formában adja vissza a célnyelven, ahogy az elhangzott, annak érdekében, hogy megkönnyítse a bíró és az ügyvédek munkáját (Mikkelson 2000). A tolmács feladata ebben a helyzetben az, hogy ha lehetséges, ugyanazt a beszédet adja elő célnyelven, mint ami forrásnyelven elhangzott úgy, hogy ne változzon a beszélő stílusa, intonációja és a beszélői szándék.

Ez az elvárás felvet bizonyos elméleti kérdéseket arra vonatkozólag, hogy pontosan mi is fontos egy bíróságon elhangzó szóbeli kommunikáció tartalmának közvetítésekor. Kutatók már korábban is megkérdőjelezték, hogy vajon a felszíni struktúrát vagy a mögöttes jelentést kell-e tolmácsolnia a tolmácsnak, illetve mennyire van lehetősége pontosan megérteni és közvetítenie a mögöttes jelentést (Horváth 2015). Egy másik kérdés a bíróságon, hogy vajon feladata-e a tolmácsnak segíteni a felek megértési folyamatát, amennyiben érzékeli, hogy probléma adódik. Megváltozhat-e ilyen esetekben például egy tanúvallomás üzenete olyannyira a más kultúrájú befogadó fél számára,

hogy esetlegesen befolyásolja a bírói ítéletet? A legtöbb bírósági tárgyaláson, ahol tolmácsot igényelnek nagy valószínűséggel kevés az olyan résztvevő, akinek olyan magas szintű a nyelvtudása, hogy a tolmácsolásból eredő finomabb jelentésbeli különbségeket észrevegye, valamint a gyors beszéd, illetve a fülbesúgás lehetővé sem teszi ezt. Ezért különösen fontos, hogy a tolmács tisztában legyen munkájának lehetséges következményeivel, és a tolmácsolás során megfelelő módon járjon el, hogy a félreértéseket el tudja kerülni, vagyis minden esetben tájékoztassa a bírót, ha értelmezési nehézségeket észlel.

Shosana Blum-Kulka explicitációs hipotézise szerint minden esetben megfigyelhető a kohézív explicititás növekedése a célnyelvi szövegben (Blum-Kulka 1986). Klaudy Kinga négy fő kategóriáját azonosítja ennek a műveletnek, a kötelező, a fakultatív, a pragmatikai, illetve a fordításspecifikus explicitációt (Klaudy 1999). A kötelező explicitációra akkor van szükség, ha nélküle a fordított célnyelvi szöveg nem lenne érthető. A fakultatív és a pragmatikai explicitáció nem szükséges, de a nyelvhasználati eltéréseket vagy a kulturális háttérismeretek hiányából fakadó értelmezési nehézségeket könnyíti meg. A fordító vagy a tolmács döntésén múlik a művelet elvégzése.

Bakti Mária tanulmányában vizsgálta az explicitáció használatát szinkrontolmácsolás közben, és azt figyelte meg, hogy minden helyzetben előfordul, hogy a tolmács megpróbálja a megértést segíteni (Bakti 2013). Kérdéses, hogy amennyiben az egyik félnek nincsenek ismeretei a másik fél jogi háttérismereteiről, az adott ország jogrendszeréről, kultúrájáról, esetlegesen egyéb körülményekről, a tolmács vajon köteles-e a kommunikáció folytonossága érdekében ezt jelezni és ezáltal a megértést segíteni. Az általam látogatott tárgyalásokon azt tapasztaltam, hogy a gyakorlott tolmácsok ilyen esetekben értesítették a bírót a helyzetről és az engedélyt kérték a helyzet tisztázására, ilyenkor a bíró irányítása alatt történt meg az explicitáció.

Egy másik elgondolás szerint a tolmács nemcsak egy szavakat lefordító személy, hanem a tolmács interkulturális kommunikátor is egyben (Horváth 2013). Ez azt jelenti, hogy a kulturális keretek megértése is feladata, illetve a jelentésnek az átadása, a fogalmak ismertetése a kulturális különbségek figyelembevételével kell, hogy történjen. A kulturális keretek közé sorolható a nyelvi kontextus, az intertextuális kapcsolatok, a szituáció kontextusa, a konkrét interakciós helyzet, valamint a bővebb kultúra kontextusa. Mivel a nyelv és a kultúra nem választhatóak el egymástól, sok esetben a nyelvi közvetítés sem lehet mentes a kulturális közvetítéstől. Az interkulturális különbségekhez hasonló problémát jelenthetnek még a különböző jogrendszerek eltéréseiből adódó nyelvi különbségek. Ennek háttere a jogi fogalmak rendszerfüggősége, a társadalmi rendszerbe és jogszabályba való ágyazottsága (Somssich 2011, Tamás 2017). Mivel az angolszász és a kontinentális jog sok szempontból különbözik, a tárgyalás szereplőinek – amennyiben valamelyik résztvevő ilyen országból származik – problémát jelenthet akár a jogi alapfogalmak, akár az eljárásrend megértése. Ebben a helyzetben is felmerülhet, hogy a tolmácsnak vajon feladata-e, hogy segítse a külföldi résztvevőt, illetve, hogy lehetséges-e tolmácsolni egy bizonyos mértékű explicitáció nélkül. A külföldi szakirodalom szerint a bírósági tolmáccsal szemben elvárás a felek részéről, hogy az elhangzott mondatokat szó szerint adja vissza (Mikkelsen 2000).

3.2. A JOGRENDSZEREK KÖZTI KÜLÖNBSÉGEKRŐL

Azoknak a magyar nyelvű tolmácsoknak, akiknek az angol a *B* nyelve, fontos megismerniük az angolszász jogrendszert és annak a kontinentális jogrendszertől való különbségeit, valamint a perrendtartásra vonatkozó körülményeket.

Mikkelson (2000) szerint az angolszász jog szokásjog jellegű, amelynek alapjai a hagyományokban, szokásokban gyökereznek. A *common law*, amit Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban alkalmaznak nem törvényeken alapul, bár vannak jogszabályok, de ezek nem részletesen szabályoznak, inkább alapelveket fektetnek le. Az angolszász joggyakorlat precedenseken vagy az esetjogból levont analógián alapul, azaz először azt kell vizsgálni, hogy a bíróság hozott-e már korábban hasonló ügyben döntést, és ha igen, mi volt a döntés lényege. Ha létezik hasonló ügy, arra precedensként lehet hivatkozni, de a bíró dönti el, hogy mely precedenseket lehet alkalmazni az adott ügyben. Ettől eltekintve a bíró szerepe inkább közvetítő jellegű, hiszen az ügyvédek vagy az ügyész érvel, az esküdtszék hozza meg az ítéletet, a bíró pedig kiszabja a büntetést. Az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya és annak módosításai lényeges alapelveket fektettek le, melyekre közvetlenül lehet hivatkozni a bíróság előtt (Mikkelson 2000).

A kontinentális jogrendszerben, ahová a magyar jogrendszer is sorolható, a jogszabályokba (pl.: törvények, rendeletek) foglalt jogi normák határozzák meg a jogrendszer működését. Ezek igen részletesen szabályozzák az anyagi jogot, az alkalmazandó eljárást és büntetést a különböző bűncselekményekre vagy szabálysértésekre. A bíróságok gyakorlatának így sokkal kisebb jelentősége van, mint a törvényeknek. A bíró megállapítja a tényállást és az alkalmazandó jogszabályokat, ő vizsgálja ki az ügyet és ő hoz döntést, munkáját pedig az átfogó törvénykönyvek és más jogszabályok által megszabott keretek között kell végeznie.

3.3. AZ ELJÁRÁSRENDBELI KÜLÖNBSÉGEKRŐL

Az eljárásrendbeli különbségekkel a tolmácsnak a tolmácsolás sikere érdekében tisztában kell lennie. Az angolszász jogrendszerben a büntetőjogi perekben az esküdtszék kiválasztása a per első része, amiben a vádlott is részt vesz (Mikkelson 2000). Miután az esküdtszék felesküdt, a per a felek jogi képviselőinek nyitóbeszédével kezdődik. Ezt követően a tanúkat egyenként hallgatják meg, a vád képviselője kérdéseket tehet fel, majd ezután a védelem keresztkérdései (cross-examination) következnek. A tanúvallomások közben mindkét fél tiltakozhat, amennyiben az eljárási szabályokat megszegi a másik fél. Végül mindkét fél megtartja a záróbeszédét az esküdtszék előtt, amellyel megpróbálják befolyásolni az esküdtszék döntését a bűnösség, illetve ártatlanság kérdésében. Az esküdtszék visszavonul, majd ha sikerült egyhangú döntést hozniuk, kihirdetik az ítéletet (verdict), ami büntetőügyben lehet „bűnös” vagy „nem bűnös”. Utóbbi esetben a vádlottat felmentik minden vád alól és az óvadék összegét visszakapja. Amennyiben a vádlottat bűnösnek találja az esküdtszék, egy pártfogó felügyelő megvizsgálja az elítélt háttérét és ennek alapján javaslatot tesz a bírónak, majd a büntetés (sentence) kiszabása következik.

A kontinentális rendszerrel ellentétben az angolszász rendszerben az ítéletet az esküdtszék hozza meg, és ezután egy következő lépésben a bíró szabja ki a büntetést. Büntetőperekben az elítélt fellebbezhet a fellebbviteli bíróságra, ahol a tárgyalás szó

szerinti jegyzőkönyvének alapján vizsgálják, hogy az elsőfokú bíróság elkövetett-e valamilyen hibát. A kontinentális rendszerhez hasonlóan, itt is csak az eljárást vizsgálják, nem pedig a tényállást.

A polgári perek esetében az eltérés abban nyilvánul meg, hogy az angolszász jogrend szerint a bíró nem saját maga tesz fel kérdéseket a feleknek vagy tanúknak a számára az ügyvédek által korábban benyújtott anyagok alapján, hanem a felek vagy írásban nyújtják be a kérdéseiket vagy a jogi képviselők a bíróságon kívül veszik fel az eskü alatt tett tanúvallomásokat (depositions). Ilyenkor van mód a peren kívüli megegyezésre, vagy arra, hogy választottbírósághoz forduljanak. Amennyiben a felek mégis a pereskedést választják, eldönthetik, hogy esküdtszék vagy egyesbíró (single judge) előtt akarják a pert lefolytatni. Az eljárás a per során hasonló a büntetőperi eljárással (Mikkelson 2000: 43–44), eltérések mutatkoznak pl. az ügyész jelenlétét tekintve, az esküdtszék döntésében.

3.4. AZ EURÓPAI UNIÓS ÉS NEMZETKÖZI JOGFORRÁSOKRÓL

Magyarország Alaptörvénye szerint Magyarország biztosítja a nemzetközi jog és a magyar jog összhangját, és elfogadja ennek általánosan elismert szabályait. Magyarország aláírta az olyan emberi jogokat védő nemzetközi egyezményeket, mint az Emberi Jogok Egyetemleges Nyilatkozatát (1948), az Egyezményt az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről (1955), a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát (1966), valamint a Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta (2009) az Európai Unió is rendelkezik egy jogilag kötelező erejű Alapvető Chartával. A tolmácsolás szempontjából ez fontos, mivel az emberi jogok tartalmazzák a tolmácsolás jogot büntetőperek során.

Magyarországra az Európai Unió jogszabályai is alkalmazandók, ennek megfelelően az Unió elsődleges és másodlagos joganyagát kötelezően érvényre kell juttatni (Kiss 2014). Elsődleges jogok alatt az alapító szerződéseket, annak módosításait, és az azokra épülő szerződéseket kell érteni. Másodlagos jogforrások közé tartoznak az Európai Unió intézményei és az Európai Központi Bank által alkotott jogi aktusok. A *rendelet* kötelező jogalkotási aktus és közvetlenül alkalmazandó. Az *irányelv* szintén kötelező, a végrehajtására szolgáló jogszabályok megalkotása az egyes országok feladata. A *határozat* csak a konkrét címzettek kötelezi, és közvetlenül alkalmazandó, míg az ajánlásnak és a véleménynek nincs kötelező ereje.

Természetesen egyes perekben felmerülhet bármely más nemzetközi jogforrás is, de az ehhez szükséges felkészülést az adott esetben specifikusan kell elvégeznie a tolmácsnak.

4. A megfigyelt per alapvető jogi fogalmairól

A per során több, különböző jogágak által kezelt témakör is felmerült, mint például a kártérítés, a társasági és cégjog, amelyek a polgári jog részei, munkajogi, valamint általános eljárásjogi terminusok.

4.1. KÁRÉRT VALÓ FELELŐSSÉG A POLGÁRI JOGBAN

A *károkozással* kapcsolatosan is számos jogi terminus merülhet fel. Kovács (2015) összefoglalása alapján – a régi Ptk. szerint – kártérítési perben a jogviszony alanyai a *jogosult*, vagyis a *károsult*, és a *kötelezett*, vagyis a *károkozó*. A jogviszony közvetlen tárgya maga a *kár* megtérítése, amelyet a károsult követelhet a károkozótól. A kár legáltalánosabb értelemben minden olyan hátrány, amely valakit valamely károsító tevékenység folytán személyében vagy vagyonában ér. Ennek megfelelően vagyoni és nem vagyoni kárt különböztetünk meg. A vagyoni kár három fő csoportba sorolható: ténylegesen felmerült kár, indokolt költség és elmaradt jövedelem.

A károsult fő jogosultsága a kártérítés, a teljes *reparáció* követelése, az okozott kár megtérítése, azaz a vagyonában olyan helyzet visszaállítása, mintha a károkozás meg sem történt volna. A régi Polgári törvénykönyv 355. § (4) pontja szerint *kártérítés* címén a károkozó körülmény folytán a károsult vagyonában beállt *értékcsökkenést* és az *elmaradt vagyoni előnyt*, továbbá azt a kárpótlást vagy költséget kell megtéríteni, amely a károsultat ért *vagyoni és nem vagyoni hátrány* csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges. A nem vagyoni kár a károsult személyhez fűződő jogok megsértése esetében merülhet fel (Kovács 2015).

A régi Ptk. vélelmezi a károkozó felelősségét, de a *bizonyítás a károsultat terheli* a kár, annak mértéke és az okozati összefüggés vonatkozásában, valamint a károsultnak kell bizonyítani a károkozó magatartást és annak jogellenességét is. Ha a kár mértéke pontosan nem állapítható meg, a károsultnak kell azt is bizonyítania, hogy valamely jogellenes magatartással oki összefüggésben kára keletkezett, míg a károkozónak vagy jogutódjának a *mentesülés* törvényi feltételeinek esetleges fennállását kell kétségtelenné tennie. A károsult mind a kár megelőzése, mind a *kár enyhítése* körében úgy köteles eljárni, ahogy az az adott helyzetben elvárható.

A károkozó főkötelezettsége a *reparáció*, a teljes kár megtérítése. Ha mentesülésre hivatkozik, bizonyítás terheli, hogy magatartása nem volt jogellenes, felróható, hogy az adott helyzetben úgy járt el, ahogy az általában elvárható, vagy azt, hogy a kárt elháríthatatlan külső ok vagy a károsult önhibája okozta.

4.2. MUNKAVÁLLALÓ KÁRTÉRÍTÉSI FELELŐSSÉGE

A vizsgálat tárgyát képező kártérítési pert a munkaügyi bíróság tárgyalta, a per tárgya munkavégzés során elkövetett károkozás volt. Nemcsak a polgári kártérítési perekben, hanem a munkaviszonnyal kapcsolatosan is fontos a *felelősség* fogalmának meghatározása László (2006) tanulmánya szerint. A különböző jogágakban adott cselekményekhez adott jogkövetkezmény tartozik. Előfordulhat, hogy ugyanazon cselekménynek különböző jogkövetkezményei vannak a különböző jogági tagozódás szerint, vagyis a polgári jogban, a munkajogban, a szabálysértési jogban, illetve a büntetőjogban.

A polgári jogban a felelősség, vagyis a kár viselésére való kötelezés a fő szempont, pontosabban az, hogy melyik fél milyen mértékben kötelezhető erre. Mivel munkaügyi perről van szó, a *munkavállaló kártérítési felelősségét* kell vizsgálni, amiről a 2012. évi

I. törvény, a Munka törvénykönyvében (a továbbiakban Mt.) rendelkezik. Az Mt. a XIV. fejezetben a munkavállaló kártérítési felelőssége címszó alatt felsorolja a felelősség általános szabályait, felelősséget a *vétkesen okozott* kárért, miszerint a munkavállaló a *munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével* okozott kárt köteles megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben *általában elvárható*.

A munkavállaló kártérítési felelőssége felróhatósági alapú (Bodnár 2014). Az Mt. 179. §-a a felelősség kérdésében a polgári jogot veszi alapul és főszabályként kimondja, hogy a munkavállaló a munkaviszonyból származó kötelezettségének megszegésével okozott kárt köteles *megtéríteni*, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A Mt. 6. §-a is rögzíti az *elvárhatóság* elvét, mely kimondja, hogy a munkaszerződés teljesítése során úgy kell eljárni, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Amennyiben ez nem történik meg, a magatartás felróható lesz, vagyis a munkavállaló ilyen esetben munkajogi felelősséggel tartozik. Hogy kitől mikor mi az elvárható, az több tényezőtől is függ, a mérce azonban az átlagos, megfontolt és lelkiismeretes munkavállaló. A munkaügyi bíróság azt elemzi, hogy a munkavállaló munkavégzése az általa betöltött munkakörben megfelelt-e az elvárhatóság általános szintjének.

A *jogellenesség* és a *felróhatóság* közötti kapcsolat lényege, hogy nem minden jogellenes cselekmény felróható, de minden felróható magatartás jogellenes. A felróhatóság és a *vétkesség* fogalma nem azonos, bár a joggyakorlatban szinonim fogalomként használják ezeket. A vétkesség a felróhatóság egyik megnyilvánulási formája. A vétkesség a károkozó oldaláról nézve a károkozó magatartásának módját minősíti. A vétkesség két fokozata a *szándékosság* és a *gondatlanság*. Szándékos a károkozás, ha kifejezetten a károsodás előidézésére irányult és gondatlan a károkozás, ha a károkozó nem törődik a károsodás lehetőségével.

A bíróságnak, abban az esetben, ha megállapítja, hogy a munkavállaló magatartása felróható, vizsgálnia kell azt is, hogy a károkozás szándékos volt-e vagy gondatlan. *Szándékos vagy súlyosan gondatlan károkozás* esetén a károkozónak a teljes kárt meg kell térítenie. A korábbi bírói gyakorlat szándékosnak tartotta a *lopást, csalást, hűtlen kezelést, sikkasztást*.

A megfigyelt eseményben a károkozó egy vezető tisztségviselő volt. A *vezető tisztségviselő* felelőssége a kártérítési felelősség általános rendjébe illeszkedik (Gárdos és Gárdos 2014). A régi Ptk. felelősségi rendszere egységes; a szerződésszegésért való felelősségre a legfontosabb kérdésekben a *szerződésen kívül okozott károkért* való felelősség szabályait kell alkalmazni. E szabály alapján a károkozó minden okozott kárt meg kell, hogy térítsen, hacsak ki nem menti magát a felelősség alól annak bizonyításával, hogy magatartása nem volt felróható. A vezető tisztségviselő ügyvezetési tevékenységét a társaság érdekeinek elsődlegessége alapján köteles ellátni, összhangban az elvárhatóság követelményével az adott helyzetben.

A vezető tisztségviselő egyben vagyongazdálkodói feladatokat is ellát (Dombi és Györi 2011). Amint arról fentebb már esett szó, a gazdálkodó szervezetek vagyona a társaság tagjai és vezetői számára idegen vagyonnak minősül, amelynek csupán a kezelése van a vezető tisztségviselő(k)re bízva. E vagyongazdálkodási megbízás általánosságban az adott

gazdálkodó szervezetre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseken (pl. Az új Ptk. Harmadik Könyve) és a társaság belső szabályzatain (létesítő okirat, ügyrend, szervezeti és működési szabályzat, munkaköri leírások stb.), illetve konkrét esetekben a társult tagok akaratát képviselő legfőbb döntéshozó szerv (taggyűlés, közgyűlés stb.) akár szóbeli eseti döntésein, valamint egyedi szerződéseken alapulhat. A gazdálkodó szervezet vezetője vagyonkezelőként feladatait alapvetően a társaság érdekeinek elsődlegessége alapján köteles ellátni, azaz nem elsősorban a tagoknak, hanem a gazdálkodó szervezetnek, mint önálló entitásnak tartozik „hűséggel” a megfelelő gazdálkodásért.

A társaság vagyonával történő rendeltetésszerű gazdálkodás alapvetően a *gazdálkodó szervezetek* ügyvezetésének a feladata és felelőssége. A társaság működésének egészéért felelős vezető tisztségviselők mellett – általában csupán korlátozott mértékben – *vagyonkezelők*nek tekinthetők azok a személyek is, akik a társaság egyes működési részterületein önálló gazdálkodási jogosultságokkal rendelkeznek, azaz bizonyos vagyoni eszközök felett viszonylagos önállósággal diszponálnak. Erre lehet példa gazdasági társaság esetében az ügyvezetés által az ügyek meghatározott csoportjára nézve képviseleti joggal felruházott munkavállaló, vagyis a *cégvezető*. (A korlátozott képviseleti jogosultsággal felruházott cégvezető semmi esetre sem tévesztendő össze a gazdasági társaság általános képviseletét ellátó, cégjegyzésre jogosult vezető tisztségviselővel.)

A *vagyonkezelési kötelezettség tartalma* általánosságban a társaság érdekeinek a vezetőtől elvárható szakértelemmel és gondossággal történő előmozdítására, illetve a rendes gazdálkodás szabályainak betartására terjed ki, ami különösen a vagyon őrzését (felügyeletét), gondozását (állagának megóvását) és hasznosítását (gyarapítását) jelenti, továbbá magában foglalja a megbízó (tulajdonos) megfelelő tájékoztatását is. A végletekig leegyszerűsítve tehát a vagyonkezelő feladata a megbízó érdekeinek megfelelően, egyrészt annak biztosítása, hogy a gazdálkodó szervezet tényleges működéséhez szükséges vagyon folyamatosan rendelkezésre álljon, másrészt pedig a gazdálkodó szervezet vagyonának lehetőség szerinti gyarapítása.

Tipikusan kötelezettségzegést követ el a vagyonkezelő azon esetekben, amikor gazdasági tevékenységének kifejtése során a fenti kötelezettségeinek nem tesz eleget (Kúria 29. BK vélemény). Nem valósul meg azonban hűtlen kezelés, ha a vagyonkezelő azért szegi meg a kötelezettségét, mert a tulajdonos számára kíván ezáltal valamilyen vagyoni előnyt biztosítani, de a kötelezettségzegés révén nemhogy vagyoni előny nem keletkezik, hanem egyenesen kimutatható az ezzel összefüggésben felmerült vagyoni hátrány. Bár ilyenkor a vagyoni hátrány okozására irányuló szándék hiánya miatt büntetőjogi felelősségre vonás nem lehetséges, felmerül azonban a polgári jogi kártérítési kötelezettség kérdése.

4.3. VAGYON ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEK

Habár a megfigyelt esemény nem büntetőper volt, mégis a tolmács számára fontos lehet, hogy ismerje az esettel összefüggő büntetőjogi terminusokat. Az általános vagyongazdálkodás körébe tartozó vagyonkezelői döntések, amelyek nem elsősorban a gazdálko-

dó szervezet érdekeit szolgálják, a konkrét elkövetési magatartástól függően különböző *bűncselekmények* megállapítására (így pl. *sikkasztás, csalás, hűtlen vagy hanyag kezelés, rongálás* stb.) is adhatnak alapot (Dombi és Győri 2011). Az említett bűncselekmények megállapítására nem csupán a gazdálkodó szervezet vagyonának csökkenése, hanem már az egyébként elvárható haszonnak a hibás döntés eredményeként történő elmaradása esetén is sor kerülhet. A *vagyoni hátrány* büntetőjogi fogalma ugyanis a vagyonban bekövetkezett tényleges értékcsökkenésen (kár) túl az elmaradt vagyoni előnyt – vagyis a bűncselekmény hiányában a gazdálkodó szervezetnél vélhetően jelentkező hasznot, így pl. elmaradt kamatot – is felöleli.

Az ilyen jellegű perekben a tolmácsnak ismernie kell a fenti jogi terminusokat, akkor is, ha nem kap felkészülési anyagot.

5. A terminológiai jellegű nehézségekről

A következő részben a felkészülés során a terminusok gyűjtésekor előforduló, terminológiai szempontból érdekes terminusokat fogom elemezni. A jogi terminusokat az ekvivalenciavizsgálat során a terminológia diszciplínájának megfelelően egy tárgykörön belül a definíciókból kiindulva a fogalmi jellemzők alapján vetem össze (Tamás 2014, 2017). Először a jogi eljárást leíró terminusok közül került fel a teljes ekvivalencia hiánya a magyar és az angol terminusok között. A felperest az angol jogban többféle módon is fordítják, a per jellegétől függően, és ugyanez igaz az alperesre is. A felperes *plaintiff* általánosságban, de tárgykörtől függően *claimant* (jogosult) a kártérítési perben, *petitioner* a családjogi perekben, illetve *complainant* például közigazgatási ügyekben, fellebbviteli perben pedig *appellant*. Az angol terminus az alperesre *defendant* általánosságban, *tortfeasor* (kötelezett) kártérítési perekben, *respondent* családjogi perekben (Petz 2014). A kártérítési perekben a magyar nyelv is megkülönbözteti az alperest és a felperest, de a tolmácsnak ismernie kell a lehetséges terminusokat.

A következő eljárásjogi terminus a keresetlevél, amit szintén az adott pertől függően kell angol nyelven megfeleltetni. A lehetséges terminusok a következők: *claim form* kárigény esetén, *petition* házasság felbontásakor, *complaint* panasz benyújtásakor vagy *notice of appeal* fellebbezésakor.

Büntetőjogi kategória a *hanyag kezelés* bűncselekménye, mely fogalmat a Büntető törvénykönyv 377. § (1) bekezdésében a következőképpen határoztak meg: „Akit idegen vagyon törvényen alapuló kezelésével vagy felügyeletével bíztak meg, és az ebből eredő kötelességének megszegésével vagy elhanyagolásával gondatlanságból vagyoni hátrányt okoz, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.” A Btk. angol fordításában azonban a *defalcation* terminus szerepel, aminek az angol definíciója a *uslegal.com* oldal alapján tartalmazza a kötelezettségszegést, de nem tartalmazza a gondatlanság fogalmát:

The term is used in legal proceedings outside of bankruptcy to refer more generally to embezzlement and in the context of the title insurance business.”, valamint „Defalcation

implies that funds have been mishandled, particularly where an officer or agent has breached his or her fiduciary duty. It is commonly applied (...) to officers of corporations who misappropriate company funds for their own private use. (USLegal, Inc. <http://definitions.uslegal.com/d/defalcation/>)

A *law.com* oldal is hasonló értelmezést ad. A *mismanagement of funds* azonban olyan elkövetésre vonatkozik, amikor az adott személy megszegi a szabályokat a vagyon kezelése során, de ugyanakkor ezeknek az eseteknek a során a gondatlanság, illetve a hanyagság is felmerül az elkövető részéről.

A *LegalMatch.com* definíciója szerint:

Mismanagement of funds refers to instances where a person fails to observe laws or guidelines when handling finances for another person or organization. Most mismanagement lawsuits involve some form of negligence or neglect on the account of the liable party. These types of cases are frequently found in connection with trusts, board of director lawsuits...”.

A *law.com* oldal azonban nem ad találatot a *mismanagement of funds* kifejezésre, egy USA-beli ügyvédi iroda weboldalán azonban ez áll:

„...our attorneys bring over 15 years of experience in fiduciary litigation, including cases involving breach of fiduciary duty, *mismanagement and misappropriation of funds*” (The Black Law firm, <http://www.rjblacklaw.com/Fiduciary-Litigation/>).

Ahogy azt már korábban leírtam, a *kártérítés* fogalma alatt azt értjük, ha valaki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni, főként az elszennvedett károk miatti helyzet kiküszöbölésére, az eredeti állapot helyreállítására törekszik, elsődleges funkciója a helyreállítás, reparáció. Ennek angol megfelelője a *compensation* vagy a *reparation*. Ettől eltér *kártalanítás* fogalma, amelyet nem a jogellenes, hanem a jogszerű károkozás esetén használunk, amikor a jogszabályban meghatározott esetekben kártalanítás jár (pl. állam kisajátít egy földet). A terminus megfeleltetése a „restitution” és nem összekeverendő a *compensation* terminussal ebben az esetben (Zoványi 2012). A kártérítés, mint *indemnity* a biztosítási vállalatok szaknyelvében használt kifejezés. A *uslegal.com* tipikusan egy harmadik fél fizetési kötelezettségét mondja ki:

Indemnity is a right which insures to a person who, without active fault on his/her own part, has been compelled, by reason of some legal obligation, to pay damages occasioned by the initial negligence of another, and for which s/he himself is only secondarily liable” (USLegal, Inc. <http://definitions.uslegal.com/i/indemnity/>)

A jogi személy és a jogi személyiség fogalmak a gazdasági társaságok vonatkozásában merülnek fel. A jogi személy jogi személyiséggel rendelkezik. A Polgári törvénykönyv 3. §-a szerint a jogi személy jogképes, vagyis jogai és kötelezettségei lehetnek. A jogi személy jogképessége kiterjed minden olyan jogra és kötelezettségre, amely jellegénél fogva nem csupán az emberhez fűződhet. Angol megfelelői az első terminusnak a *legal person*, a másodiknak *having legal personality*.

Egy másik problémás szakszópár a magyarban a *vezető tisztségviselő* és a *cégvezető*. A *vezető tisztségviselő* a feladatát a társasággal kötött megállapodása szerint – megbízási jogviszonyban vagy munkaviszonyban láthatja el (Ptk. 3:21. §). Általában elvárható gondossággal kell eljárniuk; a társaság érdekeinek elsődlegessége az irányadó; illetve fizetésektelenség esetén – meghatározott esetekben – a magánvagyonukkal is helytállni tartoznak. A *cégvezető* ugyanakkor a társaság legfőbb szerve által képviseltre feljogosított munkavállaló, aki azonban nem minősül vezető tisztségviselőnek. Lényeges fogalmi különbség a vezető tisztségviselő és a cégvezető között egyfelől, hogy vezető tisztségviselőt kötelező választani, míg a cégvezetői pozíció létesítése a társaság részéről „szabadon választott”, másfelől, hogy amíg az ügyvezető, mint tisztségviselő a társaság legfőbb szervének alárendelve önállóan végzi a feladatát, addig a cégvezető – munkaviszonya folytán – a vezető tisztségviselők közvetlen alárendeltségében és közvetlen, akár napi utasításai szerint köteles eljárni. A cégvezető cégjegyzési joga önálló is lehet, ha az ügyvezetés úgy rendelkezik (Ptk. 3:116.). A vezető tisztségviselő megfeleltetése az angolban az *executive officer*, míg a Ptk. (2013) fordítása szerint a cégvezető a *manager*. Ez utóbbi használata véleményem szerint megtévesztő, mert nagyobb vállalatoknál sok menedzser lehet, és nem mindegyik menedzser cégvezető is egyben. Ennél talán pontosabb a *general manager with power of attorney* terminus közös alkalmazása, mivel ez az általános cégvezetési felelősséget is magában foglalja, valamint a cégjegyzési felhatalmazásból eredő saját vagyonnal való felelősséget is (<http://cegvezetes.hu/2002/06/cegvezetok-vezerigazgatok/>).

A *vagyonkezelés* szakszó angol nyelvű megfeleltetése is problémát okozhat. A bizalmi vagyonkezelés is megjelent a magyar jogban, erre az új Ptk. angol nyelvű fordítása a *management of assets* (2:35.) ekvivalensként használja, valamint a bizalmi vagyonkezelés esetén a *fiduciary asset management* kifejezést alkalmazza (6:310.). Ugyanakkor a Btk. 376. §-a *hűtlen kezelés* meghatározásánál is használja ezt a terminust, bár nem teljesen azonos módon. Itt nem foglalkozást ért alatta, hanem egy munkaköri tevékenységet, vagyis *idegen vagyon kezelésére* vonatkozik. Ennek angol megfelelője a Btk. angol nyelvű fordításában *taking or using another's asset that has been entrusted to him*, tehát a törvényekben a fordítások az adott cselekményt írják le, azonban a tolmácsnak fel kell ismernie, hogy melyik perben melyik kifejezést kell használnia. A vagyonkezelési feladathoz szorosan kapcsolódó fogalom, mely összekötheti az előző két terminust, az angolszász kultúrában a *fiduciary kötelezettség*, vagyis *fiduciary duty*. E fogalom szerint a megbízott személynek a megbízó érdeke szerint kell eljárni. Tartalmazza a kellő gondosságot, a lojalitást azon személy felé, aki a vagyont rájuk bízta, fontos eleme a fogalomnak a bizalom és a jóhiszeműség, valamint, hogy a vagyonkezelő köteles magas szintű gondossággal eljárni a vagyon kezelése során (<https://definitions.uslegal.com/f/fiduciary-duty/>).

A fent említett problémás terminusok azt mutatják, hogy a tolmácsnak egyrészt kellő ismeretekkel kell rendelkeznie mindkét ország jogrendszeréről, másrészt elég gyakorlatossággal kell rendelkeznie, hogy egy ilyen szituációt kezelni tudjon és a megfeleltetéseket helyesen hajtsa végre tolmácsoláskor. A gyakorlatban a jog területén ritka a 100%-os ekvivalencia (Tamás 2017), fontos a megfelelő háttérismeret és felkészülés.

6. Összefoglalás

A fentiekben egy bírósági tárgyalást, a fontos terminusokat, a tolmácsolás során felmerülő esetleges problémákat mutattam be a tolmács számára lényeges szempontok szerint. A magas szintű tolmácsoláshoz elengedhetetlen a tolmácsolási eseményre való felkészülés. A felkészülés során fontos az érintett témakörök tanulmányozása jogi szövegekben, és azok használatának összehasonlítása az eltérő jogrendszerekben. A felkészülés történhet jogi szakszövegek, illetve weboldalak elolvasásával, a felmerülő terminusok definíciójával, illetve azok alapján a fogalmak összehasonlításával a magyar és az adott nyelvterület jogszabályainak megfelelően. Mivel – a hospitálásokon megismert gyakorlott tolmácsok állítása szerint – a magyar gyakorlatban a tolmács általában nem kap anyagot a felkészüléshez a bíróságoktól, így elengedhetetlen, hogy a tolmács előzetes ismeretekkel rendelkezzen az alapvető nyelvi jogi szituációról, hogy ismerje a tárgyalási szituációt, az eljárás menetét, valamint a jogi szaknyelvet, annak fogalmait és az azt jelölő terminusokat, ami az adott tárgykörhöz köthető, így jobban tud koncentrálni az előre ki nem számítható szövegek tolmácsolására.

A terminológiai kutatás során kiderült, hogy bizonyos terminusok megfeleltetése nehézségeket okozhat, mert ritka a teljes ekvivalencia közöttük, a fogalmi jegyek eltérése miatt leginkább részleges ekvivalencia vagy az ekvivalencia hiánya a jellemző. Ez adódhat abból például, hogy ugyanaz a bűncselekmény meghatározása, de az értékhatár, vagy a büntetés mértéke a jogrendszerekben különbözik. Okozhatja az is, hogy a magyar jogban esetleg nincs megfelelő terminus egy idegen nyelvű jogi fogalomra, vagy fordítva. Előfordulhat az is, hogy a magyar fordítók különböző megoldásokat használnak egy terminus megfeleltetésére, és nem létezik egy mindenki által elfogadott terminus. Mivel a hospitálások során azt láttuk, hogy az a fél, akinek a tolmács tolmácsol általában nem jogi szakember, sok esetben szükséges lehet az adott fogalom körülírása.

Amennyiben a jogrendszerbeli különbségekből kifolyólag a terminusok nem megfeleltethetőek, előfordulhat, hogy a tolmács kénytelen explicitációt alkalmazni. Erre egyéb kulturális különbségek miatt is sor kerülhet. A szakkönyvek azt tanácsolják, hogy ilyenkor a bíró, vagy egyéb hatósági személy bevonásával és jóváhagyásával történjen meg a magyarázat, vagyis a tolmács a bíró által adott magyarázatot tolmácsolja ügyfele számára.

Következtetésképpen a tolmács feladata a lehető legalaposabb felkészülés, és általában a jogi, illetve a különféle perekkel kapcsolatos ismereteinek bővítése. Amennyiben probléma merül fel akár a megfelelő terminust illetően, akár félreértésből eredően, a tolmácsnak az a feladata, hogy jelezze a tárgyalást vezető személynek a problémát, és ezekben az esetekben ne önállóan kezdjen magyarázni, hanem a bíró, a jogász vagy a hatóság képviselőjének magyarázatát tolmácsolja.

IRODALOM

Bakti, M. 2013. Explicitáció és szinkrontolmácsolás. In: Klaudy K. (szerk.) *Fordítás és tolmácsolás a harmadik évezred elején*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 65–76.

- Blum-Kulka, S. 1986. Shifts of Cohesion and Coherence in Translation. In: Juliane House, Shoshana Blum-Kulka (szerk.): *Interlingual and Intercultural Communication*. Tübingen: Narr, 17–35. Bryan A. Garner (szerk.). 2009.
- Horváth, I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth, I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Kiss, D. 2014. *A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános részéből*. 3. kiadás. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Klaudy, K. 1999. Az explicitációs hipotézisről. *Fordítástudomány* 2. évf. 1. sz. 5–22.
- Mikkelsen, H. 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester: St. Jerome Publishing, 67–70.
- Petz, A. 2014. *Terminology of Civil Law*. Budapest: Anglofon Stúdió.
- Somssich, R. 2011. *Az európai jog fogalmai*. Budapest: ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi Magánjogi és Európai Gazdasági Jogi Tanszék (Jean Monnet Centre of Excellence).
- Tamás, D. 2014. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Fordítástudományi értekezések I. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsoló Tanszék.
- Tamás, D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. (<http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/tamas-dora-maria-bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at/>).

INTERNETES FORRÁSOK

2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről
http://ptk2013.hu/wp-content/uploads/2013/03/uj_ptk_szov.html
 angolul: https://tdziegler.files.wordpress.com/2014/06/civil_code.pdf
2012. évi I. törvény a Munka törvénykönyvéről,
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200001.TV
 angolul: <http://mta-pte.ajk.pte.hu/downloads/12-01.tv-en.pdf>
2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200100.TV
 angolul: http://thb.kormany.hu/download/7/ec/a0000/14_Act%20C%20of%202012%20on%20the%20Criminal%20Code.pdf
1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95200003.TV
- HR munkajog, dr. Bodnár Lilla cikke, publikálva 2014. 06. 23., utolsó megtekintés: 2016. 09. 02.
<http://www.munkajog.hu/rovatok/munkahely/karterites-szandekosság-vagy-gondatlansag>
- Rendeletek, irányelvek és más jogi aktusok, Europa.eu, Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: http://europa.eu/eu-law/decision-making/legal-acts/index_hu.htm
- Dr. Kovács Tamás jogi iroda weboldala. Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: http://www.drkovacsstamas.hu/karteritesi_jog
- László, A. 2006. A büntetőjogi felelősség felvetése és jogi realizálása. Állami Számvevőszék. Internetes forrás, utolsó megtekintés 2015. 04. 08.: <http://www.asz.hu/modszertan-a-buntetojogi-felelosseg-felvetese-es-jogi-realizalasa-jogalkalmazasi-segedlet/buntetojogi-felelosseg-felvetese.pdf>
- Gárdos, I., Gárdos, p. 2014. A vezető tisztségviselők felelőssége az új Polgári törvénykönyvben. *Ügyvédek Lapja* 2014. március–áprilisi számában (15–21. o.) internetes forrás, utolsó meg-

- tekintés 2016. 09. 02.: http://ptk2013.hu/szakcikkek/gardos-istvan-es-gardos-peter-a-vezeto-tisztsegviselok-felelossege-az-uj-polgari-torvenykonyvben/3679#_ftn4
- Dombi, V., Györi, Gy. 2011. *A gazdálkodó szervezetek vezetőinek büntetőjogi felelőssége a vagyongazdálkodás körében*, publikálva: 2011. 04. 12. Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: <http://www.jogiforum.hu/hirek/25143>
- Zoványi, N.: *A büntetőjogi és a polgári jogi felelősség jogkövetkezményeinek összevetése*, Debreceni jogi műhely, Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2012/a_buntetojogi_es_a_polgari_jogi_felelosseg_jogkovetkezményeinek_osszevetese/
- Sáriné Simkó, Á.: A Ptk. saláta (I.) cikke, ujptk.hu, hvgorac, Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: <http://ptk2013.hu/szakcikkek/sarine-simko-agnes-ptk-salata-i/2623>
- Kúria 29. BK vélemény, Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: www.lb.hu/hu/kollvel/29-bkv
- The Black Law firm weboldala, Internetes forrás, utolsó megtekintés 2016. 09. 02.: <http://www.rjblacklaw.com/Fiduciary-Litigation/>

Polgári peres eljárás tolmácsolási eseményének olasz–magyar terminológiai vizsgálata

DR. TÓTH GABRIELLA

e-mail: gabriella.toth.72@gmail.com

1. Bevezető

A bírósági hospitálások folyamán szerzett ismereteim alapján a jelen tanulmány témáját, azaz a nemteljesítés tárgykörét abból az elgondolásból választottam, mert a polgári peres eljárás szókincsében fontos szerepet tölt be, másfelől a tárgyalás során előkerülő terminusok vizsgálata hiánypótló olasz–magyar viszonylatban. Sajnos ebben a nyelvpárban és e szakterületen meglehetősen kevés a felhasználható lexikográfiai mű, és a terminológiai adatbázisok is hiányosak.

A tanulmány első részében a bírósági tolmácsolás történetét és magyarországi vonatkozásait ismertetem, majd a bírósági tolmács elengedhetetlen jellemzőit vázolom fel és a tolmácsra, mint szakértőre vonatkozó információkat mutatom be. Ezt követően a jogi szaknyelv és terminológia jellemzőit ismertetem, valamint a magyar és az olasz polgári peres eljárásokat vetem össze. A második részt maga az esettanulmány képezi, amelyben a vizsgált tolmácsolási eseményt különböző szempontok alapján mutatom be. Az utolsó fejezet elsősorban a tolmácsolási esemény során felmerülő fontos terminológiai kérdések tisztázásáról szól azzal, hogy a magyar terminusok olasz megfelelőit beazonosítom, kidolgozom és közlésem. Ez utóbbi a modern terminológia mint diszciplína elveinek és módszereinek megfelelően alapvetően terminológiai összehasonlító vizsgálatokat tartalmaz, amelyek a fogalmi azonosságot, azaz a terminusok ekvivalenciáját, egyenértékűségét vizsgálják. Mivel a definíciókban leírt fogalmakra való rákeresés gyakran nehézkes, ill. fontosnak tartom megvizsgálni azt is, hogy mi áll az olasz–magyar nyelvpárban dolgozó tolmácsok rendelkezésére, ezért kiindulópontként a jelenleg rendelkezésre álló lexikográfiai művek ekvivalenseire támaszkodom. Az ennek eredményeképpen megszületett terminológiai gyűjtemény további kutatásoknak lehet kiindulópontja, és hasznos forrása úgy fordító-, mint tolmácsolóknak számára.

2. A bírósági tolmácsolás általános elvei

2.1. ELMÉLETI BEVEZETŐ A BÍRÓSÁGI TOLMÁCSOLÁSRÓL

A bírósági tolmácsolásról eddig született pár magyar nyelvű szakirodalom közül Horváth (2013) és Csörgő (2013) munkáját érdemes kiemelni, ugyanakkor egyéb nyelveken is (angol, német, francia és olasz) számos munka foglalkozik a tolmácsolásnak ezzel az

igen speciális ágával. A tanulmány megírásához magyar és olasz nyelvű szakirodalmat használtam fel, melyek alapján ebben a fejezetben először a bírósági tolmácsolás azon legfontosabb aspektusait ismertetem, mint a bírósági tolmácsolás jellemzői, a bírósági tolmáccsal szemben támasztott elvárások és a tolmács szakértői státusza, majd a fejezet végén a jogi szaknyelv és terminológia jellemzőiről, valamint a magyar és az olasz polgári peres eljárás közti különbségekről szólok, előrevetítve a terminológia problémák nehézségeinek forrását.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének a tisztességes tárgyaláshoz való jogról szóló 6. cikk e) pontja kimondja, hogy az érintett fél részére „ingyenes tolmács álljon rendelkezésre, ha nem érti, vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet (http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_HUN.pdf).” A bírósági tolmácsok alapvető kommunikációs-kulturális és nyelvi közvetítő szerepet játszanak a bírósági eljárásban, és munkájukkal a tisztességes eljárást biztosítják (Caciagli, Balletto, Rivezzi 2009). A tolmács hivatásos **kulturális kommunikátor** elnevezéséből adódóan nemcsak nyelvek, hanem kultúrák – és esetünkben két különböző jogrendszer – között is közvetít (Horváth 2013).

2.2. A BÍRÓSÁGI TOLMÁCSOLÁS JELLEMZŐI, ELVÁRÁSOK A BÍRÓSÁGI TOLMÁCCSAL SZEMBEN

A bírósági tolmács feladatát Horváth (2013) az alábbiak szerint határozza meg: a tolmács „[...] bírósági, illetve jogi kontextusban a forrásnyelvi beszédeket a célnyelvre fordítja. [...] általában két irányban *A* nyelvről *B* nyelvére és *B* nyelvről *A* nyelvére dolgozik” (Horváth 2013: 25).

A bírósági tolmácsolás kommunikációs kontextusa Horváth (2015: 37–45.) alapján meglehetősen speciális. Az intertextuális kontextus az esetek többségében, ha nem is minden alkalommal, irreleváns, hiszen Csörgő (2013) szerint a tolmács szinte csak belecsöppen az adott eseménybe, és ő az, aki a körülötte lévő személyekhez képest a legkevesebbet tud az ügyről. A tolmács (hacsak nem sikerül egy adott ügyet egészen végigvinnie) a tárgyalás idején és helyén kívül sokszor csak az eljárás típusát (polgári vagy büntető), valamint az adott per tágabb tárgyát ismeri. Sajnos ez a magyarországi gyakorlat, annak ellenére, hogy szakértői státusza a tolmácsot feljogosítja az iratbetekintésre (is) [Pp. 181. § (1) bekezdés]. Ha ezen sikerül a jövőben változtatni, akkor minden bizonnyal a bírósági tolmácsolás minősége is javulna, hiszen a felkészülés fél siker. Ebben nagy szerepe lehet a tolmácsnak is, aki saját maga is kérhet felkészítő anyagot a bíróságtól. A beszélőközösség mint kontextus ismerete a bírósági tolmácsolásban kevésbé játszik szerepet, hiszen a folytatólagos tárgyalástól eltekintve, amennyiben ugyanazt a tolmácsot bízzák meg a további tárgyaláson való közreműködéssel (pl. előző tárgyaláson a bíró szóban idézi a következő tárgyalási határnapra), legfeljebb a bíró személye, beszédjellegzetessége lehet ismerős. Ami a nyelvi kontextust illeti, a bírósági tolmácsolás erősen formalizált. Mivel a tárgyalás során gyakran hangzanak el az eljárás adott részéhez tartozó mondatpanelek (mint pl. a jegyzőkönyv megtekintéséről szóló ismertetés, a hamis tanúzásra való figyelmeztetés stb.), ezek forrás- és célnyelvi ismerete nélkülözhetetlen a bírósági tolmácsolás során. A könnyen anticipálható része-

ken túl azonban nehezen látható előre az adott tárgyalás pontos témája (pl. kártérítési per tanúmeghallgatása során előfordulhat, hogy orvosi vagy éppen műszaki szókincsét kell a tolmácsnak aktiválnia). A szituációs kontextus a legkiszámíthatóbb, hiszen polgári és büntetőügyek tárgyalásánál a szereplők előre meghatározott helyet foglalnak el: polgári peres eljárásnál például az alperes a bíró bal, a felperes a bíró jobb oldalán foglal helyet, míg a tolmács a tolmácsolandó személy szerepe szerint ül le, vagy éppen áll (pl. tanúmeghallgatás során).

Érdekes kérdést vet fel a **szövegűség**, hiszen a szó szerinti fordítás bírói elvárás, és az elhangzottak értelmezése a bíróság feladata. Ezzel azonban azt várják el a tolmácstól, hogy a szavak szintjén és nem pedig értelemközpontúan fordítson. Horváthnál (2013: 31.) is olvashatjuk, hogy „[...] az etikai kódexek kánonja és a peres eljárásokban részt vevő jogászok, bírák elvárásai értelmében a bírósági tolmács elsődleges feladata, hogy a forrásnyelven elhangzottakat szó szerint mondja el célnyelven (Jacobson 2012, Mikkelsen 2000, Morris 1995)”. Valójában arról van szó, hogy a tolmácsnak pontosan, kihagyás és hozzátoldás, magyarázat vagy körbeírás nélkül kell a forrásnyelven elhangzottakat a célnyelvbe átültetnie ugyanabban a stílusban és nyelvi regiszterben (Sandrelli 2011). A szó szerinti tolmácsolás helyett helyesebb lenne talán a forrásnyelvi szöveg tartalmának és értelmének célnyelvre való hű átültetéséről beszélni (Caciagli, Balletto, Rivezzi 2005).

A hűen, megfelelő regiszterben, **stílusban** való tolmácsolás elsősorban az idegen forrásnyelvről magyar nyelvre történő tolmácsolás során alapvető, hiszen a bíróság a tolmácsolt fél szövegalkotási stratégiáján, szókincsén, mondat szerkesztésén keresztül kap megfelelő képet magáról a személyről. A tolmács tehát akkor jár el helyesen, ha az elhangzottak stílusát, regiszterét és nyelvváltozatát nem változtatja meg. A bírósági tolmácsoláskor elhangzó szövegalkotási stratégiát kettősség jellemzi: egyfelől a bírói, ügyészi és ügyvédi megfogalmazások erősen formalizált, hivatalos stílusú szövegek, míg a felek szövegalkotási stratégiája inkább informálisnak definiálható (Csörgő 2013). Esetenként a tolmácsnak még a „számára kellemetlen tartalmakat (obszcén kifejezések, káromkodások)” is le kell fordítania (Csörgő 2013: 56.).

A **pontos** tolmácsolás már csak azért is alapvető, hiszen a hamis tolmácsolás büntetendő (erre a bíró a tárgyalás előtt figyelmezteti a tolmácsot). Érdekes megfigyelni, hogy a bírósági tolmácsok két elkülönülő irányzatot képviselnek: egyik csoport a minden körülmények közötti akár a megértés árán is történő szó szerinti fordítást, míg a másik az adott helyzetnek megfelelő stratégia kialakítását tartja követendőnek. Személy szerint a második típusú hozzáállást vélem megfelelőnek, hiszen a tolmácsolás alapvető célja a kommunikáció, sőt, ma már a tolmácsolástudomány is „dinamikus tolmácsolásról” beszél, ahol nem tekinthetünk el a tolmács háttérismereteitől, kreatív problémamegoldásától sem. A problémamegoldás, a váratlan helyzetekben történő döntéshozatal amellet, hogy a tolmács kreativitásra való készségét teszi szükségessé (Horváth 2015) a magyar–olasz relációban történő tolmácsolásnál is elengedhetetlen, hiszen ebben a nyelvkombinációban nem áll rendelkezésre jogi szótár, és az erre irányuló kutatások is meglehetősen hiányosak. Nem beszélve az eltérő jogrendszerekből, kultúrákból ere-

dó fogalmak vagy reáliák értelmezéséről és magyarázatáról, amikor a tolmácsnak ki **kell** lépnie semleges szerepéből és értelmeznie **kell** az adott fogalmat, másképpen a kommunikáció nem éri el célját. Vannak olyan esetek, amikor „a tolmács kénytelen beleavatkozni a kommunikációba, máskülönben nem teljesül megbízatásának célja” (Csörgő 2013: 56.). Vagyis Csörgőt (2013: 63.) idézve itt azt kell megértenünk, hogy „a célnyelvi szöveg hallgatója szemszögéből a legfontosabb szempont az, hogy megértse, miről is van szó”.

Az **empátia** általában az esetek többségében a bírósági tárgyalás során nem játszik szerepet, azonban előfordulhatnak olyan helyzetek, ahol a tolmács emberi mivoltából eredő empátiáját nem kell elnyomnia. A tanút vallomása mélyen felkavarhatja: ilyenkor egy támogató gesztus, úgy vélem nem ássa alá a tolmács professzionális viselkedését, hiszen a tolmács sem gép, hanem érző ember, aki azon túl, hogy szakmailag kifogástalan munkát végez, arra is képes, hogy akár egy pillanatra is segítsen az elesett, érzelmileg involválódott embertársán. A higgadság, önuralom és a konfliktuskezelés mind olyan készség, amellyel a tolmácsnak rendelkeznie kell, főleg egy olyan nyelv esetén, mint az olasz, ahol a kultúrából adódóan talán még érvényesebb az a megállapítás, hogy az indulatok, érzelmek fokozottan nyilvánulnak meg (Horváth 2013), és ezeket bizony tudni kell kezelni. További általános elvárások tekintetében a tolmács személyiségével kapcsolatosan lásd Szabarit (2002).

Annak ellenére, hogy a „[...] bírósági tolmács-szakma különböző szervezetei [...] többé-kevésbé részletes etikai kódexet” adtak ki Horváth (2013: 29.), Magyarországon nem létezik leírás a bírósági tolmácsolás alapelveiről. Mindazonáltal a tárgyalótermi tolmácsolásra is érvényes mindaz, amelyet általában a tolmácsolás során be kell tartani, és amely egybeesik a megbízó, azaz a bíróság által elvártakkal: titoktartás, nyelvi pontosság, szöveghűség, semlegesség (Horváth 2013, Sandrelli 2011, ill. a Magyar Fordítók és Tolmácsok Egyesületének szakmai etikai kódexe (<http://mfte.hu/hu/mfte/etikai-kodex>). A lojalitás kérdése a bírósági tárgyaláson még nagyobb hangsúlyt kap (Csörgő 2013). A bírósági tolmácsnak tehát tiszteletben kell tartania a **szakmai felelősség** és a **deontológia** előírásait: kerülnie kell az összefoglalást, törekednie kell a pontosságra nem csupán nyelvi, hanem tartalmi és stilisztikai szempontból is, és mivel a részrehajlás az eljárás semelyik fázisában sem megengedett, a semlegesség elvét kell követnie.

A bírósági tolmáccsal szemben az általánoshoz képest szélesebb körű tudást, a műveltségen, valamint az adott ország ismeretén túl **nyelvi elvárásokat** is támasztanak. A szorosan vett nyelvismeret ebben az esetben a két ország jogrendszerének alapos ismeretén nyugvó, ehhez kapcsolódó lexikális, azon belül jogi terminológiai ismereteket jelent. A tolmácsnak ezenfelül hűen kell visszaadnia a beszélő társadalmi, iskolázottsági szintjét, stílusát, és ismernie kell ugyanannak a nyelvnek dialektális változatait is (Falvo 2010). Az olasz tolmácsok és fordítók szervezete AITI [Associazione Italiana di Interpreti e Traduttori, (<http://www.aiti.org>)] például a Közös Európai Referenciakeret (KER) C1, ill. C2 szintjét javasolja a bírósági tárgyalásokhoz, azaz „a magas fokú nyelvi kompetencia [a bírósági] tolmácsolás és [jogi] szakfordítás *elengedhetetlen feltétele*” (Caciaglia, Balletto, Rivezzi 2005: 3., saját fordítás).

Az alapos **felkészülés** nem csak a tolmács magával szembeni elvárása, hanem mindenkié a tárgyalóteremben. Ez azonban a gyakorlatban sajnos nem valósul meg. A tolmács előzetes információs szintjét illetően Csörgő is kiemeli, hogy míg a felek „közös tudással rendelkeznek a szóban forgó jogi kérdésekről” addig „[a] tolmács gyakran felkészítő anyag nélkül „csöppen bele” ebbe a helyzetbe” (Csörgő 2013: 54.). A bírósági tolmácsok Olaszországban is hasonló problémával küzdenek. Az olasz tolmácsok és fordítók szervezete állásfoglalásában nem csak a bírósági tolmáccsal szembeni elvárásokat fogalmazza meg, hanem három pontba foglalja azokat az irányvonalakat, amelyeket a bírósági tolmácsokkal együtt dolgozó hatóságoknak követnie kellene (Caciagli, Balletto, Rivezzi 2005). Kiemeli annak fontosságát, hogy a bírósági tolmácsot időben és **elégséges** információval kell ellátni ahhoz, hogy eldönthesse képes-e elvégezni az adott felkérést. Ezek után az összes **szükségesség tájékoztatást** (például a per aktáit, a blettolandó okiratokat), valamint észszerű határidőt kell(ene) kapnia a felkészülésre, hogy munkáját megfelelően tudja végezni, hiszen a tárgyalás kimenetele múlhat ezen (Caciagli, Balletto, Rivezzi 2005, Sandrelli 2011).

Az Európa Parlament és az Európai Tanács 2010/64/EU (2010. október 20.) a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló irányelve (http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_criminal_matters/jl0047_hu.htm) alapján remélhetőleg Magyarországon is hamarosan megszületik a hivatalosan kirendelhető tolmácsok **névjegyzéke**, és a bíróság részére is világhosszúvá válik a bírósági tolmács szerepének fontossága, valamint az, hogy a tolmács munkájának elengedhetetlen része az alapos felkészülés, amely a periratok áttanulmányozása nélkül szinte lehetetlen. A szakmaiság hangsúlyozását segítik elő azon szakmai szervezetek és szakmai továbbképzések (például a 2009-ben létrejött Bírósági tolmácsok és jogi szakfordítók európai szervezete, az EULITA), amelyek segítségével a bírósági tolmácsok is kellően tudják magukat képviselni. A szakmai szervezetek és a bírósági tolmácsok névjegyzékén túl javasolt lenne időnkénti szakmai továbbképzések tartása nem csak a tolmácsok, hanem a bíróságok részére is. A bírósági tolmácsolással kapcsolatos problémák nem csak Magyarországon, hanem az Európai Unió összes tagállamában jelen vannak. Ezért érezte az Európai Unió annak szükségességét, hogy a bírósági tolmácsolás szakmai feltételeit harmonizálja, valamint kidolgozza deontológiai kódexét (Falvo 2010). E tekintetben európai szinten két projektet is érdemes megemlíteni: a GROTIUS célja a tagállamok jogrendszerének és igazságszolgáltatásának megismertetése, valamint a tagállamok közti jogi együttműködés továbbképzések, tanulmányok és szakmai csereprogramok segítségével történő elősegítése (http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_criminal_matters/114014_es.htm), míg az AGIS elnevezésű keretprogram a büntetőügyekben folytatott rendőrségi és igazságügyi együttműködésről szól (http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/police_customs_cooperation/133177_it.htm).

A felkészülés fontos lépését jelenti az adott bírósági tárgyalás témájából való **terminológiai** felkészülés, amely magyar–olasz nyelvű pár esetén igen sok nehézséget jelent a tolmács számára. Nemcsak a fordítók, de a tolmácsok esetében is igaz, hogy a „termi-

nológiai problémák megoldásához fontos továbbá a megfelelő segédeszközök használata” (Tamás 2014b: 11.). A tolmács kirendeléséről szóló határozatban szereplő tárgyalás megnevezésén túl, a ténylegesen terítékre kerülő lexika igen tág, amelyre szinte lehetetlen célzottan felkészülni (pl. kártérítés megnevezésű tárgyalás során orvosi látletelek ismertetése). Ettől eltekintve azonban a bírósági tolmácsnak behatóan kell ismernie a magyar és az általa használt munkanyelv jogrendszerét és jogi terminológiáját. Tehát elengedhetetlen a polgári és büntetőjog, az eljárásjogok ismerete, melyet kiegészíthet a nemzetközi jog vagy az alkotmányjog ismerete is (Caciagli, Balletto, Rivezzi 2005).

Egy gondolat erejéig meg kell említeni a bírósági tolmácsolás erősen formalizált és szabályozott környezetét, amely a peres eljárás minden fázisában érintett személy, így a tolmács viselkedésében és nyelvhasználatában is megjelenik (Falvo 2010), ill. a tárgyalótermi viselkedésről szóló tájékoztatás (<http://birosag.hu/allampolgaroknak/targyalotermi-viselkedesi-tajekoztato>). Végezetül nem szabad elfeledkezni a stresszről sem, amelynek a bírósági tolmács ki van téve, és amely negatívan is befolyásolhatja munkáját, elsősorban a hosszúra nyúló tárgyalások alkalmával. Ezért igen ajánlatos a különböző stresszoldó és -kezelő technikák elsajátítása és gyakorlása.

2.3. A BÍRÓSÁGI TOLMÁCS MINT SZAKÉRTŐ

A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) a bizonyításról szóló X. fejezet 184. § (1) bekezdése alapján „Ha a perben meghallgandó személy magyarul nem beszél, és az általa használt nyelvben az eljáró bíróságnak nincs kellő jártassága, a meghallgatásnál tolmácsot kell alkalmazni.”. A (3) bekezdés pedig a tolmács szakértői státuszáról szól: „A tolmácsra a törvénynek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni”. Kiss (2014: 672.) alapján „a tolmács a bíróság hiányzó nyelvismeretét pótolja, ilyen értelemben tehát szakértőnek minősül. A tolmácsra megfelelően alkalmazni kell a Pp.-nek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit”. Lássuk tehát közelebbről, miben osztozik a tolmács a többi szakértővel, és miben különbözik mégis tőlük.

A Pp. 177. § (1) bekezdése alapján a bíróság akkor rendel ki szakértőt, ha a „perben jelentős tény vagy egyéb körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezi”. Ehhez a bíróság „szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértőt, szakvélemény adására feljogosított gazdasági társaságot, szakértői intézményt, vagy külön jogszabályban meghatározott állami szervet, intézményt, szervezetet rendelhet ki szakértőként” [Pp. 177. § (2)]. Itt látható az első eltérés, ugyanis Magyarországon nem létezik még a bírósági tolmácsok szakmai névjegyzéke. Emellett elvileg a szakértői minőségben eljáró bírósági tolmács kizárható [Pp. 178. § (1)–(4)], felmenthető (Pp. 179. §), megidézhető [Pp. 180. § (1)]. Nagyon fontos, hogy a szakértő bizonyos jogokkal rendelkezik: a Pp. 181. § (1) bekezdése mondja ki, hogy „A szakértővel mindazokat az adatokat közölni kell, amelyekre feladatának teljesítése végett szüksége van. Evégből a szakértő a per iratait megtekintheti”. Ennek fényében, ha a tolmács szakértő, akkor joga van (lenne) betekintnie a per iratanyagába. Másfelől ellene kényszerintézkedések hozhatók [Pp. 185. § (1)–(5), és díjazás

illeti meg Pp. 186. § (1)–(3), ill. Kiss 2014: 662–672.]. Itt mindenféleképpen meg kell említeni a tolmácsra vonatkozó hamis tolmácsolás következményeit is: „az ügyvel kapcsolatos szóbeli vagy írásbeli anyagok idegen nyelvről – ide értve a jelnyelvet is – magyar nyelvre, illetőleg magyar nyelvről idegen nyelvre való hamis tolmácsolása” a Btk. 276. § (1) bekezdése alapján büntetendő. A gyakorlatban a tolmács sajnos a legfontosabb jogát nem mindig tudja gyakorolni, vagyis az iratbetekintést. A tolmács kötelezettségei mellett a jogainak is szerepet kellene játszania a jövőben a bírósági tárgyalások során.

A tolmács szakértői minőségű besorolása és minősítése nem pusztán Magyarországon jelent gondot. Longhi (2005) cikkében kiemeli az elsősorban büntetőeljárásoknál dolgozó tolmácsok jegyzékének hiányát Olaszországban, amely azzal járhat, hogy a kirendelt tolmácsok szakmaisága olykor megkérdőjelezhető, miközben egyes esetekben emberek sorsa múlhat munkájukon. Ennek fényében úgy vélem, a bírósági tolmács szakértői státusza sok országban ellentmondásos. Ennek megoldását egy bírósági tolmács szaknévsor létrehozásában látom, illetve a bíróságoknál szorgalmazni kellene az igazságszolgáltatást segítő tolmácsok munkájának, jogainak és kötelezettségeink megismertetését (kezdve a bírák képzésénél vagy külön erre irányuló tanfolyamok keretében).

2.4. JOGI SZAKNYELV ÉS TERMINOLÓGIA JELLEMZŐIRŐL

A bírósági tolmácsolás kérdését körüljárva érdemes egy alfejezetet szentelni a jogi szaknyelv és terminológia témájának is. Bár a jogi szaknyelv szókincse és frazeológiája a köznyelvben gyökerezik, és ritka az idegen szavak alkalmazása, a többi szaknyelvtől abban tér el, hogy célközönsége jóval szélesebb: a polgárok, valamint a hatóság és a bíróság (Karcsey 1986). A jogi szaknyelv egyik jellemzője a jog szoros kapcsolata a nyelvvel, amely a nyelven keresztül valósul meg (Bullo 2009), azaz a verbalitás. Ugyanakkor erős a szaknyelvi zsargon, az egyes terminusok pontos használata, a szinonimák lehetőség szerinti kerülése és a gyakori redundancia (Falvo 2010). A jogi terminológia pontos használata a jogbiztonság szempontjából is kiemelt jelentőségű, továbbá jellemzője, hogy állandó jelleggel kiszolgáltatott a társadalmi és kulturális változásoknak, ezért annak ismerete naprakészséget is megkövetel (Tamás 2014a).

A tárgyalótermi munka során a jogi szaknyelv tolmácsolásának nehézsége abból is fakad, hogy a kommunikációban részt vevő felek heterogén közeget alkotnak, azaz a nyelvi kód ismerete és használata között szintkülönbség jelenik meg (Pierucci 2009). Az aszimmetrikus kommunikációs e tipikus helyzetében egyfelől a jogi szaknyelvet alkalmazó magyar bírói hatóságot és a jogi képviselőket találjuk, másfelől a jogban nem mindig jártas külföldi állampolgárt. A címzett, akinek a jogi szaknyelvet közvetíteni kell, nem feltétlenül rendelkezik a közlés megértéséhez szükséges előzetes szakismerettel (például a tanúként kihallgatott külföldi állampolgár).

Karcsey (1986: 191.) szerint a jogi szövegek megértése az „idő és tér, valamint a társadalmi-kulturális háttér hármasságának, állandó változásainak” van kitéve, ezért a nyelvi közvetítők (fordítók és tolmácsok) számára a „jogi nyelv fogalmait és azok használatát csak magából a jogból kiindulva lehet megmagyarázni és megérteni” (Karcsey 1986: 192.). Tehát alapvető fontosságú a magyar és a másik nyelv jogrendsze-

rének ismerete, hiszen „a szaknyelv használata szakmai képzettséget feltételez [...] és nem egyenlő a szakszavak ismeretével” (Vargáné Kiss 2008: 41–42.). A tolmácsra ez a feladat a felkészülési időszakban ró nagy terhet, hiszen az előző pontokban láthattuk, a tolmácsolási feladat kiadásánál nincs mindig részletezve a tárgyalás témája, és az iratbetekintés sem mindig lehetséges. Ez azt jelenti, hogy jogi ismereteit folyamatosan bővítenie kell munkája során, illetőleg arra is rámutat, mennyire fontos a tolmácsok célzott tanfolyamokkal történő szakmai továbbképzése abból a megfontolásból is, hogy a gyakorta változó jogszabályok, a módosítások vagy új jogintézmények komoly kihívást jelentenek nem csak a fordítók, de a tolmácsok számára is. Az új Btk. (2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről) például a korábbiaktól eltérően (a speciális katonai mellékbüntetésekén túl) már csak egyetlen mellékbüntetést szabályoz, a közügyektől eltiltást, amely csak szándékos bűncselekmény miatt végrehajtható szabadságvesztéssel büntetett személlyel szemben alkalmazható (<http://buntetojog.info/ujbtk/az-uj-btk-szankciorendszer-buntetesek-intezkedesek>).

2.5. AZ OLASZ ÉS A MAGYAR POLGÁRI PERES ELJÁRÁS ÖSSZEVETÉSE

A jogrendszer országspecifikus, ezért a tolmácsolási eseményre való felkészüléskor elkerülhetetlen a magyar, illetve a célnyelvi (mi esetünkben az olasz) jogrendszer alapos ismerete. A magyar polgári peres eljárást részletesen a *Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény* tartalmazza, míg az olasz eljárásrendről a *Codice di procedura civile* (C.p.c.) törvényből kapunk részletes információkat. Az alábbiakban röviden ismertetem az olasz polgári peres eljárás főbb momentumait első fokon a legfontosabb olasz terminusokkal.

Polgári peres eljárást Olaszországban is csak kereseti kérelem (domanda giudiziale) alapján lehet megindítani (Forapani 2005); hivatalból még alapjogok sértése esetén sem indulhat meg (Zódi 2013). A felperes (attore) keresetét (domanda) a bírósági kezelőirodán (cancelleria) nyújtja be, amelyben többek között az illetékes bíróság, a kereset tárgya, azon bizonyítékok (mezzi di prova) megnevezése, amellyel a felperes élni kíván, valamint az a határidő szerepel, amelyen belül az alperesnek (convenuto) meg kell jelennie a bírósági kezelőirodában (C.p.c. 163. §). Az idézés kézbesítésétől (notificazione dell'atto di citazione) számított 10 napon belül a felperesnek személyesen vagy meghatalmazott (procuratore) útján kell megjelennie a bírósági kezelőirodán, és kérelmeznie kell a per bejegyzését (iscrizione al ruolo) az iratok együttes benyújtásával. (C.p.c. 165. §). Ezek után az alperesnek is meg kell jelennie a bírósági kezelőirodában, ahol ő is benyújtja anyagát (comparsa di risposta). Az alperesnek saját dossziéjában (fascicolo) szerepel a kézbesített idézés, és minden olyan okirat, amelyet fontosnak tart, ez képezi az első védekezési beadványát (C.p.c. 167. §, ill. http://ec.europa.eu/civiljustice/case_to_court/case_to_court_ita_hu.htm). Miután a felperes a per bejegyzésére irányuló kérelmét benyújtotta, a kezelőiroda alkalmazottja (ufficiale giudiziario) bejegyzi azt a polgári perek nyilvántartásába, elkészíti az ügy aktáját (C.p.c. 1687. §), majd haladéktalanul benyújtja a bíróság elnökénél, aki kinevezi azt a vizsgálati szakaszban eljáró bírót (giudice istruttore), akielőtt a feleknek meg kell jelenniük. Az ügy megvitatása (trattazione della

causa) szóban zajlik. A kitűzött első tárgyaláson (udienza di prima comparizione) a bíró a felek között kereszkérdezési módszert (contraddittorio) alkalmaz (Zödi 2013), ahol a felperes kifogást emelhet (eccezione) az alperes esetleges viszontkeresetére (domanda riconvenzionale) vagy kifogására (C.p.c. 183. §). A bizonyítási eljárás során (istruzione probatoria) a bíró hivatalból szakértőt (consulente tecnico d'ufficio) nevezhet ki, illetve választott szakértőt (consulente tecnico di parte) kinevezésére is sor kerülhet (C.p.c. 191–201. §). A választott szakértő feladata a hivatalból kinevezett szakértő munkájának elősegítése, a szakértői vizsgálat kiegészítése, azaz egyfajta kontrollt végez a kinevezett szakértő munkája felett (Longhi 2006). A bizonyítási eljárás során többek között a tanúk meghallgatása (audizione dei testimoni) is szerepel (C.p.c. 244–257-bis. §). Végül a bíró döntést hoz a perben (decisione della causa), és az ítéletet (sentenza) 60 napon belül letétbe helyezik a bírósági kezelőirodában (C.p.c. 275. §).

Ennek alapján látjuk, hogy a főbb szereplők (felperes, alperes) mellett speciális szereplőket (kezelőiroda alkalmazottja, vizsgálati szakaszban eljáró bíró), eltérő elnevezésű és célú okiratokat (per bejegyzésének kérelme) is találunk. Többek között ezek az eljárásbeli különbségek okozhatnak nehézséget a tolmácsnak a felkészülés során, hiszen a glosszarium összeállításánál a terminológia vizsgálat során gondot okozhat egy-egy terminus megfelelőjének azonosítása, amikor megfeleltetéseket keres. Erre fog rávilágítani a tanulmány 3. fejezete.

3. Esettanulmány megfigyelési napló alapján: polgári peres eljárás – nemteljesítés tárgyában

Olasz–magyar viszonylatban leginkább polgári peres eljárások (házasság felbontása, gyermekelhelyezés, tulajdonjog megállapítása, kártalanítás, kölcsön megfizetése, vállalkozói díj), ritkábban büntetőeljárások (csalás, zaklatás, löfgyverrel való visszaélés), még ritkábban szabálysértési eljárások (például elsőbbség és az előzés szabályainak megsértése) kerülnek a magyar bíróságokra. A polgári peres eljárások közül kiemelkedő a gazdasági témájú peres eljárások száma. Mivel Magyarországos az olasz érdekeltségű vállalatok jelenléte körülbelül 2000-re tehető (<http://aziende.itlgroup.eu/?lang=hu>), amelyen belül jelentős a kereskedelemmel foglalkozó cégek száma, így számottevő a szerződésteljesítéssel kapcsolatos vagy a fizetéseképtelenné vált vállalatok felszámolási eljárása során felmerülő polgári peres eljárások száma.

Az általam kiválasztott tárgyalás tolmácsok számára ideális: nem folytatólagos, azaz már a tárgyalás elejétől követhetjük végig a per tárgyát. A résztvevők továbbá azonos célt követnek: a felperes és az alperes célja egyaránt a megegyezés és nem a per elhúzása, ezenkívül azonos társadalmi rétegből jönnek, az általuk használt regiszter megegyezik, műveltek.

3.1. A TÁRGYALÁS: ELŐZMÉNYEI, A TOLMÁCS SZÁMÁRA ELJUTTATOTT, ILL. RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ SEGÉDANYAGOK

A tárgyalást megelőzően a bíróság semmiféle anyagot nem bocsátott a tolmács rendelkezésére, a tolmács külön ilyen kéréssel nem is fordult a bírósághoz, így az iratbetekintés elmaradt. A rendelkezésre álló segédanyagokat ebben az esetben a tolmács korábbi tolmácsolási, ill. fordítási tapasztalatai jelentették. Az OFFI Zrt. által kiküldött kirendelő végzésben tárgyként szerződés teljesítése megnevezés állt.

3.2. A HELYSZÍN: AKUSZTIKA, TEREMHANGOSÍTÁS, NEHEZÍTŐ TÉNYEZŐK

A bírósági tárgyalóterem kisméretű, a felperesi és alperesi asztalok közti távolság kb. 4 méter, így a terem akusztikája megfelelő, nem volt szükség teremhangosításra. Mivel a peres felek és a bíró is közel ült a tolmácshoz, így a tolmácsolást nehezítő akusztikai tényezőkről nem beszélhetünk. A peres felek és jogi képviselők is megfelelő hangerőséggel beszéltek.

3.3. AZ ESEMÉNY TÉMÁJA, A MEGÉRTÉSHEZ, FELKÉSZÜLÉSHEZ SZÜKSÉGES INFORMÁCIÓK

A kirendelő végzésben „polgári peres eljárás: szerződés teljesítése” szerepelt a tárgyalás témájaként. Az alperes egy olaszországi cégcsoport Magyarországon bejegyzett tagja, ez alapján tudott a tolmács információt szerezni a társaságról. Ennek alapján a szerződéses jogviszonyokra, szerződés teljesítésére, ill. nem teljesítésére vonatkozó terminológia kapcsolódik a témához.

3.4. A TOLMÁCSOLÁS MÓDJA

A tárgyalás során a megszokott tolmácsolási módozatok közül csupán konszekutív tolmácsolás fordult elő: a felperesi és alperesi előadást a tolmács rövid szakaszos konszekutív formában tolmácsolta. A tolmács a jegyzőkönyvezéskor azonban nem fordította a bíró által hangfelvétélként rögzített felperesi, ill. alperesi megnyilatkozásokat. Ebben az esetben hiba történt, annak ellenére, hogy alperesi jogi képviselő beszélte az olasz nyelvet, így nyomon tudta követni az ügyfele által előadottak és a tolmács által lefordítottak közti megfelelőséget. Valóban, alperesi jogi képviselő kétszer jelezte a bíró felé, hogy a tolmács által alkalmazott kifejezés (csőd) nem megfelelő, és kérte, hogy a jegyzőkönyvben helyesen (felszámolás) kerüljön rögzítésre.

3.5. A TOLMÁCS ELHELYEZKEDÉSE

A (nem csak) tárgyalótermi protokoll előírása szerint a tolmács a tolmácsolandó személy bal oldalán foglal helyet. Sok esetben azonban maga a bíró mondja meg, vagy a helyzet hozza, hol foglal helyet a tolmács (az ügyfél melyik oldalán). Nagyon gyakran fordul elő, hogy a tolmács a külföldi állampolgárságú felperes jobb oldalára ül, hiszen annak bal oldalán már jogi képviselője ül. Alperesi tolmácsolás esetében az ügyfél bal

oldalán történő elhelyezkedés nem okoz gondot. Büntetőeljárásnál, amennyiben a vádlott nem beszéli a magyar nyelvet, a tolmács a vádlott bal oldalán ül a vádlottak padján. Több vádlott esetében elképzelhető, hogy a tolmács a vádlott jobb oldalán foglal helyet a szélén. Tehát, a tolmács helyét az adott tárgyalási esemény határozza meg.

3.6. A TÁRGYALÁS RÉSZTVEVŐI

A tárgyalás szereplői: egyesbíró, fogalmazó, felperes és jogi képviselője, alperes és jogi képviselője, valamint a tolmács. A szereplők közül a felperes és az alperes azon túl, hogy mindketten olasz állampolgárok, régóta ismerik egymást, ez meghatározza ketjük viszonyát. A tárgyalás érdekessége pontosan abból adódik, hogy a tolmácsnak a peres eljárás mindkét résztvevőjét kell tolmácsolnia. A fel- és az alperes észak-olaszországi lakosok, kiejtésük nem dialektális, sem regionális, azaz könnyen érthető és tolmácsolható.

A perben álló felek jogi képviselőinek beszéde is átlagos. Érdekességként megemlítenőd, hogy az alperes jogi képviselője jól beszéli az olasz nyelvet. Ez a tény talán a tolmács munkáját meg is nehezítheti (állandó kontroll alá esik olyan kontextusban, ahol nálánál mindenki sokkal jobban ismeri az esetet, és arra vonatkozó speciális lexikát is, főleg, ha ennek hangot is ad). Ebben az esetben azonban az alperes jogi képviselője csak kétszer, és segítő szándékkal javította ki a tolmácsolt részt, két olyan kereskedelmi-jogi terminus esetében, ahol szükségszerű és elkerülhetetlen volt a helyes nyelvi megfogalmazás.

3.7. A SZEREPLŐK EGYMÁSHOZ VISZONYÍTOTT STÁTUSZA, SZAKÉRTELME ÉS A TOLMÁCSOLANDÓ SZEMÉLYEK SZAKÉRTELME

A szakirodalom is kiemeli azt a tényt, hogy a kommunikációs partnerek státusza jelentősen befolyásolja a tolmács munkamódszerét (Csörgő 2013). Jelen tárgyaláson a tolmács munkáját segítette, hogy a két perbeli fél státusza, szakértelme azonos volt, hiszen ugyanannál a társaságnál dolgoztak. A tolmácsnak így munkája során nem kellett sem a regiszteren, sem a stíluson kényszerből változtatni a kommunikációs cél elérése végett. Annak ellenére, hogy a tolmácsnak mindent úgy kell(ene) fordítania, ahogy az elhangzott, sok esetben – és erre Csörgő is rámutat (2013) – a tolmács kénytelen változtatni a regiszteren, máskülönben az információ nem éri el célját (iskolázatlan vagy nem anyanyelvű tanú esetében kihallgatás során a tolmácsnak mérlegelnie kell, hogy változtat-e a bíró által használt regiszteren, vagy a tanú esetleg nem érti a kérdést).

3.8. A RÉSZTVEVŐK SZÖVEGALKOTÁSI STRATÉGIÁJA

A bírósági tolmácsolás során a felek általában spontán adják elő mondanivalójukat, míg a bíró gyakran paneleket alkalmaz. Ezek pontos ismerete alapvető a felkészülés során, hiszen erősen írott jelleggel bírnak, és rendszerint igen gyorsan hangzanak el.

A mi esetünkben a felperes szabadon beszélt, míg az alperes vázlatára támaszkodott, ez nem okozott azonban nehézséget a tolmácsolásban. A tárgyalás közepe felé előkerült egy olasz nyelvű levél, amelyet a tolmácsnak le kellett blattolnia. A felperes és az alperes által

előadottak után, az alperes előre megírt, kinyomtatott és olasz nyelvre lefordított kérdéseket kívánt volna feltenni a felperesnek, aki ezt a dokumentumot nem kapta még kézhez. A bíró javaslatára, idő szűke miatt azonban mégsem került sor e kérdések feltevésére.

3.9. A SZEREPLŐK ÉRZELMI ÁLLAPOTA, CÉLJUK MEGHATÁROZÁSA

A tárgyalás során a felperes és az alperes mindvégig nyugodtan viselkedett, annak ellenére, hogy olasz állampolgárok esetében gyakran előfordul az érzelmi túlfűtöttség. Mindkettőjük célja azonos volt: a per mihamarabbi befejezése és egyezsége jutás. A tolmács lévén, hogy a tárgyalás légköre meglehetősen nyugodt volt, sem érzelmi involváltságnak, sem részrehajlásnak nem volt kitéve.

3.10. A TOLMÁCS JEGYZETELÉSTECHNIKÁJA

A tolmácsolási módot alapvetően a tárgyalás szakasza határozza meg: hosszú vagy rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás például tanúmeghallgatáskor és a kérdésekre adott válaszoknál; fülbesúgásos szinkron a jegyzőkönyv visszatolmácsolásánál vagy minden olyan esetben, amikor a felet a tárgyalótermi történésekről informáljuk; blattolás például bizonyítás felvételénél alkalmaznak. Ennek fényében változik a jegyzetelési technika is. Jelen esetben a rövid szakaszos tolmácsolás miatt a tolmács nem jegyzetelt.

3.11. A TÁRGYALÁS MENETE

A tárgyalás a Pp. által előírtak szerint zajlott. A tárgyalást az egyesbíróként eljáró bíró nyitotta meg 13 órakor a jogvita tárgyának (nemteljesítés) megnevezésével, majd ismertette és azonosította a résztvevőket: a személyesen megjelenő felperest és jogi képviselőjét, a szintén személyesen megjelent alperes törvényes képviselőjét (a korlátolt felelősségű társaság ügyvezetőjét és jogi képviselőjét, majd a tolmácsot. Miután rögzítette az adatokat a bíró kérdésére a felek nem kérték személyes adataik zártan kezelését. A jegyzőkönyvvezetés hangfelvétel útján történt. Ezután a bíró figyelmeztette a tolmácsot a hamis tolmácsolás büntetőjogi felelősségére, majd a felek meghallgatásával megkezdte a tárgyalást, és felkérte a bizonyítási kötelezettség által terhelt felperest, hogy ismertesse keresetét.

A felperes előadta, hogy megbízási szerződést kötött alperesi vállalattal tanácsadói munka végzésére. Az általa végzett munka után kiállított számlákat azonban egy idő után késedelmesen, majd egyáltalán nem fizették ki. Valószínűleg azért, mert időközben a társaság anyagi gondokkal küzdött. Később egyezsége próbáltak jutni, ennek eredményeképpen üzletszerzői szerződést kötöttek, az alperes azonban késedelmesen fizette a jutalékot, majd egyáltalán nem, így a felperes a kérdést bíróság előtti eljárásban kívánta rendezni. A felperes többször hangoztatta, hogy az alperes nem akarta elismerni tartozását.

Miután a felperes által előadottakat a bíró jegyzőkönyvbe mondta, felkérte az alperest, hogy ismertesse az ügyet az ő szempontjából. Itt szó esett az ügy másik száláról – ez azonban nem került bíróság elé –, amely esetében az alperes európai fizetési meghagyást indított a felperes felesége által állítólagosan Magyarországon végzett munka miatt, amely elvégzéséért tekintélyes összeget vett fel. Az alperes ismertette a társaság pénzügyi helyze-

tét arra hivatkozva, hogy a vállalatnak bizonyos tételeket át kellett ütemezni a felszámolás elkerülése végett. Az alperes vitatta a felperes egyes kiszámlázott költségvisszatérítéseit is. Az alperes elismerte a felperes vele szemben fennálló tartozását.

Ezt követően a bíró jegyzőkönyvbe vette az alperes által elmondottakat és javaslatot tett a felek közti egyezségkötésre. A peres felek hajlandóságot mutattak a megállapodásra, ezért a bíró öt perc szünetet rendelt el. A szünet alatt a felek és jogi képviselőik a folyosón megegyeztek. A szünet után a felek előadták, hogy készek megállapodni a tartozás rendezésében. Az egyezség jegyzőkönyvezésre került, amely szerint az alperes a tartozást elismeri, annak megfizetésére részletfizetést kér, cserébe megszünteti a felperes felesége ellen indított európai fizetési meghagyást, míg a felperes eláll valamennyi követelésétől és a megállapodott összeg alperes általi megfizetésével a teljes perbeli követelését rendezettnak tekinti. A részletfizetés három határidejét, valamint a perköltségviselést tartalmazó egyezséget a felek rövid vitája után a bíró jegyzőkönyvbe foglalta, és végzést hozott az egyezség jóváhagyásáról, majd ezt követően 14 óra 30 perckor a tárgyalást berekesztette.

4. A tárgyalás során felmerülő terminusok vizsgálata

A tárgyalás során az alábbi részletesebb vizsgálatot érdemlő terminusok merültek fel a megbízási szerződés témakörében. A vizsgált terminusok egy része kifejezetten a polgári perekre, míg a többi a szerződés nemteljesítésre vonatkozik. A terminusok vizsgálatánál a modern terminológia mint diszciplína onomasziológiai (fogalomközpontú) módszerét követtem, azaz a két nyelvben megtalálható terminusokat fogalmi jegyeik alapján vettem össze (Tamás 2014b).

4.1. A POLGÁRI PERES ELJÁRÁS KÖRÉBE TARTOZÓ TERMINUSOK VIZSGÁLATA

Ebben a pontban tizenegy olyan fogalmakat járok körül, amelyek az általam választott témában, azaz a polgári peres eljárásban általában előfordulnak, illetve érdekes vizsgálódást ígérnek: *járásbíróság*, *törvényszék*, *ítélőtábla*, *Kúria*, a peres eljárás megindításához szükséges, és a peres eljárás során előforduló *kereset*, *keresetlevél*, *viszontkereset*, *ellenkérelem* fogalmak, illetve a tárgyalásokat befejező *határozat*, *végzés*, *ítélet* terminusok.

Az elemzések során az alábbi módszert követtem. Első lépésként a magyar fogalmakat definíció szempontjából Kengyel (2013), ill. a Ptk. és a Pp. erre vonatkozó szakaszai alapján, majd a rendelkezésre álló kétnyelvű nyomtatott és online szótárak, valamint fordítómemóriák olasz megfelelőiseit vizsgálom meg. Mivel feltételezésem szerint – és tapasztalatom is ezt erősíti meg – a források sokszor egymásnak ellentmondó, kontextus nélküli eredményeket mutatnak, következő lépésként az olasz terminusokat elemzem olasz jogi szótár (Simone 2014) segítségével. Karcsay (1986) szintén azon a véleményen van, hogy a jogi szaknyelv fordításánál a „célnyelven meglévő hasonló tényállást és jogi környezetet” kell tanulmányozni, majd „azt össze kell hasonlítani a forrásnyelvi fogalommal, annak összetevőivel” (Karcsay 1986: 200.). Utolsó lépésként a következtetése-

ket levonva, ott ahol lehetséges megadom az ekvivalenciaszintet (teljes, részleges), illetve ekvivalencia-hiány esetében, „terminusjelölteket” javaslok. Az ekvivalenciaszintekről és azok csoportosításáról bővebben lásd Tamást (2014b).

Amennyiben két terminus minden fogalmi jellemzője azonos, akkor a fogalmak között fogalmi azonosság áll fenn, így a fogalmakat jelölő terminusok között teljes ekvivalenciáról beszélhetünk (Tamás 2014b, Tamás 2015). A jogi terminusok esetén igen ritka a teljes ekvivalencia (Tamás 2014a, 2014b), sőt jogi nyelvre ez még inkább jellemző. Ahhoz, hogy a magyar jogi intézmények olasz nyelvi ekvivalenciáját beazonosíthassuk a terminus alapvető jegyeit felsoroló definícióhoz kell folyamodnunk. A terminológia vizsgálat célja, mint ahogy Bullo (2009) is megfogalmazza, a forrásnyelvi jogi terminus lehető legjobb elhelyezése a célnyelvi jogrendszerben.

a) A terminusok vizsgálatát érdemes a különböző fokon eljáró magyar bírói hatóságok olasz elnevezésével kezdeni. A 2013. január 1-jétől életbelépő jogszabályváltozás alapján a korábbi városi, megyei bíróságok és a Legfelsőbb Bíróság elnevezése megváltozott, míg a fővárosi kerületi bíróságok megőrizték eddigi elnevezésüket. Ez a változás a tolmácsok és fordítók részére nagy feladatot jelentett. Ha megnézzük a magyar-olasz kétnyelvű hagyományos (Koltay-Kastner, Juhász, Koltay-Kastner), online (Sztaki, <http://magyar-olasz-szotar.hu>, <http://dictzone.com/magyar-olasz-szotar>) szótárakat, fordítómemóriákat (<http://www.linguee.hu>, <https://hu.glosbe.com>), valamint terminológiai adatbázisokat (<http://iate.europa.eu>) az alábbi megnevezéseket találjuk:

szótár	Járásbíróság	Törvényszék	Ítéltábla	Kúria
http://szotar.sztaki.hu	pretura	foro, tribunale, corte	corte di appello di seconda istanza	curia
Koltay-Kastner	pretura, tribunale distrettuale	tribunale, barra (irod)	corte di appello	Corte Suprema di appello
Juhász, Koltay-Kastner	pretura, tribunale distrettuale	tribunale, barra	corte di appello	Corte Suprema di appello
https://translate.google.hu	District Court	tribunale	Alta Corte	casa di campagna
http://magyar-olasz-szotar.hu	Distretto di Corte	Corte	corte d'appello	casa di campagna
http://dictzone.com/magyar-olasz-szotar	District Court	Corte	corte d'appello	Curia
https://hu.glosbe.com	–	Corte, tribunale	Alta corte	–
http://www.linguee.hu	giudice di pace	Tribunale	Alta Corte, Corte suprema	–
http://iate.europa.eu	–	Tribunale, tribunale di primo grado (régies)	–	–

A *törvényszék* első fokon akkor jár el, ha polgári jogi ügyekben a vagyoni perben a pertárgy értéke meghaladja a harmincmillió forintot, vagy ha per tárgya a Pp. 23. §-a szerinti felsorolásban szereplő ügy, vagy ha büntetőjogi peres eljárásban nagyon súlyos bűncselekményről van szó (<http://birosag.hu/torvenyszekek>) A *tribunale* és a *corte* ál-

talános megnevezés, nem takarja azt a speciális esetet, hogy itt első és másodfokon is zajlanak a perek. Az ítéletábra esetében funkcionális ekvivalenciát találunk, azonban az *Alta corte* elnevezés valószínűleg az angol *Hight Court* (felsőbb bíróság) tükörfordítása, míg a *Kúria* terminusnál még részleges ekvivalenciát sem találtam, hiszen az olasz *Corte di Cassazione* (semmitőszék) hatásköre alapvetően más, így terminusjavaslattal kell élni. A magyar feladatkörök ismeretében az alábbi terminusjelölteket javaslom a Pp. II. fejr. 10. § (1)–(3) bekezdései, Beliznay, Stein, Zanobini (1995), Forapani (2005), valamint a www.birosag.hu/birosag-szervezetek alapján:

magyar bírói hatóság	olasz bírói hatóság	olasz terminus
JÁRÁSBÍRÓSÁG (Helyi bíróság / Kerületi Bíróság) első fok	Tribunale ordinario: (monocratico / collegiale) / giudice di pace / pretore) első fok	Tribunale (ordinario) részleges ekvivalencia
TÖRVÉNYSZÉK első, ill. másodfok	Corte d’Appello (collegiale) másodfok	Corte di Giustizia – megcserélhető a Corte di Appello-val terminus javaslat
ÍTÉLŐTÁBLA másod-, illetve harmadfok	–	Corte d’Appello részleges ekvivalencia
KÚRIA	Corte di Cassazione harmadfok	Corte Suprema terminusjavaslat (jelölt)

A táblázat alapján világossá válik mennyire óvatosan kell bánni a lexicográfiai művek által javasolt ekvivalenciákkal.

b) Az általam megvizsgált második terminuscsoport a *kereset*, *keresetlevél*, *vizontkereset*, *ellenkérelem* fogalmak, amelyeket érdemes megvizsgálni, már csak abból a megfontolásból is, mivel a polgári peres eljárások a *kereset* bírósághoz történő benyújtásával indulnak. Mint, ahogy erről az 1.5. pontban is szó esett, az olasz és a magyar eljárási rend igen különböző. Első lépésként vizsgáljuk meg a magyar kifejezések milyen fogalmakat takarnak.

magyar kifejezés	definíció
<i>kereset</i>	A bíróság a polgári ügyek körében felmerült vitát csak erre irányuló kérelem esetén bírálja el. Az ilyen kérelmet, amelynek az előterjesztésére csak a vitában érdekelt fél jogosult, keresetnek nevezzük. (Kengyel 2013: 134.)
<i>keresetlevél</i>	A keresetlevél az az <i>írásbeli beadvány</i> , amely a keresetet és a per megindításához szükséges egyéb adatokat tartalmazza. (Kengyel 2013: 145., ill. Pp. 121. §–124/A. §)
<i>vizontkereset</i>	A vizontkereset az alperes keresete a felperessel szemben, amelyet a felperesi keresettel való <i>együttes elbírálás</i> céljából ugyanannál a bíróságnál, <i>ugyanabban a perben</i> terjeszt elő. (Kengyel 2013: 143., ill. Pp. 147. §)
<i>ellenkérelem</i>	Az <i>ellenkérelem</i> az alperes legfontosabb védekezési eszköze a perben [...], amely vagy a per megszüntetésére irányul, vagy érdemi védekezést tartalmaz a felperes kereseti kérelmével szemben. [Kengyel 2013: 143., ill. Pp. 58. § (2)]

Most nézzük, mit javasolnak a hagyományos magyar–olasz szótárak, kézikönyvek, fordításmemóriák és fordítói fórumok:

szótár	kereset	keresetlevél	viszontkereset	ellenkérelem
http://szotar.sztaki.hu	stanzia, stanza, istanza, domanda (<i>jog</i>), azione (<i>jog</i>)	ricorso	atto di impugnazione (<i>jog</i>), gravame (<i>jog</i>)	domanda riconvenzionale
Koltay-Kastner	azione, domanda, istanza	–	riconvenzione	(<i>ellenkereset</i>): riconvenzione, riconvenzionale, (<i>ellenkérvény</i>): controdomanda
Juhász, Koltay-Kastner	azione, istanza, domanda, bírósági ~: domanda giudiziale	–	riconvenzione	(<i>ellenkérvény</i>): controdomanda (<i>ellenkereset</i>): riconvenzione
https://translate.google.hu	guadagni*	applicazione (?)	controquerela	difesa
http://magyar-olasz-szotar.hu	querela	applicazione (?)	controquerela	difesa
http://dictzone.com/magyar-olasz-szotar	querela	ricorso (<i>automaticus fordítás</i>)	domanda riconvenzionale	dichiarazione della difesa (<i>automaticus fordítás</i>)
https://hu.glosbe.com	azione, azione giudiziaria, azione legale, querela	ricorso	domanda riconvenzionale	controricorso
http://www.linguee.hu	ricorso	ricorso, domanda	domanda riconvenzionale	controricorso, memoria difensiva
http://iate.europa.eu	azione, ricorso	istanza, atto di citazione, domanda giudiziale	domanda riconvenzionale	–

Első ránézésre látható, hogy igen sokféle kifejezést találunk erre a négy magyar fogalomra. Ha az egyes kifejezések előfordulási arányát vennénk figyelembe, akkor a *keresetre* az *azione*, a *keresetlevélre* a *ricorso* [amely esetében meg kell azonban jegyezni, hogy elsősorban perorvoslati lehetőségként a *ricorso in cassazione* formában szerepel a C.p.p.-ban (360. §), és ennek alapján a fellebbviteli eljárásokban a *controricorso* (C.p.c. 370. §) szerepel], a *viszontkeresetre* a *domanda riconvenzionale*, míg az *ellenkérelemre* a *controricorso* tűnne a megfelelő alaknak. Már első ránézésre is látjuk azonban, hogy egyes javasolt ekvivalenciák helytelenek: a Sztaki *ricorso* terminusa a *keresetlevél* fogalomra éppúgy helytelen, mint a *viszontkereset* kifejezésre az *atto di impugnazione* (perorvoslat) vagy a *gravame* (teher), a *riconvenzionale* nem *ellenkérelem*, hanem éppen *viszontkereset*: tehát az online magyar–olasz szótár ezekre a terminusokra teljes mértékben megbízhatatlan és jogilag téves alakokat ad. Megbízhatóbbnak vélhetnénk a Koltay-Kastner nagyszótárt, illetve ezen alapuló, azonban jelentős mértékben frissített szócikket felvonultató Koltay-Kastner–Juhász szótárt. Sajnos ezekben a szótárakban a *keresetnél* nem találunk adatot, hiányzik a *keresetlevél* szócikk, amelyet ellenben a *ke-*

reset szócikkben találunk a bírósági keresetnél. Az *ellenkérelem* szócikk szintén hiányzik, míg a jog által nem ismert *ellenkereset* és *ellenkérvény* kifejezések megtalálhatók. A *viszontkereset* (riconvenzionale) itt ugyanazt a fogalmat takarja, mint a jogban szintén nem létező *ellenkereset*. A fordítómemóriákat vizsgálva a magyar–olasz-szotar.hu úgy tűnik a google translater fordításain alapszik. A magyar–olasz-szotar.hu oldalon a kereset és viszontkereset fogalmakra furcsa mód a *querela* és a *controquerela* kifejezéseket találjuk, míg a *linguee.hu* oldalon az ellenkérelem megfelelőjeként fogalmi ekvivalencia (memoria difensiva) jelenik meg. A részletekbe menő vizsgálat előtt összességében elmondhatjuk tehát, hogy például a *kereset* terminus esetében nem egyértelmű melyik az olasz megfelelő, hiszen a különböző források ugyanarra a fogalomra az *azione*, *istanza*, *domanda*, *querela*, *azione giudiziale / legale* és a *ricorso* kifejezéseket javasolják.

Mielőtt megoldást találnák erre a problémára, lássuk először a magyar *kereset* esetében javasolt olasz kifejezések definícióit az olasz Simone (2014) jogi lexikon alapján.

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>domanda</i>	~ <i>giudiziale</i> : È l'atto con cui ha inizio il processo, essendo necessaria per la costituzione del rapporto processuale (<i>ne procedat iudex ex officio</i> : artt. 99 c.p.c. e 2907 c.c.); può essere definita come l'atto con cui la parte [...] dichiara di volere che tale norma venga attuata ed invoca l'intervento dell'organo giurisdizionale. (Simone 2014: 421.)	kérelem
<i>azione</i>	~ <i>civile</i> [...] è, il diritto di provocare l'esercizio della funzione giurisdizionale (c.d. diritto d'azione) facente capo ad ogni singolo. [...] soltanto con la proposizione della domanda l'interessato può far valere un suo diritto di fronte all'autorità giudiziaria. (Simone 2014: 125.)	kereset
<i>azione giudiziale / legale</i>	azione del giudice / azione dell'amministrazione della giustizia	bírói cselekmény / bírósági cselekmény
<i>istanza</i>	Nel processo civile [...] si tratta di una domanda volta ad ottenere un provvedimento giurisdizionale. Può assumere la forma del <i>ricorso</i> (art. 747 c.p.c.), di <i>atto di citazione</i> (art. 216 c.p.c.), ovvero può essere contenuta nel <i>verbale d'udienza</i> (es.: la richiesta di nomina del consulente tecnico d'ufficio). (Simone 2014: 693.)	beadvány (nemfogalom)
<i>querela</i>	Condizione di procedibilità che consente l'instaurarsi del processo penale: essa si ha quando la punizione del colpevole è lasciata alla volontà della persona offesa. (Simone 2014: 1063.)	magánindítvány (büntetőeljárásnál)
<i>ricorso</i>	(in cassazione) Atto introduttivo di un giudizio, caratterizzato dal contatto della parte con il giudice prima di quello con la controparte. È una forma alternativa alla citazione, tipica di alcuni procedimenti. [...] Inoltre, assume la forma di ~ qualsiasi istanza che le parti debbano rivolgere al giudice nel processo esecutivo. (Simone 2014: 1135.)	fellebbezés

Az olasz *domanda* (kérelem) jogi terminusként elsősorban szóösszetételekben fordul elő, a Simone-féle lexikonban (Simone 2014) is csak a *domanda accessoria*, *domanda di accertamento incidentale*, *domanda giudiziale* és a *domanda riconvenzionale* szerkezetben szerepel. Az *azione* főnév mellett azonban sem mindegy, melyik jelző szerepel:

~ *giudiziale* = azione del giudice (bírói cselekmény), míg az ~ *giudiziaria* = azione dell'amministrazione della giustizia, dell'ordinamento (bíróági cselekmény). (<https://it.answers.yahoo.com/question/index?qid=20100205053112AALa0yu>). Érdekességként, a tárgyalás során a tolmácstól az *azione* (giudiziaria) helyett az *azione legale* kifejezés hangzott el hibásan, mint kereset.

A *keresetlevél* fogalmára is sok egymástól eltérő alakot találtunk (domanda giudiziale, istanza, ricorso, atto di citazione és applicazione). Ezek közül vizsgáljuk meg most a két utolsót, még nem vizsgált *applicazione* és *atto di citazione* kifejezések fogalmát az olasz jogi lexikon alapján.

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>applicazione</i>	nem jogi terminus	alkalmazás
<i>atto di citazione</i>	È l'atto processuale con il quale un soggetto (<i>attore</i>) propone una domanda nei confronti di un altro soggetto (<i>convenuto</i>). L'atto ha la funzione duplice di convenire in giudizio il <i>convenuto</i> (<i>vocatio in ius</i>) e di chiedere al giudice la tutela di una determinata posizione giuridica (<i>editio actionis</i>). Con esso si propone la domanda giudiziale nel processo di cognizione di primo grado. La ~ è atto <i>formale</i> , che deve essere sottoscritto dalla parte personalmente o dal suo difensore (al quale deve aver conferito procura <i>ad litem</i>); nonché atto <i>recettizio</i> in quanto per produrre i suoi effetti deve essere <i>notificato</i> al destinatario ed inoltre si rivolge anche al giudice al quale si chiede una pronuncia sulla controversia. (Simone 2014: 207–208.)	keresetlevél

A két szótár, illetve a vizsgált egyéb források javaslatai alapján az lehetne a benyomásunk, mintha a *viszontkereset* és az *ellenkérelem* azonos értelmezéssel bírna, holott két egymástól élesen elkülönülő fogalomról van szó. Az *ellenkérelem* leegyszerűsítve az alperes védekezése, míg a *viszontkereset* egy önálló kereset, amelyet az alperes egy másik perben is előterjeszhetne a felperessel szemben, de perökönómiai okokból a bíróság egy eljárásban tárgyalja ezeket. A *viszontkereset* fogalmára az alábbi olasz kifejezéseket kaptuk:

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>(atto di) impugnazione</i>	Rimedio giuridico attribuito alle parti (ed eccezionalmente a soggetti che non sono stati parti del processo) per rimuovere uno svantaggio derivante da un provvedimento del giudice, che consente così di chiedere il nuovo esame della causa e la pronuncia di una nuova decisione ad un diverso giudice. (http://www.laleggepertutti.it/dizionario-giuridico/impugnazione)	perorvoslat
<i>riconvenzione v. domanda riconvenzionale</i>	Si ha quando il convenuto non si limita a difendersi, chiedendo il rigetto della domanda proposta contro di lui, ma esercita, a sua volta, un'azione (art. 36 c.p.c.). [...] Il convenuto in riconvenzione assume, a sua volta, veste di attore. (Simone 2014: 1134.)	viszontkereset

Végül lássuk az *ellenkérelem* fogalmára a szótárakban és a fordítómemóriákban talált kifejezések (domanda riconvenzionale, ricorso, memoria difensiva) közül azokat, amelyeket még nem tekintettünk meg:

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>controdomanda</i>	A <i>domanda riconvenzionale</i> szinonimája (l. Az olasz perrendtartás 36. §-t (http://www.brocardi.it/codice-di-procedura-civile/libro-primi/titolo-i/capo-i/sezione-iv/art36.html))	vizontkereset
<i>difesa</i>	Nel linguaggio giuridico ~ personale, il diritto dell'imputato di difendersi in giudizio, esponendo le proprie ragioni e contraddicendo l'accusa. (http://www.treccani.it/vocabolario/difesa)	védelem
<i>dichiarazione della difesa</i>	automatikus fordítás	–
<i>memoria difensiva</i>	Documento che contiene contenere in modo chiaro e preciso tutte le eccezioni, determinazioni e richieste del convenuto (http://www.brocardi.it/dizionario/3966.html)	alperesi ellenkérelem

Az előbbi elemzés alapján elmondhatjuk, hogy szinte egyetlen egy kifejezés esetében sem találunk egyértelmű megfeleléseket. Érdekes azonban megvizsgálni a *comparsa* olasz terminust is. A definíció (Simone 2014: 238.) alapján olyan dokumentumról van szó, amellyel az egyik fél vagy meghatalmazottja pontos jogi álláspontjával (*conclusioni*) megnevezi azon intézkedéseket, amelyeket a bírótól vár, és megjelöli azon bizonyítékokat, amelyekre indokolása nyugszik. Ennek fényében az *ellenkérelemre* a *comparsa di risposta* (Simone 2014: 238.) olasz terminust javaslom annak ellenére, hogy az olasz jogrendszerben a *comparsa di risposta* az alperes első védekezési beadványa, amelyben a felperes állításaival kapcsolatos álláspontját kifejti. Tartalmi jegyei alapján (mivel az az alperes által a bizonyítási eljárásban felhasználni kívánt bizonyítékokat és egyéb dokumentumokat, valamint az alperes jogi álláspontját tartalmazza) az *ellenkérelem* magyar terminus jegyével osztozik.

magyar terminus – fogalom	ekvivalenciaszint	olasz megfelelő ill. terminológiai javaslat
kereset	teljes ~	azione
keresetlevél	teljes ~	atto di citazione
vizontkereset	teljes ~	domanda riconvenzionale
ellenkérelem	részleges ~	comparsa di risposta

c) Legvégül érdemes pár szót ejteni a *határozat* nemfogalom olasz nyelvi megfelelőiről is. A magyar általános fölérendelt *határozat* nemfogalomhoz két határozattípus tartozik: az ítélet és a végzés. Először nézzük meg a magyar terminusok által jelölt fogalmakat.

magyar kifejezés	definíció
<i>határozat</i>	nemfogalom
ítélet	Az ítélet a bíróságnak az az eljárási cselekménye, amellyel a per érdemében dönt, befejezve ezzel az előtte folyó peres eljárást. (Kengyel 2013: 231., ill. Pp. 212. § és 213. §)
végzés	[...] a bíróság a per érdemén kívül eső minden más kérdésben <i>általában végzéssel</i> dönt. (Kengyel 2013: 238., ill. Pp. 212. §)

Most lássuk, mit javasolnak a kétnyelvű források:

szótár	határozat	ítélet	végzés
http://szotar.sztaki.hu	risoluzione, delibera, decisione, avviso, definizione	sentenza (<i>jog</i>)	deliberazione (<i>jog</i>), decisione, avviso, delibera
Koltay-Kastner	risoluzione, delibera, decisione, disposizione, deliberazione, dispositivo, ordinanza	sentenza, giudizio, giudicato	decisione, disposizione, (<i>jog</i>) mandato, intimazione
Juhász, Koltay-Kastner	risoluzione, delibera, decisione, disposizione, deliberazione. <i>bírósági</i> ~: sentenza, delibera	sentenza, giudizio, giudicato	decisione, disposizione, (<i>jog</i>) mandato
https://translate.google.hu	risoluzione	giudizio	ingiunzione
http://magyar-olasz-szotar.hu	decisione, deliberazione	giudizio, verdetto, sentenza	decisione, ingiunzione, deliberazione
http://dictzone.com/magyar-olasz-szotar	decisione, deliberazione, risoluzione	avviso, sentenza	decisione, provvedimento, deliberazione
https://hu.glosbe.com	decisione	sentenza	decisione, provvedimento, giudizio, sentenza, deliberazione, ingiunzione
http://www.linguee.hu	decisione	sentenza	ordine, ordinanza
http://iate.europa.eu	decisione, sentenza	decisione, sentenza	ordinanza, decreto

A források ebben az esetben is nagyon eltérő, egymásnak ellentmondó ekvivalenciákat adnak, talán az ítélet fogalma tűnik a legegységesebbnek (*sentenza* vagy talán *giudizio*), míg a *határozat* és a *végzés* fogalmakra egyaránt sok lehetőséget találunk, amelyek definíció nélkül nem nyújtanak egyértelmű választ arra a kérdésre, melyiket alkalmazzuk egy tárgyalás során.

Először lássuk a magyar *határozat* nemfogalomra kapott olasz lehetséges megoldások (risoluzione, delibera, decisione, sentenza) definícióit. A négy fogalom közül az olasz jogi lexikonban csak a két utolsó esetében találtam megfelelő szócikket, míg a két első nem kifejezetten a peres eljárásra vonatkozik.

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>risoluzione</i>	In diritto privato, r. del contratto, scioglimento con effetto immediato di un contratto valido ed efficace. (http://www.treccani.it/vocabolario/risoluzione/)	szersződés felbontása
<i>delibera</i>	Sinonimo burocratico di deliberazione, di uso comune per indicare la decisione di un organo collegiale (la d. del consiglio comunale, del consiglio di amministrazione) o un'aggiudicazione in un'asta pubblica. (http://www.treccani.it/vocabolario/delibera/)	döntés

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>decisione</i>	È la fase in cui il giudice decide la causa con sentenza. (Simone 2014: 346.)	döntés
<i>sentenza</i>	Diversi sono o i tipi di ~ che possono aversi nel processo civile. [...] ~ di mero accertamento, di condanna o costitutiva. (Simone 2014: 1184.)	ítélet

Az ítélet magyar fogalomra pedig az alábbi olasz kifejezéseket találtuk *decisione*, *sentenza*, *giudizio*, *verdetto*, *giudicato*:

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>giudizio</i>	L'attività logica del giudice, consistente nell'applicare le norme di legge al fatto da lui accertato. (http://www.treccani.it/vocabolario/giudizio/)	bírói ítélet
<i>verdetto</i>	Nel vecchio ordinamento della Corte d'assise, giudizio dei giurati sulle questioni di fatto proposte dal presidente, d'ufficio, o a richiesta delle parti, e formulate in modo che a ciascuna di esse si potesse rispondere semplicemente con un «sì» o con un «no». In tribunali penali di vari paesi stranieri, soprattutto anglosassoni, il giudizio, o responso, espresso dalla giuria sulla colpevolezza o meno dell'imputato. (http://www.treccani.it/vocabolario/verdetto2/)	ítélet, esküdszék határozata
<i>giudicato</i>	<i>Cosa giudicata</i> : indica la immutabilità del provvedimento del giudice, quando sono stati esperiti tutti i mezzi di impugnazione [...] previsti dalla legge, ovvero quando essi non sono più proponibili per il decorso dei termini. (Simone 2014: 322.)	jogerő

A végzés tűnik a legbonyolultabbnak, itt még több kifejezést találunk: *decisione*, *delibera*, *disposizione*, *mandato*, *ingiunzione*, *intimazione*, *provvedimento*, *giudizio*, *ordinanza*, *decreto*.

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>disposizione</i>	Ordine inteso a regolare una condotta o a far eseguire qualche cosa. (http://www.treccani.it/vocabolario/disposizione/)	utasítás, rendelkezés
<i>mandato</i>	Nel processo penale del 1930 provvedimento restrittivo della libertà individuale emesso dal giudice al fine di ottenere la presenza dell'imputato al processo. (http://www.treccani.it/vocabolario/mandato/)	parancs, utasítás
<i>ingiunzione</i>	L'atto di ingiungere, ordine assoluto e reciso dato da persona che ha l'autorità di ordinare [...]. In particolare ordine, impartito da una autorità giurisdizionale o amministrativa, diretto a ottenere l'adempimento di un'obbligazione da parte del soggetto cui è rivolto. (http://www.treccani.it/vocabolario/ingiunzione/ (~ di pagamento: decreto ingiuntivo)	felszólítás (fizetési ~)
<i>intimazione</i>	È un atto col quale si richiede al destinatario di tenere un determinato comportamento [...]. Spesso, deve essere fatta con atto dell' <i>ufficiale giudiziario</i> o comunque nelle forme rituali prescritte dalla legge. (Simone 2014: 676.)	felszólítás

olasz kifejezés	definíció	magyar megfelelő
<i>provvedimento</i>	Atti di un pubblico potere che dispone per uno o più casi concreti, e nei confronti di uno o più destinatari determinati. Si tratta di un atto singolare, cioè di un atto che non contiene una disciplina generale ed astratta, bensì si limita a decidere modificazioni giuridiche per una situazione concreta e determinata, anche se comune a più soggetti. (Simone 2014: 1049.)	határozat
<i>ordinanza</i>	Nel processo civile: È il provvedimento che il giudice emana nel corso del procedimento per regolarne lo svolgimento. Essa assolve tipicamente alla funzione ordinatoria del processo, essendo diretta a risolvere le questioni che possono sorgere tra le parti in ordine all'iter del procedimento, nel contraddittorio delle stesse. (Simone 2014: 908.)	végzés
<i>decreto</i>	Nel processo civile: Provvedimento con il quale si svolge, normalmente, un'attività preparatoria del processo, o di vari atti di esso (es.: è ~ quello che abbrevia i termini di comparizione; quello di nomina del custode; quello di fissazione delle modalità di vendita etc.). Assolve, di solito, ad una funzione ordinatoria del processo e non presuppone, di regola, la preventiva instaurazione del contraddittorio tra le parti. (Simone 2014: 351.)	per előkészítési szakaszában hozott végzés

Ha megnézzük azonban az olasz Be.-t meglepődve tapasztaljuk, hogy mennyire más terminusokat alkalmaznak. Az olasz eljárásjogban a *határozat* nemfogalom olasz megfelelője mellett nem kettő, hanem három fogalom létezik, amelyek definícióját (a *sentenza* kivételével) az előző táblázat utolsó három sorában találjuk.

Ennek alapján látható, hogy míg a magyar *határozat* nemfogalomnak olasz nyelvben a *provvedimento* felel meg, és a definíciók alapján az ítélet könnyen azonosítható a *sentenza* terminussal, addig a magyar *végzés* terminusnak nem olyan egyszerű az olasz nyelvi megfeleltetése. Az olasz Pp. alapján (Cp.c. 131. §, ill. 2014: 13.) az *ordinanza* mindig indokolt, ellenben a *decreto* nem. Az alábbi táblázat ezeket a fogalmakat és ekvivalenciáit foglalja össze.

magyar terminus – fogalom	ekvivalenciaszint	olasz megfelelő ill. terminológiai javaslat
határozat	teljes	<i>provvedimento</i>
ítélet	teljes	<i>sentenza</i>
végzés	teljes	<i>ordinanza</i>
per előkészítési szakaszában hozott végzés	ekvivalencia hiány magyar terminus javaslat	<i>decreto</i>

4.2. A SZERZŐDÉS NEMTELJESÍTÉSÉRE VONATKOZÓ TERMINUSOK

Ebben a pontban olyan a tárgyalás során elhangzott terminusokat vizsgálók, amelyeket érdemes közelebbről is megvizsgálni: a szerződés megszűnésére vonatkozó (felmondás, megszüntetés, felbontás és elállás), valamint a *csődeljárás*, *felszámolás* és *végelszámolás* fogalmakat.

a) Az első terminuscsoport a szerződés megszüntetésének kérdéskörére összpontosít. A szerződés megszűnésének megfeleltetése sok esetben okoz gondot. A fogalomból kiindulva az elállás elvileg: *recesso*, a megszüntetés: *rescissione*, a felbontás: *risoluzione* és felmondás: *disdetta*. De haladjunk sorjában, és először vizsgáljuk meg alaposan a magyar fogalmakat a definíciók alapján. Látni fogjuk, hogy a magyar jog különbséget tesz a *felmondás* (jövőbeni hatályú, egyoldalú), az *elállás* (visszamenő hatályú, egyoldalú), a *megszűnés* (jövőbeni hatályú, kétoldalú) és *felbontás* (visszamenő hatályú, kétoldalú) fogalmak között.

magyar kifejezés	definíció
<i>felmondás</i>	Polgári jogban az egyik szerződő fél által a másikhoz intézett <i>egyoldalú jognyilatkozat</i> , amely a szerződést megszünteti. ~ esetén a szerződés a <i>jövőre</i> nézve <i>ex nunc–ex tunc</i> hatállyal) szűnik meg. (Lamm 2000: 202., ill. Ptk. 6:278. §)
<i>megszűntetés</i>	Polgári jogban a szerződő felek jogviszonyai véglegesen lezáró olyan <i>kölcsönös</i> és egybehangzó akaratnyilvánítás, amely a felek közötti jogviszonyt a <i>jövőre</i> nézve szünteti meg. [Lamm 2000: 409., ill. Ptk. 6:211. §]
<i>elállás</i>	Polgári jogban az egyik szerződő fél által a másikhoz intézett <i>egyoldalú jognyilatkozat</i> , amely a <i>szerződést</i> visszamenő (<i>ex tunc</i>) hatállyal szünteti meg. (Lamm 2000: 158, ill. Ptk. 6:140. §)
<i>felbontás</i>	Polgári jogban az az eset, amikor a szerződést a szerződés megkötésének időpontjára <i>visszaható</i> hatállyal (<i>ex nunc–ex tunc</i>) szüntetik meg. [Lamm 2000: 199, ill. Ptk. 6:612. § (3)]

Tamás (2014b) alapján táblázatba foglalva az alábbi kötelmi viszonyokat különböztethetjük meg:

	Ki kezdeményezi		Hatályosulása	
	egyoldalú	kétoldalú	jövőbeni	visszamenőleges
felmondás	X		X	
megszűntetés		X	X	
elállás	X			X
felbontás		X		X

Most nézzük meg, milyen megfeleltetéseket javasolnak az eddig vizsgált szótárak, források:

szótár	felmondás	elállás	megszűnés	felbontás
http://szotar.sztaki.hu	(szerződés) <i>disdetta</i> , <i>denuncia</i> , <i>denunciazione</i>	~ szerződéstől: <i>recessione dal contratto</i>	szerződés ~e: <i>estinzione del contratto</i>	szerződés ~a: <i>scioglimento</i> , <i>rottura</i> , <i>risoluzione</i> , <i>disdetta</i> , <i>denuncia</i>
Koltay-Kastner	<i>denuncia</i> v. <i>denunzia</i> , <i>disdetta</i>	<i>cessazione</i> , <i>recedere dal contratto</i>	<i>estinzione</i>	(szerződés) <i>scioglimento</i> v. <i>rescissione</i> v. <i>revocazione</i> (del contratto)

szótár	felmondás	elállás	megszűnés	felbontás
Juhász, Koltay-Kastner	(szerződésé) denuncia v. denunzia, disdetta	(megszűnés) cessazione, (vmitől) resistenza, denuncia	estinzione	(szerződés) scioglimento, rottura, (hiv) annullamento szerződés ~a: scioglimento v. rescissione v. revocazione del contratto
Juhász (1996)	disdetta, denuncia	desistenza, rinuncia	(megszüntetés) cessazione, sospensione, interruzione, abolizione	denuncia, annullamento, disdetta
Beliznay K., Stein P., Zanobini	megbízás ~: <i>rinuncia</i>	<i>risoluzione</i>	megbízás ~: <i>estinzione</i>	–
https://translate. google.hu	szerződés ~a: risoluzione del contratto	recesso	szerződés ~: rescissione del contratto, risoluzione del contratto	risoluzione del contratto
http://magyar- olasz-szotar.hu/	preavviso	ritiro	cessazione, estinzione	rottura, risoluzione, rescissione, scioglimento
http://dictzone. com/magyar- olasz-szotar	preavviso	–	rescissione del contratto	risoluzione del contratto (<i>automaticus fordítás</i>)
https://hu.glosbe. com	risoluzione del contratto	recesso	risoluzione del contratto, scioglimento	risoluzione del contratto
http://www. linguee.hu	risoluzione, interruzione, rescissione	risoluzione, recesso, rescissione	cessazione, scioglimento, risoluzione, recesso, disdetta	risoluzione, cancellazione, revoca, recesso
http://iate.europa. eu	denuncia	rinuncia, ~i jog: diritto di recesso	scioglimento	–

A Sztaki alapján, mintha a *felbontás* és a *felmondás* szinonima lenne: azonos alakokat ad meg. A *risoluzione* ennek alapján lehet *felmondás* vagy *megszűnés* és *felbontás* is: a fordított párhuzamos szövegeknél (dictzone, globes) mégis legtöbbször a *felbontás* ekvivalenssel találkozunk elsősorban. A *megszűnés* fogalom esetében az *estinzione* és az általános értelemben alkalmazott *scioglimento* (Simone 2014) kifejezések mellett a *rescissione* fordul elő az előbb látott *risoluzione* mellett. Az *elállás* terminus mutatja a legváltozatosabb képet: *denuncia*, *rinuncia*, *recesso*, *ritiro*, *risoluzione*, *resistenza*. Juhász (1996) közgazdasági szótára alapján a *felmondás* és a *felbontás* azonos: *disdetta* vagy *denuncia*.

Nagyon meglepő eredményeket adtak az Eur-lex kétnyelvű szövegei alapján kiadott linguee fordítómémória találatai. Az látható, hogy gyakorlatilag mind a négy fogalom esetében szinte az összes lehetséges, a nem azonos fogalmat jelölő terminusok mintha

egymás szinonimái lennének, vagy mintha az idegen nyelvi terminus négy különböző magyar fogalomnak felelne meg (pl. az olasz *risoluzione* megtalálható felmondás, megszüntetés, elállás és felbontás értelmezésben egyes uniós jogi szövegekben!).

Az olasz jogrend is különbséget tesz a különböző okból bekövetkező szerződés megszűnése esetében, így a *disdetta*, *recesso*, *risoluzione*, *rescissione* fogalmak között (http://www.dirittoprivatoinrete.it/gli_effetti_del_contratto.htm). Az alábbiakban az olasz fogalmak definíciót tartalmazó táblázatot találjuk (kiemelés a szerző):

olasz kifejezés	definíció
<i>disdetta</i>	Atto unilaterale [...] con il quale si impedisce il rinnovo di un contratto di durata. (Simone 2014: 402.)
<i>recesso</i>	È la facoltà di sciogliere il contratto come atto unilaterale (art. 1373 C.C.)” (http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com/it/d/recesso/recesso.htm); „[...] il recesso scioglie il rapporto contrattuale senza effetto retroattivo : il contratto conserva piena efficacia per tutto il tempo anteriore alla data di efficacia del recesso.” (http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com/it/d/recesso/recesso.htm)
<i>risoluzione</i>	La risoluzione del contratto si produce [...] solo su iniziativa della parte interessata . Inoltre, se si tratta di risoluzione del contratto per inadempimento, il contratto si risolve con effetto retroattivo tra le parti (art. 1458 C.C.)” (http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com/it/d/risoluzione-del-contratto/risoluzione-del-contratto.htm)
<i>rescissione</i>	In diritto civile, azione diretta a togliere efficacia a un negozio con effetto retroattivo a causa di una sproporzione esistente fra le contrapposte prestazioni o a causa dell’ <i>iniquità</i> delle condizioni delle obbligazioni assunte da una parte. (http://www.treccani.it/enciclopedia/rescissione/)

A fenti fogalmak fogalmi jellemzőit sematikusán ábrázolva:

	Ki kezdeményezi		Hatályosulása	
	egyoldalú	kétoldalú	jövőbeni	visszamenőleges
<i>disdetta</i>	X		X	
<i>rescissione</i>		X		X
<i>recesso</i>	X		X	
<i>risoluzione</i>	X	X		X

A megvizsgált fogalmi jellemzők alapján a *disdetta* mint a szerződés egyoldalú, jövőbeni hatályú megszüntetése könnyen megfeleltethető a *felmondás* fogalmával, azaz a két fogalom között teljes ekvivalenciát találunk. A *recesso* Simone (2014: 1086) alapján is egyoldalú, a jövőben hatályosuló megszűnés, így a *felmondás*nak felelne meg, annak ellenére, hogy a *recedere* ige ekvivalense ’visszalépés’, ’elállás’. Joggal merül fel akkor a kérdés: mi a különbség az olasz *disdetta* és a *recesso* között? A választ Simone jogi szótárban találjuk (2014: 402.): „Si differenzia dal *recesso* perché quest’ultimo determina lo scioglimento di un contratto in corso, mentre la *disdetta* evita il suo automatico rinnovarsi alla scadenza”, azaz a *disdetta* a szerződés lejáratkori automatikus megújulását kerüli ki, míg a *recesso* egy még érvényben lévő szerződés megszűnését határozza meg. A *risoluzione* terminus definíciói alapján azt is látjuk, hogy háromféle esetben fordul elő: nemteljesítés vagy bekövetkezett ellehetetlenülés és túlzott teher miatt. (Stein 2006). Kétféle típus létezik (www.dirittoprivatoinrete.it): az egyik akaratlagos vagy

szerződéses, amikor a felek közös megegyezés alapján döntenek a szerződéses kötelmek felbontásáról, illetve a jogi felbontás, amikor a felek közti viszonyban különleges problémák merülnek fel (http://www.dirittoprivatoinrete.it/la_risoluzione_del_contratto.htm). A *risoluzione* terminus így egy- vagy kétoldalú, és visszamenőleges hatályú. Ennek alapján a *felbontás*, illetve az *elállás* fogalmaknak felelne meg. Végül a definíció alapján látjuk, hogy a *rescissione* az olasz polgári jogban arra irányuló nem bírósági cselekedet, hogy visszamenőleges hatállyal egy szerződés hatályát megszüntesse.

Tehát a *rescissione* szintén kétoldalú, de visszamenőleges hatályú, azonban a magyar *megszüntetés* jövőbeli hatályú, így az olasz fogalomnak a magyar *felbontás* (kétoldalú visszamenőleges) fogalmának kellene megfelelnie. Ábrázoljuk tehát az eddig vizsgált fogalmakat egyetlen egy táblázatban:

	Ki kezdeményezi		Hatályosulása	
	egyoldalú	kétoldalú	jövőbeli	visszamenőleges
felmondás <i>disdetta</i>	X		X	
megszüntetés		X	X	
<i>rescissione</i>		X		X
elállás	X			X
<i>recesso</i>	X		X	
felbontás		X		X
<i>risoluzione</i>	X	X		X

Összegezve a *felmondás* esetén teljes ekvivalenciát (*disdetta*), a *felbontás* esetén részleges ekvivalenciát (*risoluzione*) találtunk – a megkülönböztető fogalmi jegy, hogy a szerződés megszüntetését egyedül vagy közös megegyezésből is lehet kezdeményezni. Az *elállás* és a *megszüntetés* esetében mind a két nyelvben megegyezik, hogy egyoldalú vagy többoldalú jognyilatkozattal lehet kezdeményezni, azonban a hatályt illetően nincs megegyezés. Javaslatom nyelvi és jelentésbeli megfontolásból nem veszi ezt figyelembe, és az *elállásra* a *recesso* – annak fényében is, hogy az elállási jog az olasz nyelvben a *diritto di recesso* –, míg a *megszüntetésre* Simone (2014) definíciója alapján a *rescissione* terminust javaslom. A *megszűnés* (*scioglimento*) terminus mint nemfogalom azonban nyugodtan alkalmazható mind a négy esetben. Lássuk tehát az összefoglaló táblázatot:

magyar terminus – fogalom	ekvivalenciaszint	olasz megfelelő ill. terminológiai javaslat
felmondás	teljes	<i>disdetta</i>
megszüntetés	részleges	<i>rescissione</i>

magyar terminus – fogalom	ekvivalenciaszint	olasz megfelelő ill. terminológiai javaslat
elállás	részleges	<i>recesso</i>
felbontás	részleges	<i>risoluzione</i>

b) Végül lássuk a legtöbb gondot okozó terminust: az olasz *fallimento* magyar megfelelőjét. A tárgyalás során a *fallimento* szót a tolmács a *csőd* magyar terminussal feleltette meg, azonban az alperes jogi képviselője a jegyzőkönyvezés során megjegyezte, hogy az olasz nyelvben a *fallimento* nem csődöt, hanem *felszámolást* jelöl. Vajon hibázott-e a tolmács, hiszen a csőd és a felszámolás Magyarországon két különböző eljárás. Mielőtt erre a kérdésre válaszolnánk, érdemes megvizsgálni a rendelkezésre álló kétnyelvű szótárakat, tankönyveket, vajon egy tolmácsolási munkára való felkészüléskor milyen kifejezéseket javasolnak ebben a fogalomkörben (kiegészítve a *végelszámolás* fogalmával is). A források között ebben az alponthan szerepel a Külkereskedelmi Főiskola olasz nyelvű külkereskedelmi jegyzete és egy gazdasági zsebszótár is (Hidas 1993) lévén szó gazdasági-jogi fogalomról.

szótár	csődeljárás	felszámolás	végelszámolás
http://szotar.sztaki.hu	procedura concorsuale, procedura fallimentare	liquidazione, fallimento (<i>jog</i>)	liquidazione
Koltay-Kastner	procedura fallimentare	liquidazione	liquidazione (finale dei conti)
Juhász, Koltay-Kastner	procedura fallimentare	liquidazione	liquidazione (finale dei conti)
Juhász (1996)	procedimento fallimentare	liquidazione	liquidazione (finale dei conti)
https://translate.google.hu	procedura di fallimento	liquidazione	liquidazione
http://magyar-olasz-szotar.hu/	procedura di fallimento	liquidazione	liquidazione
http://dictzone.com/magyar-olasz-szotar	procedura di fallimento (<i>automatikus fordítás</i>)	chiusura	liquidazione (<i>automatikus fordítás</i>)
https://hu.glosbe.com	procedura fallimentare	chiusura, liquidazione	liquidazione
http://www.linguee.hu/	fallimento, procedura fallimentare	liquidazione,	liquidazione
http://iate.europa.eu	fallimento	liquidazione	-
Viziné (1995)	fallimento	liquidazione	-
Hidas (1993)	(csődtörvény) legge fallimentare	liquidazione	liquidazione

A <https://hu.glosbe.com> oldalon a *felszámolás* terminus esetében az egyik találatnál az alábbi megoldásokat találjuk: „A magyar jog külön jogállást (státuszt) konstituál a megszűnés lehetséges eseteire (csőd-, felszámolási, illetve **végelszámolási** eljárás” ahol a csődeljárásra *sospensione dei pagamenti* (szó szerint, fizetés felfüggesztés’), a felszámolásra *fallimento* és a végelszámolásra *liquidazione* terminusokat használja, egyébiránt helyesen. (<https://hu.glosbe.com/hu/it/v%C3%A9gelsz%C3%A1mol%C3%A1s>).

A szótárak alapján tehát a *csőd* és a *csődeljárás* egyértelműen az olasz *fallimento* ill. a *procedura fallimentare*, míg a *felszámolás* és a *végelszámolás* is a források alapján *liquidazione*. Ennek a furcsa eredménynek ellenőrzése először a magyar terminusok definíciójának vizsgálatával kell, hogy induljon.

magyar kifejezés	definíció
<i>csődeljárás</i>	A csődeljárás olyan eljárás, amelynek során az adós – a csődegyezség megkötése érdekében – fizetési haladékokat kap, és csődegyezség megkötésére tesz kísérletet (1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról, 1. § (2) bekezdés, (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100049.TV))
<i>felszámolás</i>	A felszámolási eljárás olyan eljárás, amelynek célja, hogy a fizetésektelen adós jogutód nélküli megszüntetése során a hitelezők e törvényben meghatározott módon kielégítést nyerjenek. (1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról, 1. § (3) bekezdés, (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100049.TV))
<i>végelszámolás</i>	A cég jogutód nélkül történő megszűnése esetén – ha a cég nem fizetésektelen, és a cégre vonatkozó jogszabály eltérő rendelkezést nem tartalmaz – végelszámolásnak van helye. (2006. évi V. törvény a cégnyilvánosságról, a bírósági cégeljárásról és a végelszámolásról, 94. § (1) bekezdés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600005.TV#lbj0ideaf5)

Ezen a ponton lássuk, vajon a fordítók milyen tanácsokat adnak egymásnak a ProZ honlapján. Sajnos itt is azt vehetjük észre, hogy a *felszámolás*, *csőd* és a *végelszámolás* fogalmak körül nagy a zavar. A 19 általános jogi kérdés között található kérdésre, vagyis a *végelszámoló* kifejezést hogyan lehet olasz nyelven visszaadni, az alábbi javaslat szerepel: *curatore fallimentare* vagy *liquidatore*. Akkor ennek alapján a *fallimento csőd* vagy *végelszámolás*? És a *liquidazione fel-* vagy *végelszámolás*? Itt az ideje tehát rendet tenni e három magyar fogalom olasz ekvivalenciái területén, és megvizsgálni az olasz nyelvben használatos terminusokat.

Az olasz *procedura concorsuale* négyféle eljárástípust foglal magában: a *fallimento*, *liquidazione coatta amministrativa*, *concordato preventivo* és az *amministrazione straordinaria delle grandi imprese in crisi* terminusokat (Simone 2014: 1029.). Ha jobban utána nézünk látjuk, hogy a legnagyobb különbség abban rejlik, hogy míg Olaszországban ötféle fizetésektelenségre vonatkozó eljárás ismeretes, addig Magyarországon a *csődeljárás* és a *felszámolás* (lásd: 1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100049.TV), illetve az olasz Legge fallimentare törvényt (<http://www.altalex.com/index.php?idnot=34359#titolo2>). A gond az, hogy minden olasz–magyar szótár a *fallimento* szót *csődként* azonosítja, és nem is teljesen hibásan: a *fallimento* általános jelentése valóban *csőd* (<http://www.treccani.it/vocabolario/fallimento>). A csődeljárásra azonban nem használható! Ahhoz, hogy világosan lássunk, érdemes terminológiai szempontból kideríteni, milyen fogalom tartozik a magyar terminusokhoz, és ez alapján próbáljunk olasz ekvivalenst vagy terminus-jelöltet megnevezni!

olasz kifejezés	definíció
<i>fallimento</i>	È una procedura concorsuale rivolta, attraverso la liquidazione delle attività esistenti nel patrimonio del debitore, alla realizzazione coattiva e paritaria dei diritti dei creditori. Tale procedura è applicata quando l'imprenditore si trovi in stato di insolvenza, cioè quando non sia più in grado di soddisfare regolarmente le proprie obbligazioni. (Simone 2014: 479.)
<i>liquidazione della società</i>	È la procedura per mezzo della quale si provvede all'estinzione dei debiti e alla ripartizione dell'eventuale residuo attivo tra i soci di una disciolta società. (Simone 2014: 770.)
<i>liquidazione coatta amministrativa</i>	È una speciale procedura concorsuale, a carattere liquidatorio, prevista dalla legge fallimentare (R.D. 267/42) per quelle particolari categorie di imprese il cui dissesto economico abbia notevoli ripercussioni sociali, o perché lo Stato vi è direttamente impegnato o per gli interessi di cui esse sono portatrici. (Simone 2014: 772.)
<i>concordato preventivo</i>	È un mezzo che la legge accorda al debitore per evitare gli inconvenienti della procedura fallimentare e a cui si può ricorrere prima della dichiarazione di fallimento; il ~ preventivo si dispone attraverso un accordo giudiziale tra debitore e creditori circa le modalità con cui dovranno essere estinte tutte le obbligazioni. (Simone 2014: 255.)
<i>amministrazione straordinaria delle grandi imprese in crisi</i>	Procedura concorsuale di tipo conservativo finalizzata alla continuazione dell'impresa attraverso l'attuazione di un piano di risanamento, per salvaguardarne tutti i residui valori tecnici, commerciali, produttivi ed occupazionali. (Simone 2014: 59.)

Az olasz fogalmak definíciói alapján a magyar *csődeljárás* fogalomnak részlegesen felel meg az olasz *procedura concorsuale* nemfogalom a *conservativo* (megőrző) jelzővel, hiszen a csődeljárás egyik fontos eleme a reorganizáció. A *felszámolás* esetében a megtévesztő *fallimento* (csőd) kifejezésnél találunk teljes ekvivalenciát, míg a végelszámolásnál az olasz *liquidazione* (finale) terminussal feleltethető meg. A zavart tehát az okozza, hogy a mai hétköznapi nyelvhasználat a két fogalmat sajnos helytelenül alkalmazza, amely onnan ered, hogy a mai értelemben vett felszámolásra korábban a csőd kifejezést használták, míg a csődre a csődön kívüli kényszeregyezséget. Ugyanakkor a csődeljárás lényege a reorganizáció, míg a felszámolása a fizetésektelen társaság vagyónának a hitelezők közötti felosztása.

magyar terminus – fogalom	ekvivalenciaszint	olasz megfelelő ill. terminológiai javaslat
csődeljárás	részleges	funkcionális ekvivalens: <i>procedura concorsuale</i> , <i>concordato preventivo</i> , terminusjelölt: <i>procedura concorsuale conservativa</i>
felszámolás	teljes	<i>fallimento</i>
végelszámolás	teljes	<i>liquidazione (finale)</i>

5. Összefoglalás

A tanulmány kiindulópontja egy polgári peres eljárás tárgyalása volt, emellett nem titkolt célja, hogy magyar–olasz jogi terminológiai vizsgálattal megpróbálják rávilágítani azokra a problémákra, amelyekkel az olasz nyelven dolgozó tolmácsok (és fordítók is) nap, mint nap szembesülnek: megbízható források és kétnyelvű szótárak hiánya mellett az alapvető magyar polgári eljárásjogi fogalmak olasz ekvivalenseinek azonosítása. Fordítói tapasztalatom alapján nyilvánvaló volt számomra, hogy a jelenleg rendelkezésre álló általános kétnyelvű szótárak sok kívánnivalót hagynak maguk után, égető kérdést jelent a kétnyelvű terminológiai szemléletű jogi szótár vagy terminológiai adatbázis hiánya, emellett az erre irányuló hiánypótló projektek is (lásd Info-lex) csak kezdeti fázisban vannak. Így a tolmács felkészülését sokszor nem is a két jogrendszer közti eltérések megértése akadályozza, hanem a rendelkezésre álló források sokszor egymásnak ellentmondó megoldásainak ellenőrzése és felülvizsgálata. A tárgyalás során erre a legszembetűnőbb példa az olasz *fallimento* (felszámolás) fogalmára helytelenül alkalmazott *csődeljárás* kifejezés volt.

Úgy vélem, célzott terminológiai munkával sokat lehet tenni az olasz tolmácsok felkészülése érdekében. Ennek hiányában a tolmács kénytelen az adott szituációnak megfelelő tolmácsolási stratégiával eljárva a lehető legpontosabb formákat felhasználva megoldani azt az igen nehéz feladatot, hogy a két jogrendszer közti hasonlóságokat felhasználva át tudja ültetni a tárgyaláson elhangzó magyar jogintézmények elnevezéseit. Ehhez nagyfokú rugalmasság, problémamegoldó képesség és utánjárás, a jogszabályok tanulmányozása jogszabálytárakban stb. szükséges. A bírósági tolmácsolás azonban tele van váratlan helyzetekkel, és nemcsak kihívást, hanem hatalmas felelősséget is jelent a tolmács részére.

A mai magyarországi gyakorlatban a bírósági tolmács munkájának megítélése, annak elősegítése okozza a másik legnagyobb gondot: a bírák részéről még mindig nem világos, hogy a tolmácsok szakértői definiálása magában hordozza a felkészülése során őket megillető iratbetekintést is.

A tanulmány rövid elméleti bevezető része után a bírósági tolmácsolás gyakorlati oldalát mutattam be, az általam választott polgári per elemzése révén. A tárgyalás bemutatását a hospitálásokon alkalmazott esetmegfigyelési napló szempontjai szerint végeztem. Ez megítélésem szerint a tanulmány legfontosabb része, ahol a polgári peres eljárás során felmerülő, vagy azzal kapcsolatos 31 magyar és 48 olasz terminust elemeztem. A vizsgálat arra mutatott rá és erősítette meg egyben a korábbi tapasztalatokat, hogy ebben a nyelvpárban égető szükség lenne megbízható jogi fordítói segédeszközökre.

A tanulmányban bemutatott terminológiai vizsgálat eredményeivel kiegészített, jelen tanulmány behatárolt méreteiből kifolyólag itt nem szereplő terminológiai adatbázis, amely nyolcvan magyar terminust és olasz ekvivalensét mutatja be, jó kiindulópontja lehet egy magyar–olasz jogi terminológiai adatbázis, vagy glosszárium összeállításának, esetlegesen kiegészítve nem csak a polgári peres eljárások alapterminusaival, hanem a még összetettebb büntetőeljárás terminusaival is, de mindenképpen hasznos lehet az olasz nyelven dolgozó bírósági tolmácsok és jogi szakfordítók számára.

IRODALOM

- Beliznay, K., Stein, P., Zanobini, C. 1995: *A közjog alapvető lexikája olasz nyelven*. Budapest: ELTE-ÁJK.
- Bullo, F. 2009. *Introduzione alla terminologia del diritto*. In: Cavagnoli, S., Ioratti Ferrari, E. (szerk.) *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e linguistica giuridica*. Milano: Cedam. 22–258.
- Caciaglia, F., Balletto, C., Rivezzi, G. 2009. *Position Paper. L'interprete giudiziario e il traduttore giuridico*. Commissione Traduttori e Interpreti di Tribubale. AITI [http://www.aiti.org/system/files/utenti/position_paper_interprete_giudiziario_traduttore_giuridico.pdf]
- Cavagnoli, S., Ioriatti Ferrari, E. (szerk.) 2009. *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e di linguistica giuridica*. Milano: Cedam.
- Csőrgő, Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítástudomány XV. évfolyam*, 2. szám, 51–71.
- Falvo, M. 2010. *L'interprete in tribunale: Italia e Spagna a confronto*. Szakdolgozat. Bologna. (kézirat)
- Forapani, D. 2005. *Italiano per giuristi*. Firenze: Alma Edizioni.
- Horváth, I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth, I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Karcsay, S. 1986. *A jogi fordítás alapkérdései*. Helikon Világirodalmi Figyelő I–II. szám, 189–201.
- Kengyel, M. 2013. *Magyar polgári eljárásjog*. file:///C:/Users/Gabi/Downloads/2011_0001_520_magyar_polgari_eljarasjog.pdf
- Kiss, D. 2014. *A polgári per titkai*. Budapest: HVG-ORAC Kiadó.
- Longhi, A. 2005. *L'interprete nel processo penale italiano*. Intralinea 7. Url: http://www.intralinea.org/archive/article/interprete_nel_processo_penale
- Pierucci, M. L. 2009. *Introduzione alla lingua del diritto*. In: Cavagnoli, S., Ioriatti Ferrari, E. (szerk.) *Tradurre il diritto. Nozioni di diritto e di linguistica giuridica*. Milano: Cedam. 161–222.
- Stein, P. 2006. *A polgári jog lexikája olasz nyelven*. Budapest: ELTE-ÁJK, Idegennyelvi Lektorátus.
- Szabari, K. 2002. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Sandrelli, A. 2011. *Gli interpreti presso il tribunale penale di Roma*. Url: http://www.intralinea.org/archive/article/Gli_interpreti_presso_il_tribunale_penale_di_Roma
- Tamás, D. 2014a. A közigazgatási és jogi szakszövegek fordításának terminológiai vonatkozásai. *Glossa Iuridica*. I. évfolyam, 1. szám, 74–84.
- Tamás, D. 2014b. *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Fordítástudományi Értekezések I. Budapest: ELTE BTK FTT.
- Tamás, D. 2015. A fordító mint terminológus. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–65.
- Vargáné Kiss, K. 2008. *Pénzügyintézetek szakmai nyelvhasználatának elemzése angol és magyar éves jelentések alapján*. Doktori értekezés. Veszprém: Pannon Egyetem. (Kézirat).
- Viziné Sárosdy, E. 1995. *Olasz üzleti nyelv. I*. Budapest: Külkereskedelmi Főiskola. Jegyzet.
- Zódi, Z. A bíróság szervezete Olaszországban. Az olasz polgári eljárás sajátosságai (<http://olasz-jogrendszer.blogspot.hu/2014/01/a-birosag-szervezete-olaszorszagban-az.html> letöltés: 2015. 01. 27. 11: 36.)

FORRÁSOK

- A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (www.net.jogtar.hu)
Büntetőeljárásról szóló 1998. évi törvény
Codice di procedura civile, Edizione Marzo 2014, Altalex eBook
2013. évi V. törvény a Polgári törvénykönyvről (https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV)

LEXIKONOK

- Federico del Giudice (szerk.) 2014. *Dizionario giuridico. Enciclopedia di base del diritto.* Napoli: Edizione Simone.
Lamm, V., Peschka, V. (szerk.) 2000. *Jogi lexikon.* Budapest: KJK-KERSZÖV, Jogi és Üzleti Kiadó.

SZÓTÁRAK

- Herczeg, Gy. 1978. *Olasz–magyar szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
Herczeg, Gy., Juhász, Zs. 2000. *Olasz–magyar szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
Hidasi, L. 1993. *Vocabolario italiano-ungherese, ungherese-italiano di economia aziendale. Olasz–magyar, magyar–olasz gazdasági zsebszótár.* Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
Juhász, Zs., Koltay-Kastner, J. 2009. *Magyar–olasz szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
Juhász, Zs. 1997. *Olasz–magyar közgazdasági szótár.* Budapest: Aula.
Juhász, Zs. 1996. *Magyar–olasz közgazdasági szótár.* Budapest: Aula-Studio Italia.
Koltay-Kastner, J. 1986. *Magyar–olasz szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

ONLINE SZÓTÁRAK

- <http://szotar.sztaki.hu>
<http://dictzone.com/magyar-olasz-szotar>
<http://magyar-olasz-szotar.hu>
<https://translate.google.hu>
<https://hu.glosbe.com>
<http://linguee.hu>

GLOSSZÁRIUMOK

- <http://info-lex.com>
www.brocardi.it/dizionario/

TERMINOLÓGIAI ADATBÁZISOK

- <http://iate.europa.eu>

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

- <http://mfte.hu/hu/mfte/etikai-kodex> (utolsó megtekintés: 2015. 03. 01.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/judicial_cooperation_in_criminal_matters/jl0047_hu.htm (utolsó megtekintés: 2015. 03. 01.)
- http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/police_customs_cooperation/l33177_it.htm (utolsó megtekintés: 2015. 03. 01.)
- <http://birosag.hu/allampolgaroknak/targyalotermi-viselkedesi-tajekoztato> (utolsó megtekintés: 2015. 03. 07.)
- <http://buntetojog.info/ujbtk/az-uj-btk-szankciorendszere-buntetesek-intezkedesek> (utolsó megtekintés: 2016. 11. 21.)
- http://ec.europa.eu/civiljustice/case_to_court/case_to_court_ita_hu.htm (utolsó megtekintés: 2015. 03. 04.)
- <http://aziende.itlgroup.eu/?lang=hu> (utolsó megtekintés: 2016. augusztus 18.)
- <http://birosag.hu/torvenyszekek> (utolsó megtekintés: 2015. 03. 07.)
- www.birosag.hu/birosag-szervezetek (utolsó megtekintés: 2014. 10. 15.)
- <https://it.answers.yahoo.com/question/index?qid=20100205053112AALa0yu> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 14.)
- <http://www.laleggepertutti.it/dizionario-giuridico/impugnazione> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 14.)
- <http://www.brocardi.it/codice-di-procedura-civile/libro-primο/titolo-i/capo-i/sezione-iv/art36.html> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 14.)
- <http://www.brocardi.it/dizionario/3966.html> (utolsó megtekintés: 2015. 03. 07.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/difesa> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 14.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/risoluzione> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 18.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/delibera> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 18.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/verdetto2/> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 18.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/disposizione/> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 20.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/mandato/> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 20.)
- <http://www.treccani.it/vocabolario/ingiunzione/> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 21.)
- http://www.dirittoprivatoinrete.it/gli_effetti_del_contratto.htm alapján (utolsó megtekintés: 2015. 01. 04.)
- <http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com/it/d/risoluzione-del-contratto/risoluzione-del-contratto.htm> (utolsó megtekintés: 2015. 01. 04.)
- <http://www.treccani.it/enciclopedia/rescissione/> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 05.)
- http://www.dirittoprivatoinrete.it/gli_effetti_del_contratto.htm (utolsó megtekintés: 2015. 01. 04.)
- <http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com/it/d/recesso/recesso.htm> (utolsó megtekintés: 2015. 01. 04.)
- <http://www.enciclopedia-juridica.biz14.com/it/d/risoluzione-del-contratto/risoluzione-del-contratto.htm> (utolsó megtekintés: 2015. 01. 05.)
- <http://www.treccani.it/enciclopedia/rescissione> (utolsó megtekintés: 2015. 01. 05.)
- http://www.dirittoprivatoinrete.it/la_risoluzione_del_contratto.htm (utolsó megtekintés: 2015. 02. 05.)
- <https://hu.glosbe.com/hu/it/v%C3%A9gelsz%C3%A1mol%C3%A1s> (utolsó megtekintés: 2015. 02. 04.)

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99100049.TV (utolsó megtekintés: 2016. 11. 25.)
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600005.TV#ljb0ideaf5 (utolsó megtekintés: 2016. 11. 25.)
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600005.TV#ljb0id3e99 (utolsó megtekintés: 2016. 11. 25.)
<http://www.altalex.com/index.php?idnot=34359#titolo2> (utolsó megtekintés: 2015. 03. 16.)
<http://www.treccani.it/vocabolario/fallimento/> (utolsó megtekintés: 2015. 03. 15.)
www.proz.com (utolsó megtekintés: 2015. 03. 04.)

Három fiatal, egy háromkerekű moped és három nyelv – A nyelvi közvetítés szerepe egy háromnyelvű büntetőjogi perben

BENKŐHÁZI SZILVIA – SZABÓ ORSOLYA ZSUZSANNA

E-mail: szbenkohazi@gmail.com, orsika.szabo@gmail.com

1. Bevezetés

Az esettanulmány célja egy büntetőjogi per bírósági tolmácsolás oldaláról történő bemutatása. Az ismertetett per azért is jelentett kihívást, mert három nyelven zajló kommunikációs helyzetet hozott létre. A tanulmány elsőként leírja a tolmácsolási esemény jellemzőit, elemzi a tárgyalást mint kommunikációs helyzetet, végül kitér az esemény alatt felmerült nyelvi és terminológiai nehézségekre.

2. Az elemzés módszertani háttere

Az esettanulmány a bírósági esemény főbb jellemzőinek bemutatását követően a szakirodalmi előzmények alapján (Csörgő 2013, Horváth 2013, Szabari 2010) a bírósági eseményt mint kommunikációs helyzetet a tolmács szemszögéből vizsgálja meg. Ezt követően rátér a per során felmerült nyelvi és terminológiai kihívások konkrét példán keresztül történő elemzésére, amelynek alapját a terminológia mint modern diszciplína képezi. Ennek megfelelően a konkrét terminusok vizsgálata a terminológia fogalomközpontú szemlélete alapján történik (Tamás 2014, 2017).

3. A tolmácsolási esemény

A megfigyelt tolmácsolási esemény egy, garázdaság vétsége miatt két (egy amerikai és egy francia) vádlott ellen indított büntetőjogi bírósági tárgyalás volt, amely a Budai Központi Kerületi Bíróság tárgyalótermében zajlott le. A tolmácsok megbízója az Országos Fordító- és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. volt. A tolmácsolási módokat tekintve a magyarországi bírósági tolmácsolásra jellemző suttogószinkron és rövid szakaszos konsekutív tolmácsolás alkalmazására volt szükség.

3.1. A BŰNCSELEKMÉNY RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA

A vádlottak hajnali 3 órakor egy hálaadásnapj összejövetelről sétáltak hazafelé a várnegyedben, amikor szembejött velük egy Piaggio gyártmányú háromkerekű moped,

amelyben ketten – a sértett sofőrként és az 1. számú tanú utasként – tartózkodtak. A vádlottak felé közeledve a sértett úgy észlelte, hogy azok integetnek neki, amire reagálva rájuk dudált és feléjük kormányzott. Ennek eredményeképpen a másodrendű vádlott vallomása szerint a moped 20–30 centiméterre megközelítette őt és jobb oldali tükre megütötte a karját, majd a sofőr továbbhajtott. A vádlottakat az eset megdöbbentette és – azzal a céllal, hogy számonkérjék a sértett viselkedését – a moped nyomába eredtek és hamarosan utolérték azt. Ekkor a felek szóváltásba keveredtek egymással. A sértett állítása szerint hangosan szidalmazták őt, és miután az 1. számú tanú a helyszínről elmentekül azért, hogy a közeli rendőrsőn segítséget kérjen, az egyik vádlott megkísérelte a sértettet kirángatni a járműből miközben a másik lökdöste azt. Ennek következtében a könnyű jármű az oldalára borult. A vádlottak ekkor elhagyták a helyszínt, a sértett kiszállt az autóból és közben megérkeztek a rendőrförők is, akik egy szemtanú segítségével a gyalogosan továbbhaladó vádlottak után eredtek, majd egy közeli utcában, igazoltatás után őrizetbe vették őket.

3.2. ÍRÁSOS ANYAGOK

A bírósági tárgyalásról a tolmácsok számára előzetesen csupán a kirendelő végzésben foglalt írásos információk álltak rendelkezésre, így csak annyit lehetett tudni, hogy a büntetőeljárás két vádlott ellen zajlik, és a vád garázdaság. Tekintettel arra, hogy a kirendelő végzésben ugyanebben az ügyben egy angol és egy francia nyelvű tolmács együttes közreműködését kérte a bíróság, sejteni lehetett, hogy az egyik vádlott angol, a másik pedig francia anyanyelvű vagy ezen nyelveken ért. A végzéseken található bírósági ügyszám továbbá információt nyújtott arról is, hogy minden valószínűség szerint a kítűzött határnapon az ügy első tárgyalására (vagy az első tárgyalások egyikére) kerül sor. A bírósági ügyszám utolsó száma az ügygel kapcsolatban keletkezett vagy beadott dokumentumok sorszáma utal, így tehát a relatív alacsony szám miatt az előbbi következtetést lehetett levonni.

Az előzetesen rendelkezésre álló kirendelő végzés a tolmács(ok) számára jellemzően igen kevés használható információval szolgál. Azonkívül, hogy a tolmács megtudja, hogy pontosan hol és mikor kell megjelenni (esetleg milyen időtartamra lehet számítani), és mi a per tárgya, az ügy körülményeivel, előzményeivel, a résztvevőkkel, az esetleges szakvéleményekkel és beadványokkal kapcsolatban nagy általánosságban nem derül fény érdemi információra. A tolmács ilyenkor csupán annyit tehet, hogy előzetesen megpróbál a lehető legkörültekintőbben felkészülni a per tárgyát érintő terminusokból és természetesen a büntető- vagy polgári peres eljárásokban alkalmazott szakkifejezésekből és protokollból.

A Büntetőeljárásról szóló 1998. év XIX. törvény 114. § (3) bekezdése szerint (a továbbiakban: Be.):

E törvénynek a szakértőre vonatkozó rendelkezései a tolmácsra is irányadók azzal, hogy a külön jogszabályban meghatározott feltételeknek megfelelő személy vehető igénybe tolmácsként; ha ez nem lehetséges, a kellő nyelvismerettel rendelkező más személy (eseti tolmács) is kirendelhető. Tolmácson a szakfordítót is érteni kell.

A fent említett törvény 100. § (1) bekezdése pedig világosan és egyértelműen rendelkezik arról, hogy a szakértőnek (így a tolmácsnak is) rendelkezésére kell bocsátani a munkája elvégzéséhez szükséges információkat és periratokat, valamint biztosítani kell számára a felekkel való kommunikáció lehetőségét.

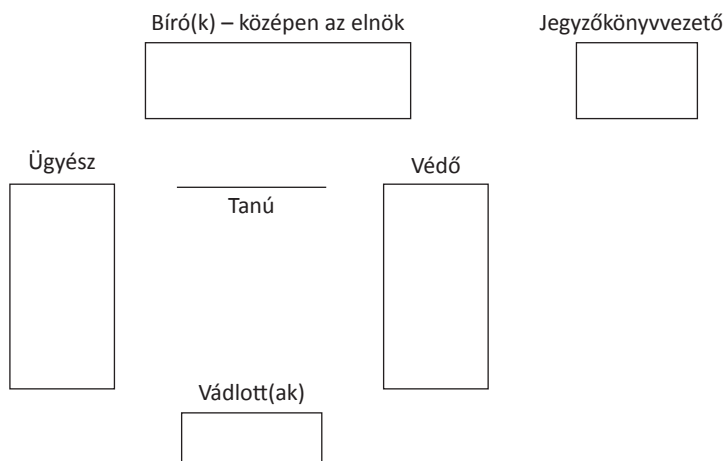
100. § (1) A szakértő alkalmazása kirendeléssel történik. A szakértő kirendeléséről szóló határozatnak meg kell jelölnie

- a) a szakértői vizsgálat tárgyát és azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértőnek választ kell adnia;
- b) a szakértő részére átadandó iratokat és tárgyakat, ha az átadás nem lehetséges, az iratok és a tárgyak megtekinthetőségének helyét és idejét,
- c) a szakvélemény előterjesztésének határidejét.

A tolmács mint nyelvi szakértő akkor járhat el a lehető legalaposabban egy per tárgyalásának tolmácsolása során, ha a fenti lehetőségek nyitottak előtte. A gyakorlat szerint azonban ez a kívánalom (és törvényi előírás) általában nem teljesül; a bírók csak kivételes esetben engedélyezik a tolmács számára az iratbetekintést. A tolmácsnak – ettől függetlenül – tisztában kell lennie a hamis tolmácsolás tényállásával és vállalnia kell annak büntetőjogi következményeit. E két tény szembenállása, ha lehet, még nagyobb kihívás elé állítja a bíróságokon dolgozó tolmácsokat, és még inkább igénybe veszi kreativitásukat és szaktudásuk rugalmas alkalmazását.

3.3. A TOLMÁCSOLÁSI ESEMÉNY EGYÉB JELLEMZŐI

A megfigyelt esemény helyszíne egy tárgyalóterem volt a Budai Központi Kerületi Bíróságon. A tárgyalóterem tágas, levegős és világos volt. A tárgyalótermi elhelyezkedést tekintve a megfigyelt tárgyalás sem tért el a szokásostól. A résztvevők a következőképpen foglaltak helyet a teremben (1. ábra):

1. ábra: A szereplők elhelyezkedése a tárgyalóteremben

A fenti rajztól csupán annyiban tért el a megfigyelt esemény, hogy a tárgyalást egyes-bíró vezette nem pedig többtagú bírói tanács. Elsőfokú tárgyalások esetén – egyes ügyeket leszámítva – ez a bevett gyakorlat.

A terem egyik végében a bírói pulpitus közepén foglalt helyet a bíró, balján a jegyzőkönyvvezetővel, aki a tárgyalás során az elhangzottakat folyamatosan számítógépbe gépelte, így nem volt szükség arra, hogy az elhangzottakat a bíró összefoglalva hangrögzítő eszközre diktálja. Ezzel tetemes időt tudott megtakarítani, hiszen sem a bírói összefoglalás, sem annak tolmácsolása nem igényelt külön időt. A bíróval szemben a vádlottak padján az ablak mellett ült az angol tolmács jobbán az elsőrendű vádlottal, mellette a másodrendű vádlott ült, jobbán a francia tolmáccsal.

A szóbeszéd szerint a büntetőtárgyalásokon a védő – a bíró és a vádlott között – az ablaknál foglal helyet, vele szemben pedig az ügyész ül. Annak, hogy a napfény közvetlenül a védőt és a vádlottat világítja meg, szimbolikus jelentése van, hiszen így fény derül a bűncselekményre, kiderül az igazság.

Jóllehet ez egy szép elképzelés, azonban a tárgyalóterem kialakítása ezt nem mindenhol teszi lehetővé, és – sajnos – az általunk fellelt írott források sem erősítették ezt meg. Az egyik, az ügyvédjelöltek tájékoztatását szolgáló forrás ugyanakkor egyértelműen utal arra, hogy a bírósági eljárás résztvevőinek meghatározott helye van a tárgyalóteremben.¹ E szerint a bíró szemszögéből nézve a jobb oldali asztalnál foglal helyet az ügyész (és esetleg a sértett jogi képviselője) és vele szemben a vádlott jogi képviselője. A vádlott a bíróval szemben ül, illetve áll. Ezen a tárgyaláson tehát, ahogyan azt már fentebb jeleztük, a résztvevők ennek a szabálynak megfelelően helyezkedtek el. A nagyobb tárgyalóteremekben szokásos elválasztó korlát helyét ebben a teremben egy, a vádlottak padját a vád és védelem asztalától szimbolikus elválasztó vonal vette át, melyet a padlóburkolatban alakítottak ki. A tanúk e vonal előtt, a vádlottaknak háttal állva tették meg vallomásukat.

A terem egyetlen hátránya az akusztika volt, amely leginkább a tanúkihallgatások és az iratismertetések során nehezítette a tolmácsok munkáját. A vádlottak padja – ahogy az a fenti rajzon is látható – a tanúk padja mögött helyezkedett el. A megfigyelt esemény helyszínénél szolgáló tárgyalóteremben a két pad közötti távolság nagyjából két méteres volt. Az angol tolmács munkája kissé könnyebb volt azáltal, hogy ő átlósan a tanúk mögött ült az elsőrendű vádlott mellett, így könnyebben hallotta az előtte elhelyezkedők beszédét. A francia tolmács, akit a másodrendű vádlott mellé rendelt ki a bíróság, azonban közvetlenül a tanúk mögött ült, így kevésbé hallotta az amúgy is halkán beszélő tanúkat. A bírónő az akusztikával járó nehézségeket a tárgyalás elején felmérte, így a tanúkihallgatások alatt többször is figyelmeztette a tanúkat arra, hogy a vallomásukat folyamatosan tolmácsolják, így kissé forduljanak a tolmácsok irányába, és törekedjenek a hangosabb, artikuláltabb kifejezőmódra. A francia tolmács ennek ellenére is többször arra kényszerült, hogy belekérdezzen a tanúvallomásokba, illetve egy alkalommal az egyik irat ismertetése közben arra kérte a bírónőt, hogy lassabban olvasson, mert eleve nehézségei vannak az akusztika miatt, és a gyors olvasás még inkább megnehezíti a munkáját. A közbekérdezést sem a

¹ <http://ugyvedjelolt.info/info/kezdő-jelölteknek/a-targyaloteremben/>

bíró, sem a többi résztvevő nem vette zokon; mindenki természetesnek fogta fel azt, hogy ha a tolmács nem ért tisztán valamit, akkor visszakérdez, közbeszól – természetesen a bíróság rendjét tisztelve és meg nem zavarva –, hiszen az ő elsődleges feladata az, hogy a tárgyalóteremben elhangzottakat a lehető legpontosabban közvetítse a magyarul nem tudó fél felé. Ha azonban valamit nem ért tisztán, akkor a visszakérdezés a legbiztosabb módszer arra, hogy elejét vegye annak, hogy a fél – ez esetben az egyik vádlott – hátrányba kerüljön a magyar nyelv nem tudása miatt.

A tolmácsokkal történt utólagos konzultáció során a tárgyalás helyszínével kapcsolatban alapvetően pozitív vélemények hangzottak el még a fent említett akusztikai probléma ellenére is. A tolmácsok elmondása szerint sajnos a magyar bíróságok épületeiben sok az olyan apró tárgyalóterem, ahol csak zsúfoltan fér el az összes résztvevő, így a tolmács is kényelmetlenebb körülmények között tudja végezni a munkáját sokszor hosszú órákon át, szünet nélkül. A megoldás erre a problémára az lenne, ha az Európai Bírósághoz és a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához hasonlóan tolmácskabinokat helyeznének el a magyarországi bíróságok néhány tárgyalótermében is. Azonban amíg erre sor kerül a tolmácsoknak arra is fel kell készülniük, hogy nem a tolmácskabin által nyújtott munkakörülmények között kell a maximumot nyújtaniuk, hanem sokszor hangzavar, rossz hallási viszonyok és kényelmetlen testhelyzet jellemzi a munkakörülményeiket.

Ezen a ponton jogosan vetődik fel az a kérdés, hogy vajon ezekre a körülményekre hogyan lehet felkészülni. A választ a szaktudásban és a stressztűrő képességben kell keresni. A tolmács munkájának eredményessége és sikere nő, ha a per tárgyával kapcsolatos terminológiára a lehető legjobban felkészül a tárgyalást megelőzően. A fizikai munkakörnyezet pedig – ahogy Horváth (2015) említi – meglehetősen befolyással van a tolmácsok stressz-szintjére. Horváth szerint a stresszkezelés szempontjából nagyon fontos a szakmai kompetencia mellett a magabiztosság és az önismeret is. A tolmácsnak szakmai karrierje során törekednie kell arra, hogy minimalizálja a stressz bekövetkeztét előidéző kockázati tényezőket. Erre egyik jó módszer a nyelvi kompetencia folyamatos fejlesztése és az autonóm tanulás. Mindemellett a tolmácsnak feltétlenül szükséges megfelelő önismerettel rendelkeznie, hogy ezáltal olyan stresszkezelő mechanizmusokat legyen képes kifejleszteni saját maga számára, melyeket segítségül tud hívni a kihívást jelentő helyzetekben is. Ha a tolmács munkája során képes minimalizálni a stresszes munkakörülmények hatását, a teljesítménye és munkájának eredményessége is nő, amely pozitív visszacsatoláshoz is vezet.

4. A kommunikációs helyzet

Bírósági tárgyalótermi szituációban meglehetősen limitált a kommunikációs partnerek száma, illetve azok kommunikációs viselkedésének módja és könnyen áttekinthetők a rájuk vonatkozó szabályok is. Az esemény formalizáltsága és tradicionálisan protokolláris jellege miatt a kommunikációs helyzet – így a kommunikációs partnerek viselkedése is – nagyban különbözik bármely más kommunikációs helyzettől, amellyel életünk során találkozunk.

A kommunikációt alapvetően a bíró moderálja és irányítja; bármi, ami a tárgyalóteremben történik és elhangzik, csak a bíró felszólítására történhet. A tárgyalás többi résztvevője sem kommunikálhat egymással anélkül, hogy a bíró azt előzetesen engedélyezte volna, vagy arra bármelyik szereplőt felszólította volna. A bíró tehát sajátos, irányítói szerepet tölt be a tárgyalótermi kommunikációs helyzetben. Az irányító helyzete mellett egy különleges, közvetítői szerepet is betölt, hiszen a tárgyalóteremben történeteket és elhangzottakat ő foglalja össze és pontosítja a jegyzőkönyvvezető számára annak érdekében, hogy a tárgyalás jegyzőkönyve tisztázva tartalmazzon mindent.

Személyiségét tekintve a bírónő nyugodt, nyitott és kedves ember benyomását keltette, aki határozottan kommunikált a tárgyalás résztvevőivel. Kommunikációs szempontból fontos személyiségjegyre derült fény azáltal, ahogy a tolmácsolással megfűszerezett, speciális kommunikációs helyzethez hozzáállt. A tolmácsok munkájának megkönnyítése érdekében lassan, tagoltan, artikuláltan és érthetően beszélt, a többi megszólalót pedig több alkalommal figyelmeztette arra, hogy az elhangzottakat a tolmácsok azonnal tolmácsolják a vádlottak számára, így ők is hangosan, érthetően és tagoltan beszéljenek. Az ilyesfajta bírói hozzáállás nemcsak a tárgyalás sikeres lefolytatását segíti elő, hanem a kommunikációs partnerek üzenetének átadását, így a nyelvi közvetítés sikerét is lehetővé teszi. A tárgyalásra kirendelt tolmácsok megnyugtatóan arról számoltak be, hogy a legtöbb bíró, akivel pályafutásuk során együtt dolgoztak, hasonló módon kommunikál és viselkedik a tárgyalóteremben tolmácsolás esetén.

A megfigyelt büntetőjogi per két vádlott ellen zajlott. A tárgyalás során kiderült, hogy a két vádlott jó barátságban áll egymással, azonban a tárgyalótermi körülmények között, a szigorúan szabályozott kommunikációs helyzetben ők sem kommunikálhattak egymással anélkül, hogy a bíró azt előzetesen engedélyezte volna. A közös jogi képviselővel is csak akkor válhattak pár szót, ha a vádlottak és a védő közötti konzultációt a bíró engedélyezte. Mind az első-, mind pedig a másodrendű vádlott tiszteletteljesen viselkedett, a bírónak mindenkor engedelmeskedtek, és betartották a magyar bírósági eljárás szigorú szabályait. Az ügy tárgyalásához való hozzáállásukra a teljes közreműködés volt jellemző, és megnyilvánulásaik során bűnbánást is tanúsítottak. Ahogy Csörgő (2013) megfogalmazza,

a kommunikációs partnerek viszonyát tekintve a tolmács szerepét és munkamódszereit nagy mértékben meghatározza annak a személynek a státusza, aki nem érti az eljárás nyelvét. [...] Az idegen nyelvű személy soha nem tudja irányítani a kommunikációt, hiszen az meghatározott forgatókönyv szerint és szinte kizárólag magyar nyelven megnyilatkozó kommunikációs partnerek részvételével zajlik (Csörgő 2013: 54.).

E szempontokat mind az angol, mind pedig a francia tolmács maximálisan szem előtt tartotta munkája során. A hosszú tárgyalás alatt egyik tolmács sem távolodott el fizikailag a vádlottak mellől, és – amennyire az a hallgatóság számára érzékelhető volt – minden elhangzott szót közvetítettek a vádlottak felé. A francia és az amerikai vádlott anyanyelvi beszélő volt, mindketten orvosi tanulmányaikat végzik Budapesten, így magasan képzett és választékos kifejezésmódról tanúskodó nyelvi kompetenciával rendelkeztek. Csörgő (2013) ezzel kapcsolatban megjegyzi, hogy a „kulturális közelség vagy távolság

a nyelvi közvetítés számára jelentős kihívást jelent, mellyel az egyes nyelvek tolmácsolásai nem azonos mértékben szembesülnek” (Csörgő 2013: 54.). Általában véve az angol és francia nyelveken tolmácsoló szakemberek gyakran találkozhatnak nem anyanyelvi beszélőkkel, akik hova tovább gyakran teljesen más kultúrából érkeztek, így komoly megértési és mediációs problémák adódhatnak a kulturális különbségeknek, az eltérő dialektusoknak és a változó szóhasználatnak köszönhetően. Jelen esetben azonban a tolmácsok nem szembesültek ilyesfajta kommunikációs problémával; a nyelvi közvetítést nagyban segítették a majdhogynem közös kulturális alapok.

4.1. BÍRÓSÁGI PROTOKOLL A TÁRGYALÁSON

4.1.1. A tárgyalás megnyitása

A per tárgyalóterem előtt várakozó résztvevőit a bíró a legtöbb helyen ma már hangosbmondón szólítja a terembe. Miután a felszólított személyek elhelyezkednek a tárgyalóteremben, a vád tárgyának rövid ismertetése, valamint a jegyzőkönyvvezető, az ügyész, a védő és a tolmácsok bemutatása következik, és a bíró ezennel a tárgyalást megnyitja (a megfigyelt tárgyaláson a két gyakorlott tolmács a tárgyalóterembe lépést követően már igazolta magát). Ezt követően a bíró megállapítja, hogy az idézetek a tárgyaláson megjelentek, így a tárgyalás és a bizonyítási eljárás lefolytatásának nincs akadálya. A vádlottaktól (amennyiben az adott ügyben a vádlottak nem beszélnek a magyar nyelvet) megkérdezi, hogy jól értik-e a tolmácsot, folyamatos tolmácsolást kérnek-e, majd figyelmezteti a tolmácsot arra, hogy a hamis tolmácsolás bűncselekménynek minősül, és azt a törvény büntetni rendeli. Ezután felszólítja a tárgyaláson megjelent tanút és az esetlegesen jelenlévő szakértőket, hogy hagyják el a termet és várakozzanak a folyosón mindaddig, amíg ismét a terembe szólítja őket. Esetünkben erre nem volt szükség, mert a sértett és a tanúk idézése egy későbbi időpontra szólt.

4.1.2. A vádirat ismertetése

Mielőtt a bíró felkérte az ügyészt a vád ismertetésére, tájékoztatta a jelenlévőket arról, hogy a bírósági végzés angol és francia nyelvű fordítása elkészült, azok egy-egy példányát átnyújtotta a vádlottaknak és hagyott időt azok tanulmányozására, valamint a védővel történő konzultációra. A vádlottak jogi képviselőjéről érdemes annyit megjegyezni, hogy mindkét vádlottat egy személy védte, aki angolul is és franciául is folyékonyan beszélt. Miután a végzést mindkét vádlott tudomásul vette, az ügyész ismertette a vádiratot.

Ezt követően a jelen lévő sértettnek vagy képviselőjének általában lehetősége van nyilatkozni arról, hogy érvényesít-e polgári jogi igényt. Esetünkben, mivel a sértett a tárgyalás ezen szakaszában még nem volt jelen, a vádlottak védője jelezte, hogy a sértett polgári jogi igényt kíván érvényesíteni (a mopedben keletkezett kár javítási költségének – 8000 Ft – megtérítését), amelyet a bíróságnak már írásos formában előzetesen megküldött és ezzel kapcsolatban védői indítványt kíván tenni a bizonyítási eljárás végén. Ezt követően a bíró felszólította a másodrendű vádlottat, hogy az elsőrendű vádlott meghallgatása idejére hagyja el a tárgyalótermet, és várakozzon a folyosón, amíg szólítja [Be. 288. § (2) bekezdés].

4.1.3. A bizonyítási eljárás

A bizonyítás rendjéről a Be. a következőképpen rendelkezik:

285. § (2) Az ügyész, illetve a vádlott és a védő által indítványozott bizonyítási cselekményekről és azok sorrendjéről a tanács elnöke az ügyész, illetve a vádlott és a védő indítványainak a figyelembevételével határoz.

286. § (1) A bizonyítási eljárás a vádlott kihallgatásával kezdődik.

286. § (3) A tanúk közül rendszerint a sértettet kell elsőként kihallgatni.

(4) A vádlott és a tanú kihallgatását, illetve a szakértő meghallgatását követően hozzájuk a bíróság tagjain kívül az ügyész, a vádlott, a védő, a sértett, a magánfél, valamint az őt érintő körben az egyéb érdekelt és a szakértő kérdést tehet fel.

Ennek megfelelően tehát a bíró vallomástételre szólította fel az elsőrendű vádlottat, aki a tolmáccsal együtt felállt, igazolta magát, majd hátrébb lépett, hogy az ügyész és a védő is jól láthassa és hallja. Ezután következtek a szokásos bírói figyelmeztetések:

- nem köteles vallomást tenni, az egyes kérdésekre történő válaszadást a tárgyalás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta [Be. 117. § (2) bekezdés];
- amit mond az bizonyítékként felhasználható [Be. 117. § (2) bekezdés];
- ha úgy dönt, hogy a vallomástételt megtagadja, az a tárgyalás lefolytatását nem akadályozza [Be. 117. § (4) bekezdés];
- ha úgy dönt, hogy vallomást tesz, azzal más bűncselekmény elkövetésével hami- san nem vádolhat [Be. 117. § (4) bekezdés];
- a bizonyítási eljárás során kihallgatottakhoz kérdéseket intézhet, indítványo- kat és észrevételeket tehet, és – a bíró engedélyével – a védőjével konzultálhat [Be. 289. § (2)–(3) bekezdések].

A figyelmeztetések után, szintén a Be. törvény rendelkezései [Be. 117. § (3) bekezdés] szerint a bíró általában a vádlott személyes körülményeire vonatkozó általános kérdése- ket tesz föl. Ezek a következők:

- Családi állapota?
- Legmagasabb iskolai végzettsége?
- Van-e kiskorú gyermeke?
- Gondoskodik-e valaki eltartásáról?
- Van-e jövedelme / bevétele?
- Tartozása van-e?
- Vagyona van-e?
- Volt-e már korábban büntetve?

A vádlott tehát először mindig saját szavaival, összefüggően mondja el, ő hogyan emlékszik a bűncselekményre és annak körülményeire. A konkrét ügyben a vádlott a szavait azzal zárta, hogy elnézést kért a bíróságtól, amiért nem megfelelően kezelte a helyzetet, és azért, hogy bíróság elé kellett kerülnie egy olyan ügynek, amelyben szemé- lyi sérülés nem történt és jelentős anyagi kár sem keletkezett. Itt érdemes kitérni arra,

hogy a fenti megjegyzés jól illusztrálja azt a kulturális különbséget, amely abból ered, hogy az elsőrendű vádlott egy, a kontinentális jogtól jelentősen különböző jogrendszert alkalmazó országból származik. Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmányának VI. kiegészítése előírja, hogy a vádlottnak joga van ahhoz, hogy az ügyét „pártatlan esküdtszék” előtt tárgyalják², az esküdtekre vonatkozó rendelkezéseket pedig az Amerikai Egyesült Államok Törvénykönyve 28. cím V. rész 121. fejezete tartalmazza³. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a vádlott bűnösségéről egy, a közösség tagjaiból álló, nem jogi végzettségű esküdtszék dönt és – ezért az amerikai filmekből is jól ismert módon – a per résztvevői igyekeznek az esküdtek empátiáját felkelteni és szimpátiájukat megnyerni. Ennek fényében a fenti, némi megbánást tanúsító megjegyzésével a vádlott talán az érzelmekre kívánt hatni, azonban az enyhítő körülmények mérlegelése során a magyar bíróság előtt valószínűleg nagyobb súllyal esik latba a vádlott büntetlen előélete.

A rövid kitérő után térjünk vissza a jelen magyar bírósági eljárásra, amelyben az elsőrendű vádlott elbeszélését követően a bíró felolvasta a vádlott kihallgatási jegyzőkönyvben rögzített vallomását, majd ismét feltett egy gyakran elhangzó kérdést: „A vallomását fenntartja?” Majd felkérte sorrendben először az ügyészt, majd a védőt, hogy amennyiben van kérdésük, azt tegyék fel a vádlottnak.

A bizonyítási eljárás a másodrendű vádlott meghallgatásával folytatódott a fenti forgatókönyv szerint. Az adott ügyben a másodrendű vádlott meghallgatása végeztével a bíró tíz perc szünetet rendelt el, hogy a termet megfelelő módon ki lehessen szellőztetni. Így kétórányi tolmácsolást követően a nyelvi közvetítőknek is volt egy kis idejük pihenni és felkészülni a tárgyalás folytatására, valamint röviden egymás között egyeztetni arról, hogy kinek milyenek az eddigi tapasztalatai; megvitathatták az esetlegesen felmerült nehézségeket.

A szünet után a tárgyalás a tanúk meghallgatásával folytatódott, amely mindhárom tanú esetében azonos forgatókönyv szerint zajlott. Elsőként a Be. fentebb idézett rendelkezésének megfelelően a sértett tanúként történő kihallgatására került sor. Személyazonosságának ellenőrzését követően a bíró figyelmeztette a hamis tanúzás következményeire és feltette a „nem” válasz esetén az objektív tanúvallomást megalapozó kérdést, miszerint „A vádlottakkal perben, haragban, rokonságban áll-e?”. Erre a kérdésre a sértett azt nyilatkozta, hogy haragban áll a vádlottakkal, ami a bíró részéről további kérdésekhez vezetett, úgymint „Jelen ügy miatt áll-e haragban a vádlottakkal? Akadályozza-e ez abban, hogy elfogulatlan vallomást tegyen?”. A bíró következő kérdése a sértett polgári jogi igényére vonatkozó nyilatkozatára irányult, majd a tanúvallomást követően, a bíró felolvasta a sértett nyomozás során tett vallomását. A forgatókönyv szerint, miután az egyes tanúk úgy nyilatkoztak, hogy fenntartják az abban foglaltakat, a bírót követően az ügyész is feltette kérdéseit, és a vádlottaknak lehetőségük nyílt arra, hogy maguk is kérdezzenek a tanúktól.

A bizonyítási eljárás végéhez közeledve a bíró egyenként felolvasta a rendőrségi szembesítési jegyzőkönyveket, majd a sarkalatos kérdéseket szóban is feltette a vádlottaknak és

2 <https://www.law.cornell.edu/constitution/overview>

3 <https://www.law.cornell.edu/uscode/text>

a sértettnek. Miután a sértett és a vádlottak is fenntartották saját állításukat, a bíró megállapította, hogy „a szembesítés eredménytelen volt”. A körülmények javítása érdekében a védő indítványozta a 8000 Ft. összegű polgári jogi igény megfizetését, amelyet a vádlottak a helyszínen át is adtak. Mivel az ügyben helyszíni szemlére és szakértők kirendelésére nem volt szükség, a tanúk és a vádlottak szembesítésével a bizonyítási eljárás lezárult.

4.1.4. *Perbeszédék és ítélethirdetés*

A bizonyítási eljárás lezárását követően a Be. 314. §–318. § rendelkezéseinek megfelelően a bíró először mindig az ügyészt kéri fel a vádbeszéd, majd a védőt a védőbeszéd megtartására és saját védelmében a vádlott is szót emelhet. A beszédre a felszólalás sorrendjében viszontválasz adható. Az ügydöntő határozat meghozatala előtt az utolsó szó joga a vádlottat illeti (Be. 319. §). Ezt követően a bíróság határozathozatalra visszavonul. A meghozott határozatot azonnal ki kell hirdetni, azt a bíró állva olvassa föl és a jelenlévők állva hallgatják meg (Be. 321. §–322. §). Arra hivatkozva, hogy a tárgyalás négy órát vett igénybe és mindenki elfáradt, a bíró a perbeszédék megtartását és az ítélet kihirdetését elnapolta, arra a perbeli felekkel egyeztetve új határnapot tűzött ki.

4.2. KOMMUNIKÁCIÓS LEHETŐSÉGEK ÉS SZÖVEGALKOTÁS

Ahogy Csörgő (2013) is megfogalmazza, a bírósági tárgyalások esetén

az elhangzott szövegtípusok és a kommunikációs partnerek szövegalkotási stratégiája erősen formalizált ... A felek szövegalkotási stratégiáját a sztenderd szövegtípusok jellemzik, melyekben gyakoriak az ismétlődő és a tolmács számára könnyen anticipálható és automatizmusként előhívható kérdések és figyelmeztetések (Csörgő 2013: 55).

E megállapítás elsősorban a bíróságon hivatalból eljáró személyek (esetünkben a bíró, az ügyész és a vádlottak jogi képviselője) szövegalkotási stratégiájára jellemző. Mindannyian a jog egy ágának avatott gyakorlói, így a jogi szaknyelvet ismerik. Minden egyes megnyilvánulásuk, megszólalásuk átgondoltan követi a vonatkozó törvények szövegezését, szóhasználatát és kifejezésmódját. Ennek megfelelően, ha a bírósági tolmács folyamatosan fejlesztett tudása és gyakorlata révén birtokában van a tárgyalásokon gyakran, ismétlődően és általánosan használt terminusoknak, szösszetételeknek, kollokációknak és paneleknek, az a munkájának nagy részét meg tudja könnyíteni.

A tárgyaláson részt vevő személyek (felek, vádlottak, tanúk, szakértők, egyéb érdekelt felek) szövegalkotása széles spektrumon mozog mind a tanultság, műveltség, mind pedig a kultúra, a dialektusok és a különböző (nem feltétlenül jogi) szakkifejezések tekintetében. A tolmács nehezebb feladattal szembesül, ha ezekre a körülményekre próbál előzetesen felkészülni. Horváth (2013) szerint a tolmácsnak – különösképp a bírósági tolmácsnak – széles körű tudással és műveltséggel kell rendelkeznie, tudását folyamatosan fejlesztenie kell, a világban zajló eseményekkel folyamatosan ismerkednie kell az *A* és a *B* (esetlegesen *C*) nyelveihez tartozó országok tekintetében is.

A bírósági szituációban általánosan tapasztalható a formalizált szövegalkotás, így

az anticipáció lehetősége is adott. Ez az előzetes felkészüléskor azért is nagyon fontos szempont a bírósági tolmács számára, mert a bírák, ügyészek és jogi képviselők által előadott beszédeket, valamint az iratismertetést általában fülbesúgásos tolmácsolással kell a magyarul nem beszélő félnek közvetíteni. A megfigyelt bírósági tárgyaláson sem volt ez másképp: a tolmácsok a suttogószinkronon akkor alkalmazták, amikor a bíró megnyitotta és vezette a tárgyalást, kihallgatta a tanúkat, ismertette a nyomozati eljárás során tett tanúvallomásokat és dokumentumokat, valamint, amikor az ügyész ismertette a vádiratot. Százalékos arányban kifejezve a munkavégzésük hozzávetőlegesen 70 százalékát tette ki a tolmácsolás e fajtája.

A fülbesúgásos tolmácsolás, más néven suttogószinkron (vagy *chuchotage*) a tolmácsolási módok közül az egyik legkülönlegesebb. Szabari (2010) a tolmácsolás e fajtáját berendezés nélkül végrehajtott szinkrontolmácsolásként mutatja be. Horváth (2013) már bővebben foglalkozik a tárgyalótermi tolmácsolás e módjával. Kimondja, hogy a tárgyalótermi helyzetben a suttogószinkron alkalmazása igen elterjedt és gyakran szükséges. Arra is rávilágít, hogy a megfelelő technikai berendezés hiányában a *chuchotage* a lehető legkimerítőbb és legtökéletlenebb műfaj tekintettel arra, hogy a tolmács úgy kényszerül a mentálisan igen megterhelő feladatát maximálisan ellátni, hogy „nem megfelelők a hallási viszonyok: gyakran csak szófoszlányokat hall, és ezekből kell következtetnie a beszélő szándékára” (Horváth 2013: 26.). Mindezek mellett a gyakran kényelmetlen testtartás és a vizuális inputoktól való részleges megfosztottság is igénybe veszi a tolmács talpraesettséget és rugalmasságát.

Horváth (2013) továbbá arra az igen kényes tényre is felhívja a figyelmet, hogy a „tökéletlen”, fárasztó és kényelmetlen tolmácsolási módot a tolmács egy olyan szituációban kényszerül alkalmazni, amelyben különösen nagy tétje van annak, hogy mennyire pontosan, a valósághoz és az elmondottakhoz hűen alakítja át a beszélő által előadottakat a célnyelvre. Mindebből az szűrhető le, hogy a fülbesúgásos tolmácsolás tovább nehezíti a bírósági tolmács munkáját, és egy további stresszorként jelenik meg a munkavégzés során. A megfigyelt tolmácsolási eseményen részt vevő tolmácsok arról számoltak be, hogy valóban igen fárasztó és kimerítő a munkájuk ezen része, de számottevő segítséget és könnyebbséget jelent a bírósági nyelvre jellemző panelek ismerete mind a cél- mind pedig a forrásnyelven.

Mint azt korábban említettük, a tárgyalás körülbelül 70 százalékában suttogószinkron alkalmazására volt szükség, ám a maradék 30 százalékot a konsekutív (ezen belül is a rövid szakaszos konsekutív) tolmácsolás tette ki. A tolmácsolás ezen módjára a vádlottak kihallgatása és a hozzájuk a tárgyalás különböző szakaszaiban intézett kérdések-utasítások során volt szükség.

Horváth (2013) is leírja, hogy „a rövid szakaszos konsekutív (összekötő) tolmácsolás az egyes országok bíróságain igen elterjedt tolmácsolási fajta” (Horváth 2013: 26.). A rövid szakaszos konsekutív tolmácsolás során a tolmács feladata abban rejlik, hogy egy-két mondatos kérdéseket és válaszokat tolmácsoljon a beszélőt követően (nem szinkron). Szabari (2010: 89.) e tolmácsolási módot „tipikus összekötő (*liaison*) tolmácsolásnak” nevezi rámutatva arra, hogy például a menekültügyben és a bíróságokon speciálisan

olyan helyzetek adódnak, amikor gyors, hirtelen kérdés-felelet váltakozások fordulnak elő. Ilyen esetekben csakis a rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás alkalmazható a lehető leghatékonyabban egy bírósági tárgyaláson is.

Horváth (2013) rávilágít a hosszú és a rövid szakaszos tolmácsolás között rejlő ebbéli különbségek fontosságára: ha a tolmács 3–5 percen keresztül csak jegyzetel és figyel, majd ezután próbálja meg a lehető legnagyobb pontossággal visszaadni az elhangzottakat, a nyelv által közvetített spontán reakciók és nyelvi nüanszok elvesznek a közvetítés során. Egy ember (legyen az akár peres fél, vádlott, szakértő vagy tanú) személyiségjegyeinek, de akár szavahihetőségének megítélésében is hatalmas szerepe van a nyelvi automatizmusoknak, és az általában vett nyelvi és nonverbális kifejezésrendszernek. Ha a megnyilvánulásokat a tolmács nem rögtön közvetíti, hanem később, akkor azokat már értelmezve adja át, a bíróság számára pedig fontos információk veszhetnek el.

Ezen a ponton felvetődik a tolmács lojalitásának kérdése is. A szövegalkotás szempontjából a lojalitás nem elsősorban a tolmács személyére, hanem sokkal inkább a nyelvi lojalításra vonatkozik. Horváth (2013) az effajta lojalitást nyelvi pontosságnak és szövegűségnek nevezi, és megjegyzi, hogy „a tolmács morális és szakmai kötelessége, hogy az elhangzottakat hűen, pontosan és hiánytalanul, tehát a teljesség igényével tolmácsolja” (Horváth 2013: 30.). Csörgő (2013) kifejti továbbá, hogy

a bírósági tolmács feladata elsősorban az, hogy az elhangzott szöveget jogi szempontból hűen tolmácsolja, létrehozva a jogilag annak megfelelő célnyelvi szöveget, ezért a tolmácsolás nem lehet összefoglaló, értelmező jellegű, mert a tényfeltárás szempontjából lényeges momentumok sikkadhatnak el (Csörgő 2013: 56.).

Csörgő (2013) és Horváth (2013) is fontosnak tartja megemlíteni, hogy az alapvető szakmai alapelvek és etikai kódexek is rendelkeznek a hű és pontos tolmácsolás egyértelmű követelményéről. Csörgő (2013) továbbá kitér a kulturális közvetítés és a szövegű tolmácsolás kapcsolatára is. Eszerint természetesen adódhatnak olyan megszólalások, amelyek pontosan csak egy bizonyos kultúrában értelmezhetők, így a tolmács feladata a pusztá fordításnál sokkal bonyolultabbá válik. Egyfelől a célnyelvi szövegnek meg kell felelnie a forrásnyelvi szövegnek, másfelől pedig a célnyelvi szöveg érthetősége, értelmezhetősége is elengedhetetlen a kommunikáció facilitálása érdekében. Másképpen fogalmazva felvetődik a kérdés, hogy mennyire lehet egy kultúraspecifikus megszólalást értelmezve közvetíteni azért, hogy azt a hallgatók megértsék.

Mikkelson (2010) rávilágít annak a szükségességére, hogy a tolmács, mint nyelvi szakértő jelenjen meg és végezze a munkáját a bíróság előtt. A nyelvi szakértőnek ezáltal nem csupán az a feladata, hogy – akár egy gép – a lehető legpontosabban adja vissza célnyelven az elhangzottakat, hanem az is, hogy néha kilépjen a láthatatlan közvetítő szerepéből, és beavatkozzon az eljárás azon pontjaiba, ahol a kulturális különbségek magyarázatra szorulnak a pontosság és teljesség érdekében. Emiatt a tolmácsot nem lehetne azzal vádolni, hogy értelmezve, magyarázva tolmácsol, hanem lehetőség nyílna számára arra, hogy a bíróság számára is tisztázzon egy olyan körülményt, amely fontos lehet bizonyos esetekben az ügy feltérképezése és kimenetele szempontjából.

A megfigyelt tárgyalásról összességében elmondható, hogy a részt vevő akár hivatalos, akár magánszemélyek szövegalkotási stratégiái alapvetően nem akadályozták a tolmácsolás folyamatát. Váratlan, nagyobb kihívást jelentő helyzetek nem adódtak; a tolmácsok ennek köszönhetően magas színvonalon, kifogástalanul végezheték a munkájukat.

4.2.1. Információintenzitás

A tárgyalás az ügyben tartott első tárgyalás volt, így már előzetesen sejteni lehetett, hogy – amennyiben minden idézett megjelenik a határnapon – az esettel kapcsolatos összes információ és körülmény el fog hangzani. Ahogy azt korábban is említettük, tolmácsolási szempontból fontos lenne minden bírósági tárgyalás előtt ezen információkkal és körülményekkel tisztában lenni, hiszen a tolmácsnak mint nyelvi szakértőnek kell végeznie a munkáját a bíróság előtt. A többi, hivatalból eljáró résztvevőnek (a bírónak, az ügyésznek és a védőnek) előzetesen lehetősége nyílik az ügy dokumentumainak részletes tanulmányozására, így a tárgyaláson elhangzó információk számukra nem jelentenek újdonságot. A tolmács ezzel szemben csak az idézésben szereplő büntetőjogi tényállást ismeri meg előzetesen, így a helyszínen érhetik meglepetések is.

Információintenzitás szempontjából a megfigyelt tárgyaláson két információhalmazt érdemes kiemelni: a büntetőjogi eljáráshoz tartozó információk és a konkrét esettel kapcsolatos információk halmazát. A büntetőjogi eljáráshoz tartozó információkat a büntetőeljárás ismerete tükrében nem nehéz anticipálni, így a tolmács – gyakorlatából is kiindulva – könnyen felkészülhet. A konkrét eset leírása az ügyész, a vádlottak és a tanúk részéről azonban komoly kihívás elé állította elsősorban a bírónőt, másodsorban pedig a tolmácsokat. Rendszeresen felvetődött az a kérdés, hogy a moped valóban elsodorta-e/megütötte-e a másodrendű vádlott jobb felkarját; elképzelhető lehet-e, hogy egy ilyen ütést a moped sofőrje nem érzékel; a vádlottak kurjongattak, integettek-e a moped sofőrjének mielőtt az elhaladt mellettük; a moped ajtaja nyitva volt-e; a moped jobb oldali visszapillantó tükre a helyén volt-e vagy eltűnt; melyik vádlott rángatta a sofőrt és melyik a mopedet. E kérdésekhez fűződően mindenki rendelkezett a saját információcsomagjával, amelyet a bíróság elé tárt kisebb-nagyobb következetességgel. Ezeket az információcsomagokat kiegészítették a nyomozás során tett vallomásokban szereplő információk, amelynek köszönhetően valóságos információ-kavalkád alakult ki a tárgyalóteremben.

Tekintettel arra, hogy a bírónő célja az volt, hogy mindent megértsen, többször visszakérdezett a vádlottak meghallgatásakor. Egy ponton arra is sor került, hogy a másodrendű vádlott bírói engedéllyel egy táblagépet vett elő, és azon mutatott fényképeket a bírónőnek, amelyek segítettek a magyarázatban. Előfordult az is, hogy a vádlottak jelezték, hogy nem értik a kérdést. Ilyenkor a tolmács nem eshet ki a szerepéből azzal, hogy automatikusan elkezdi magyarázni a vádlottnak vagy a bírónak a kérdéses pontot, hanem a lehető legpontosabban kell tolmácsolnia az elhangzottakat.

Egy bonyolultabb eset kapcsán bármikor kialakulhat olyan helyzet, hogy a felhalmozódott információk összezavarják a résztvevőket, és ebből adódóan nehezkesebbé válik

a tolmácsolással már amúgy is nehezített kommunikációs helyzet, de a tolmácsnak meg kell őriznie a hidegvérét, és nem szabad magát hibáztatnia a kialakult nehézség miatt. A lehető legnagyobb magabiztossággal, pontossággal, semlegességgel és személyi integritással kell folytatnia a munkát. A megfigyelt tolmácsok sem hagyták, hogy az adódó problémák kizökkentsék őket a munkájuk professzionális végzéséből.

5. Az eset és a nyelv – felkészülés és dilemmák

Elmondható, hogy az előzetes információk hiánya akut problémának tűnik a bírósági tolmácsolás területén. A tolmácsokat a bíróság kizárólag az ügy és a bűncselekmény megnevezéséről, a tárgyalás helyszínéről, idejéről és várható időtartamáról értesíti. Azonban nem kapnak tájékoztatást a bűncselekmény körülményeire vonatkozóan, sőt a végzésből még a bíróság nyelvét nem beszélő személy állampolgársága sem derül ki, és sokszor az sem, hogy milyen minőségben vesz részt a tárgyaláson. Így a nyelvi közvetítő csupán annyit tehet, hogy az adott bűncselekmény definíciójának utánanéz a Büntető törvénykönyvben, esetleg elolvas néhány újságcikket arról, hogy az adott bűncselekmény-fajttával kapcsolatosan milyen esetek történtek eddig. Mivel azonban minden eset egyedi, ez nem ad pontos iránymutatást arra vonatkozóan, hogy az adott tárgyaláson mire számíthat.

A tolmács szempontjából ennek a problémának az orvoslása egyszerűnek tűnik. A felkészüléséhez és egyben a tolmácsolás pontosságához és hatékonyságához már az is jelentősen hozzájárulhatna, ha az idézéshez mellékelve kézhez kaphatná a vádiratot. Egyéb megoldási módokra kiváló példát láthatunk az Európai Unióban működő bíróságok gyakorlatában, ahol a tolmácsok rendelkezésére állnak az egyes ügyek lefordított iratai, amelyek sokszor tartalmazzák az adott per rövid összefoglalóját is. A tolmácsolási megrendelés részeként a tárgyalást megelőző napon itt a tolmácsoknak lehetőségük van ezeket az iratokat tanulmányozni, valamint a tárgyalás napjával együtt, ez a nap is megbízásuk részét képezi. Ezek a megoldások azonban jelentős többletterhet jelentenek a magyar bíróságoknak.

E kis kitérő után térjünk vissza a felkészülésre. Bár esetünkben a vádlottak szempontjából nem tűnik jelentős problémának, hiszen ők pontosan tudják, mit követtek el, és ügyvédjüknek köszönhetően a tárgyalás időpontjában már azzal is tisztában vannak, hogy azt a magyar Büntető törvénykönyv hogyan definiálja, a tolmács számára az első nehézséget a garázdaság, mint terminus angol nyelvi megfeleltetése jelentheti. Első lépésben nézzük meg, hogy a Btk. 339. §-a hogyan definiálja:

- (1) Aki olyan kihívóan közösséggelens, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.
- (2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a garázdaságot

- a) csoportosan,
- b) a köznyugalmat súlyosan megzavarva,
- c) fegyveresen,
- d) felfegyverkezve vagy
- e) nyilvános rendezvényen

követik el.

A kifejezés célnyelvi megfeleltetéséhez a terminológiai személelmódnak megfelelően elsőként a nyelvi megfelelőt kerestük meg, majd a fogalom jellemzőinek megismeréséhez definíciókat kutattunk fel. Ehhez kiindulásképpen alapvetően három módszer áll rendelkezésünkre:

- megnézhetjük a Btk. angol fordítását, hiszen az ügyvéd is valószínűleg ez alapján készíti fel ügyfelét a tárgyalásra;
- kikereshetjük a kifejezést egy kétnyelvű szakszótárban, majd az így kapott megoldásokat egynyelvű értelmező szakszótár segítségével ellenőrizhetjük;
- de ha igazán biztosra akarunk menni, akkor mindenképpen érdemes a célnyelvi ország joggyakorlatában használt definíciónak is utánanézni.

Lássuk, hogy néz ki mindez a gyakorlatban.

5.1. A BTK. ÉS A MAGYAR–ANGOL–MAGYAR JOGI SZAKSZÓTÁR (KJK-KERSZÖV (2003) SZERINTI MEGFELELTETÉSEK

A részt vevő felek kommunikációs igényeit szem előtt tartva elsősorban az Egyesült Államokban használatos terminusokat kutattuk fel (Black's adatai).

Garázdaság	A definíció a <i>Black's Law Dictionary 9th ed.</i> (szerk. 2009) szerint:
A Büntető törvénykönyvről szóló 2010. évi C. (új Btk.) és az 1978. évi IV. (rég. Btk.) fordítása (Complex)	public nuisance „An unreasonable interference with a right common to the general public, such as a condition dangerous to health, offensive to community moral standards, or unlawfully obstructing the public in the free use of public property.”
Magyar–angol–magyar jogi szakszótár [KJK-KERSZÖV (2003)]	breach of peace „The criminal offense of creating a public disturbance or engaging in disorderly conduct, particularly by making an unnecessary or distracting noise. – Also termed; disturbing the peace; disturbance of the peace; public disturbance.”
	disorderly conduct „Behavior that tends to disturb the public peace, offend public morals, or undermine public safety.”
	vandalism „Willful or ignorant destruction of public or private property, especially of artistic, architectural, or literary treasures.”
	affray „The fighting, by mutual consent, of two or more persons in some public place, to the terror of onlookers.”

A fenti szótári magyarázatok alapján a terminológiai szemléletmódú elemzésből az derült ki, hogy a fogalmi jegyek nem egyeznek meg teljesen: a *disorderly conduct* a megadott definíció szerint általánosabb fogalmat jelöl, hiányzik belőle a viselkedés erőszakos minősítése, a *breach of peace* leginkább a köznyugalom megzavarására alkalmas zajos megmozdulásokra vonatkozik és ennek a szakkifejezésnek a definíciója sem utal erőszakra. A *vandalism* terminus ezzel szemben egyértelműen erőszakos cselekedetre utal, de nem tükröz közösségellenességet. Sőt hibás megfeleltetésnek tekinthető, hiszen ez az angol szakszó tökéletesen fedi a Btk. 371. §-ban körülírt „rongálás” bűncselekményét. Bár az *affray* definíciója olyan cselekményre utal, amely erőszakos és alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást és riadalmat keltsen, a terminus által jelölt fogalom egyértelműen a verekedésre utal, és ezzel jelentősen szűkül az értelme a magyar kifejezéshez képest. Ezeket a terminusokat ezért kizárhatjuk.

5.2. A CÉLNYELVI ORSZÁG(OK) JOGGYAKORLATA SZERINTI MEGHATÁROZÁSOK

A köznyelvben mind az Egyesült Állomokban, mind pedig az Egyesült Királyságban, ha valaki garázdaságot követ el (garázda módon viselkedik), azt a viselkedés egy deviáns formájának titulálják. Az Egyesült Királyság joggyakorlatában azonban a *disorderly conduct/behaviour* kifejezést csupán akkor használják, ha más bűncselekmények (pl. zaklatás) esetén az elkövetési magatartást írják le⁴. Amennyiben a fenti szótári definíción túl részletesebb meghatározást keresünk, úgy kiderül, hogy az USA-ban a *disorderly conduct* már külön büntetőjogi tényállásként jelenik meg, ahogy az a Cornell University Law School által üzemeltetett jogi tanácsadó honlapon található leírásból is kiderül:

Disorderly conduct.

(a) A person commits disorderly conduct when, with intent to cause public alarm, nuisance, jeopardy or violence, or knowingly or recklessly creating a risk thereof, such person commits any of the following prohibited acts:

- (1) Engages in fighting or threatening, or in violent behavior.
- (2) Uses language, an utterance, or gesture, or engages in a display or act that is obscene, physically threatening or menacing, or done in a manner that is likely to inflict injury or incite an immediate breach of the peace.
- (3) Makes noise that is unreasonable, considering the nature and purpose of the actor's conduct, location, time of day or night, and other factors that would govern the conduct of a reasonably prudent person under the circumstances.
- (4) Creates or maintains a hazardous or physically offensive condition.

(b) The regulations contained in this section apply, regardless of land ownership, on all lands and waters within a park area that are under the legislative jurisdiction of the United States.⁵

Így tehát, ha amerikai állampolgár az, aki a tárgyalás nyelvét nem érti, a *disorderly conduct* kifejezés helytálló, szinte 100 százalékos ekvivalenciával bíró megfelelője le-

⁴ Forrás: Public Order Act 1986, <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/64>

⁵ <https://www.law.cornell.edu/cfr/text/36/2.34>

het a garázdaságnak nevezett, a magyar jogrendben alkalmazott tényállás leírására. Ha azonban brit állampolgár az illető, abban az esetben már megtévesztő lehet a kifejezés.

Ahogy azt a fenti táblázatban is láthattuk a *2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről* angol nyelvű fordításában (Complex) a fordító a *public nuisance* szakkifejezést használja következetesen a garázdaság leírására. Előzetes angol nyelvi ismereteinket alapul véve ez a terminus első olvasatra igen furcsán hatott, de a kutatásaink során fény derült arra, hogy talán ez a leguniverzálisabb választás ebben az esetben. Az angol és az amerikai joggyakorlatban egyaránt létezik ez a tényállás, mindkét rendszerben ez tartalmazza a garázdaság alá tartozó vétségeket a legtágabb körben. Az Egyesült Királyság kormányának honlapján a következő leírás található:

A person is guilty of a public nuisance (also known as common nuisance), who
(a) does an act not warranted by law, or
(b) omits to discharge a legal duty, if the effect of the act or omission is to endanger the life, health, property or comfort of the public, or to obstruct the public in the exercise or enjoyment of rights common to all Her Majesty's subjects.⁶

Egy amerikai jogi tanácsadói oldal pedig az alábbiak szerint foglalja össze a legtöbb amerikai állam joggyakorlatában jelen levő *public nuisance* tényállását:

A public nuisance is a criminal wrong. An act or omission that obstructs, damages, or inconveniences the rights of a community amounts to a public nuisance. A common nuisance or a public nuisance is punishable as a misdemeanor at common law. To be a public nuisance, an act must be illegal or committed in an illegal manner[i]. A criminal prosecution is the exclusive remedy for a public nuisance. To constitute a public nuisance, the act done, or duty omitted, must affect injuriously some thing or a right in which the community at large has a common interest. A public nuisance is an offense against the state[ii].

Damage being common to all, criminal prosecution for a public nuisance is to be redressed by indictment only[iii].

In order to file a common-law public nuisance suit, conduct or omissions that offend must:

- interfere with or cause damage to the public in the exercise of rights common to all in a manner such as to offend public morals; and
- interfere with the use by the public of a public place, or endanger or injure the property, health, safety or comfort of a considerable number of persons[iv].⁷

Mindent egybevetve arra a következtetésre jutottunk, hogy ha az Egyesült Királyság és az USA joggyakorlatát vesszük alapul, akkor – habár a *disorderly conduct* szakkifejezést is megértik – a jogi fogalomból kiindulva pontosabb és így az ekvivalencia szempontjából is a legelfogadhatóbb angol nyelvű megfelelő a garázdaság tényállására a *public nuisance* terminus.

⁶ http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/cp193_Simplification_Public_Nuisance_Consultation.pdf

⁷ <http://nuisances.uslegal.com/criminal-prosecution/>

Összességében tehát elmondható, hogy a felkészülés során a legnagyobb kihívást a magyar (kontinentális) és az angolszász jogrend közötti különbségek jelentik. Ha a nyelvi szakember a jogi szaknyelvvvel találja magát szemben, fel kell készülnie arra, hogy a különböző nemzetek sajátos jogrendje miatt nem biztos, hogy minden kifejezés, fogalom, és terminus teljesen ekvivalens megfelelőjére fog bukkanni. A kontinentális és az angolszász jogrend közötti alapvető különbségek pedig még inkább megnehezítik a terminológiai kutatást. A legegyszerűbb módszer az lenne, ha az adott törvényi rendelkezéseket a nyelvi szakember összevetné a két nemzet vonatkozó jogszabályaival. Erre azonban az angolszász országok esetében nincs lehetőség, hiszen az angolszász törvénykezés az esetjogon, azaz a *case law* elvén alapul, tehát hagyományos törvénykönyvek sok esetben nincsenek (Lamm 2009).

A fordító vagy tolmács ennek okán a definíciók összehasonlításának módszerére támaszkodhat, ha nem áll rendelkezésre bírósági pereket tartalmazó szövegtár vagy jogszabály (pl. Companies Act). Ha a tolmács nem rendelkezik jogász végzettséggel, a magyar jogi terminus által jelölt fogalommal, annak egyes fogalmi jegyeivel is meg kell ismerkednie, amire (a vonatkozó törvényeken kívül) a Complex Kiadó gondozásában megjelent Jogi lexikon (Lamm 2009) kiválóan alkalmasnak bizonyult. A lexikon szócikkei között a legfontosabb jogi terminusok megtalálhatók, a fogalommagyarzatok pedig közérthetőek és részletesek. Egyetlen hátránya, hogy naprakészsége nem megoldott, éppen ezért a vonatkozó jogszabály szövegezése is sokat segíthet. A jogszabályok párhuzamos szövegei nyomán a tolmács elindulhat a terminusjelölt megtalálásában, ám a jogszabályok fordítását nem árt némi óvatossággal kezelni, hiszen azok nem mindig a legpontosabb ekvivalenseket tartalmazzák, és nem minden esetben következetesek a szakszóhasználat tekintetében. Emiatt célszerű, ha a tolmács a következő lépésben megvizsgálja a terminusjelöltekhez tartozó angol nyelvi definíciókat, lehetőleg a legpontosabb, legautentikusabb és legmegbízhatóbb forrásokra támaszkodva. Tekintettel arra, hogy az angol anyanyelvű vádlott állampolgársága amerikai volt, a terminológiai munka során nagyobb hangsúlyt fektettünk az Egyesült Államokban használatos terminusok felkutatására, ám a teljesség igénye miatt az Egyesült Királyságban alkalmazott szakkifejezésekről sem feledkeztünk meg. Az Egyesült Államok jogrendjét tekintve a leghasznosabbnak a *Black's Law Dictionary* bizonyult. A szótár nyomtatott és online verzióban is létezik, valamint az okostelefonok által nyújtotta lehetőségeket kihasználva, mobilalkalmazás is letölthető hozzá. Ez a tolmács nagy hasznára válhat, hiszen akár egy tárgyalási szünetben is bármikor utána tud nézni egy-egy kérdéses terminusnak. Az Egyesült Királyság jogrendjét illetően azonban már nehezebb a megfelelő definícióra és/vagy terminusra lelni. A különböző, az angol kormányzathoz tartozó online források azonban nagy segítséget jelentettek a terminológiai munka során.

Mint általában a legtöbb büntetőjogi témájú tárgyalás, a megfigyelt esemény alaptémája is egy hétköznapi helyzeten (közlekedési helyzetből kialakult konfliktuson) alapult. Ennek megfelelően a tolmácsnak nem csupán a jogi szaknyelvet kell magas szinten művelnie, hanem a minket körbevevő világ számos témájában jártasnak kell lennie – legalábbis nyelvileg. A tárgyalás során is adódott egy-két terminológiai nehézség,

amelyekre csak röviden szeretnénk kitérni, hiszen érdemben nem befolyásolták az ügy kimenetelét, ugyanakkor érdemes megemlíteni, mert a nyelvek közötti szóhasználati és fogalmi különbségeken adott esetben sok múlhat.

Az elsőrendű vádlott több alkalommal (pl.: amikor arról beszélt, hogy a moped so-főrrje feléjük kormányozta a járművet, vagy amikor az a társa karját érintve elhaladt mellettük) elmondta, hogy „*I was shocked.*” Ezt a kifejezést a tolmács a „sokkolt” vagy a „sokkos állapotba kerültem” fordulattal fordította (ahogyan az a nyomozati jegyzőkönyvben rögzített vallomás felolvasásakor kiderült, ezt már a nyomozás során is így tolmácsolták). A *shock* tárgyas ige értelmezései: (1) *to surprise and disturb greatly*; (2) *to induce a state of physical shock in (an animal or person)*⁸.

Az ügyész azonban felvetette a kérdést: „Ha sokkos állapotba került, akkor hogyan tudott a jármű után szaladni?”. Ekkor az ügyvéd és a tolmács közösen hívták fel a bíróság figyelmét arra, hogy az angolban az „*I was shocked*” kifejezés hétköznapi használatban elég gyakran fordul elő a „megdöbbsentem” vagy „megijedtem” értelmezésben. A magyarázatot a bíró és az ügyész is elfogadta. Ez egyben jó példa arra, hogy a szakmai etikai elvárásoknak megfelelően amint a tolmács észlelte a „zavart”, rögtön tájékoztatta a bíróságot a kulturális különbségekről, hogy ez ne befolyásolja a vádlott szavahihetőségéről alkotott képet.

Egy másik alkalommal a francia tolmács a szakma szabályait betartva pontosan és hűen tolmácsolta a másodrendű vádlott szavait, amikor azt mondta „elestem”. Ez ugyan csak egyszer hangzott el, de egyedül az ügyvédnek tűnt föl, még az ügyész sem kérdezett vissza. Talán úgy vélte, hogy ebben az esetben ennek nincs jelentősége vagy csak elkerülte a figyelmét. A tárgyalás végén a védő azonban fontosnak tartotta pontosítani, hogy védenca nem elesett, hanem csupán megbotlott. Az elbeszéléséből kiderült, hogy védenca a „*tomber*” (elesik) igét használta a „*trébucher*” (megbotlik) helyett, tehát a tolmács jól fordította, de mivel az ügy körülményeit nem ismerhette, neki sem tűnt föl, hogy a vádlott pontatlanul fejezte ki magát.

Mindent egybevetve elmondhatjuk, hogy tolmácsolási szempontból sikeres volt a tárgyalás. Mindkét tolmács professzionális minőségben, az etikai elvárásoknak megfelelően végezte a munkáját. Mindketten pontosan tolmácsoltak, ismerték és betartották a protokoll és viselkedési szabályokat, semlegesek és pártatlanok maradtak viselkedésükben és kifejezésmódjukban is, diszkréten jártak el, sem a tárgyalás rendjét, sem egymás munkáját nem zavarták.

6. Következtetések

Egy bírósági tolmácsolási esemény két szempontból veszi igénybe a tolmács képességeit. Egyrészt a tolmács személyisége és nyelvi felkészültsége – mint minden tolmácsolási eseményen – alapvető fontosságú, másrészt pedig az erősen formalizált, más élethelyzethez egyáltalán nem hasonló bírósági környezethez való alkalmazkodás képessége is elvárt.

⁸ www.thefreedictionary.com

A bírósági tolmács személyiségével kapcsolatos főbb pontok Horváth (2013) szerint a bírósági tolmács ideális esetben széles körű háttérismeretekkel, alapvető jogi ismeretekkel, pszichológiai alapismeretekkel, kifogástalan nyelvtudással és magas szintű tolmácsolási készségekkel rendelkezik. A széles körű hétköznapi és jogi ismeretekre az autonóm tanulás segítségével, valamint a világra nyitott, érdeklődő és mentálisan aktív személyiségre való törekvéssel lehet szert tenni. A pszichológiai alapismeretekhez természetesen szakkönyvekben is hozzá lehet jutni, ám az empátia és a professzionális viselkedés elegye is elkerülhetetlen a bírósági munkavégzésben és az emberekkel való együttműködésben egyaránt. A kifogástalan nyelvtudás és a tolmácsolási technikák tökéletes alkalmazása pedig egy olyan cél, amely elérésére a nyelvi szakembernek teljes pályafutása során törekednie kell.

A nyelv érzékeny és állandóan változó rendszer, amelynek műveléséhez folyamatos fejlődésre, tanulásra, gyakorlásra van szükség. A bírósági tolmács nem árt, ha tisztában van a törvényi változásokkal, mindig nyitott szemmel jár-kel a világban, és minden tárgyalásra a lehető legpontosabban felkészül jogi és terminológiai szempontból is. A megfigyelt bírósági tárgyalásra való nyelvi felkészülés során egy-két esetet leszámítva (például a garázdaság fogalmának angol nyelvű meghatározása) nagyobb jogi terminológiai kihívás nem jelentkezett. A jogi terminológia kiválóan anticipálható volt, arra tökéletesen fel lehetett készülni előre is a tényállás ismeretében, adott esetben a megjelölt nyelvi segédeszközöket segítségül hívva.

A konkrét esethez kapcsolódó terminológiára azonban egyáltalán nem lehetett előzetesen felkészülni, hiszen a tolmácskirendelő/idező végzésben semmi nem utalt az eset körülményeire. Garázdaság esetén a ténylegesen elkövetett bűncselekmény – amellyel a vádlottak a közrend nyugalalmát megzavarták – tulajdonképpen bármi lehet. A tolmácsok így sajnos egészen a tárgyalás kezdetéig sötétben tapogatództak. Emiatt – a megfigyelt tárgyaláson is – a tolmácsok széles körű nyelvi felkészültségét kellett aktiválni akkor, amikor például a moped bizonyos alkatrészei kerültek szóba. A bírósági tárgyalásokon alkalmazandó tolmácsolási technikákat pedig folyamatos gyakorlással lehet csak csiszolni és tökéletesíteni. Horváth Ildikó a 2014/2015-ös tanév őszi félévében tartott tolmácsolásméleti előadásain (Horváth, 2015) többször is említette, hogy a tolmács hivatás együtt jár az élethosszig tartó tanulóssal, azaz Lifelong Learninggel. Tapasztalataink és a megfigyelt bírósági tárgyalás nyomán szeretnénk az LLL elvet egy „P” betűvel kiterjeszteni, és a „Lifelong Learning and Practice” kifejezést használni, hiszen a magas szintű tolmácsoláshoz folyamatosan gyakorolni kell ahhoz, hogy folyamatosan magas színvonalú munkát tudjunk végezni és tökéletesíteni tudjuk a készségeinket.

A bírósági környezethez való alkalmazkodás is elengedhetetlen szerepet játszik a bírósági tolmács munkájában. Az eljárási szabályokkal, az erősen formalizált viselkedési, nyelvi és öltözködési szabályokkal a tolmácsnak ugyanúgy tisztában kell lennie, mint a tárgyaláson hivatalból megjelenő bármely más személynek. A vonatkozó törvények olvasásával, jogászokkal való konzultációval, illetve a megszerzett gyakorlattal az effajta tudás könnyen elsajátítható, mint ahogy azt a megfigyelt tolmácsok – a tárgyalóteremben is – természetes viselkedése is mutatta.

Azt a fontos szempontot sem szabad szem elől téveszteni, hogy a tolmács – azon kívül, hogy a magyarul nem értő fél esélyegyenlőségét teremti meg – az igazságszolgáltatás folyamatában a bíróság számára is fontos szerepet tölt be. Ahhoz, hogy a tolmács a lehető legcélravezetőbben és legtökéletesebben legyen képes elvégezni a ráruházott feladatot, magas fokú együttműködésre van szükség, csak úgy, mint a bíróságra kirendelt szakértők esetében. Kívánatos lenne, ha a bíróságok a gyakorlatban is elismernék a tolmácsokat mint nyelvi szakértőket, és ennek megfelelően minden esetben automatikusan felkínálnák az ügy irataiba való betekintés lehetőségét vagy – ha erre lehetőség nyílik – az idézéssel együtt megküldhetnék a vádiratot (vagy polgári per esetén a keresetlevelet) a tolmácsnak (vagy a tolmácsokat megbízó fordítóirodáknak és szervezeteknek). Egy ilyesfajta zökkenőmentes együttműködés nagyot lendítené a bírósági tolmácsok megítélésén, és segítené őket a munkájuk semleges és professzionális végzésében.

IRODALOM

- Csörgő, Z. 2013. *Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács?* Fordítástudomány XV. évfolyam. 2. szám, 51–71.
- Horváth, I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth, I. (2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Mikkelson, H. 2000. *Introduction to Court Interpreting*. Manchester, UK/Northampton MA: St. Jerome Publishing.
- Morris, R. 2010. Images of the court interpreter. Professional identity, role definitions and self-image. *Translation and Interpreting Studies*, 5(1), 20–40.
- Szabari, K. 2010. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica
- Tamás, D. 2014. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről. Fordítástudományi értekezések I*. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás, D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. (<http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/tamas-dora-maria-bevezetes-a-jogi-terminologiaba-a-terminologus-szemuvegen-at/>)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bíró, E. (2011): *Szótár a joghoz*. Budapest: Jogismeret Alapítvány.
- Eckhardt S., Konrád M. (1999): *Magyar-francia nagyszótár*. Akadémiai Kiadó.
- KJK-KERSZÖV (2003): *Magyar–angol–magyar jogi szakszótár*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
- Lamm V. (főszerk.) (2009): *Jogi lexikon*. Budapest: CompLex Kiadó Kft.
- Le Petit Larousse en Couleurs (1995). Larousse.
- MÉK = *Magyar Értelmező Kéziszótár*. 1982. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Black's Law Dictionary 2nd Ed.: www.thelawdictionary.com
- Cambridge Dictionaries Online: www.dictionary.cambridge.org
- Cornell University Law School – Legal Information Institute: www.law.cornell.edu

European Association for Legal Interpreters and Translators: www.eulita.eu
National Association of Judiciary Interpreters and Translators: www.najit.org
Nemzeti jogszabálytár: www.njt.hu
Oxford Dictionaries: www.oxforddictionaries.com
The Free Dictionary by Farlex: www.thefreedictionary.com
The Law Dictionary Featuring Black's Law Dictionary Free Online Legal Dictionary 2nd Ed.:
www.thelawdictionary.org
United States Courts: www.uscourts.gov
Ügyintézés Kormányzati portál: www.ugyintezes.magyarorszag.hu
Ügyvédek fóruma (jogi fogalomtár): <http://www.ugyved.hu/lawphrases.php>

JOGSZABÁLYOK

A büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény
A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény
24/1986. (IV. 26) MT rendelet
2010/64/EU irányelv
The Constitution of the United States
US Code Title 18

A bírósági tolmácsolás dilemmái a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal menekültügyi határozatának bírósági felülvizsgálata során tartott tárgyalás fényében

MÜLLER ÁKOS

e-mail: drmullerakos@gmail.com

1. Bevezető

A bírósági tolmácsolás a tolmácsoláson belül is sajátos műfaj, mivel maga az esemény, a bírósági tárgyalás is a kommunikáció egy különleges, rendkívül magas szinten formalizált szabályokkal jellemezhető formája. A kommunikációban résztvevő személyek sajátos szerepeket töltenek be, egymás közötti viszonyukat jogszabályok határozzák meg. E szereplők nem egyenrangúak, közöttük jellegzetes hatalmi viszonyrendszer áll fenn. A kommunikáció témáját általában egy múltbeli esemény, eseménysorozat körülményei, részletei és annak jogi minősítése határozza meg.

A tolmács, bár jogiformai értelemben természetesen maga is az eljárás résztvevője, ebbe a helyzetbe olyan kívülállóként „csöppen bele”, aki a többi szereplőhöz képest jóval kevesebb információval rendelkezik az eljárás egész tematikáját és a tárgyalás konkrét témáját illetően is. Az információhiányos helyzet és a tolmács jogi szakértelmének hiánya ellenére a kommunikációs szakemberrel szemben komoly elvárásokat támasztanak, noha nem vagy nem mindig biztosítottak a magas színvonalú munkavégzéshez szükséges körülmények. A bírósági tolmácsolás számos dilemmát vet fel, a bírósági tárgyalásra megérkező tolmács már az esemény kezdetét megelőzően számos jelentős problémával szembesül, és ez a tárgyalás folyamán csak fokozódik.

A bírósági tárgyalások tolmácsolására tehát sajátos körülmények között, sajátos összefüggésben és sajátos helyszínen kerül sor. A jelen tanulmányban ezt mutatom be, egy konkrét tárgyalás tolmácsolásának leírásán keresztül. A tanulmány első felében a témakör elméleti áttekintésével foglalkozom, míg a második részben egy konkrét bírósági tárgyalás bemutatásával illusztrálom a szakirodalmi elméleti háttér ismertetése során rögzített elemeket. A harmadik részben elemzem a tolmács tevékenységét az ismertetett bírósági tárgyalás során. A negyedik részben kevésbé formális megközelítést követve megpróbálok a szakirodalmi ismeretek, a tárgyalások során megfigyelt elemek, illetve a gyakorló tolmácsokkal, jogászokkal folytatott beszélgetések alapján felvázolni néhány olyan dilemmát, problémát hordozó szempontot (terminológiai kérdések, technikai jellegű problémák, elvárások, körülmények és a tolmács szerepe), amelyek jellemzően felmerülnek a bírósági tolmácsolási tevékenység folyamán. Ezt követően a tanulmány tartalmi részét egy rövid konklúzió zárja.

2. Elméleti áttekintés

2.1. A JOGI HÁTTÉR

Kiindulásként érdemes röviden áttekinteni a bírósági tolmácsolás jogi szabályozását – ez egy sajátos elem, mivel általában a tolmácsolás nem tartozik a nagyon „jogias”, erős jogi szabályozás alá tartozó tevékenységek közé. Ezzel ellentétben viszont a bírósági – és általában a hatósági – eljárások átfogó, minden részletre kiterjedő jogi szabályozás alá esnek, ugyanis lényegében véve magának a jogrendszernek a működéséről, az elvont jogi szabályoknak a való életben történő manifesztálódásáról, érvényesüléséről van szó. Ennek megfelelően ebben az esetben, egy ilyen közegben a tolmácsolásra is konkrét jogszabályok, normatív rendelkezések vonatkoznak, még ha nem is olyan szintű részletességgel, mint a professzionális jogi szereplők tevékenységének szabályozása esetében.

Ezeket a szabályokat a tolmácsok, illetve a tolmácsolás vonatkozásában az eljárási törvények, vagyis a polgári perrendtartás¹ és a büntetőeljárásról szóló törvény² tartalmazzák. A hatósági tolmácsolás tágabb összefüggésében és a teljesség kedvéért érdemes megemlíteni, hogy a közigazgatási eljárási törvény,³ illetve a szabálysértési törvény⁴ szintén szabályozza a hatálya alá tartozó eljárásokban a tolmács igénybevételét, nagyjából hasonló előírásokat rögzítve, mint a két előbb említett jogszabály.

Fontos kiemelni, hogy a magyar szabályozás nem elszigetelt: mivel az anyanyelv használatához való jogot alapvető jognak tekintik, így a nagy emberi jogi egyezmények és egyéb dokumentumok, mint az ENSZ Alapokmánya, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, az Emberi Jogok Európai Egyezménye, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya egytől egyig kitérnek az anyanyelv használatához való jogra, amely a bírósági eljárások keretében értelemszerűen a tolmácshoz, tolmácsoláshoz való jogban, a tolmács igénybevételének lehetőségében nyilvánul meg.

Nem szabad ugyanakkor megfeledkeznünk arról sem, hogy a szabadság, a biztonság és a jog érvényesülésén alapuló térség elvének és követelményének megfelelően az anyanyelv bírósági használatához való jog immár európai dimenzióval is rendelkezik. Túl az általános európai uniós szabályokon, amelyek a nyelvi sokszínűséget, illetve az Európai Unió különböző hivatalos nyelveit szabályozzák, érdemes ebben a tekintetben megemlíteni a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelvet.

A Magyarországon folyó polgári és büntetőeljárásokban a bíróságok és egyéb hatóságok az említett eljárási törvényeket alkalmazzák. A fent hivatkozott dokumentumokban rögzített követelmények érvényesülését az biztosítja, hogy a magyar jogszabályok tartalmának kötelezően meg kell felelniük a nemzetközi normáknak. A magyar eljárási szabályok rendszerint alapvető jogként rögzítik az anyanyelv használatának jogát, előírva, hogy a bírósági eljárás nyelve a magyar, de a magyar nyelv nem tudása miatt senkit

¹ A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.).

² A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.).

³ A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény.

⁴ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény.

nem érhet hátrány⁵, valamint, hogy az eljárás során mindenki jogosult anyanyelvét használni. Ennek érdekében az érintett személy részére tolmácsot kell biztosítani – a bíróság, illetve a büntetőeljárásban résztvevő egyéb hatóság feladata, hogy erről gondoskodjon⁶.

Az említett jogszabályok általában a szakértők eljárási helyzetének analógiájára szabályozzák a tolmácsok tevékenységét⁷. E szabályozás számos gyakorlati problémát vet fel, amelyek közül mindenképpen ki kell emelni a tolmácsnak az ügy irataihoz való hozzáféréssel (vagy pontosabban a hozzáféréseinek hiányával) kapcsolatos kérdéseket.

2.2. A BÍRÓSÁGI TOLMÁCSOLÁS ALAPELVEI

Röviden ki kell térnünk a bírósági tolmácsolás alapelveire: olyan etikai elvekről van szó, amelyek célja, hogy iránymutatást nyújtsanak a bírósági tolmács számára, miként kezelje azt a szociálishatalmi helyzetet, hogy a tárgyalóteremben gyakran ő az egyetlen olyan ember, aki minden megszólalást annak elhangzásakor megért (Horváth 2013). Az alapelvek ugyanakkor a bírósági tolmácsolás vizsgálata szempontjából azért is fontosak, mert majd a későbbiekben látható lesz, hogy a gyakorlatban sokszor nem egyszerű, sőt adott esetben lehetetlen ezeknek a követelményeknek a maradéktalan teljesítése. Éppen az jelenti a dilemmát a tolmács számára, hogy melyik elvnek, elvárásnak milyen mértékben és hogyan feleljen meg.

A különböző szervezetek (például NAJIT, APCI, EULITA, FIT) által kidolgozott etikai kódexek természetesen nem azonosak, mindazonáltal vannak közös elemeik. Olyan alapelvekről van szó, amelyek általánosságban is érvényesek a tolmácsolásra, a sajátos bírósági közegben azonban a bírósági tolmácsolás bizalmas jellege miatt hangsúlyosabbak.

Az egyik legfontosabb ilyen alapelv a semlegesség elve. Ez természetesen általában érvényes a tolmácsolási tevékenység minden válfajára, ugyanakkor a bírósági tolmácsoláshoz különös hangsúlyt nyer, mert a bírósági tolmács perben álló, illetve eljárás alá vont személyekkel dolgozik, akiknek jogos elvárása, hogy mondanivalójukat a tolmács ne torzítsa, különösen úgy ne, hogy az számukra hátrányos (vagy az ellenérdekű fél számára előnyös) legyen (Horváth 2013). Ide kapcsolódik a tolmács lojalitásának később tárgyalandó kérdése is. Semleges helyzetéből adódóan a tolmács véleményével nem befolyásolhatja a tolmácsolási esemény lefolyását, tartalmát. Kommunikációs szakemberként ki kell maradnia a perből, döntéseit csak a kommunikációs folyamatra vonatkozóan, a beszélői szándék megfejtése, az üzenet értelmezése és célnyelvi megformázása érdekében hozza (Horváth 2015).

Kiemelt jelentőségű alapelv továbbá a titoktartás. A tolmácsok munkájuk során gyakran ismernek meg bizalmas információkat, adatokat, és ez a tevékenység jellegéből következően fokozottan igaz a bírósági tolmácsolás esetében. Bizonyos értelemben a tolmács helyzete ebben az összefüggésben az ügyvédekéhez hasonlítható, amennyiben az ügyvédtől sem lehet azt követelni, hogy felfedje a tudomására jutott információkat (Horváth 2013). Itt egyébként érdemes kiemelni, hogy a tolmácsok szakértőkének meg-

⁵ Pp. 6. § (1) bekezdése és Be. 9. § (1) bekezdése.

⁶ Pp. 6. § (2) bekezdése és Be. 114. § (1) bekezdése.

⁷ Pp. 184. § (3) bekezdése és Be. 114. § (3) bekezdése.

felelő jogállása azt is jelenti, hogy a tolmácsot a szakértővel azonos titoktartási kötelezettség terheli.

A professzionális viselkedés alapelve azt követeli meg, hogy a tolmács ne hívja fel magára a figyelmet, sem öltözködésével, sem magatartásával. Kiemelhető ebben az összefüggésben továbbá a kollegialitás és a szakmai szolidaritás, valamint a becsületesség és integritás követelménye (Horváth 2013).

Végül a tolmácsolás etikai alapelvei közé tartozik a nyelvi pontosság és a szöveghűség. Ezek alapján a tolmács morális és szakmai kötelezettsége, hogy a kommunikáció során a teljesség igényével tolmácsoljon, vagyis az elhangzottakat hűen, pontosan és hiánytalanul közvetítse (Horváth 2013). Egyes országokban erre esküt is kell tenni, Magyarországon pedig egy figyelmeztetés szokott elhangzani a hamis tolmácsolás következményeire (ez ugyanis bűncselekménynek minősül).

2.3. TOLMÁCSOLÁSI MÓDOK

A bírósági (tárgyalótermi) tolmácsolás során a bírósági, illetve jogi kontextusban elhangzó forrásnyelvi beszédet a tolmács a célnyelvre fordítja. Ez rendszerint mindkét nyelvi irányban történik, vagyis bidirekcionális tolmácsolásról beszélhetünk (bizonyos kivételekkel, amelyekre később kitérek). A különböző tolmácsolási módok (rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás, hosszú szakaszos konszekutív tolmácsolás, szinkrontolmácsolás, fülbesúgás, blattolás, távtolmácsolás) elvileg mind elképzelhetők a bírósági tárgyalás során, azonban jelenleg Magyarországon a gyakorlatban – egyrészt technikai okokból (vagyis gyakorlatilag amiatt, hogy a bírósági tárgyalótermekben nem állnak rendelkezésre szinkronkabinok), másrészt pedig a tárgyalás közvetlensége miatt – csak rövid szakaszos konszekutív és hosszú szakaszos konszekutív tolmácsolásra, valamint fülbesúgásra és blattolásra szokott sor kerülni, ennek megfelelően az alábbiakban csak ezekre fogok részletesebben kitérni.

További sajátossága a bírósági tolmácsolásnak, hogy az említett különböző tolmácsolási módok a tárgyalás menetének, vagyis a beszélő személyeknek (pl. bíró, ügyvéd, ügyész stb.), illetve az általuk végzett különböző beszédaktusoknak (pl. perbeszéd, nyilatkozat, kérdés, vallomás, iratok felolvasása stb.) megfelelően egy adott eseményen belül folyamatosan változnak, ahogy folyamatosan változik a tolmácsolás nyelvi iránya is.

A különböző tolmácsolási módokra meghatározott nyelvi helyzetekben kerül sor. A tárgyalóteremben elhangzottak általában vagy minden jelenlevő érintett félhez szólnak, (rendszerint ez a helyzet a különböző perbeszédeknél, az ítéletek indokolásánál stb.), vagy pedig egy konkrét személyhez (mint például a tanúkihallgatás során feltett kérdések esetében). Jogi-formai szempontból egy vádbeszéd persze felfogható úgy is, mint az ügyész bírósághoz intézett, arra irányuló felhívása vagy kérelme, hogy az ítélje el a vádlottat.

A tárgyalás jogi elveire (nyilvánosság, közvetlenség és kontradiktórius eljárás) figyelemmel főszabály szerint az eljárás valamennyi jelenlevő résztvevője hall mindent, ami a tárgyalóteremben elhangzik. Tehát a tanú, aki jellemzően csak saját vallomása alatt tartózkodik a tárgyalóteremben – főként éppen azért, hogy a vallomása előtt elhangzottak ne befolyásolják – az ott tartózkodás időtartama alatt elhangzottakat szintén szük-

ségképpen hallja, vagyis amennyiben nem beszél magyarul, akkor ezeket a szövegeket (például a jogi képviselők közötti esetleges vitát) számára elvileg szintén tolmácsolni kell. A bíróság által feltenni nem engedett kérdés tolmácsolását ugyanakkor az eljáró bíró bizonyos esetekben kifejezetten megtiltja. Főleg olyankor, amikor a kérdés azért nem megengedett, mert sugallja a választ vagy befolyásolja a tanút.

Érdekes kérdést jelent ebből a szempontból az a helyzet, amikor a tárgyalóteremben valamilyen bizalmi viszony keretében (például büntetőügyben a védő és a vádlott, polgári ügyben a fél és képviselője között) kerül sor olyan tanácskozásra, amelynél tolmácsot kell igénybe venni. Bár ebben az esetben tulajdonképpen általános tolmácsolás történik – tulajdonképpen ugyanolyan a helyzet, mintha az ügyvéd és ügyfele között egy üzleti tárgyalás során kellene tolmácsolni, mégis ez is beletartozik a bírósági tolmácsolás fogalmi körébe. Az ilyen interakció része lehet a bírósági tárgyalásnak, tematikáját és a részes feleket tekintve is a bírósági tárgyaláshoz kapcsolódik. A fő kérdés, hogy a kirendelt tolmács köteles-e elvégezni az ilyen tolmácsolási feladatot. Utasítja-e őt a bíró erre? Ha igen, akkor ez is amellettszól, hogy ez is a bírósági tolmácsolás része. Más kérdés, hogy mivel a helyszínen egyedül a bírósági tolmács képes ennek a feladatnak az elvégzésére, így az rá hárul.

2.4. A BÍRÓSÁGI TOLMÁCSOLÁSI ESEMÉNYEK RÖVID JELLEMZÉSE EGYÉB SZEMPONTOKBÓL

Ebben a leírásban az Alexieva-féle multiparaméteres tipológiára (lásd Szabari 2010: 89.), illetve Csörgő Zoltán (Csörgő 2013) ezzel kapcsolatos kutatásaira támaszkodom. A tipológia első szempontját a tolmácsolás módja jelenti, az ezzel kapcsolatos szempontokat a fentiekben már ismerttettem.

A második szempontot a kommunikációs partnerek viszonya alkotja. Ebben az összefüggésben a tolmács szerepét és munkamódszereit jelentős mértékben meghatározza az, hogy milyen státuszt tölt be az a személy, aki az eljárás nyelvét nem érti (Csörgő 2013), vagyis praktikusán a magyar eljárásban szereplő külföldi személy. Fontos kiemelni, hogy ez a szerep (pl. vádlott, fél vagy tanú) semmiképpen sem lehet kommunikációs szempontból meghatározó, hiszen a tárgyalást irányító személyek (a bíró, az ügyész, de ugyanígy az ügyvédek is) értenek és beszélnek az eljárás nyelvén, vagyis magyarul, szemben a magyar nyelvet főszabály szerint nem beszélő érintettel. Más szempontból persze lehet meghatározó a nem magyar anyanyelvű személy szerepe, hiszen a peres felek, vagy a magánvádló/pótmagánvádló számos, az ügy és konkrétan a tárgyalás szempontjából meghatározó jelentőségű lépést és nyilatkozatot tehet. Természetesen nem ritka az sem, hogy az érintett személy, akinek tolmácsolni kell, valamilyen szinten beszél vagy legalábbis ért magyarul.

A tolmácsolási eseményen résztvevő személyek előzetes információs szintje is eltérhet, ugyanakkor szinte bizonyos, hogy jelentősen meghaladja a tolmács ismereteinek mértékét, mert magát az eljárás tárgyát, az adott jogkérdést, annak ténybeli alapjait az említett személyek mindenféleképpen jobban ismerik, mint a tolmács.

A kulturális közelség/távolság kérdése szintén nem elhanyagolható; egy olyan tá-

voli országból és kultúrából érkező személy, mint az alábbiakban ismertetett tárgyaláson résztvevő elefántcsontparti férfi, illetve a magyar bíró, valamint a másik peres fél között óhatatlanul is jelentős a kulturális távolság. Ezek az eltérések, különbségek megjelenhetnek a bírósági tárgyalások egyébként nem feltétlenül vagy jellemzően nem kultúraspecifikusnak, hanem sokkal inkább univerzálisnak tekinthető tematikájában is, amennyiben annak ellenére, hogy az adott téma általános emberi helyzetekkel kapcsolatos, annak percepciója, megítélése mégis függ az adott kultúrától (Csörgő 2013) (itt talán az egyik legegységesebb példát a nők helyzete jelenti a muszlim kultúrában).

A bírósági tárgyalás során elhangzó szövegtípusok és a résztvevők szövegalkotási stratégiája egyrészt rendkívül formalizált: a tárgyalás hivatalos, formális közegben zajlik, menetét jogszabályok határozzák meg (ez gyakran automatizált vagy legalábbis igen könnyen anticipálható szövegrészeket is eredményez, amelyek megkönnyítik a tolmács munkáját). Előfordulnak ugyanakkor spontán megnyilvánulások is, amelyeket gyakran felfokozott érzelmek kísérnek (Csörgő 2013). Azt lehet tehát mondani, hogy a bírósági tárgyalások során elhangzó szövegtípusok skálája rendkívül széles, hiszen a teljesen formális, hivatalos jogi nyelvtől a köznapi nyelven át az adott esetben az anyanyelvi beszélő számára is nehezen érthető areális nyelvváltozatokig, csoportnyelvekig, szlengig terjedhet.

A tolmácsolási esemény időbeli és térbeli viszonyait illetően ki kell emelni, hogy az idegen nyelvű személy egy számára ismeretlen országban, ismeretlen körülmények között vesz részt az eljárásban, ami azt is jelenti, hogy egyedül a tolmácson keresztül képes egyáltalán bármilyen kommunikációt folytatni (Csörgő 2013). A tolmács kulcszerepére rávilágít az a tény is, hogy adott esetben a külföldi személy és jogi képviselője is csak a tolmács közvetítésével képesek kommunikálni egymással.

A tolmácsolási esemény célját, az Alexieva-féle multiparaméteres tipológia utolsó szempontját illetően pedig azt kell hangsúlyozni, hogy míg az egyes felek rendszerint egymással ellentétes célokat követnek, addig az eljárás és konkrétan a tárgyalás célja a felek közötti vita eldöntése, az igazságszolgáltatás. A tolmács feladata ebben az összefüggésben az, hogy pártatlan és független nyelvi szakértőként lehetővé tegye a kommunikációt az eljárás résztvevői között (Csörgő 2013).

2.5. A BÍRÓSÁGI TOLMÁCS FELADATA, SZEREPE ÉS LOJALITÁSA

A bírósági tolmács feladata tehát a fentieknek megfelelően, hogy a peres eljárások során lehetővé tegye a különböző nyelvet beszélő felek közötti kommunikációt. Nem csupán nyelvi és kulturális akadályok leküzdéséről van szó, át kell hidalni a két eltérő jogrendszer között fennálló különbségeket is. A bírósági tolmáccsal szemben támasztott elvárások rendkívül összetettek, így a tolmács szerep is többsíkú. Az etikai kódexek követelményei és az eljárások résztvevőinek elvárásai szerint ugyanis a tolmács elsődleges funkciója az, hogy szó szerint mondja el a célnyelven a forrásnyelven elhangzottakat (Horváth 2013).

Ruth Morris szerint (Morris 1995) a bírósági tolmács feladata a fordítás, nem pedig a tolmácsolás (interpretálás), mivel a jogi környezetben egy gondolat, érv vagy üzenet tolmácsolása azt a benyomást kelti, hogy a tolmács értelmezi azt. A jogi szakembe-

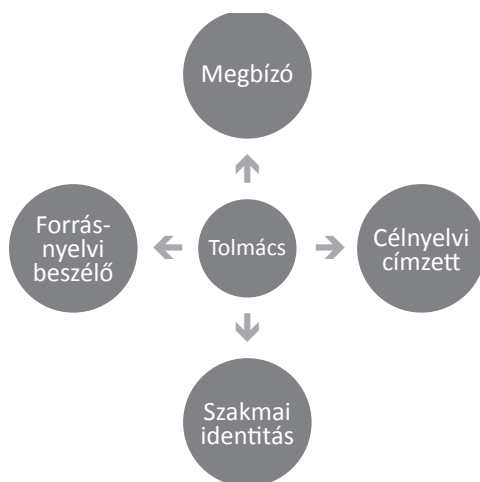
rek is azt várják el a tolmácsoktól, hogy szó szerint adják vissza a forrásnyelven elhangzottakat, vagyis, hogy fordítsanak. E felfogás szerint a fordítás objektív, mechanikus és átlátható folyamat, amelynek során a tolmács csupán a szócső szerepét játssza. A tolmácsolás, vagyis ebben az értelemben a beszéd üzenetének, a beszélő szándékának értelmezése, megfejtése a jogászok, nem pedig a tolmács feladata. Ennek megfelelően aktív módon csak a jogi szakemberek vesznek részt a kommunikációban, míg a tolmács szerepe e megközelítés szerint passzív (Morris 1995).

Ez szöges ellentétben áll a tolmácsolástudomány jelenlegi állásával, amely szerint a tolmács feladata abban áll, hogy a nélküle kivihetetlen, megvalósíthatatlan kommunikációt elősegítse, vagyis az, hogy a kommunikáció az ő közvetítésével valósuljon meg. A tolmács ekképpen tehát aktívan részt vesz a kommunikáció folyamatában, feladata a beszélő szándékának és az általa értelmezett üzenetnek a közvetítése. Ehhez felhasználja a kommunikációs szituáció nyelvi és nem nyelvi elemeit, valamint háttértudását és szakmai tapasztalatait: mindehhez pedig kreativitásra és helyzetfelismerésre van szüksége. Ezt nevezik dinamikus tolmácsolásnak, amelynek során a tolmács nem csupán a szövegelemeket, hanem a szövegen túli tényezőket is figyelembe veszi (Horváth 2013).

A tolmácsok ugyanis a bíróságon sem működnek „fordítógépként”, a szó szerinti tolmácsolás elképzelése a valóságban nem működőképes. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a bírósági tolmácsolás ne hordozna éppen ebben a témakörben nagyon jelentős és átfogó dilemmákat: nem egyszerűen megválaszolható kérdés, hogy milyen elvárásoknak kell megfelelnie a bírósági tolmácsnak, mit milyen módon kell fordítania, ahogy az is, hogy pontosan kihez is legyen lojális.

Ahogy Csörgő (2013) kifejti, ha a bírósági tolmácsolást translációelméleti szempontból, a Vermeer-féle skopos-elmélet alapján próbáljuk meg leírni – amelynek elsődleges paramétere az intenció és a fordítás célját és funkcióját címzettfüggő változóként jelöli meg – akkor figyelmen kívül hagyjuk a bírósági tolmácsolásra jellemző intézményes hatalmi viszonyokat és összetett kommunikációs helyzeteket. Ugyanis azt, hogy az adott translátum a célkultúrában milyen célt, illetve funkciót tölt be, Vermeer szerint a címzett határozza meg. E szabálynál alacsonyabb rendű a „koherenciaszabály” és a „hűségyszabály” (lásd: Szabari 2010: 41.).

A tolmács tevékenysége a forrásnyelvi beszélő – megbízó – célnyelvi címzett aszimmetrikus hatalmi háromszögében zajlik, ugyanakkor a lojalitás megítélése érdekében egy negyedik tényezőt is figyelembe kell venni, mégpedig a tolmács szakmai identitását (Csörgő 2013). A bírósági tárgyalás esetében a bidirekcionális kommunikáció miatt a forrásnyelvi és a célnyelvi beszélő személye váltakozik, míg a megbízó szükségképpen mindig a bíróság. E vonatkozásban a lojalitás (*l. ábra*) azt jelenti, hogy a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg között minden olyan relációt meg kell mutatni, amelyet a partneri háromszögben cselekvő partnerek elvárnak. A szakmai identitás fent említett szempontja alapján immár négyszögűre bővített modell vizsgálata alapján megállapítható, hogy az adott esetben egymásnak ellentmondó elvárások lojalitási konfliktusokat eredményezhetnek (Csörgő 2013).

1. ábra: A tolmács lojalitásának irányai

A bírósági tolmács feladata elsősorban az elhangzott szöveg jogi szempontból hű tolmácsolása, így annak érdekében, hogy a tényfeltárás szempontjából releváns momentumok ne sikkadjanak el, a tolmácsolás semmiképpen sem lehet értelmező vagy összefoglaló jellegű. Mindazonáltal a tolmácsolás egyéb válfajaihoz hasonlóan itt sem mechanikus, gépies tevékenységről van szó, hanem kulturális közvetítésről. Fontos ugyanis kiemelni, hogy a szó szerinti (vélelmезetten objektív) és a szubjektív tolmácsolás ellentéte a gyakorlat szempontjából értelmezhetetlen. Egyes kifejezések, kollokációk fordítása kifejezetten gátolná a kommunikációs folyamatot, ahogy vannak olyan kulturálisan beágyazott fogalmak, tárgyak, reáliák is, amelyek szó szerint nem fordíthatók le.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a tolmács új tartalmakat épít be a kommunikációba, hanem azt, hogy kihagyás, kiegészítés és módosítás nélkül meg kell keresnie az elhangzott tartalom célnyelvi megfelelőjét. A pontosság és a teljesség ebben az esetben az általános szakmai követelményeken és etikai normákon túl azért is rendkívül lényeges, mert a bíróság eljárása során a megnyilatkozó személyek szavahihetőségét is vizsgálja (Csörgő 2013).

A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a tolmács az elhangzottakat nem értékelheti és nem kommentálhatja, kivéve, ha a nonverbális kommunikáció és a kultúraspecifikus jelenségek magyarázata elengedhetetlen a megértéshez (Csörgő 2013). Egyébként tompítás, enyhítés nélkül kell tolmácsolni a „kellemetlen” tartalmakat (káromkodások, obszcenitások) is. Rágalmazás, becsületsértés esetében éppen ez a tartalom fogja a bíróság vizsgálatának tárgyát képezni, vagyis a pontosság ebben az összefüggésben nem csupán rendkívül fontos, hanem magának az egész bírósági eljárásnak a lényegi tartalmát meghatározó követelmény.

Mindez azt jelenti, hogy meg kell tartani a forrásnyelvi szöveg nyelvváltozatát, stílusát és regiszterét. A tolmács csak akkor avatkozhat be a kommunikációba, ha nem talál alkalmas célnyelvi megfelelőt a kultúraspecifikus tartalom fordítására (Csörgő 2013).

A fentiekből látható, hogy a bírósági tolmácsolás során könnyen alakulhat ki szerepkonfliktus, mert a tolmácsnak adott esetben ki kell lépnie a „láthatatlan” közvetítő szerepéből, ami megkérdőjelezheti pártatlanságát, semlegességét. A lojalitás kérdése ugyanakkor nem csupán etikai szempontból merül fel, mivel kultúraspecifikus adaptáció nélkül a szöveg esetleg értelmezhetetlen lesz, viszont az adaptáció során a tolmács elemzi és értelmezi a szöveget, illetve a dolog jellegéből fakadóan a célnyelvi hallgatók számára érthető formába önti: ez azonban önmagában aggályos lehet, hiszen a bírósági eljárás során az értelmezés nem a tolmács, hanem a bíróság feladata (Csörgő 2013).

A fent említett objektív–szubjektív ellentétet nem a szó szerinti nyelvi megfeleltetés szintjén kell értelmezni. Természetesen jogos elvárás a bírósági tolmáccsal szemben a pártatlanság és a lojalitás, valamint az, hogy segítse az igazságszolgáltatás működését. A tolmács objektivitása azonban nem csupán a nyelvi szinthez kötött; az teljes magatartásában, habitusában, attitűdjében mutatkozik meg. A tolmács semlegessége abban nyilvánul meg, hogy nem hoz az ügyet befolyásoló döntéseket, vagyis nem nyilvánít véleményt. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a kommunikációval kapcsolatos kérdésekben ne hozhatna, sőt, ne kellene döntéseket hoznia (Horváth 2013, 2015).

2.6. A NYELVVÁLTOZATOK ÉS A NYELVI KÖZVETÍTÉS KÉRDÉSE

A nyelvi közvetítés során a célnyelvi szöveg pragmatikai adaptációja, a befogadó igényeihez igazítása kiemelt feladat, ugyanakkor a forrásnyelv és a célnyelv különböző vertikális és horizontális rétegződése gyakran megnehezíti a rétegnyelvek, illetve tájnyelvek, egyes országokban beszélt nyelvváltozatok tolmácsolását. A kultúraspecifikus különbségeket és az eltérő nyelvi rétegeket az átváltási műveletek (Klaudy 2013) során kell figyelembe venni, és forrásnyelvi jellegzetességek a célnyelvi szövegben betoldással, kihagyással, teljes átalakítással vagy kompenzálással adhatók vissza (Csörgő 2013).

Az átváltás során a tolmács döntéseit számos tényező befolyásolhatja. Fontos kiemelni, hogy megalapozott elvárás a tolmáccsal szemben, hogy alkalmazza a bevett jogi szakkifejezéseket, szófordulatokat, jogszabályi részleteket. Ugyanakkor a tolmácsra tartozik annak eldöntése, hogy ezeket a nyelvi lexikai elemeket milyen sorrendben, hogyan ágyazza bele a szövegbe, milyen módon helyezi el a nyelvi szerkezetben, továbbá, hogy milyen módon, hangsúllyal közvetíti a hallgatóság számára (Horváth 2013).

Ezt a képet a bírósági tolmácsolás területén még bonyolultabbá teszi, hogy a gyakorlatban a tolmácsnak gyakran az egymástól eltérő jogrendszerek, illetve igazságszolgáltatási rendszerek, hagyományok, szokások között is közvetítést kell végeznie, vagyis jogi fogalmakat is át kell ültetnie a célnyelvi rendszerbe. Előfordulhat, hogy ez csak e fogalmak értelmezésével, magyarázatával, körülírásával, leírásával végezhető el.

Mindemellett problémát jelent az is, hogy a bírósági tárgyalás során a tolmács számos különböző nyelvváltozattal szembesül. Ezek csoportosítására számos modell született, Csörgő a Löfflerféle nyelvi valóság modelljét mutatja be tanulmányában (Csörgő 2013). A modell kategóriái alapján a következő nyelvváltozatok, úgynevezett lektusok különböztethetők meg:

- a) idiolektusok ez az egyénre jellemző nyelvhasználatot jelenti;
- b) szociolektusok – a társadalmi változatok, ezen belül két csoportot lehet megkülönböztetni, az „információelitizálás” alapján, az első csoportba tartoznak a szaknyelvek és a szleng, míg a másodikba a nyelvhasználat révén elkülönülésre törekvő csoportnyelvek (tolvajnyelv, rendőrök zsargonja stb.); az utóbbiak a kívülállók számára nem vagy alig érthetőek (a jogi szaknyelv az első csoportba tartozik, míg a jogászok által használt szakzsargon a másodikba);
- c) areális/regionális nyelvváltozatok – területiföldrajzi egységekre jellemző változatok: dialektusok, regionális köznyelvek, nemzeti sztenderd változatok;
- d) szituolektusok (stílusok, szövegfajták) – az adott helyzetre jellemző interakciós nyelvhasználati mintázatok, attól függően, hogy ki, kivel, milyen céllal beszél, valamint, hogy a beszélő milyen viszonyban van a tartalommal;
- e) funkciólektusok – a nyelvhasználat funkciója szerint elkülönült változatok; köznyelv, irodalmi nyelv, sajtónyelv stb.;
- f) mediolektusok – a kommunikációs médium alapján elkülönülő nyelvváltozatok: beszélt nyelv, írott nyelv, az elektronikus médiában használt digilektusok;
- g) nemek és életkor szerint eltérő nyelvváltozatok.

Az egyénre jellemző nyelvhasználat kérdése nagy jelentőséggel bírhat a bíróság előtt, hiszen a tárgyaláson meghallgatott személyek nyilatkozatainak pontos értelmezése per-döntő lehet. Gyakoriak ezért a nyelvhasználatra reflektáló, pontosító, tisztázó kérdések. Ilyen esetben szakmai szempontból valószínűleg az a legcélszerűbb megoldás, ha a tolmács a forrásnyelvi szöveghez marad hű, mert így tudja leginkább segíteni a bíróság tényfeltáró munkáját (Csörgő 2013).

Hasonlóképpen fontos lehet adott esetben bizonyos stilisztikai elemek, így a stílusrétegek jeleinek fenntartása a tolmácsolás során, mivel esetleg ezekből is lehet bizonyos fajta következtetéseket vonni, például a szereplők, beszélők kapcsolatát illetően. Itt ugyanakkor már felmerülhet az a probléma is, hogy a célnyelvi hallgató saját nyelvén sem feltétlenül ért vagy nem jól ért egy bizonyos nyelvváltozatot. Ennek megfelelően ezen a szinten a tolmácsnak nagy gondot kell fordítani arra, hogy a közvetítés eredménye érthető legyen a hallgató számára. Nem feltétlenül az adott nyelvi regiszter és szövegfajta megtartása jelenti az optimális megoldást, gyakran áthidaló megoldások válhatnak szükségessé. Ugyanez a helyzet az areális változatok esetében is (Csörgő 2013).

Érdekes, és igen gyakori problémát jelent a blattolás esete, amikor a célnyelvi közönség lényegileg azt várja a tolmáctól, hogy „olvassa fel” a szöveget, ne pedig összefoglalja, vagy magyarázza el azt. Ilyenkor a tolmács törekszik az írott nyelvi forma megtartására, nem vált át beszélt nyelvre. A bíróságon felolvasott irat tehát mediálisan szóbeli, konceptuálisan azonban erősen az írásbeliség felé hajlik, vagyis „írott nyelvi hangzó” szöveg (Csörgő 2013).

Összességében tehát a tolmácsolás során annál könnyebb általános érvényű iránymutatásokat megfogalmazni, minél több paramétere ismert annak a helyzetnek, amelybe a nyelvi közvetítés folyamata beágyazódik. A bírósági tárgyalás során viszonylag szűk körben folyik a kommunikáció, és aránylag sokat lehet tudni arról, hogy ki beszél kihez, va-

lamint, hogy mi a kommunikáció célja. Ugyanakkor a résztvevők számos nyelvváltozatot használnak, amelyek átváltására nincs egységes recept (Csörgő 2013).

A nyelvváltozatok megtartásának jelentősége és lehetősége a bírósági tolmácsolás során két tényező függvénye is lehet. Az átváltásra befolyást gyakorolhat az, hogy milyen nyelvváltozat fordításáról van szó: a regionális nyelvváltozatok ismerete igen fontos a forrásszöveg megértésében, azonban azok visszaadása nem lehetséges, és nem is lenne igazán értelme. Az idiolektális nyelvhasználat, a stílusok, szövegtípusok regisztrált megtartó fordítása és a szaknyelvi változatok célnyelvi kultúrában is érthető átadása viszont elengedhetetlen. Szerepet játszhat ugyanakkor a nyelvírány, illetve a szereplők eljárásjogi helyzete is: míg az idiolektális nyelvhasználat, a stílusrétegek relevanciával bírhatnak az idegen nyelvű felek nyilatkozatainak magyarra fordításánál, addig a bíró vagy az ügyész idiolektális nyelvhasználatának idegen nyelvre való átültetése nyilvánvalóan céltalan (Csörgő 2013).

3. A tolmácsolási esemény bemutatása

A jelen tanulmány témáját képező tolmácsolási esemény a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság tárgyalása volt. Az ügy, amelyben a tárgyalásra sor került egy olyan közigazgatási per volt, amelynek tárgyát a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal (a továbbiakban: BÁH) menekültügyben hozott közigazgatási határozatának felülvizsgálata jelentette. A tárgyaláson francia–magyar tolmácsolás történt. Az esemény helyszíne a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság Tölgyfa utcai épülete volt. A felperes egy elefántcsontparti férfi (a menedékjogot kérő személy, jogi terminológiával: az elismerését kérő⁸), akire az alábbiakban N. N.-ként fogok hivatkozni.

Az alábbiakban bemutatom a tárgyalás helyszínéül szolgáló épületet, illetve ismertetem azokat az előzetes várakozásokat, amelyekkel a tárgyalásra érkeztem. Ezt követi magának a tárgyalási eseménynek a leírása, majd a kommunikációt befolyásoló nem nyelvi tényezők és a konkrét helyszín leírása, illetve a tolmácsolással kapcsolatos emberi tényezők (a tárgyalás atmoszférája, a résztvevők elhelyezkedése, mozgása és a résztvevők érzelmi állapota) bemutatása.

3.1. A HELYSZÍN

A Tölgyfa utcai bírósági épület egy új, modern irodaház, amelyben több bírósági szerv is tevékenykedik. Az épületben jó minőségű ügyféltájékoztatási rendszer működik, mind az írott/képes tájékoztatások, mind pedig a személyzettől kapott információk tekintetében.

A modern kialakítás azt is jelenti, hogy az általánosságban tapasztalható szűk folyosók helyett itt viszonylag tágas, várakozásra szolgáló terek találhatók, amelyekben van lehetőség a leülésre is – ez nem feltétlenül evidens minden helyszínen. A megvilágítás is modern, így megfelelő erősségű fényt biztosít, ami azt is jelenti, hogy előkészítő anya-

⁸ A menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény

gok, bírósági iratok, saját jegyzetek tanulmányozására jobb lehetőségek adódnak, mint a 19. században épült bírósági épületekben. Ide kapcsolódik az is, hogy az I. emeleten ügyfélszolgálati központ működik, amelynek elsődleges funkciója természetesen nem a tolmácsok kiszolgálása, hanem a perben résztvevők adminisztrációjával kapcsolatos teendők megkönnyítése. Ugyanakkor e komplexum a tolmács szempontjából azzal az előnnyel jár, hogy itt intézhető az igazolások stb. kiállítása, illetve a tolmács díjazásával kapcsolatos teendők ellátása.

3.2. A TÁRGYALÁS

A tárgyalóterembe való beszólítást követően a bíróság (vagyis valójában az egyesbíróként eljáró bíró) számba vette a megjelenteket, vagyis az ügy megjelölését kiemelve megkérdezte, hogy ki milyen szerepet tölt be a tárgyalás során, ki a felperes, ki az alperes. Ezen a tárgyaláson ügyvédek nem vettek részt, vagyis csak négy résztvevő volt, a tolmáccsal együtt. Jogi szempontból fontos kiemelni, hogy a BÁH-ból érkezett kormánytisztviselő saját maga nem fél az eljárásban, hanem az említett hivatal képviselője. N. N.-nek, mint elismerést kérőnek nem volt képviselője. A tolmács ebben a fázisban ült le a felperes mellé, majd bemutatkozott neki, és jelezte, hogy ő fogja a tolmácsolást végezni.

A bíró a számbavétel során ellenőrizte a résztvevők személyazonosságát, vagyis megnézte a különböző irataikat; ez annyiban érdekes, hogy már a tárgyalás előtt sor került valamilyen mértékű tolmácsolásra, hiszen már ebben a fázisban kétnyelvű kommunikációra került sor, amikor a bíró a felperes igazolmányát kérte.

Ezt követően a bíró megnyitotta a tárgyalást, ismertette az előzményeket és a felek kérelmeit: ez tulajdonképpen azt jelentette, hogy összefoglalta a BÁH határozatában megállapított tényállást, és az annak alapján hozott határozatot, amely szerint N. N. menedékjog iránti kérelmét elutasították. Ezt a tolmács fülbesúgás révén közvetítette N. N. felé. Hangsúlyozni kell, hogy ez az információ a teremben levők közül kizárólag a tolmács számára volt új, mivel a többiek már ismerték az említett határozat tartalmát (a bíró felkészült belőle, a BÁH kormánytisztviselője vagy maga írta, vagy szintén felkészült belőle, N. N. pedig feltehetően megkapta lefordítva). N. N. a határozat megváltoztatását kérte, vagyis gyakorlatilag azt, hogy a bíróság ismerje el menekültnek, míg a BÁH saját határozatának helybenhagyását indítványozta.

Érdeemes röviden összefoglalni az említett határozattal kapcsolatban elhangzottakat: az elefántcsontparti állampolgár N. N. 2013-ban érkezett Magyarországra, ahol menedékjogot kért arra hivatkozva, hogy hazájában üldözik⁹, valamint előadta, hogy olyan egészségügyi problémái vannak, amelyek kezelése Elefántcsontparton nem lehetséges. A BÁH 2014. szeptemberi határozatában megtagadta tőle a menedékjogot arra hivatkozva, hogy Elefántcsontparton időközben normalizálódott a helyzet, valamint, hogy N. N. egészségügyi problémáinak kezelése hazájában is lehetséges, nincs akut egészségügyi problémája.

⁹ Az elefántcsontparti humanitárius helyzet kapcsán franciául lásd: http://fr.wikipedia.org/wiki/Crise_ivoirienne_de_2010-2011 illetve magyarul: http://hu.wikipedia.org/wiki/M%C3%A1sodik_elef%C3%A1ntcsontparti_polg%C3%A1rh%C3%A1bor%C3%BA

Ezt követően N. N. reagált az elhangzottakra: azt adta elő, hogy Elefántcsontparton egyáltalán nem javult a helyzet, sőt, számos példát hozott fel arra, hogy 2014-ben, a BÁH határozatát megelőzően, illetve azt követően, a 2015. februárban tartott bírósági tárgyalásig is rendszeresen került sor erőszakos cselekményekre. Emellett arra hivatkozott, hogy egészségügyi állapota nem javult, továbbra is „lábfájása” van. Ezt ott a tárgyalás helyszínén nehezen tudtam értelmezni, ezzel kapcsolatos pontosításra nem is került sor, ugyanakkor az ELTE Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének bírósági és hatósági tolmácsképzése során Gyulai Gábor, a Magyar Helsinki Bizottság menekültügyi programvezetője tartott egy előadást, amelynek során pont a „lábfájás” panaszát hozta fel példának arra, hogy egyes esetekben a kínzás áldozatai a kínzás során szerzett maradandó sérüléseket mint triviális egészségügyi problémát ismertetik. Lehetséges, hogy ebben az esetben is erről volt szó, csak számomra nem volt ez érthető.

A BÁH ezzel szemben egy a hivatal által készített úgynevezett országjelentésre hivatkozott, amely szerint Elefántcsontparton megszűnt a humanitárius krízis, valamint arra, hogy a „lábfájás” nem olyan betegség, amelynek kezelése ne lenne megvalósítható az említett országban.

Ekkor következett be a tárgyalás „fordulata”, az eddig elmondottak során nagyjából a korábban már ismert tények megismétlésére, ismertetésére szorítkoztak a résztvevők, N. N. azonban új körülményként előadta, hogy a menekültügyi határozat meghozatala óta eltelt időszak során Magyarországon, egy magyar állampolgárságú nőtől gyermeke született. Az ezzel kapcsolatos dokumentumokat (például születési anyakönyvi kivonat) a tárgyalásra nem hozta magával, emellett pedig valamilyen, általa nem ismert, magyarországi tartózkodásának nem rendezett jellege folytán hiányzó dokumentum miatt apasági elismerő nyilatkozatot sem tud tenni. Ugyanakkor saját állítása szerint bizonyos iratokon apaként szerepel.

Ezekre reagálva a bíró és a BÁH kormánytisztviselője is utalt arra – mintegy elméleti jelleggel, bár az én benyomásom már ebben a szakaszban is az volt, hogy nem pusztán teoretikus fejtegetésekről, hanem inkább gyakorlati tanácsról van szó –, hogy N. N. Magyarországon tartózkodása ilyen helyzetben, vagyis a gyermek megszületését követően házasság révén is rendezhető (ez értelemszerűen nem lehetett a hivatalos eljárás eredménye). A bíróság végül a felek kérelmére kimondta, hogy az eljárás szünetel¹⁰, és tájékoztatást adott arról, hogy amennyiben hat hónapon belül egyik fél sem kéri az eljárás folytatását, akkor a per megszűnik.

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy N. N.-nek hat hónapon belül kérnie kell az eljárás folytatását, és csatolnia kell valamilyen olyan dokumentumot, amellyel apaságát vagy házasságkötését igazolja.

Az alábbiakban elemzem a tárgyalás, mint tolmácsolási esemény jellemzőit. A leíró részben még azt érdemes rögzíteni, hogy jellemzően a bíró szövegét a tolmács fülbesúgással, míg a felperes és az alperes által mondottakat többnyire konzekutív tolmácsolással közvetítette.

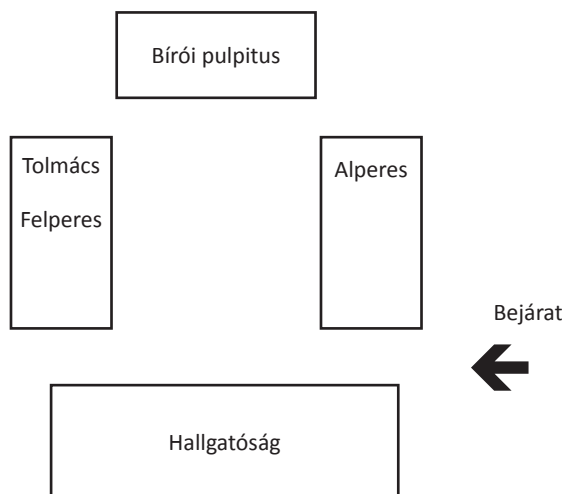
¹⁰ Pp. 137. §.

3.3. A KOMMUNIKÁCIÓT BEFOLYÁSOLÓ NEM NYELVI TÉNYEZŐK, A HELYSZÍN KIALAKÍTÁSA

Az épület modern kialakításának köszönhetően a tárgyalóterem is viszonylag tágas volt, szélessége körülbelül 5 méter, hosszúsága körülbelül 7 méter volt, 3 méter körüli belmagassággal. A helyiségbe a bíró kivételével, aki már a tárgyalóteremben ült, mindannyian oldalról léptünk be, vagyis a bírói pulpitus felé fordulva a tárgyalóterem ajtaja jobboldalt volt. A teremben erős mesterséges megvilágítás volt. A helyiségben dekoráció nem volt (a bírói pulpitus felett természetesen látható volt az állami címer), a falak pedig semleges világos színűre voltak festve. A már említett ajtó felett nagyméretű óra helyezkedett el. Megemlíthető még, hiszen nem minden tárgyalóteremben természetes, hogy az ajtó mellett fogasok voltak, amelyekre fel lehetett akasztani a kabátokat.

A helyiség berendezését (lásd 2. ábra) a következő elemek alkották: mindenképp a bírói pulpitus, vagyis egy magasított emelvény, amelyen egy nagyméretű asztal állt, e mögött egy széken ült a bíró, a teremben tartózkodó többi személynél magasabban elhelyezkedve. A bíró két oldalán egymással szemben két további asztal található a felek számára (ezek ebben a tárgyalóteremben viszonylag nagyok, vagyis a felek mellett képviselőik is elférnek, adott esetben talán ketten is). A felek elhelyezkedése a tárgyalótermekben kötött, így ezen a tárgyaláson is a felperes ült a bírótól jobbra, míg az alperes a bírótól balra.

A bíróval szemben két sorban székeket helyeztek el a hallgatóság számára, a szerző, mint a tolmácsolás megfigyelése végett érkezett személy itt foglalt helyet, vagyis az egész helyiséget átláthattam. A teremben rajtam kívül négy személy volt jelen, mind a négyen meg is szólaltak: a bíró, az alperes, a felperes és a tolmács.

2. ábra: A tárgyalóterem

Mindebből következően akusztikailag a bírósági tárgyalások általános feltételeihez képest kedvezőnek lehetett mondani a körülményeket: egy viszonylag tágas, de nem rendkívül nagy teremben került sor a tárgyalásra, amelynek során a megszólaló felek közül gyakorlatilag mindig csak egy beszélt (mivel senki nem ült a másik mellett, a felperest és a tolmácsot kivéve, így a résztvevők között nem zajlott suttogó vagy halk beszélgetés). A tolmács szemszögéből nézve: tőle jobbra, közvetlenül mellette ült a külföldi felperes, tőle balra, kicsit feljebb a bíró, míg vele szemben az alperes. A bíró és a tolmács közötti távolság két-három méter, míg a tolmács és az alperes közötti távolság három-négy méter volt. Mindez azt jelentette, hogy a tolmács jól hallhatta a beszélőket, ha azok átlagos hangerővel beszéltek.

Ez annál is fontosabb volt, mert a teremben nem álltak rendelkezésre olyan műszaki eszközök, amelyek a hangosítást szolgálták volna, kivéve a bíró mellett található mikrofont; ennek segítségével került sor a felek behívására a terembe, és a jegyzőkönyv hangrögzítésére is, vagyis nem volt külön magnetofon – a magnetofon ugyanakkor még mindig gyakori a kevésbé modern bírósági tárgyalókban.

3.4. A TOLMÁCSOLÁSSAL KAPCSOLATOS EMBERI TÉNYEZŐK

3.4.1. A tárgyalás hangulata

Általánosságban a tárgyalás hangulata az általam korábban látottaknál jóval oldottabb, informálisabb volt (ez természetesen nem jelenti azt, hogy az általában szokásos formai követelmények nem teljesültek). Ennek egyik alapvető okát abban látom, hogy a magyar nyelven nem beszélő felperes magánszemély jogi képviselő nélkül járt el, emellett magyarul sem tudott, ezért a bíró láthatólag komoly erőfeszítéseket tett annak biztosítása érdekében, hogy N. N. pontosan megérthesse, hogy mi történik, hogy minek milyen következményei lehetnek. Ez valószínűleg az egész menekültügyi ágazatot jellemezheti – hiszen itt minden esetben egy magyarul nem vagy nem nagyon beszélő, a jogban járatlan, és gyakran képviselővel sem rendelkező személy az egyik fél.

Ez ugyanakkor nyilvánvalóan nehezítette a tolmács munkáját, mivel így gyakoribbá és extrémebbé váltak a bíró részéről a különböző nyelvi regiszterek közötti váltások: az egyik pillanatban elhangzó beszélt nyelvi, hétköznapiabb szövegeket minden átmenet nélkül követték szaknyelvi megszólalások, lényegében a jegyzőkönyvbe diktált mondatok.

Ehhez kapcsolódik, hogy némiképp elvált egymástól a hivatalos rész és a tárgyalás „informális” része: mint említettem, a tárgyalás eredménye az eljárás szünetelése volt, ugyanakkor legalábbis célzás értékkel utalt arra a bíróság, hogy milyen módokon képezhető el N. N. helyzetének rendezése, valamint a bíró valamiféle mediációs, proaktív szerepet is vállalt, így például ő maga javasolta a szünetelést, miután egyeztetette a BÁH képviselőjével, hogy miként vélekedne erről a megoldásról. Ilyen esetekben a szokásostól eltérően a bíró által mondottakat is konzekutív tolmácsolással kellett közvetíteni.

További érdekesség, amellyel kapcsolatban nem lehetett eldönteni, hogy a bíró személyiségéből fakad-e, vagy valamilyen célzott gesztus, hogy a magyar szövegében váltakozva hol közvetlenül a felpereshez intézte szavait, hol pedig a tolmácsot szólította

meg. E váltás általában úgy zajlott, hogy míg az idő nagy részében közvetlenül szólította meg N. N.-t, addig bizonyos esetekben a tolmácsot szólította fel a fordításra („Most mondja meg neki, hogy...”, „Kérdezze meg tőle azt, hogy ...” fordulatokkal).

3.4.2. A résztvevők elhelyezkedése, mozgása

A tárgyalóteremben a felperes helyezkedett el a bírótól jobbra, míg az alperes tőle balra; a jelen tanulmány szerzője a hallgatóság helyén, a bíróval szemben ült. A tolmács a felperestől balra ült, a felperesi oldal részére fenntartott asztal mögött, közelebb a bírói pulpitushoz, tehát bizonyos értelemben a felperes és a bíró között. Ez nem feltétlenül eleve adott elhelyezkedés, bár kétségkívül kedvező, hiszen a közvetítő szerep betöltésére talán a legalkalmasabb pozíció, mert a két fél közötti térben mutatkozik talán a legjobb lehetőség arra, hogy mindkét megszólaló személyt megfelelően lehessen hallani.

A tárgyalás során a tolmács ebből a helyzetből nem is mozdult el: a felperes sem mozgott, tehát nem is merült fel az az egyébként a tanúvallomást tolmácsoló tolmácsoknál gyakorta előforduló jelenség, hogy kísérni kellett a tárgyalóterembe bejövő, illetve onnan kimenő tanút.

Érdekesség, hogy míg a BÁH kormánytisztviselője minden alkalommal felállt, amikor a bíróhoz beszélt, ezt N. N. nem tette meg: ez nyilvánvalóan kulturális különbség, amit nem a tiszteletlenség indokolt részéről, mivel több olyan, a magyar szocializációs közegben szokatlannak számító megnyilvánulása is volt, amelyekkel éppen a tiszteletét kívánta kifejezni, illetve a bíróság jóindulatát megnyerni: így például többször is megköszönte, hogy a bíróság szót adott neki, hogy lehetőséget biztosított számára álláspontja kifejtésére – ez Magyarországon nem szokás. A tolmács – azon túl, hogy ezeket a köszönetnyilvánításokat, udvariassági gesztusokat közvetítette – gyorsan alkalmazkodott ehhez a helyzethez, és maga sem állt fel; ez nem is lett volna szerencsés, hiszen kínos helyzetbe hozta volna a felperest, emellett pedig azt az érzést kelthette volna benne, hogy rajta kívül mindenki jártas abban a kulturális közegben, amelyben ő maga idegenül mozog, ezáltal elidegeníthette volna őt a tolmáctól, negatívan befolyásolva ezzel a kommunikációs közvetítő tevékenység megfelelő elvégzéséhez elengedhetetlenül szükséges bizalmat.

3.4.3. A résztvevők érzelmi állapota

Előzetes várakozásaimmal ellentétben a tárgyalás nem az érzelmi túlfűtöttség állapotában zajlott, ami a professzionális résztvevők (bíró, BÁH kormánytisztviselője) esetében természetesen nem meglepő. Ugyanakkor N. N. is teljesen tárgyyszerűen, semlegesen adott elő minden általa hivatkozott körülményt. Az kétségkívül igaz, hogy az ő személyes élményeiről, konkrétan az esetleges üldöztetéséről, kínzásról ezen a tárgyaláson nem esett szó, de az előadásának egy része mégiscsak egy humanitárius katasztrófa sújtotta térségben történt kegyetlen atrocitásokról szólt, amelyek elől végső soron ő maga is elmenekült. Az bizonyos, hogy a menekülés éveivel a tárgyalást megelőzően történt, valamint az is valószínűsíthető, hogy a különböző eljárások, beszélgetések, kihallgatások során N. N. már számtalanszor beszámolt a történetekről.

Ez egyébként lehetséges, hogy már egy tudatosan felvett attitűd volt a részéről, mivel ismert, hogy a már említett jelentős kulturális és kommunikációs különbségek gyakran okozhatnak szándékolatlan benyomásokat a hallgatóban; vagyis előfordulhat, hogy valakinek a saját nyelvi-kulturális közegében hétköznapi kommunikációja egy másik nyelvi kulturális közegben agresszióként nyer értelmezést¹¹.

A fentiek miatt gyakran felmerül a kérdés, hogy mit kezdjen a tolmács az indulatokkal, érzelmekkel, egyéb emocionális megnyilvánulásokkal. Valójában ezen a tárgyaláson mindez problémaként nem jött elő, mert a tárgyalás kifejezetten neutrális légkörben zajlott.

3.5. A TOLMÁCSOLÁS ELEMZÉSE

Nehéz elválasztani a tárgyalás leírását és a tolmács tevékenységének ismertetését, tekintettel arra, hogy a tolmács is a tárgyalás egyik résztvevője. Ennek megfelelően a jelen rész szervesen kapcsolódik a tárgyalás ismertetéséhez, ahol a tolmácsolás ismertetésének egy jelentős része már megtörtént.

3.5.1. Előkészítő dokumentumok

A tolmácsolási tevékenység vagy legalábbis a tolmácsolással kapcsolatos előkészületek már a tolmácsolási esemény megkezdése előtt meg szoktak kezdődni. Elég gyakori panasz a tolmácsok részéről, hogy nem biztosítanak számukra megfelelő felkészülési lehetőséget, vagyis nem adnak olyan háttéranyagot, amelyből kiderülne, hogy miről lesz szó a tárgyalás során. Ez annál is nehezebben érthető, mivel a bírósági eljárások írásbeliségének követelménye folytán legalábbis magyarul, de külföldi fél részvétele esetén emellett sokszor fordításban is rendelkezésre áll a per számos irata – annyi biztosan, amelyből a tolmács nagy vonalakban fel tudna készülni a tárgyalásra.

Ez volt a helyzet a jelen tárgyalás esetében is, előzetes beszélgetésünk során a tolmács elmondta, hogy nem kapott felkészülési anyagot, csak annyi információja volt, hogy a tárgyalás témája menekültügyben hozott közigazgatási határozat felülvizsgálata lesz. Megítélésem szerint még az átlagosnál is problematikusabb volt ez a situáció, mivel az említett közigazgatási határozat írásba volt foglalva, és feltételezésem szerint azt le is fordították franciára a felperes részére.

E körülmény egyébként a tolmácsolásban nem okozott semmilyen fennakadást, részben talán azért, mert nem került sor nagyon erősen jogi szaknyelven zajló specifikus kommunikációra; magukkal a tárgyalás tárgyát képező tényekkel kapcsolatban alapvetően hétköznapi nyelven zajlott a beszélgetés. Bár a bíró által jegyzőkönyvbe diktált mondatok erősen specifikus szaknyelven hangzottak el, viszont olyan, a bírósági tárgyalások során viszonylag gyakran, rendszeresen ismétlődő sematikus szövegekről volt szó, amelyek a gyakorlott bírósági tolmács számára könnyen anticipálhatók.

¹¹ Gyulai Gábor, a Magyar Helsinki Bizottság menekültügyi programvezetőjének szóbeli közlése.

3.5.2. *Tolmácsolási módok, jegyzetelés*

A tárgyalás során a bíró által magyarul mondottakat a tolmács általában fülbesúgás módszerével közvetítette az elefántcsontparti felperes felé, míg a felperes által mondottakat rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás útján fordította le az eljárás magyar résztvevői számára. Ugyanakkor voltak bizonyos esetek, amikor a bíróság, illetve az alperes maga váltott át szaggatottabb beszédstílusra, vagyis ilyenkor néhány mondatonként, vagy még gyakrabban megálltak, hogy a tolmács le tudja tolmácsolni az elhangzottakat. Tehát maguk mintegy felkínálták a rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás lehetőségét magyar–francia nyelvirányban is. Már a helyszínen foglalkoztatott a gondolat, hogy vajon miért választották ezt a jogászok körében általában lassúnak és a szaggatottsága miatt körülményesnek ítélt módot. Talán azért, mert a rövidebb szakaszos tolmácsolásnál kevésbé vesznek el az apróbb részletek. Ha részleteknek és megfogalmazásnak is jelentősége lehet, akkor általában nagyon rövid szakaszokban érdemes tolmácsolni. Nem volt ugyan lehetőségem beszélni a bíróval, illetve az alperessel, de megfigyelésem szerint erre általában olyan esetben került sor, amikor úgy ítélték meg, hogy az általuk mondottak újdonságot jelentenek, vagy a felperes reakciójára vártak.

Ebből arra következtettem – mivel a BÁH kormánytisztviselője munkaköréből adódóan számos alkalommal dolgozott már tolmáccsal, és a bíró is úgy tűnt, gyakorlott volt az idegenrendészeti ügyekben –, hogy tudatos professzionális döntésről van szó. Ezt alátámasztja az is, hogy amint említettem, az ügy számos körülménye, tulajdonképpen az egész tényállás ismert volt mindenki előtt már a tárgyalást megelőzően is; amikor ilyen körülményekről volt szó, akkor mind a bíró, mind az alperes folyamatosan, adott esetben egészen gyorsan, szinte már hadarva beszéltek.

A fentieknek megfelelően a tolmács nem is jegyzetelt, noha a tárgyalás megkezdésekor maga elé vette tolmácsfüzetét és a megfelelő íróeszközöket. Egyes dátumokat és neveket azért leírt magának, de úgy tűnt – mivel ezeknek a tolmácsolása általában fülbesúgás útján, folyamatosan, a magyar nyelvi beszéddel szinkronban zajlott –, hogy ez is inkább a kontextus rögzítése, az esetleges későbbi felhasználás miatt volt, nem pedig azért, mert ne tudta volna megjegyezni az elhangzottakat a fülbesúgás során. Ugyanígy járt el a rövid szakaszos konszekutív tolmácsolás során is, vagyis leginkább mintegy külső memóriaként használta a jegyzetömböt, ott rögzítve azt a visszatérő tényanyagot, amelyről úgy gondolta, hogy a későbbiekben még hasznos lehet.

A tolmács a tárgyalás során nem változtatott helyet. Hangerejét ugyanakkor attól függően változtatta, hogy melyik beszélő kihez beszélt. A fülbesúgás során halkabban beszélt (de csak viszonylag, mert körülbelül 3–4 méter távolságból nagyobb nehézség nélkül lehetett követni az általa mondott francia szöveget), és csak a felpereshez. Ilyenkor a fejét is inkább a felperes felé fordította, de nem állandóan, mert néha igyekezett vizuális információkat is szerezni a bírótól, illetve az alperestől. Ezzel szemben a felperes megszólalásai során alapvetően a hallgatókra, vagyis a bíróra és az alperesre nézett (mivel hozzájuk is beszélt), viszonylag kevesebbet fordult a felperes felé. Az ilyenfajta megszólalásai során hangosabban is beszélt, részben nyilván azért is, mert a két hallgató távolabb is helyezkedett el tőle, mint a felperes.

Általában elmondható, hogy a tolmács számára semmilyen érzékelhető problémát nem jelentett a tolmácsolás ellátása a tárgyalás során. Folyékonyan beszélt mindkét nyelven, teljes tartalmi pontossággal, függetlenül attól, hogy milyen tolmácsolási módról volt szó. Egyáltalán nem okozott számára problémát a nyelvi megfelelők megtalálása, ugyanakkor nagy hatékonysággal hidalta át azokat a helyzeteket is, amikor a konkrét megfelelő, bár nyelvilegfogalmilag helyes lett volna, nem lett volna érthető a címzett számára. Erre jellemzően akkor került sor, amikor a bíró valamilyen olyan jogi, rendszerint eljárásjogi szakkifejezést használt, amely a felperes, mint külföldi és mint nem jogász számára fogalmilag nehezen lehetett volna érthető (például, amikor a bíró és a BAH kormánytisztviselője arról beszéltek, hogy a tárgyalás elhalasztása vagy az eljárás szünetelése jelenti-e a megfelelő megoldást).

Bár természetesen alapvető szakmai elvárás, mégis szeretném kiemelni, hogy a tolmács a tolmácsolás során mindkét nyelvi irányban nyelvtanilag teljesen hibátlanul, szabatosan fogalmazva beszélt, az adott alany által használt nyelvi regisztert teljes mértékben tükrözve. Láthatóan nem okozott számára problémát a jogi szaknyelvi és a köznyelvi szint, illetve a különböző tolmácsolási módok hirtelen váltogatása sem.

3.5.3. Nyelvi problémák

A francia nyelvet számos, földrajzilag egymástól távol eső országban beszélik, ennek megfelelően meglehetősen eltérő nyelvváltozatai léteznek. Ezek gyakran jelentenek problémát a magyarországi tolmács számára, akinek képzése és általában a francia nyelvvel való találkozásai rendszerint a franciaországi vagy legalábbis az európai változatra, azon belül is az irodalmi és a hétköznapi nyelvre terjednek ki. Ezzel szemben a menekültügyben hozott közigazgatási határozat felülvizsgálata iránti perben arra lehetett számítani, hogy a felperes a francia nyelv elefántcsontparti változatát fogja beszélni, amely érzékelhető mértékben eltér a kontinentális változattól¹². Nem lehetett tudni a felperesről, hogy francia vagy egyéb anyanyelvű-e (ez egyébként számomra a tárgyalás során sem volt biztonsággal megállapítható). Ezen túlmenően előre nem lehetett tudni, hogy az úgynevezett *nouchi* nyelvváltozatot (a standard franciától ez esik a legtávolabb), a köztes *français populaire ivoirien*-t vagy pedig az úgynevezett *français des scolarisés*-t, a standard franciához legközelebb eső verziót beszéli-e¹³. Ezenkívül természetesen a felperes olyan nyelven kívüli, de a nyelvhasználatra tipikusan kiható személyes tulajdonságai sem voltak előzetesen ismertek, mint életkora, neme, iskolázottsága stb.

A felperes egy olyan kb. 30 év körüli férfi volt, aki a standard franciához közel álló nyelvváltozatot beszélte (ami véleményem szerint a fent hivatkozott *français des scolarisés* volt). Ez igazából semmilyen problémát nem jelentett a tolmács számára, mert nem voltak benne sem sajátos szavak, kifejezések, sem pedig a szokásostól eltérő nyelvtani megoldások. Tulajdonképpen egyedül a felperes kiejtése tért el némiképp a standard franciától, de nem jobban, mint a tapasztalataim alapján ismert átlagos afrikai

¹² Jérémie Kouadio N'Guessan: Le français en Côte d'Ivoire: de l'imposition à l'appropriation décomplexée d'une langue exogène in *Documents pour l'Histoire du Français Langue Étrangère ou Seconde* <http://dhfles.revues.org/125>

¹³ Kouadio N'Guessan, id. mű., 2331. pont.

származású beszélő esetében (aki általában több-kevesebb ideje Franciaországban élt, sok esetben többedik generációs bevándorlóként már ott is született). Ennek talán a legjellegzetesebb jegye egy bizonyos ingadozás a [e] és [ə] hangok között, vagyis az, hogy a „je” a standard francia [ʒə] helyett [ʒe] formában, vagy a „petit” [pəti] helyett [peti] formában jelenik meg. Ez azonban nem okozott problémát a megértésben, a tolmács is gond nélkül tudta kezelni. Visszakérdezésre tulajdonképpen egy esetben került sor, amikor a felperes viszonylag váratlanul utalt arra, hogy valamilyen esemény a *campban* történt; itt a tolmácsnak vissza kellett kérdeznie, de azonnal kiderült, hogy *camp de réfugiéról*, vagyis menekülttáborról van szó.

Lexikai problémák egyáltalán nem merültek fel a felperes által elmondottak értelmezése és közvetítése során. Inkább csak érdekesség, hogy a felperes a „védőnő” fogalmát nem tudta (nem is próbálta) franciául kifejezni, hanem eleve magyarul mondta.

4. A bírósági tolmácsolással kapcsolatban felmerült dilemmák

A következőkben olyan dilemmákat, problematikus pontokat szeretnék ismertetni, amelyek a bírósági tolmácsolás során merülnek fel. Az alábbiak alapvetően saját véleményemet tükrözik, amelyet a szakirodalom áttekintése, a tárgyalások látogatása és saját, alapvetően európai uniós jogi szakfordítói tapasztalataim alapján alakítottam ki.

Elősként a bírósági tolmácsolás során felmerülő fordítási és terminológiai (nyelvi és fogalmi) jellegű dilemmákra térek ki, ezt követi az előzetes ismeretekkel kapcsolatos technikai jellegű problémák ismertetése. Ezekután a bírósági tolmács tevékenységével kapcsolatos elvárások és a körülmények ellentmondásait taglalom. Az utolsó témát a tolmács szerepével kapcsolatos szociális, interperszonális jellegű kérdések jelentik, vagyis az adott idegen nyelvet beszélő más személy jelenléte a tárgyaláson, illetve a megtagadott válasz problémája.

4.1. TERMINOLÓGIAI JELLEGŰ DILEMMÁK

A bírósági tolmács tevékenysége során problematikus pontot jelenthet a fogalmi azonosságként értelmezett terminusok közti ekvivalenciák (Tamás 2014, 2015, 2017) megtalálására irányuló, szakmailag indokolt szándék, ha az túlzásba csap át. Azért érdemes erről szót ejteni, mert a tolmácsolás címzettjeinek előismereteit és kommunikációs igényeit a bírósági tolmácsolás során a helyben zajló kommunikáció sikere érdekében figyelembe és a fogalmi megfeleltetések vizsgálatakor számításba kell venni. A jogi szakkifejezések jelentős hányadánál, különösen az olyan „klasszikus” jogágakban, mint a polgári jog vagy a büntetőjog, számos olyan jogi fogalom létezik, amely szinte minden állam jogrendszerében az esetlegesen eltérő részletszabályoktól függetlenül azonos vagy nagyjából azonos fogalmat jelöl. Mindazonáltal figyelembe kell venni, hogy az ekvivalenciák mindenáron való megtalálására és alkalmazására való törekvés négy csapdát is rejt magában.

Az egyik csapda, amelyet talán a „könnyű megoldások” csapdájának nevezhetünk,

például a jogász-befogadó részére való tolmácsolásnál jelentkezik, amennyiben a megtalált ekvivalens az adott nyelven (a gyakorlatban magyarul) egy komplex jogi-fogalmi háttérbe illeszkedik, amely az e fogalmat jelölő szót meghalló szakember elméjében azonnal fel is idéződik, és amelyet a továbbiakban az adott ország jogrendszerének alapos ismeretében ezt követően adottnak, evidensnek és egyértelműnek vesz.

Francia–magyar nyelvírányban példaként említhetők a *juge d’instruction*-nyomozási bíró, illetve a *pourvoi en cassation*-felülvizsgálati kérelem párosok. Ezek az ekvivalenciapárok kézenfekvőnek tűnnek, és természetesen számos kommunikációs helyzetben megoldásként megfeleltethetők egymásnak, ugyanakkor olyan konnotációkat keltenek az adott ország jogrendszerét jól ismerő szakemberben, amelyek komoly félreértésekhez vezethetnek.

Ennek oka az, hogy a két jogrendszerben a két jogi fogalom között csak részleges az átfedés, tehát a részleges fogalmi azonosság miatt funkcionális ekvivalenst alkalmazunk (Tamás 2014, 2017). A magyar nyomozási bíró, szemben a francia *juge d’instruction* nem nyomoz, csak felügyeli a nyomozás törvényességét. A *juge d’instruction* tevékenysége a magyar jogrendszerben lefedi a nyomozó hatóság, az ügyész és a nyomozási bíróság tevékenységi körének egy-egy részhalmazát. Hasonlóképpen, bár a *pourvoi en cassation* és a felülvizsgálati kérelem is harmadfokú jogorvoslat, mindazonáltal az azokra vonatkozó eljárási szabályok a magyar és a francia jogrendszerben teljesen eltérnek.

Ilyen esetben tehát a könnyű megfeleltetés csapdája azzal az eredménnyel járhat, hogy miután hosszabb ideje beszélünk a *juge d’instruction*ról, azt következetesen nyomozási bírónak fordítva, a jogász-befogadó, amikor azt hallja, hogy e bíró nyomozási cselekményre utasítja a rendőrséget, nem érti, hogy miként lehetséges ez, hiszen „nyomozási bíróról volt szó, az pedig nem utasíthatja a rendőrséget”. A „könnyű megoldások” csapdájának elkerülése azt is jelentheti, hogy ha nem sikerül igazán jó magyar megfelelőt találni, akkor a nyomozási bíró kifejezés helyett az egyik lehetséges megoldás a *juge d’instruction*¹⁴ forrásnyelven hagyása is lehet, esetlegesen valamilyen rövid tartalmi magyarázattal. Megoldást jelenthet ugyanakkor egy explicitációs technikát alkalmazó fordítás is, például használhatjuk a „nyomozási eljárásban eljáró bíró” parafrazisként (első említéskor – ezzel elkerüljük a magyar fogalomra történő asszociációt), utána pedig az „eljáró bíró” kifejezést. Mivel számos olyan jogi fogalom akad, amelyeknél a részszabályi eltérések miatt a forrás- és a célnyelv között nem teljes az ekvivalencia, ezért ebből adódó félreértés mindig előfordulhat az eljárás során. A forrásnyelvi szó megtartása mindezek ellenére korlátozott mértékben kínál csak megoldást, hiszen ilyen alapon nagyon sok szót meg kellene forrásnyelven tartani, azzal pedig nem szolgáljuk igazán jól a kommunikációt. A különbségekből adódó félreértést a tolmács rövid magyarázattal bármikor kiigazíthatja, ha problémát észlel, feltéve, hogy egyáltalán ismert számára a fogalmi eltérés.

Ugyanezt a problémát a másik oldalról szemlélve, ha egy francia nyelven zajló – nem bírósági – eljárásban *contestation* előterjesztésére kerül sor, amely magyarul „panasz”

¹⁴ A *juge d’instruction* annyiban nem tipikus példa, hogy bár a jelenlegi magyar jogrendszer ilyen funkciót nem ismer, van bevett magyar megfelelője, a vizsgálóbíró.

vagy „kifogás” vagy akár „ellentmondás” formájában is átültethető. Ezek az adott magyar jogágban, sőt adott magyar jogszabály alkalmazási körében egymással nem felcserélhető fogalmak. Ugyanakkor a könnyű fordítás csapdájára is figyelemmel egyáltalán nem biztos, hogy minden esetben érdemes arra komoly energiát fordítani, hogy a fent felsorolt szinonimák közül kiválasszuk azt a célnyelven leginkább adekvát változatot, amely a leginkább alkalmas arra, hogy a hallgatóban az otthonosság hamis érzetét keltsse. Ez kontextustól, szituációtól függően mérlegelést kíván meg. A funkcionális ekvivalens használata elősegítheti, de zavarhatja is a kommunikációt.

A második, a „bonyolult megoldásokhoz” kapcsolódó csapdát az jelenti, amikor sikeresen megtaláljuk a forrásnyelvi kifejezés minden szempontból tökéletesen ekvivalens megfelelőjét a célnyelven, azonban az egy olyan speciális szakszó, amelyet a hallgató, speciális szaktudás hiányában nem ért. Így például az *ester en justice* francia kifejezés értelme megfelel a magyar pereskedik, perben áll kifejezéseknek. Azonban bizonyos hivatalos formulákon kívül senki sem használja, és a jogászokon kívül valószínűleg sok anyanyelvi beszélő nem is érti. Hiába pontos tehát a kifejezés használata, és felel meg értelme annak, amit mondani szándékozunk, és hiába tartozik pont abba a szaknyelvi regiszterbe, amelyre szükségünk van, mégis érdemes átgondolni annak használatát, mert megértés hiányában nem alkalmas a kommunikációra vagy jelentős mértékben megnehezíti azt.

A második problémakörhöz tartozik az a helyzet is, amikor a hallgatónak nem a speciális szaktudása nincs meg a célnyelvi kifejezés megértéséhez, hanem a kulturális háttere, például iskolázottságának hiánya vagy szellemi képességeinek korlátai miatt. Itt tulajdonképpen a helyes nyelvváltozat, stílusréteg, illetve nyelvi regiszter megválasztásának szükségességéről van szó.

Ehhez kapcsolódik a harmadik csapda, a „céltevesztés” esete is, amely abban áll, hogy bár a hallgató rendelkezik a fogalom megértéséhez szükséges szellemi képességekkel és kulturális háttérrel, mindazonáltal mégsem érti meg, amit a tolmács mond, mert az ő országának jogrendszerében nincs ilyen fogalom, vagy azt másként fejezik ki. Még jelentősebb problémákat okozhat, ha a célnyelven használt, és egy adott ország jogrendszerében *A* fogalmat jelölő kifejezés ugyanezen célnyelven egy másik ország jogrendszerében *B* fogalmat jelöli, és a két fogalom alkalmas a félreértésre. Így például a *collocation* a francia jogi nyelvben a végrehajtás során a hitelezők sorrendjének megállapítását jelenti. Ugyanakkor a belga jogi nyelvben arra használják, ha az elítéltet büntetés-végrehajtási intézményben vagy elmeorvosi intézetben helyezik el.

Idetartozik a negyedik problémakör is, amelynek alapja az, hogy az olyan nagy nyelvek esetében, mint a francia, nem anyanyelvű beszélőkkel is találkozhatunk. Ez a magyarországi magyar anyanyelvűek számára gyakran nehezen elképzelhető probléma, de talán úgy lehetne szemléltetni, ha elképzeljük, hogy egy a magyart idegen nyelvként tanult személyhez egy moldvai csángó kezd a saját dialektusában beszélni, esetleg a jogi jellegű szövegében román jogi szakkifejezéseket használva.

Összefoglalva tehát, a jogi fogalmak egy adott jogrendszeren belül „működnek”, itt tesznek szert sajátos értelmezésre, és ebből a kontextusból kiszakítva nem csupán nem

feltétlenül hordozzák ugyanazokat a fogalmi jegyeket, sőt másfajta érzelmi viszonyulást, konnotációkat hordozhatnak. Ennek megfelelően bizonyos helyzetekben, a jogi szakemberek részére végzett nyelvi közvetítés során azt is szem előtt kell tartani, hogy fenntartsunk egyfajta távolságot a célnyelvi szöveg és befogadója között, ezáltal megakadályozva, hogy az a hamis benyomás alakuljon ki a befogadóban, hogy a számára otthonos jogrendszerben mozog. Ugyanakkor azonban arról sem feledkezhetünk meg, hogy a jogrendszer, a jog világa még saját országában sem otthonos közeg a laikusok, vagyis a legtöbb ember számára – ami újabb vetületét jelenti a bírósági tolmácsolást jellemző folyamatos, regiszterek és nyelvi rétegek közötti váltásoknak.

4.2. AZ ELŐZETES ISMERETEKSEL KAPCSOLATOS TECHNIKAI JELLEGŰ PROBLÉMÁK

Ismert, tolmácsok beszámolóiban rendre visszatérő probléma, hogy a tolmács a bírósági tárgyalás során mindig olyan helyzetbe kerül bele, amelyet jelentős információs aszimmetria jellemez: minden résztvevő több információval rendelkezik az adott ügyről, mint a tolmács. Ez bizonyos szempontból természetes is, hiszen az eljárás szereplői vagy maguk is résztvevői voltak az ügy tényállásának, vagy pedig alaposan tanulmányozták azt, már a tárgyalást megelőzően is. Mindennek azonban van egy nagyon komoly, a nyelvi kompetenciával kapcsolatos hatása is: a tolmács nem ismeri a „sztorit”.

A bíróság által megküldött dokumentumokban ugyanis az ügy tárgyaként vagy egy bűncselekmény megnevezése szerepel, vagy pedig nem büntetőjogi ügyekben olyan absztrakt jogi kérdés, mint például szerződés érvénytelenségének megállapítása, vagy kártérítés. A büntetőügyekben szereplő bűncselekmény-megnevezések esetleg szolgálhatnak némi előzetes támpontot azzal kapcsolatban, hogy miről fog folyni a kommunikáció, ugyanakkor például a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés esetében az a foglalkozás, amelynek a szabályait az adott bűncselekmény elkövetése során megsértették, az orvosi hivatástól a tűzszerész szakmán át az autószerelésig bármi lehet. Márpedig a tárgyaláson várhatóan inkább e szakmával kapcsolatos konkrét körülményekről lesz szó, és nem a Büntető Törvénykönyvben e bűncselekmény kapcsán szereplő néhány mondatról.

A fent említett információs aszimmetria tehát kihat a tolmács nyelvi kompetenciájára is, mivel nincs lehetősége arra, hogy az egyéb – nem bírósági – tolmácsolási eseményekhez hasonlóan fel tudjon készülni a konkrét esemény témájából, az ahhoz kapcsolódó nyelvi elemekből, mindenekelőtt a szakszókincsből. Érdemes hangsúlyozni, hogy mindez egy olyan szituációban, egy olyan eljárásban történik, amelyet rendkívül magas fokú írásbeliség jellemez. Előfordulhat, hogy a bírósági tárgyalás jelentős része korábban keletkezett írott dokumentumok felolvasásával telik. Ez azt jelenti, hogy minden esetben vannak olyan anyagok, amelyek valamilyen mértékben (gyakran igen jelentősen) segíthetnék a tolmács felkészülését.

Nincs azonban arról szó, hogy ezek az iratok ne állnának rendelkezésre, hiszen azok az eljárás minden már résztvevője számára ismertek. A polgári peres beadványokat a per bíróságánál eggyel több példányban kell benyújtani, mint ahány fél a perben érde-

kelve van¹⁵. A vádiratot annyi példányban kell benyújtani, hogy a bíróságnak, valamennyi vádlottnak és védőnek egy-egy példány jusson¹⁶.

Ez lényegében azt jelenti, hogy minden érdekelt félnek és a bíróságnak is van egy-egy példánya az alapvető periratokból. Álláspontom szerint a tolmácsnak is csak ezekre a dokumentumokra, vagyis a keresetre, illetve a vádiratra lenne szüksége, hiszen ezek alapján nagy vonalakban minden egyéb információ hiányában is megállapítható a közvetítő szerep betöltéséhez szükséges mértékben a per tárgya, illetve tényállása. Az iratokba elvileg természetesen a tolmács is betekinhet. Mindazonáltal sokan úgy vélekednek, nem várható el a bírósági tolmáctól, hogy külön megkeresse az adott ügyben eljáró bírót, és külön időpontban, saját költségére másolatot készítsen az iratokról. A büntetőeljárás esetében ez valószínűleg még bonyolultabb lenne, mivel ott nem is egészen azonos azoknak az iratoknak a köre, amelyekbe az egyes szereplők betekinhetnek, illetve amelyeket lemásolhatnak. Tolmácszetikai megfontolások és a tolmáctól elvárható autonóm munkavégzés elvei alapján mégis elvárható, hogy a tolmács megfelelően felkészüljön a tárgyalásra, és amennyiben szükségesnek érzi, felkészítő anyagot vagy azokba történő betekintést kérjen a bíróságtól, illetve a ráfordított idő, a rendelkezésére álló előzetes információk és a munkavégzésért fizetett honorárium függvényében előzetesen mérlegelje, hogy képes, illetve hajlandó-e a megbízást teljesíteni.

Érdemes röviden megvizsgálni azt, hogy miként képesek, jogosultak az iratokhoz való hozzáférésre, azok tanulmányozására a szakértők, figyelemmel arra, hogy a tolmácsok szerepét az eljárási törvények általában a szakértők analógiájára szabályozzák. A szakértők gyakorlatilag megkapják az ügy eredeti, a bíróságnál lévő iratait¹⁷. Álláspontom szerint ezt egyébként a jogszabályok szövege alapján a tolmács is igényelhetné, számos esetben nagy szüksége is lenne rá, például amikor egy bodzaprés alkatrészeiről vagy egy szellőztető berendezés bonyolult működéséről folyik a jogvita. Másfelől viszont a büntetőeljárásban a bíróság részére a vádiratot és az elektronikus formában rendelkezésre álló iratokat elektronikus úton is meg kell küldeni, vagy ha ez nem lehetséges, elektronikus adathordozón kell átadni¹⁸. Ez a megoldás, noha még nem kötelező, de egyre elterjedtebb a polgári eljárásokban is, vagyis az ügy alapját képező iratok megismerése egyre kevésbé fog a papír alapú másolatok beszerzésének lehetőségeihez kötődni. Természetesen a beidegződések változtathatók meg a leglassabban, de az esetek egy jelentős részében valószínűleg csak meg kellene fogalmaznia a bírósági tolmácsnak (vagy az őt kirendelő ügynökségnek) az elektronikus másolatra irányuló igényt a bíróság felé.

A távlati cél az lehet, hogy a tolmácsok a jövőben szükség esetén kérjenek felkészítő anyagot, a bíróságok pedig – esetleg külön kérés nélkül is – bocsássák rendelkezésre a felkészüléshez elegendhetetlen iratokat. Ez a gyakorlat egyes esetekben már ma is működik, de még egyértelműen nem vált automatizmussá.

¹⁵ Pp. 93. § (2) bekezdése.

¹⁶ Be. 219. § (1) bekezdése.

¹⁷ Lásd pl. Be. 100. § (1) bekezdés b) pontja, illetve a bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2002. (VIII. 1.) IM rendelet 37. § (2) bekezdése.

¹⁸ Be. 219. § (1) bekezdése.

4.3. AZ ELVÁRÁSOK ÉS A KÖRÜLMÉNYEK ELLENTMONDÁSAI

Ismert, már a jelen tanulmányban is említett paradoxon, hogy az igen jelentős téteket hordozó, potenciálisan rendkívül súlyos következményekkel járó bírósági tárgyalások tolmácsolása technikai értelemben igen rossz körülmények között zajlik. Nem állnak rendelkezésre tolmácskabinok, sőt, gyakran a tolmács ülőhelyének, jegyzetelési lehetőségének biztosítása sem adott. A tárgyalótermek gyakorta szűkösek, gyengén megvilágítottak, rossz akusztikai feltételeket biztosítanak. Ha a megszólaló személy (például tanú) áll, akkor a tolmács mellette áll, ami a farsztó testhelyezeten túl rendkívül kényelmetlenné teszi a jegyzetelést, hiszen erre így csak a tolmács „tenyerében” van lehetőség.

Nem feltétlenül jobb a helyzet akkor sem, ha éppen ül az alany. Nem mindig van mellette hely, és ha van is, azt gyakran a jogi képviselő, vagy az egyéb vádlottak foglalják el, nem hagyva helyet a tolmácsnak. Ilyen esetben a tolmács sokszor a vádlott mögé kényszerül, egy olyan helyre, amelyről csak előre hajolva képes közel kerülni annyira a vádlott füléhez, hogy a fülbesúgást el tudja végezni. Ehhez szerencsétlen esetben hozzájöhet az is, hogy a vádlottak padján egymás mellett ülő személyek között egy vagy több nem magyar anyanyelvű személy is helyet foglal, ami azt eredményezi, hogy a rossz akusztikai viszonyok mellett még folyamatosan egyéb nyelvű uttagások között kell a tolmácsnak elvégeznie munkáját.

Fontos még kiemelni, hogy a bírák gyakran „szokatlan zavaró tényezőnek” tekintik a tolmács munkáját, tevékenységét, egyáltalán jelenlétét. Több változatban közismert a történet, hogy a bíró rászólt a tolmácsra, hogy a suttagó szinkron során zavarja az, hogy a tolmács túl hangosan beszél, illetve, hogy egyáltalán megszólal. Elképzelhető, hogy érdemes lenne képzést bevezetni a bírák számára, hogy milyen módon kezeljék a tolmács jelenlétét, milyen módon próbáljanak vele együttműködni¹⁹.

E képzés egy másik témája lehetne a tanulmány jelen részében taglalt másik téma, az elvárások témaköre. A fent említett rossz körülményekhez ugyanis gyakorta társulnak illuzórikus elvárások.

Ezek az elvárások eléggé szerteágazóak, számos különböző kérdést felöllelnek, kezdve azzal, hogy a tolmács „anyanyelvi” szinten beszél az adott idegen nyelven, vagyis minden egyes szót ismer, ami az *A* nyelven és a *B* nyelven egyáltalán elképzelhető, ezek mindegyike aktív szókincsének részét képezi mindkét nyelven, valamint, hogy minden körülmények között teljesen automatikusan képes ezek gyors és kölcsönös megfeleltetésére. Emögött rendszerint az az elgondolás húzódik meg, amely szerint egy adott nyelven egy meghatározott szónak teljesen egyértelműen megfeleltethető nem több és nem kevesebb, mint egy másik szó egy másik nyelven.

Az elvárás szerint a tolmács a felolvasott (még hozzá hadarva felolvasott) írott jogi szöveget előkészület nélkül szinkrontolmácsolja az előbbinek pontosan megfelelő jogi szakszöveggént a másik nyelvre. Jártas a szlengben, minden szakma szaknyelvében, ezekből minden körülmények között naprakész, semmilyen felkészülésre nincsen szüksége, legyen szó bármilyen témáról is. Nem okoznak számára gondot az eltérő területi változatok,

¹⁹ Erre egyébként a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010. október 20-i 2010/64/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv 6. cikke is utal.

dialektusok sem. A már említett képzés fő témája az lehetne, hogy be lehetne mutatni a tolmács munkájának menetét, nehézségeit a megrendelő szerepét betöltő bírák számára. Ugyanakkor érdemes a tolmácsok figyelmét is felhívni arra, hogy a tolmácsolást ellehetetlenítő körülmények között megtagadhatják a tolmácsolást – ha például nem, vagy rosszul hallják a beszélőt. A rosszul vagy kevésbé megértett szöveg ugyanis kifejezetten veszélyes félreértésekhez vezethet, ezt mindenki könnyen be kell, hogy lássa.

4.4. A TOLMÁCS SZEREPÉVEL KAPCSOLATOS SZOCIÁLIS, INTERPERSZONÁLIS JELLEGŰ KÉRDÉSEK

4.4.1. Az adott idegen nyelvet beszélő más személy jelenléte a tárgyaláson

Érdekes kommunikációs helyzet alakulhat ki, ha nem a tolmács az egyetlen olyan személy az eljárás résztvevői közül, aki beszél az adott idegen nyelvet és a magyart is, vagyis az a helyzet, amikor a bíró, illetve valamelyik fél, vagy jogi képviselő is beszél az érintett nyelven. Itt az alapvető konfliktusforrás abból adódik, ha ez az illető nem ért egyet a tolmács fordításával, és ennek hangot is ad. Ebben az esetben a tolmács kompetenciájának, kommunikációs közvetítő szerepének megkérdőjelezéséről van szó. Természetesen az sem kizárt, hogy az illetőnek igaza van, a tolmács valóban félreértett valamit, vagy egyéb hibát követett el; az ilyen eset talán a legegyszerűbb, mert a tolmács ilyenkor ki tudja javítani magát.

Az adott nyelvet beszélő szereplő személyét illetően a legkönnyebben kezelhető szituációt még az jelenti, ha a bíró beszél az adott nyelvet, mivel a bíró egyrészt semleges, az ügy tárgyyszerű megismerésére és megítélésére törekszik, másrészt pedig szakmai tevékenysége során hozzászokik ahhoz, hogy a tárgyalás során betöltött domináns szerepét nem kérdőjelezi meg az, ha egy adott szakmai kérdésben saját magánál nagyobb szakértelemmel rendelkező személyt vesz igénybe. A bírósági eljárások során rendszeresen alkalmazott szakértőkről van szó, akiknek tevékenységét a bíró saját szakmai szocializációja során megtanulja kezelni, értékelni. Optimális esetben az itt elsajátított attitűdöt képes lesz követni a tolmács esetében is, akit nyelvi szakértőként tud saját percepciójában elhelyezni.

Ennél jóval jelentősebb problémát jelenthet, ha az eljárásban érdekelt valamelyik fél és/vagy jogi képviselő beszél az érintett nyelvet. Ez adott esetben maga az alany is lehet (nem érintve azt a helyzetet, amikor az érdektelen alany beszél magyarul, amelyre alább majd kitérek). E személynek komoly érdekei fűződnek ahhoz, hogy mit mond az alany, illetve pontosabban ahhoz, hogy az alany mondanójából mit rögzítenek a jegyzőkönyvben, vagyis mi lesz az, amit a bíróság (és még fokozottabban a kizárólag az iratokból, vagyis többek között a jegyzőkönyvekből dolgozó másodfokú bíróság) figyelembe vesz. Ennek megfelelően ilyen esetekben az érintett rendkívül figyelmesen követi a tolmács munkáját, összeveti az idegen nyelven és a magyarul elhangzottakat, és rámutat a „félrefordításokra”. Ha a tárgyalóteremben bárki félrefordításra hívja fel a figyelmet, akkor azt kell vizsgálnia a tolmácsnak, hogy valóban hibázott-e. Ha igen, akkor ki kell javítania magát, ha nem, akkor ki kell tartania az eredeti változat mellett.

Itt az első részben említett pontos és hű fordítás követelményének állítólagos megsértéséről van szó. Komoly viták alakulhatnak ki az objektív–szubjektív fordítás, a szószerintiség, adott esetben az egyes szavak jelentése vagy jelentősége kapcsán, adott esetben nem függetlenül az ügyel kapcsolatos előző ismeretektől (amelyek tekintetében a tolmács a fent már elmondottak szerint következetesen hátrányban van minden más eljárási szereplőhöz viszonyítva). Ennek a folyamatnak az egyik – magának a tolmácsnak a teljesítményéhez már nem is feltétlenül kapcsolódó – végpontja lehet, amikor a tolmács kompetenciáját akár pertaktikai okokból, az eljárás elhúzásának céljából kérdőjelezi meg valaki és a tolmács helyett egy másik tolmácsot kell kirendelni, ami újabb tárgyalási határnapot jelent, vagyis mindenféleképpen több hónapnyi, de adott esetben akár évben mérhető haladékat is. A pertaktikai okok megítélése ugyanakkor soha nem a tolmács feladata, hiszen ezzel megengedhetetlen módon beavatkozna az eljárás menetébe.

A fentiekkel ellentétben az a helyzet, amikor a magyarul beszélő alany és a tolmács kommunikációja átfedésben van – a tolmácsolt alany érdeke az, hogy a bírósági jegyzőkönyvbe az idegen nyelven elmondottakat pontosan tükröző magyar szöveg kerüljön – optimális a tolmács számára, mert bizonytalanságok esetén mindig fennáll a lehetőség arra, hogy magától az alanytól kérjen felvilágosítást, illetve maga az alany is képes kontrollt gyakorolni a tolmács tevékenységének outputja felett (természetesen a tolmács kompetenciájával kapcsolatos benyomás kérdése ebben az esetben is előkerülhet). Mindez természetesen az érintett személy magyar nyelvtudása szintjének is függvénye.

Valószínű, hogy az egyébként is (vagyis teljes mértékben anyanyelvi környezetben is) jelentős stresszhelyzetet jelentő bírósági tárgyalás körülményei között egyszerűen megnyugtató az alany számára, hogy anyanyelvén beszélhet, tehát egy olyan nyelvi környezetben, amely az egyébként fennálló nyomasztó szituációt enyhíti, és növeli magabiztosságának szintjét.

4.4.2. A megtagadott válasz problémája

Szintén komoly szakmai-etikai dilemmaként merül fel az a helyzet, amikor az eljárás valamelyik résztvevője valamilyen tiltott megnyilvánulást tesz. Például olyan kérdést tesz fel, amelyet az eljárásjogi szabályok alapján nem tehetne fel. Ez a megnyilvánulás, kérdés általában részben vagy egészben elhangzik magyarul, majd rendszerint a bíró jelzi, hogy az szabálytalan, jegyzőkönyvbe nem vehető, esetleg a hangfelvételtől törölni kell. Ilyenkor felmerül a dilemma, hogy a tolmácsnak ezt a megnyilvánulást fordítania kell-e. Előfordulhat, hogy a fülbesúgás során az adott mondat, szövegrész tolmácsolása már megtörtént, vagyis a probléma jellemzően inkább a konszekutív tolmácsolási helyzetekben szokott felmerülni.

A helyzetet rendszerint csak fokozza, hogy ilyen esetben a legtöbbször a bíró külön fel is hívja a tolmácsot arra, hogy valamit ne fordítson. A szakma szabályai és a jogszabályi rendelkezések szerint az idegen nyelvű alanyt olyan helyzetbe kell hozni, mintha a tárgyalás az anyanyelvén zajlana (ahogy például a büntetőeljárás törvény fogalmaz, a „magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány”²⁰). Ezen alapelv teljesülése

²⁰ Be. 9. § (1) bekezdés

felett a bíró örködik, a tolmács pedig lehetővé teszi annak megvalósulását, azzal, hogy mindig követi a bíró utasításait. A magyarul beszélő eljárási résztvevők a kérdést, megnyilvánulást hallották, értették, és ha az alany beszélne magyarul, akkor ez az ő esetében is fennállna. Általában a tolmácsok ilyen esetben olyan szakmai-etikai álláspontot szoktak követni, amely szerint az elhangzottakat közvetíteni kell az alany számára. A bíró, amellet, hogy a tolmács megbízója, az állam és az igazságszolgáltatás képviselője, a tárgyalóteremben jogosult arra, hogy a tárgyalás vezetése során utasításokat adjon valamennyi résztvevő, így a tolmács részére is. Ha általánosságban fogalmaznánk meg azt a kérdést, hogy követnie kelle a tolmácsnak a bíró utasításait a tárgyalás során, akkor ezt a kérdést egyöntetűen igennel kell megválaszolni. Miért éppen ez az eset lenne kivétel?

A kérdés egyébként felvethető a másik oldalról is, abban a vonatkozásban, hogy mi a tolmács teendője, ha hasonló felszólításokat nem a bíró, hanem maga az alany fogalmaz meg vele szemben. A vádlott nem kívánja például végighallgatni a vádbeszédet, és arra kéri a tolmácsot, hogy azt ne tolmácsolja. A bíró ugyanakkor felhívja a tolmácsot, hogy teljesítse a kötelességét, és fordítson. A vádbeszédes helyzetben nincsen igazi dilemma, a tolmácsnak ilyenkor tolmácsolnia kell. Ha ebből a tárgyalóteremben bármilyen nézeteltérés keletkezik, annak megoldása a bíró feladata. A tolmács és a vádlott álláspontját felülírja a tárgyalást vezető bíró utasítása, aki nyilvánvalóan soha nem utasítja a tolmácsot etikátlan vagy szabálytalan viselkedésre.

Az is érdekes kérdés lehet, hogy mi történik akkor, ha a bíró megtiltja a már idegen nyelven elhangzott szöveg magyarra tolmácsolását, mondván, hogy az nem tartozik a tárgyhoz. Ilyen esetben a tolmács jelezheti, hogy neki nyilván nem feladata megítélni, hogy mi tartozik a tárgyhoz, hanem csak az elhangzottakat fordítja. Ugyanakkor a későbbi félreértések elkerülése érdekében megkérdézheti a bírót, hogy jelezze-e a tolmácsolt félnek, hogy honnantól nem fordította le a nyilatkozatát. Ennek jelzésértéke lehet és helyreállíthatja az esetleges kommunikációs zavart.

5. Következtetések

A fentiekben szereplő, áttekintő jellegű ismertetésből kitűnik, hogy a tárgyalóterembe belépve a tolmács számos dilemmával találja szemben magát. E problémák, nehéz helyzetek száma csak növekszik a tárgyalás elkezdése során.

Némely ilyen probléma természetesen előre látható, így fel lehet rá készülni. Ugyanakkor azt is ki kell emelni, hogy sokszor erre nincs érdemi lehetőség – hiába tudjuk például, hogy nem áll majd rendelkezésünkre elegendő információ az ügy tárgyáról, ha ezt nem lehet kiküszöbölni. Ilyen körülmények között a felkészülés is inkább mentális, pszichés természetű lehet, nem pedig tárgyi jellegű.

Következésképpen a bírósági tolmácsnak folyamatosan bővítenie, javítania kell tárgyszerű ismereteit és nyelvi kompetenciáit a jog és az élet minden területén. Emellett az is ugyanilyen fontos, tudatosan készüljünk arra, hogy lesznek olyan váratlan

helyzetek, amelyekben nem áll rendelkezésünkre előzetes modell, és amelyekben ennek megfelelően rögtönözni kell.

Összefoglalva tehát a bírósági tolmácsnak egy optimális attitűdöt kell elsajátítania, egy olyan gondolkodásmódot, viselkedési mintát, hozzáállást (tulajdonképpen egyfajta „tolmácsszemélyiséget”) kialakítva, amely révén képessé válik arra, hogy a felkészülés során előre nem látható körülményekre proaktív módon tudjon reagálni, kreatív módszerekkel oldva meg a felmerülő problémákat. Ennek része lehet az is, hogy amennyiben a bírósági tolmács valamit nem ért vagy nem tud letolmácsolni, akkor azt jeleznie kell, hiszen mások életébe avatkozik bele tudásával vagy tudatlanságával.

Ehhez hasonló és a fentiekben elmondottakhoz kapcsolódó körülmény az, hogy a fentebb felvetett számos dilemmára gyakran nincs egyértelmű, minden helyzetben alkalmazható megoldás: az adott kérdés csak az ügy összes körülményére figyelemmel dönthető el. Mindez azt jelenti, hogy a tolmácsnak ott a helyszínen pillanatok alatt kell döntéseket hoznia. Ez természetesen igen nehéz feladat, de talán épp ez jelent olyan kihívást, kalandot, amely vonzóerő lehet a szakmát gyakorló tolmács számára.

IRODALOM

- Csőrgő, Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítástudomány* XV. évfolyam, 2. szám: 51–71.
- Horváth, I. 2013 *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth, I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Klaudy, K. 2013. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kouadio N’Guessan, Jérémie. 2008. Le français en Côte d’Ivoire: de l’imposition à l’appropriation décomplexée d’une langue exogène. *Documents pour l’Histoire du Français Langue Étrangère ou Seconde*, (40–41): 179–197. <http://dhfles.revues.org/125>
- Morris, R. 1995. The moral dilemmas of court interpreting. *The Translator* 1(1): 25–46.
- Tamás, D. 2014. *Gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Fordítástudományi Értekezések I. Budapest: ELTE BTK FTT.
- Tamás, D. 2015. A fordító mint terminológus. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–65.
- Tamás, D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Szabari, K. 2010. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest, Scholastica.

Esettanulmány a szülői felügyelet gyakorlásának rendezéséről a bírósági tolmácsolás szemszögéből

KÁDAS-KEMLER BEÁTA

e-mail: kemlerbea@gmail.com

1. Bevezető

Magyarország európai uniós tagsága, a magyar gazdaság nyitott jellege, a migráció és a turizmus növekedésének következtében nemzetközi és multikulturális környezetben élünk, ahol természetessé vált, hogy nálunk is élnek vagy dolgoznak külföldiek. Ezért egyre gyakrabban fordul elő, hogy külföldiek jogvitába kerülnek hazánkban. Így elkerülhetlenné válik tolmácsok bevonása a bíróság munkájába.

A továbbiakban egy megfigyelt bírósági tolmácsolási esemény feldolgozásával a tolmács munkáját mutatom be. Azért szülői felügyelet gyakorlásának rendezéséről szóló polgári pert választottam témául, mert a családjogi perekben is egyre gyakoribb manapság, hogy külföldi személy áll a bíróság előtt, hiszen a migrációnak, valamint az EU által biztosított nyílt határoknak köszönhetően nagyon gyakori a vegyes házasság.

A vizsgálat célja a tolmács tevékenységének szemléltetése a felkészüléstől kezdve egészen a tárgyaláson végzett munkájáig. Először is ismertetni szeretném a tárgyalás témájához kapcsolódó háttérinformációkat: az általános és a tárgyalás témájához fűződő jogi ismereteket, szaknyelvi tudást és az ehhez fűződő terminológiai nehézségeket. A tolmács felkészülése mellett bemutatom a konkrét tárgyalást, mind jogi, mind tolmácsoláseméleti szempontból. Ezt követően kitérek a bírósági tolmács státuszára, jogaira és kötelezettségeire, hiszen ezek az információk elengedhetetlenek a szakmatudat megerősítéséhez és ezáltal a hiteles munkához. Végezetül a tolmács felkészülésének gyakorlati szempontjaira térek ki.

2. Előzmények

2.1. A BÍRÓSÁGI TOLMÁCSOLÁS SZEREPE A TÁRGYALÁSON

Az általam választott szülői felügyelet gyakorlásának rendezését célzó polgári perben az alperes svájci állampolgár, akinek anyanyelve a német és nem beszéli a magyar nyelvet. A törvényi szabályozás²¹ szerint az alperesnek joga van az anyanyelve használatához. A magyar bírósági eljárás nyelve a magyar és mivel az alperes anyanyelve a német,

²¹ A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 6. § (1) A bírósági eljárás nyelve a magyar. A magyar nyelv nem tudása miatt senkit hátrány nem érhet. (2) A bírósági eljárásban – nemzetközi egyezményben meghatározott körben – mindenki jogosult anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvét használni. (3) A bíróság köteles tolmácsot alkalmazni, ha az az (1)–(2) bekezdésben foglalt elvek érvényesülése érdekében szükséges.

az eljárás során tolmácsot vehet igénybe. Alperesnek joga van az eljárás menetét és a magyar jogi szabályozást megérteni, továbbá a tolmács köteles segíteni őt az eljárásban résztvevő személyekkel – bíróval, felperessel, tanúval és saját képviselővel – folytatott kommunikációjában. Saját képviselője ugyan nagy valószínűséggel beszéli az alperes anyanyelvét, de érthető az a tény, hogy az alperes tudni szeretné, hogy mi hangzik el a jogi képviselője szájából és az, hogyan képviseli az ügyét.

2.2. A POLGÁRI ELJÁRÁSRÓL

Mielőtt rátérnék a konkrét bírósági tárgyalásra és a tolmácsolási esemény elemzésére, ebben a fejezetben a polgári eljárás fogalmával, tárgyával, feladatával és a polgári eljárás szakaszaival szeretnék foglalkozni, hiszen a tolmácsnak tisztában kell lennie a bírósági eljárás folyamatával és a tárgyalás jogi hátterével. A polgári eljárás röviden az alábbiak szerint határozható meg:

A polgári eljárás a bíróságnak polgári ügyekben az igazságszolgáltatás megvalósítására vagy annak elősegítésére irányuló, jogilag szabályozott tevékenysége, amelyben közreműködnek a felek és képviselőik, valamint az eljárásban részvételre jogosult más személyek (Kiss 2014: 35).

Továbbá: A polgári eljárás (peres és nemperes eljárás) kizárólag bíróság, illetve bírósághoz tartozó vagy azzal azonosnak minősülő személy előtt folyik (Kiss 2014: 35.). Ma Magyarországon mindenkinek az Alaptörvényben (2011. április 25.) lefektetett joga, hogy bírósághoz forduljon:

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, észszerű határidőn belül bírálja el²².

A polgári peres eljárás szabályait a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Ptk.) tartalmazza:

Ennek a törvénynek az a célja, hogy a természetes személyek és más személyek vagyoni és személyi jogaival kapcsolatban felmerült jogviták bíróság előtti eljárásban való pártatlan eldöntését (...) meghatározott alapelvek érvényesítésével biztosítsa²³.

A polgári eljárás alá tartozó ügyeket meg kell különböztetnünk a büntetőeljárás alá tartozó ügyektől:

A polgári eljárás tárgya a polgári ügy. A polgári ügy fogalmát legcélszerűbben negatív elhatárolással határozhatjuk meg: minden olyan kérdésben, amelyben nem a büntetőbíróság jár el, amelyek során nem a büntető anyagi és eljárási szabályokat alkalmazzák, az elbírálás, elintézés polgári eljárás során megy végbe (Kiss 2014: 48.).

²² Alaptörvény XXVIII. Cikk (1) bekezdés, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV, 2014.12.12

²³ Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, 1. §, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95200003.TV, 2014.12.14

Ezek az ügyek alól kivételt képeznek azok, amelyeket nem polgári eljárás során bírál-
nak el és azokat, amelyeket nem a bíróság bírál el (Kiss 2014: 48.).

A polgári eljárás feladatainak nincs pontos törvényi meghatározása, az Alaptörvény
és a 2011. évi a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló CLXI. törvényből lehet
levezetni (Kiss 2014: 50.). „A bíróságok a jogalkalmazási tevékenységük során biztosít-
ják a jogszabályok érvényesülését”²⁴. Továbbá

a polgári eljárás feladata céljának megvalósítása, azaz, hogy a bíróságok a felmerült
jogvitáknak a tényállás – lehetőség szerint – minél teljesebb körű felderítése után
megalapozott, világos és a jogszabályoknak megfelelő döntésükkel tényleges jogvé-
delmet nyújtsanak (Kiss 2014: 50.).

A tolmácsnak a polgári eljárás elmélete mellett nagyon jól kell ismernie a polgári el-
járás szakaszait azért, hogy átlássa, és követni tudja az eljárást, amelybe a tolmácsolási
esemény során beleszöppen. Mivel előzetes felkészülésre és az ügy részleteinek megis-
merésére nincs mindig mód, – mint ahogy ezt a következőkben még kifejtem – ezért a
tolmácsnak az egyes jogi terminusok hallatán tudnia kell képet alkotni az adott eljárás
folyamatáról és annak aktuális szakaszáról. Az alábbi ábra jól mutatja a polgári eljárás
szakaszait és azok céljait:

Szakasz	Cél
1.1 Elsőfokú eljárás 1.1.1 Keresetindítás 1.1.2 Tárgyalás előkészítése 1.1.3 Tárgyalás	A tényállás felderítése és a felek jogvitáját eldöntő érdemi határozat meghozatala.
1.2 Másodfokú eljárás	Annak vizsgálata, hogy az elsőfokú határozat törvényes-e és megalapozott-e.
1.3 Felülvizsgálati szakasz	A jogerős másodfokú (kivételesen elsőfokú) határozat felülvizsgálata.
1.4 Végrehajtási szakasz	A jogerős (vagy előzetesen végrehajtható), marasztalást tartalmazó határozat állami kényszer útján foganatosítása.

1. táblázat: A polgári eljárás szakaszai és céljai (Kiss 2014: 67.)

2.3. A BÍRÓSÁGI TÁRGYALÁS MENETÉNEK BEMUTATÁSA

A polgári eljárás folyamatán belül a tolmácsnak **különös részletességgel** kell ismer-
nie a tárgyalás menetét, hiszen a tárgyalóterem a bírósági tolmács munkahelye, ahol
otthonosan kell, hogy mozogjon. A bírósági tárgyalás menetének elemzésekor meg kell
különböztetni az első tárgyalás menetét és a folytatólagos tárgyalás menetét.

²⁴ Bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, 1. fej. 2. § (2) bekezdés <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?docid=A1100161.TV, 2014.12.14>

Az első tárgyalás menete:

1. A tárgyalás megnyitása
2. Az idézettek számbavétele; az idézések szabályszerűségének megállapítása
 - a) tértivevény visszaérkezett:
 - a1/ az idézés szabályszerű (vagy a felperes külföldre távozott): mulasztás jogkövetkezményeinek alkalmazása
 - a2/ az idézés nem szabályszerű: nincs mulasztás; a tárgyalás elhalasztása
 - b) a tértivevény nem érkezett vissza: a mulasztás jogkövetkezményeiről a tértivevény visszaérkezése után kell határozni
3. A jegyzőkönyv készítéséről, a rosszhiszemű pervitel jogkövetkezményeiről tájékoztatás
4. A peres feleknek a végrehajtási eljáráshoz szükséges adatainak a rögzítése
5. A kereset ismertetése, a felperes nyilatkozatása a kereset fenntartásáról
6. Az alperes érdemi védekezésének előadása
 - a) alaki védekezés – pergátló kifogás, a per megszüntetése iránti kérelem
 - b) érdemi védekezés – a kereset vitatása
 - c) ellenkövetelés – beszámítási kifogás; viszontkereset
7. A peres felek személyes meghallgatása
8. A tárgyalás elhalasztása, amennyiben az első tárgyaláson a per nem bírálható el; egyben a felek felhívása nyilatkozataik előterjesztésére 141. § (2)–141. § (6)

2. táblázat: *Az első tárgyalás menete (Pribula 2014)*

A Pp. szabályozza a tárgyalás menetét. A táblázat 5-ös pontját a Pp. a következőképpen határozza meg:

Az első tárgyalás kezdetén a felperes vagy az elnök felolvassa vagy ismerteti a keresetlevelet. Ezután a felperes nyilatkozik arra nézve, hogy a keresetlevélben előadott keresetét változatlanul fenntartja-e, illetőleg, hogy azt miként módosítja vagy változtatja meg²⁵.

A felperes keresetére az alperes reagál:

A felperes nyilatkozata után az alperes terjeszti elő ellenkérelmét, amely vagy a per megszüntetésére (157. §) irányul, vagy érdemi védekezést, illetve ellenkövetelést (viszontkereset, beszámítás) tartalmaz a felperes kereseti kérelmével szemben. Az ellenkérelemben elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait²⁶.

²⁵ Pp. IX. fej. 138. § (1) bekezdés

²⁶ Pp. IX. fej. 139. §

A bizonyítási eljárás része a peres felek meghallgatása:

A bíróság – ha ez a tényállás megállapításához szükséges –, a feleket felhívja nyilatkozataik megtételére és lefolytatja a bizonyítási eljárást. A fél köteles a tényállításait, nyilatkozatait, bizonyítékait – a per állása szerint – a gondos és az eljárást elősegítő pervitelnek megfelelő időben előadni, illetve előterjeszteni. Ha a bizonyítás lefolytatása az első tárgyaláson ennek ellenére nem lehetséges, vagy csak részben lehetséges, a bíróság a tárgyalás elhalasztása mellett elrendelheti a per további előkészítését²⁷.

Amennyiben a tárgyalást elhalasztja a bíróság, folytatólagos tárgyalásra kerül sor, melynek menete részben különbözik, részben megegyezik az első tárgyalás menetével. A folytatólagos tárgyalás menetét az alábbi táblázat szemlélteti:

1. A tárgyalás megkezdése2. Az idézetek számbavétele; az idézések szabályszerűségének megállapítása ua.3. A jegyzőkönyv készítéséről tájékoztatás4. Az elmúlt tárgyalás óta keletkezett iratok ismertetése – kivéve: tanácsváltozás: a per összes iratának ismertetése5. A bizonyítási eljárás lefolytatása6. A tárgyalás elhalasztása, amennyiben a folytatólagos tárgyaláson a per nem bírálható el; egyébként a tárgyalás berekesztése

3. táblázat: A folytatólagos tárgyalás menete (Pribula 2014)

A tárgyalás elhalasztása esetén „a folytatólagos tárgyalás határnapját a bíróság nyomban kitűzi és azt a jelenlévő felekkel kihirdetés útján közli”²⁸. A határnap kitűzésének szabályát is meghatározza a Pp.: „a folytatólagos tárgyalást úgy kell kitűzni, hogy az az elhalasztott tárgyalás napját követően legkésőbb négy hónapon belül megtartható legyen”²⁹. Továbbá előírja, hogy „a folytatólagos tárgyaláson az előkészítő iratot és más beadványt ismertetni kell”³⁰. Ennek a tolmácsolás szempontjából nagy jelentősége van, mert a bíró tempója és a terminusok sűrűsége miatt az iratismertetés jelenti a tolmács számára az egyik legnagyobb kihívást.

2.4. AZ ELJÁRÁSI CSELEKMÉNYEKHEZ FÜZŐDŐ SZAKKIFEJEZÉSEK

Az eljárás folyamatához és a tárgyalás menetéhez számos terminus kötődik, melyeket a tolmácsnak idegen nyelven, jelen esetben németül tudnia kell. Fontos, hogy ez automatizált tudás legyen, hiszen ezek a terminusok minden polgári eljárás során előfordulnak. A jogi terminológia használata a bírósági tolmács munkájának az alapja. A tolmács, ahogy a szakfordító sem dolgozhat pontos terminusok nélkül. Ahogy Heltai (2004) fogalmaz a

²⁷ Pp. IX. fej. 141. § (2) bekezdés

²⁸ Pp. IX. fej. 142. § (1) bekezdés

²⁹ Pp. IX. fej. 142. § (2) bekezdés

³⁰ Pp. IX. fej. 142. § (2) bekezdés

szakfordításban a lexikai normákon belül kiemelkedő jelentőségű a terminológia ismerete – ezen a területen a szabványos terminológia használata jelenti a normát, amely nemcsak a nyelvi megformálást, a szöveg minőségét befolyásolja, hanem az információközvetítés pontosságát is. A szakfordítónak ismernie kell a szövegalkotási normákat – azokat a műfajra és regiszterre vonatkozó, sokszor disztribúciós jellegű nyelvtani, lexikai (terminológiai), frazeológiai, mondatszerkesztési és szövegalkotási sajátosságokat, amelyek a szakmai kommunikáció hatékonyságát legjobban biztosítják (Heltai 2004: 168.).

A bírósági tolmácsnak érdemes nemcsak a lexikát (terminológiát) ismernie, hanem a modern terminológia, mint alkalmazott nyelvészeti diszciplína elveit és módszereit, amelyek a fogalmak jellemzőinek összevetésével segítenek a terminusok közti ekvivalenciaszint (teljes, részleges és ekvivalencia hiánya) megállapításában. A tolmács ezáltal mérlegelni tud, hogy adott helyzetben élhet-e egy terminus, funkcionális ekvivalens (analóg fogalom) vagy terminusjelölt (fordítói megoldás) használatával (Tamás 2014, 2015, 2017).

A német és a magyar társadalmi viszonyok között számos átfedés mutatkozik a jog területén, amelynek okát a közös történelmi hagyományok képezik (lásd 3.1. alfejezet alatt). A hatósági eljárás menetének és folyamatának tárgykörében számos terminus létezik, melyeket a tolmácsnak ismernie és használnia kell, a következő táblázat ezekből tartalmaz néhányat magyar és német nyelven:

Magyar nyelvű terminus	Német nyelvű terminus
<u>Polgári eljárás szakaszai</u>	
polgári eljárás	das Zivilverfahren
polgári per	der Zivilprozess
Első fok	erste Instanz / erster Rechtszug
másodfok	zweite Instanz
felülvizsgálat	die Revision
végrehajtás	die Vollstreckung
jogvita	der Rechtsstreit
határozat	der Beschluss
jogerős határozat	rechtskräftiger Beschluss
<u>Elsőfokú eljárás folyamata</u>	
keresetlevél	die Klageschrift
keresetindítás	die Klageerhebung
keresetlevél megvizsgálása	die Prüfung der Klageschrift

Magyar nyelvű terminus	Német nyelvű terminus
keresetlevél benyújtása	die Einreichung der Klageschrift
hiánypótlás	die Behebung von Mängeln / Mängelbehebung
a keresetlevél hiánypótlása	die Behebung von Mängeln der Klageschrift
felszólítás hiánypótlásra	die Aufforderung zur Mängelbehebung
a kereset idézés kibocsátása nélküli elutasítása	die Abweisung der Klage ohne Ladung
keresetlevél kézbesítése	die Zustellung der Klageschrift
keresetlevél átvétele	der Empfang / der Erhalt der Klageschrift
hatáskör	die sachliche Zuständigkeit
illetékesség	die örtliche Zuständigkeit
tárgyalás előkészítése	die Vorbereitung der Verhandlung
perindítás	die Klageerhebung
perbeocsátkozás	die Klagebeantwortung
tárgyalás	die Verhandlung
határozathozatal	die Beschlussfassung
tárgyalás berekesztése	die Schließung der Verhandlung
elsőfokú ítélet kihirdetése	die Verkündung des erstinstanzlichen Urteils
<u>A tárgyalás menete</u>	
tárgyalás megnyitása	die Eröffnung der Verhandlung
idézés	die Ladung
idézések szabályszerűségének megállapítása	Feststellung der Ordnungsmäßigkeit der Ladungen
szabályszerű idézés	ordnungsmäßige Ladung
nem szabályszerű idézés	nicht ordnungsmäßige Ladung
mulasztás jogkövetkezményei	die Rechtsfolgen des Versäumnisses
jegyzőkönyv készítése	die Protokollaufnahme
pervitel	die Prozessführung
kereset ismertetése	die Darstellung der Klage
kereset fenntartása	die Aufrechterhaltung der Klage
keresetmódosítás	die Klageänderung
védekezés	die Verteidigung
az alperes érdemi védekezésének előadása	der Verteidigungsvortrag des Beklagten

peres felek személyes meghallgatása	persönliche Anhörung der Parteien
ellenkövetelés	die Gegenforderung
ellenkérelem	der Gegenantrag
vizontkereset	die Widerklage
bizonyítási eljárás	das Beweisverfahren
bizonyításfelvétel	die Beweisaufnahme
folytatólagos tárgyalás	fortgesetzte Verhandlung

4. táblázat: A bírósági eljárás menetével és folyamatával kapcsolatos terminusok magyar és német nyelven

A polgári eljárás szakaszaihoz és a tárgyalás menetéhez fűződő kifejezések megtalálhatóak a német polgári perrendtartásban (Zivilprozessordnung, ZPO). A terminusok egyeztetésekor a *szabályszerű idézés* forrásnyelvi terminus német nyelvre történő átváltása jelentette a legfőbb kihívást. A szabályszerű idézés kifejezésre az *ordnungsgemäße Ladung* kifejezést használtam volna, amit hivatkozásokkal lehet is igazolni a § 380 ZPO alapján. A törvény szövegében több helyen azonban (§ 328 ZPO, § 335 ZPO)³¹ az *ordnungsmäßig* kifejezést találtam. A Duden egynyelvű szótár szerint (<http://www.duden.de/rechtschreibung/ordnungsgemaesig>, 2015.02.05) a két terminus azonos fogalmat jelöl, az *ordnungsgemäß* kifejezés azonban a köznyelvben használatos. Ezek alapján tehát az *ordnungsmäßige Ladung* célnyelvi terminus mellett döntöttem.

2.5. A TÁRGYALÁS TÉMÁJA ÉS A TOLMÁCS FELKÉSZÜLTSGE

Az általam választott tolmácsolási esemény a szülői felügyelet gyakorlásának rendezéséről szóló polgári per volt. A szülői felügyelet gyakorlását a családjog szabályozza. A tolmács a per tárgyról a tolmácsot kirendelő végzésből vagy idézésből értesül. A tolmácsnak komoly felkészülésre van szüksége, és tisztában kell lennie a családjoggal, valamint a szülői felügyeleti jog fogalmával és terminusaival.

2.5.1. Családjog

A Ptk. IV. könyve tárgyalja a családjogi kérdéseket. A törvény védi a házasságot és a családot³², kimondja, hogy a családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni³³. A magyar családjog olyan alapelveket követ, mint a házasság és a család védelme, a gyermek érdekének védelme, a házastársak egyenjogúságának elve, továbbá a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve³⁴. Családjogi viták, melyek bírósági közvetí-

³¹ www.gesetze-im-internet.de

³² Polgári Törvénykönyv, 2013. évi V. törvény, IV. könyv 1. rész 1. bekezdés http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV, 2014.12.12

³³ Ptk. IV. könyv 1. rész (2) bekezdés

³⁴ Ptk. IV. könyv 1. rész Alapelvek

téssel rendezhetők, például a házasság felbontása³⁵, gyermekelhelyezés, gyermektartás, szülői felügyeleti jog gyakorlása, továbbá ide tartoznak még például a láthatásról, kapcsolattartásról, vagyonmegosztásról szóló jogi viták is.

2.5.2. Szülői felügyeleti jog

A szülői felügyeleti jogról a családjog rendelkezik, amely szerint a „kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll”³⁶. A szülői felügyeletet a törvény a következőképpen definiálja:

A szülői felügyelet a kiskorú gyermek neve meghatározásának, gondozásának, nevelésének, tartózkodási helye meghatározásának, vagyona kezelésének, törvényes képviselőjének jogát és köteletségét, a gyámnevezésnek és a gyámságból való kizárásnak a jogát foglalja magában³⁷.

A szülői felügyelet gyakorlásának elve meghatározza, hogy a „szülői felügyeletet a szülők a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, egymással együttműködve kötelesek gyakorolni”³⁸, továbbá, hogy a „szülői felügyelet közös gyakorlása során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők”³⁹.

A szülői felügyelet tartalma szabályozza a gyermek nevének meghatározását, a gyermek gondozását és nevelését, a gyermek vagyonának kezelését, továbbá a gyermek törvényes képviselőjét. A törvény lefekteti a szülői felügyelet gyakorlásának szabályait, a szülők ezzel kapcsolatos jogait és kötelezettségeit, valamint a megszüntetés, ill. a szüneteltetés körülményeit. A szülői felügyelet alá tartozik a kapcsolattartás szabályozása. Ennek értelmében a „gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn”⁴⁰. Továbbá a gyermekétől különélő szülő – ha a bíróság vagy a gyámhatóság eltérően nem rendelkezik – jogosult és köteles gyermekével kapcsolatot tartani”⁴¹. A kapcsolattartási jog tartalmazza

a gyermekkel való személyes találkozást, a gyermeknek a lakóhelyéről vagy a tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra történő elvitelét, a gyermekkel időszakonként, elsősorban az oktatási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttléte, és kiterjed a kapcsolat személyes találkozás nélküli fenntartására⁴².

Németországban szintén a polgári törvénykönyv – *Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)* – határozza meg a szülői felügyelet (*elterliche Sorge*) szabályait. A BGB abból indul ki, hogy a gyermek feletti felügyelet a szülők közös kötelezettsége és joga [BGB 1626. § (1) bekezdés], ami alapvetően akkor sem változik, ha a szülők már nem élnek együtt

³⁵ Ptk. IV. könyv III. cím 4:21. §

³⁶ Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:146. § (1) bekezdés

³⁷ Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:146. § (2) bekezdés

³⁸ Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:147. § (1) bekezdés

³⁹ Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:147. § (2) bekezdés

⁴⁰ Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:178. § (1) bekezdés

⁴¹ Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:178. § (2) bekezdés

⁴² Ptk. XII. cím XVI. fejt. 4:180. § (1) bekezdés

vagy felbontják a házasságukat. A bíróság a házasság felbontása során kizárólag kérelemre dönt a szülői felügyelet gyakorlásának kérdésében [FamFG 137. § (3) bekezdés]. Ez családjogi ügynek minősül és ezekben Németországban a családjogi bíróság (*Familiengericht*) dönt. Az eljárást a családjogi és nemperes igazságszolgáltatási eljárásról szóló törvény (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, FamFG) és a polgári eljárásról szóló törvény (*Zivilprozessordnung*, ZPO) szabályozza.⁴³ A gyermeket ténylegesen gondozó szülőt azonban a mindennapi életvitellel összefüggő kérdésekben akkor is önálló döntési jog illeti meg (*Alleinentscheidungsrecht*), ha a házasság felbontása ellenére a közös szülői felügyelet megmaradt [BGB 1678. § (1) bekezdés 2–3. pont] (Schlüter és Szabó 2013: 258.).

2.5.3. A mindennapi élethez kapcsolódó kifejezések

A fentiekben kifejtettem a jogi hátteret, melyet a tolmácsnak ismernie kell, valamint amelynek terminológiájából a tolmácsnak készülnie kell. A bírósági tolmácsnak viszont a jogi terminológiából kilépve szélesebb körben kell vizsgálnia az adott témát, hiszen fel kell mérnie, hogy melyek azok a területek – a jogi szakkifejezéseken kívül – melyek az adott tárgyaláson szóba kerülhetnek. Ahogy Szabari (2002) fogalmaz a „tolmácsnak nagyon széles körű általános műveltségre van szüksége ahhoz, hogy hamar el tudjon igazodni a különböző tolmácsolási helyzetekben” (Szabari 2002: 99.).

A családjog területén a **mindennapi élethez**, családhoz, gyerekekhez kapcsolódó kifejezések biztosan szóba kerülnek. Ez az a terület, amelyre a legkönnyebben felkészül a tolmács. Hiszen a téma életszerű, a szókincs közel áll a mindennapi kommunikációban használt szókincshez. A tolmácsnak számolnia kell minden, a család életét érintő témával, kisgyermekkel, óvodás, ill. iskoláskorú gyermekkel összefüggésben álló témával és ezekből is jól felkészültnek kell lennie. Kisgyermek esetén tág a szókincs, hosszasan lehetne sorolni a példákat és ezek a szavak tolmácsolási események során egyébként ritkán fordulnak elő, pl: pelenka (*Windel*), rugdalodzó (*Strampler*), gyerekhordozó (*Babyschale*), etetőszék (*Hochstuhl*), cumi (*Schnuller*), pelenkázó (*Wickelkommode*), szoptatni (*stillen*), előke (*Lätzchen*) stb. Nagyobb gyerek esetén az iskolai téma már nem olyan ritka, hiszen ezeket a szavakat mindenki ismeri a saját iskolai tanulmányaiból, pl. korrepetálás (*Nachhilfe*), iskolakötelezettség (*Schulpflicht*), iskoláztatás (*Schulbildung*), beiskolázás (*Einschulung*), alsó tagozat (*Unterstufe*), felső tagozat (*Oberstufe*), iskolalátogatás (*Unterrichtsbesuch*), magatartászavar (*Verhaltensstörung*), tanulmányi eredmény (*Schulergebnis*) stb.

A következő témakör, melyet a szülői felügyelet rendezésének pere érinthet a **gyermeknevelés**, ill. **pszichológia**. Ehhez a témakörhöz kapcsolódó fogalmak például: szülő-gyerek kapcsolat (*Eltern-Kind-Beziehung*), gyermek személyiségfejlődése (*Persönlichkeitsentwicklung des Kindes*), testi, értelmi és erkölcsi fejlődés (*körperliche, geistige oder moralische Entwicklung*), szülők erkölcsi tulajdonsága (*moralische*

⁴³Európai igazságügyi portál, https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_claims-47-de-maximizeMS_EJN-hu.do?member=1

Eigenschaften der Eltern), gyermekhez való érzelmi kapcsolat (emotionale Beziehung zum Kind), ragaszkodás (Anhänglichkeit/Bindung), érzelmi megterhelés (emotionale Belastung), büntudat (Schuldgefühl), önvád (Selbstvorwurf), serdülő kor (Pubertät) stb.

Házasság felbontására, gyermekelhelyezésre, tartásdíj ill. szülői felügyelet rendezésére nem kerül sor családi krízis és konfliktus nélkül. A partneri viszony megromlása során gyakoriak a veszekedések, frusztrációk, nem ritkák a gyűlölködések, de előfordulnak akár verekedések is. A tolmácsnak át kell gondolnia az ide kapcsolódó szavakat. Ezek lehetnek **szitkozódások, káromkodások**, olyan szavak, amiket a tolmácsnak nem könnyű lefordítani, ill. „szó szerint” visszaadni.

Ezek olyan témák, amire a tolmács előre tud készülni, hiszen az idézésből ismeri a per tárgyát, jelen esetben a per tárgya a „szülői felügyelet gyakorlása”. Nem tudjuk viszont milyen korú a gyermek, mi az ügy pontos témája, de a fent említett pontokat mindenképpen érdemes a tolmácsnak átgondolni.

Az általam elemzett tárgyaláson pszichológiai fogalmak kerültek elő (pl. depresszió, dühroham, feldúlt lelki állapot, ellenséges légkör, személyiség érettsége) és a tanúvallomás során káromkodásokkal is találkozhatott a tolmács. A kisgyermek életével kapcsolatos szókinccsel valószínűleg a következő tárgyaláson kell számolni, mert a bírósági a következő tárgyalási napra kérte a komplex családvizsgálat lefolytatását.

A családjoghoz tartozó témakörök, melyek a tolmács általános műveltségére támaszkodnak – egy gazdasági perhez vagy egy büntetőjogi perhez képest, ahol a tolmács orvosi szakkifejezésekkel találkozik – nem bonyolultak, de mégis jól mutatják, hogy

az ideális tolmács tulajdonképpen két lábon járó lexikon és enciklopédia lenne, amelyet folyamatosan bővítenek a legújabb ismeretekkel és felismerésekkel is. Ez természetesen lehetetlen, de megfelelően nyitott, érdeklődő személyiség esetén a tudásanyag folyamatosan bővíthető és gazdagítható (Szabari 2002: 99).

Tehát a jó tolmács nagy műveltséggel rendelkezik és egy élethosszig tanul, bővíti mind a forrásnyelvi, mind a célnyelvi tudását.

3. A vizsgálat tárgya: a bírósági tárgyalás elemzése terminológiai és tolmácsolásméleti szempontból

3.1. KÜLÖNBSÉG A NÉMET NYELVTERÜLETEK JOGRENDSZERE KÖZÖTT

E fejezet témája a tolmács munkájának egy konkrét tárgyaláson keresztül történő bemutatása. Ezen belül röviden kitérek arra, hogy a tolmácsnak milyen terminológiai ismeretekre van szüksége, és hogy melyek az adott területen a magyar és a német nyelvterület jogrendszere közti fő különbségek, milyen terminológiai nehézségeket vetnek fel. A magyar jogrendszer szintén a kontinentális jogrendek körébe tartozik, sok szálon kötődik a német nyelvterület jogrendszereihez, ezért a fogalmak összehasonlításakor (Tamás 2017: 19.) gyakoribb az azonosság, mint más jogrendszerekkel való összevetéskor. Például a magyar polgári perrendtartásról szóló 1911. évi XI. törvénycikk törvény-

javaslatát a német polgári perrendtartás (ZPO) alapulvételével készítették el (Wopera 2011). Akadnak viszont különbségek a német, a svájci, illetve az osztrák jogrendszer terminusai között, melyek a tolmácsnak nehézségeket okozhatnak.

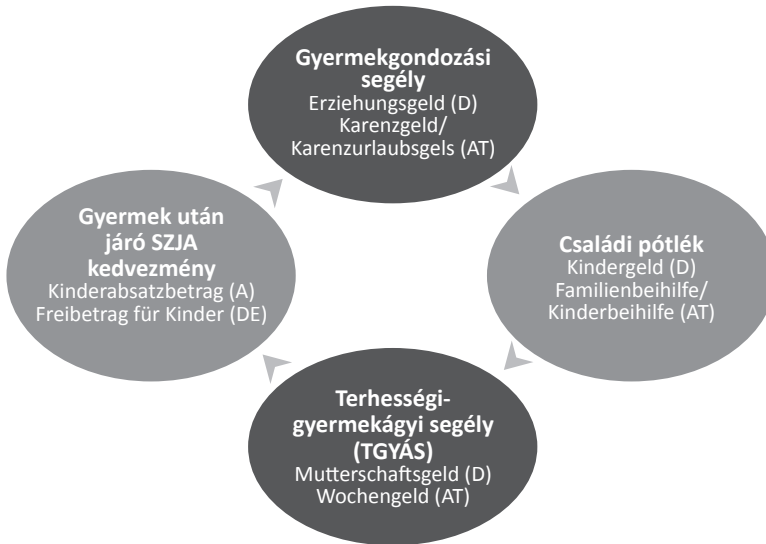
3.1.1. Országspecifikusságból adódó fogalmi különbségek és egyéb jellegű terminológiai problémák

A családjogi témából készülő tolmács a bemutatott tárgyaláson és a felkészülése során számos terminológiai problémával találkozhat. Ebben a pontban ezekre szeretnék kitérni. A tolmácsnak készülése során tanulmányoznia kell a jogszabályokat, a családjogi tárgykör feldolgozásakor támaszkodnia kell a Ptk. családjogi kérdéseket tárgyaló fejezet terminológiájára. Ha a tolmács a forrásnyelvi szöveghez hű akar maradni, akkor nyelvhasználatának követnie kell a jogszabályok terminológiáját (Csörgő 2013: 63.). A terminológia diszciplínájának lényege a fogalomközpontú megközelítés, ennek módszere a célnyelvi fogalmak összehasonlítása a forrásnyelvi fogalmakkal, amihez elengedhetetlen a terminusok által jelölt fogalmak vizsgálata, amelyet a definíció ír le. (Tamás 2017: 19.) Jelen esetben a tolmácsnak meg kell vizsgálnia a magyar és a német nyelvű országok jogszabályainak jogi fogalmait és terminusait. Ez a módszer segít a célnyelvi ekvivalensek megtalálásában, amihez szükséges a célnyelvi és a forrásnyelvi jogi terminusok között fogalmi jegyek összevetése, mert így állapítható meg a fogalmi azonosság szintje. Erre példák a következő családjogi terminusok: bontási kérelem (Scheidungsbegehren); a házasság felbontásának menete (Scheidungsverfahren); megdönthetetlen vélelmek (unwiderlegbare/unwiderlegliche Vermutungen), gyermekjog (Kindschaftsrecht), az apaság megtámadása (Anfechtung der Vaterschaft), a vérségi származás megismerésére irányuló eljárás (Abstammungsklärunungsverfahren / Verfahren zur Klärung der biologischen Abstammung), a kapcsolattartási kötelezettség és jog (Pflicht und Recht zum Umgang mit dem Kind) (Schlüter és Szabó 2013). A terminusok pontos használata terén a tolmácsnak számos kihívással kell szembesülnie. A tolmács nem biztos, hogy részletesen ismeri az összes német nyelvű ország jogszabályának terminológiáját. Esetenként csak a tárgyaláson értesül arról, hogy az idegen nyelvű személy melyik német nyelvű ország állampolgára (Csörgő 2013: 63.).

Léteznek olyan jogi terminusok, melynek szóhasználata vagy definíciója a különböző országokban nem egyezik meg. Ezek az országspecifikus terminusok (Tamás 2017: 16.). A terminusválasztást természetesen megnehezíti, ha a német nyelv esetében három ország (DE, AT, CH) terminusait és fogalmait kell ismernie és fejben tartania, amelyek között nehéz a hirtelen váltás (*I. ábra*). A tolmácsnak azonban ismerni kell a különbségeket, mert az adott ország állampolgára azokat a terminusokat fogja természetesen használni, ahol ő él. Ezt a szóhasználatot a tolmácsnak tökéletesen értenie kell.

A tolmács találkozhat olyan jogi terminusokkal is, amelyek – a jognak, a gazdaságpolitikának, ill. a szociálpolitikának köszönhetően – a köznyelvbe is beágyazódtak. Ilyen kifejezés például a *családi pótlék*, ahol a német és az osztrák terminus között funkcionális azonosság áll fenn, mert más társadalmi rendszerben hasonló funkciójú fogalmat jelölnek, az országok eltérő szabályozása miatt egyes fogalmi jellemzőikben

eltérhetnek egymástól: Ausztriában a *Familienbeihilfe* vagy *Kinderbeihilfe terminus* használatos, míg a németországi változat a *Kindergeld*⁴⁴. Ilyen jellegű példákat tartalmaz a következő ábra:

I. ábra: Országspecifikus terminusok

*Erziehungsgeld*⁴⁵ – *Karenzurlaubsgeld*⁴⁶; *Mutterschaftsgeld (D)*⁴⁷ – *Wochengeld (A)*⁴⁸; *Kinderabsatzbetrag (A)*⁴⁹ – *Freibetrag für Kinder(D)*⁵⁰

A tolmácsnak továbbá követnie kell a német nyelvterület jogrendszere közti különbségek mellett az adott ország terminusainak alakulását is. Ahogy a jogszabályok változnak, úgy változnak a fogalmak és/vagy a terminusok (2. ábra). Éppen ezért fontos, hogy a tolmács ismerje a terminológia elveit és módszereit, amelyek a változó fogalmak és terminusok mellett segítik a helyes megoldás kiválasztásában.

⁴⁴ § 1 Abs. 1 Bundeskindergeldgesetz 1995 (BKGG) http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bkgg_1996/gesamt.pdf

⁴⁵ § 1 Abs. 1 Bundeselterngeld- und Elternzeitgesetz 2006 (BEEG), <http://www.gesetze-im-internet.de/beeg/BJNR274810006.html#BJNR274810006BJNG000100000>

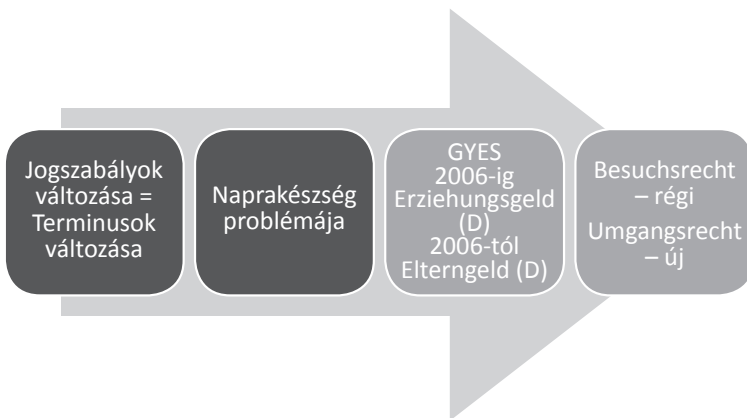
⁴⁶ § 2 Abs. 1 Karenzurlaubsgesetz (KGG) <http://www.jusline.at/index.php?cpid=ba688068a8c8a95352ed951ddb88783e&lawid=137&paid=2,2014.11.30>

⁴⁷ § 13 Abs. 1 Mutterschutzgesetz 1952 (MuSchG), <http://www.gesetze-im-internet.de/muschg/BJNR000690952.html> 2014.11.30

⁴⁸ § 162 Abs. 1 Allgemeines Sozialversicherungsgesetz 2011, <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40123564,2014.11.30>

⁴⁹ § 106a Abs. 1 Einkommensteuergesetz 1988, <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40115108,2014.11.30>

⁵⁰ § 32 Abs. 6 Einkommensteuergesetz (EStG), <http://www.jusline.de/index.php?cpid=f92f99b766343e040d46fcd6b03d3ee8&lawid=9&paid=32,2014.11.30>

2. ábra: Terminusok változása – régi és új terminus

Problémás a magyar jogrendszer terminológiájának idegen nyelvre fordítása is. A magyar jogszabályoknak nincs hivatalos fordításuk. Vannak kiadásban megjelent fordítások, amelyek példák az általános fordítói gyakorlatra. Ilyen a Complex Kiadón keresztül megjelent „Polgári Törvénykönyv – Bürgerliches Gesetzbuch”⁵¹ című könyv is, amely az ILS Nemzetközi Fordító Szolgálat Kft. fordítása. A tolmács munkáját nagyban segítik ezek a fordítások, de az első számú forrás minden esetben a magyar és a német nyelvű hatályos jogszabály. Ha megnézzük a Ptk. és a német BGB (Bürgerliches Gesetzbuch) családjogi könyvének felépítését fogalmi szempontból számos teljes ekvivalenciával rendelkező magyar és német terminuspárt találunk (5. táblázat):

Új Ptk. 4. könyv: Családjog	BGB 4. Buch: Familienrecht
Alapelvek	–
A házasság • A házasságkötés • A házasság érvénytelensége • A házasság megszűnése • A házastársak személyi viszonyai • A házastársi tartás • A házassági vagyonjog	Bürgerliche Ehe (Polgári házasság) • Verlöbnis (Eljegyzés) • Eingehung der Ehe (Házasságkötés) • Aufhebung der Ehe (A házasság érvénytelenítése) • Wiederverheiratung nach Todeserklärung (Házasságkötés a volt házastárs holtta nyilvánítását követően) • Wirkungen der Ehe im Allgemeinen (A házasság általános joghatásai) • Eheliches Güterrecht (Házassági vagyonjog) • Scheidung der Ehe (A házasság felbontása) • Kirchliche Verpflichtungen (Egyházi kötelezettségek)
Az élettársi kapcsolat családjogi hatásai	–

⁵¹ Polgári Törvénykönyv – Bürgerliches Gesetzbuch, Budapest, Complex Kiadó, 2013

Új Ptk. 4. könyv: Családjog	BGB 4. Buch: Familienrecht
A rokonság • A rokoni kapcsolat • A leszármazáson alapuló rokoni kapcsolat • Az örökbefogadás • A szülői felügyelet • A rokontartás	Verwandtschaft (Rokonság) • Allgemeine Vorschriften (Általános rendelkezések) • Abstammung (Leszármazás) • Unterhaltspflicht (Tartási kötelezettség) • Rechtsverhältnis zwischen den Eltern und dem Kind im Allgemeinen (A szülő-gyermek jogviszony általánosságban) • Elterliche Sorge (Szülői felügyelet) • Beistandschaft • Annahme als Kind (Örökbefogadás)
A gyámság • A gyámrendelés • A gyámság gyakorlása • A gyámságnak és a gyám tisztségének megszűnése	Vormundschaft, Rechtliche Betreuung, Pflegschaft (Gyámság, gondnokság, eseti gondnokság) • Vormundschaft (Gyámság) • Rechtliche Betreuung (Gondnokság) • Pflegschaft (Eseti gondnokság)

5. táblázat: Az új Ptk. és a BGB családjogi könyvének felépítése (Schlüter és Szabó 2013: 223–224.)

A fent kifejtett problémák jól mutatják, hogy a tolmács a helyes terminusok kiválasztása során több dilemmával találkozik, ha hű szeretne maradni a bíróságon elhangzó jogi szöveghez és a jogszabályokhoz. Ahogy Csörgő (2013) fogalmaz a „célnyelvi szöveg hallgatója szemszögéből a legfontosabb szempont az, hogy megértse, miről is van szó” (Csörgő 2013: 63.). Egyrészt a magyar bíróság a tényállást a magyar jogszabályok alapján ítéli meg, másrészt a német nyelvű beszélő nem feltétlenül ismeri a saját országának tényállási megnevezéseit (Csörgő 2013: 63.). Továbbá „[s]okkal inkább a tolmács egyéni identitása lesz a döntő az adott helyzetben, melyre támaszkodva a szöveg, a hallgató, a beszélő és a témafüggvényében, és az egyes lehetséges megoldásokra reflektálva gyors döntést hoz a megfelelő fordításról” (Csörgő 2013: 64.). A modern terminológia is a célnyelvi beszélő szem előtt tartását javasolja, mert a terminológia a kommunikáció hatékonyságát kívánja elősegíteni. Mivel a tolmács beszélt nyelvi közegben mozog, a pontos háttérismeretek és módszerek ismeretében – gyors mérlegeléssel – képesnek kell lennie az optimális megoldást kiválasztania.

3.2. A MEGFIGYELT TÁRGYALÁS FELÉPÍTÉSE

Az általam kiválasztott tolmácsolási eseményt két oldalról szeretném megközelíteni. Először is bemutatom a konkrét tárgyalást jogi szempontból, kitérek a polgári per tárgyra, szereplőire, az eljárás szakaszára, annak folyamatára, majd a tárgyalás menétén és felépítésén keresztül bemutatom a tárgyaló teremben történeteket. Ezt követően a konkrét tárgyalást a tolmácsolási esemény jellemzésének szempontjai alapján mutatom be. Ennek ábrázolásához a bolgár Alexieva (1997) multiparaméteres tipológiáját használom.

3.2.1. A tárgyalás bemutatása jogi szempontból

Ahogy korábban említettem, az általam választott polgári per tárgya a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése. Az eljárás szakaszát tekintve elsőfokú tárgyalás. Az elsőfokú eljárás során az édesanya benyújtotta a keresetlevelét a bírósághoz, a tárgyalás előkészítését követően a feleket idézték, majd az alperes érdemi perbebocsátkozása után megkezdődött a tárgyalás. A tárgyalás menetéből és a tárgyaláson elhangzottakból kiderül, hogy folytatólagos tárgyalásról van szó.

A tárgyalás felépítése megegyezik a fentiekben (2.3. alfejezet) leírtakkal. A bíró megkezdí a tárgyalást, ismerteti a jelenlévőket, megállapítja, hogy hallgatóságként két fő van jelen a tárgyalóteremben, továbbá számba veszi az idézetteket, megállapítja, hogy az idézett tanú a szabályszerű idézés alapján megjelent. A bíró felhívja a jelenlévők figyelmét, hogy a tárgyalásról jegyzőkönyv készül. A bíróság a tárgyalásra egy tanút, a felperes testvérét idézte. A tanú nem kéri az adatainak zártan történő kezelését, majd a bíró felveszi a tanú adatait, ezt követően a tanú elhagyhatja a tárgyalótermet, és a folyosón várakozik. Majd a bíró megállapítja, hogy a szabályszerű idézés alapján a bíróság által kirendelt tolmács is megjelent. A bíróság a tolmácsot az alperes kommunikációjának segítése érdekében rendelte ki. A bíró elkéri a tolmács igazolványát, majd felhívja a tolmács figyelmét a **hamis tolmácsolás következményeire**. A bíró ismerteti az elmúlt tárgyalás iratait, továbbá az elmúlt tárgyalás óta keletkezett iratokat.

A tárgyalóteremben jelen van még a felperes, jelen esetben az édesanya, aki jogi képviselő nélkül, saját magát képviselve vesz részt a tárgyaláson, valamint az alperes, azaz az édesapa, aki svájci állampolgár, továbbá az alperes jogi képviselője.

A bíró megkezdí a bizonyítási eljárás lefolytatását. Az ilyen ügyekben leggyakrabban használt, és legtöbbször rendelkezésre álló bizonyítás eszközei maguk a felek, illetve a tőlük megszerezhető adatok és információk. A bíróság meghallgatja az édesanyát, a felperest, aki az iratismertetésre reagálva kéri a tartásdíj felemelését 150 000 Ft-ra. A felperes igényt tart a tartásdíjra a keresetlevél benyújtásától számított 6 hónapra visszamenőleg, mert az édesapa ebben az időszakban nem fizette azt. Továbbá a felperes kéri, hogy a bíróság határozzon a felperes kizárólagos szülői felügyeleti jogának gyakorlásáról.

Ezt követően a bíróság meghallgatja az alperest, aki nem ellenzi, hogy a gyermeket az édesanyjánál helyezték el, de szélesebb körű láthatást szeretne. Kapcsolattartás céljából a bíróság által meghatározott helyszín az alperes elmondása szerint nem megfelelő, a helyszín felszereltsége, tisztasága, körülményei elfogadhatatlanok. A felperes, azaz az anya, ellenséges légkört teremt a kapcsolattartás során, így az anya jelenléte kihát a gyerek viselkedésére, aki ezért negatívan reagál. Majd az alperes képviselője szólal fel és ismerteti a kérést, amit a bírósághoz intéznek. Kéri a láthatás napjának megjelölését, közös felügyeleti jog iránti kérelemmel fordulnak a bíróság felé és a láthatást az előző tárgyaláson benyújtott iratok szerint kéri szabályozni. A bíróság meghallgatja erről az alperest, aki elmondja a közös felügyelet iránti kérelmének részleteit, a láthatással összefüggő problémáit és igényeit, valamint a számára megfelelő láthatás időpontjait és annak okait.

Az alperes továbbá reagál felperes tartásdíjjal kapcsolatos igényére és ellenzi a 150 000 Ft összegű tartásdíjat, túl magasnak találja ezt az összeget. Kéri, hogy a felperes

res számlákkal igazolja a kiadásait, továbbá alperes cáfolja, hogy eddig nem támogatta volna a felperest és közös gyermeküket. A felek megegyeznek abban, hogy az augusztusban és szeptemberben átutalt 100 000 Ft-ot tartásdíjként elszámolják.

A felperes az elmúlt tárgyalás óta elhelyezkedett, 4 órában dolgozik, és jövedelemigazolást nyújt be a bíróságnak. Mivel négy órában dolgozik, kéri a bíróságot a láthatás időpontjának áthelyezésére. A felek nehezen találnak egy közös időpontot, végül közösen kéri, hogy a bíróság az ideiglenes intézkedést akként módosítsa, hogy a hétfői napokat jelölje ki a kapcsolattartás napjául.

A bizonyítási eljárás során a felek az általuk előadottak bizonyítására alkalmas bizonyítási indítványokat terjeszthetnek a bíróság elé. A felperes egy levelezést nyújt be a bírósághoz, mely az alperes és egy Julia nevű hölgy között jött létre és a felperes vélelmezi, hogy az alperesnek együttélésük alatt kapcsolata volt a Julia nevű hölgygel. A levelezésben továbbá az alperes megemlíti, hogy depressziós és kezelés alatt áll.

A bíróság kéri az alperest, hogy nyilatkozzon a levelezés tartalmáról. A bíró átnyújtja alperesnek a chat beszélgetéseket tartalmazó iratot, amelyet a tolmács blattol az alperesnek. Az alperes beismeri a bíróság előtt, hogy depressziós és kezelés alatt állt, de a terápia már véget ért, nem szed gyógyszert, és kezelőorvoshoz nem kell járnia. Elmondása szerint nem volt kapcsolata a nővel, az egy chat-kapcsolat volt. Ugyanakkor az alperes felhívja a bíróság figyelmét, hogy ez a beszélgetés nem is kerülhetett volna a felperes kezébe, és ez az alperes véleménye szerint lopásnak minősül.

A bizonyítási eljárás keretén belül a felperes bizonyítási eszközt nyújt be a bíróságnak, egy svájci áldozatsegítő központ határozatát, miszerint az alperes apa bántalmazta a feleségét. A felperes édesanya ehhez a szervezethez fordult segítségért Svájcban, mielőtt anyaotthonba költözött és kérte a szervezetet, hogy segítsék őt a hazajutásban. A felperes elmondása szerint a családi erőszak elől ide menekült. Az alperes szerint ez a határozat a felperes elmondásán alapszik, ez a szervezet őt nem hallgatta meg. A bíróság ezért kéri annak bizonyítását, hogy a svájci központ határozata csak az anya elmondását tartalmazza és az apát nem hallgatta meg.

A felek meghallgatása mellett gyakori bizonyíték a tanúvallomás. A felperes tanúval szeretné bizonyítani az édesapa viselkedését és ezzel a gyermek felügyeleti jogra való alkalmatlanságát. A felperes testvérét jelentette be tanúként, akit a bíróság a tárgyalásra idézett. A bíró behívja a tanút a tárgyalóterembe és figyelmezteti a tanút a jogaira és kötelezettségeire. A bíró felhívja a tanú figyelmét, hogy köteles a legjobb tudomása szerint az igazat vallani, a hamis tanúzást a törvény büntetni. A tanúmeghallgatás kezdetén a bíró megkérdezi a tanút, hogy a felperessel vagy az alperessel perben, haragban áll-e, továbbá, hogy elfogultnak érzi-e magát. A bíró figyelmezteti a tanút, hogy a tanúvallomás alól mentesség nem illeti meg.

A bíró megkéri a tanút, hogy az ügyre vonatkozóan adja elő, amiről tudomása van. A tanú ismerteti az általa ismert családon belüli erőszak jeleit az alperes és a felperes svájci együttélése során. A tanú elmondása szerint a felperes az anyát fizikálisan bántalmazta, a kislányt megrángatta, többször került sor durvaságra, ill. tettelegességre. Az alperes folyamatosan elégedetlenkedett az anyával, sokszor hangoskodott, ilyen esetek-

ben tiszteletlenül beszélt velem, sértő kijelentéseket tett, mint például kurva (Hure), ribanc (Schlampe), továbbá, hogy a tanú az anya stricije (Zuhälter). Az alperes nem egyszer veszélyeztette az anya testi épségét. Többször rongálásig fajult a helyzet, az érzelmekitörései alkalmával volt, hogy eltörte a csillárt vagy ököllel bevverte a WC-ajtót. Az apa a dührohamai (Wutanfall) után rendszeresen elsírta magát. Bírói kérdésre a tanú leírja felperes a svájci együttélés alatti lelkiállapotát és elmondja, hogy az anya feldúlt volt és lelkileg kimerült. Svájcban a családdal történő személyes találkozások alkalmával, azt tapasztalta, hogy a család élete meglehetősen viharos. A bíró kérdésére a tanú jellemzi továbbá az alperes és a felperes kapcsolatát, mióta a felperes Magyarországon él. Az alperes trágár hangú üzeneteket (obszöne SMS) küldött a felperesnek, többször zaklatta (belästigen) a lakásán. A felperes zaklatás miatt feljelentette az alperest. Előfordult, hogy rendőrt kellett hívni és a rendőri intézkedés kitiltotta az alperest az anya lakásából.

Az alperes jogi képviselője kérdést indítványoz a tanú felé. A bíró a jogi képviselő kérelmére megengedi, hogy a tanúhoz közvetlenül kérdést intézhessen. A jogi képviselő kérdésére, miszerint ki támogatja anyagilag a felperest és a gyermeket, a tanú elmondja, hogy ő maga és az édesanyja, továbbá a tanú párja, aki folyami hajón dolgozik, segítik anyagilag a felperest és kisgyermekét.

A tárgyalás végén a bíróság pszichológus szakértő kirendeléséről határoz, aki megvizsgálja a gyermek személyiségének érettségét. A felperest terheli annak bizonyítása, hogy a 150 000 Ft gyermektartási igény nem minősül túlzottnak és köteles a gyermek nevelésével kapcsolatos kiadásokat bizonyítani. Az alperesnek a kezelő orvos által felállított diagnózist és a kórtörténetet kell csatolnia az iratokhoz. Továbbá az alperes jogi képviselője megpróbálja felvenni a kapcsolatot a svájci áldozatsegítő központtal, bizonyítani szeretné, hogy milyen bizonyítási eljárás során született a felperes által a bíróság elé benyújtott határozat. A bíróság kéri továbbá egy komplex családvizsgálat lefolytatását, itt megvizsgálják többek között, hogy a felperes mennyire akadályozza a láthatást. Ezt követően a bíró a tárgyalást elhalasztja és egy új tárgyalási határnapot tűz ki.

3.2.2. A tolmácsolási esemény jellemzése

A következőkben a tárgyalást a tolmácsolási esemény jellemzésének szempontjai alapján a bolgár Alexieva (1997) multiparaméteres tipológiáján keresztül mutatom be. A multiparaméteres tipológia első paramétere a tolmácsolás módja, mely a bíróságon lehet fülbesúgás, konsekutív tolmácsolás és blattolás. Az általam kiválasztott tárgyaláson a következő tolmácsolási típusok fordultak elő: rövid szakaszos konsekutív, sutogószinkron és blattolás. Hosszú szakaszos konsekutív tolmácsolásra nem került sor.

A bírósági tárgyalás menete meghatározza, hogy a tolmács milyen tolmácsolási típust választ. A tárgyalás fontos része az iratismertetés, mely általában gyors. Célja, hogy a felek tisztában legyenek az ügy menetével, ill. az előző tárgyalásokon történetekkel. Funkciója nagyon fontos, ezért nem szabad ettől eltekinteni. A megfigyelt tárgyaláson a tolmács a bíró tempója miatt az iratismertetés fő tartalmi pontjait, összefoglalva, fülbesúgással közvetítette.

A tolmácsolási típusok közti váltás azért is nagyon fontos, mert a tárgyalás szempontjából nagy jelentőséggel bír a gyorsaság. Az egész tárgyalást konsekutívan tolmá-

csolni nagyon lassú lenne, hiszen a tárgyalásokra előre meghatározott idő áll rendelkezésre, ami alatt a bírónak be kell fejeznie a tárgyalást, mert kezdődik a következő. Így a váltásokkal a tolmács segíti a bíró munkáját.

A tolmácsnak rugalmasan kell bánni a tolmácsolási típusokkal. A megfigyelt tárgyaláson többször előfordult, hogy a tolmácsnak gyakran és hirtelen kellett váltania, mert a felperes hirtelen szeretett volna reagálni, és szót kért a bíróságtól. Ebben az esetben a tolmács a fülbesúgásból konzekutív tolmácsolásra váltott.

A váltásokat megnehezíti, hogy nem egy nyelvi irányba dolgozik a tolmács, hanem a tolmácsolási típusok mellett a nyelvirányokat is folyamatosan, gyorsan kell váltani. A tolmácsolási típusok váltására az elemzett tárgyaláson azért volt szükség, mert többször megszakadt a beszéd – valaki közbeszólt, kérdést tett fel –, ezeket a szituációkat a tolmács nagyon rugalmasan kezelte. A tárgyaláson továbbá a tolmács egy rövid szöveget blattolt. A tolmácsolási szakaszok közti váltást a tolmács a tárgyaláson jól megoldotta. A különböző tolmácsolási szakaszok között változtatta a hangerőt, valamint a jegyzetelési stílust. A tolmácsolási típusok közti váltások a tárgyalás szempontjából nagy jelentőséggel bírnak. A váltások jelentősége, hogy követik a tárgyalás menetét.

Szinkrontolmácsolás, ill. távtolmácsolás nem használatos a magyar bíróságokon, nincs meg ezeknek a technikai háttere. A technikai felszereltség hiányát jól mutatja a kazettás diktafon, amire a bíró a megfigyelt tárgyaláson jegyzőkönyvezett, pedig erre már számos technikai megoldás állna a bíróságok rendelkezésére. Szabari (2002) szerint a „második paramétert az események szereplőinek, a kommunikációs partnereknek a viszonya jelenti” (Szabari 2002: 89.). Csörgő ezenkívül megjegyzi, hogy a tolmácsolás címzettje „a büntetőeljárás bírósági szakaszában a vádlott, a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló, a mellékvádló, a magánfél, egyéb érdekeltek, illetve ezek képviselői valamint a tanú, polgári peres eljárásban pedig az alperes, a felperes, a beavatkozó, illetve a tanú” (Csörgő 2013: 54.).

A megfigyelt tárgyaláson a tolmács az alperesnek konzekutív módon tolmácsolt. Amikor a másik fél, a tanú vagy az alperes jogi képviselője beszélt a tolmács fülbesúgással tolmácsolt az alperesnek. E paraméteren belül az egyik tényező a kommunikációs partnerek kulturális közelsége (Szabari 2002: 89.). A jelen tárgyaláson az alperes, a felperes és a tanú kulturálisan közel állnak egymáshoz, hiszen egy családot alkottak, így a kulturális különbségek nem nehezítették meg a kommunikációt. Szabari (2002) szerint a „kommunikációs partnerek egymáshoz viszonyított státusza szintén meghatározó a tolmácsolás szempontjából. Másképp tolmácsolunk egyenrangú felek között, mint egymás alá- és fölérendelt partnerek esetében” (Szabari 2002: 90.). Más státusszal rendelkezik a bíró, a jogi képviselő, az alperes, a felperes és a tanú, így más szókinccsel, más kifejezéseket használva beszélnek a bíróság előtt. Eltérő a szerepük és különböző jogaik vannak a státuszukból kifolyólag, ez is meghatározza a kommunikációjukat.

Fontos tudnia a tolmácsnak azt is, milyen előzetes információs szinttel, általános és szakmai tudással rendelkeznek a partnerek. Minden új lesz a számukra, ami a tolmácsolási eseményen elhangzik, vagy csak bizonyos részletek jelentenek majd számukra új információt. (Szabari 2002: 90.)

Mivel a bíróság a tolmácsot az alperes kommunikációjának segítése érdekében rendelte ki, ezért az a fontos, hogy az alperes milyen előzetes információkkal rendelkezik az ügyről. A tolmácsnak abból a szempontból könnyű dolga volt, hogy a felek általános tudása a témában nagy, hiszen ez egy családjogi vita, a tárgyalás témája a saját családjuk. Az alperes sok előzetes információval rendelkezik az ügyről, illetve a tárgyalás menetéről, hiszen ez egy folytatódó tárgyalás, továbbá van saját jogi képviselője, aki előzetesen felvilágosította a tervezett illetve a várható jogi lépésekről. Szabari szerint „sokszor előfordul, hogy szakemberek úgy szólnak laikusokhoz, mintha azok is szakemberek lennének” (Szabari 2002: 90.). Ez nagyon jellemző a bíróságokra, illetve a bíró és a jogi képviselő kommunikációjára és tulajdonképpen ez a tény az, ami megnehezíti a tolmács munkáját. A tolmácsnak váltani kell a regiszterek között, az alperes, felperes és a tanú által használt mindennapi nyelvhasználat és a bíró, jogi képviselő által használt jogi szaknyelv között. A bírósági tárgyalásokon a nyelvek belső sokféleségét és nyelvátváltását lehet megfigyelni. Továbbá a „tolmács rövid időn belül találkozik szaknyelvekkel, szakzsargonnal, tájnyelvi jellegzetességekkel, de akár szitokszavakkal, káromkodással” (Csörgő 2013: 51.). A bírósági tolmácsnak „akár percről percre váltakozó nyelvi regiszterek között kell, hogy megtalálja az optimális fordítást” (Csörgő 2013:51.).

A harmadik paraméter az esemény témája, mely egy skálán ábrázolható, aminek egyik végpontján az univerzális témák, a másikon pedig a kultúraspecifikus témák helyezkednek el (Szabari 2002: 90.). A jelen tárgyalás témája a családjogot inkább az univerzálisabb témák közé sorolnám, mert a kontinentális jogrendszerrel rendelkező országokban a család intézménye és a családjog alapjai nagyban megegyeznek egymással. Egy családjogi per hasonlóan zajlik Svájcban, mint Magyarországon. „Leginkább az emberi élet univerzálisnak mondható színterein (család, munkahely, közélet stb.) zajló eseményekkel, vitákkal kapcsolatosak” (Csörgő 2013: 54.) a bírósági események témái.

A negyedik paraméter az elhangzó szövegtípus, azaz hogy a kommunikációs partnerek milyen szövegalkotási stratégiát alkalmaznak (Szabari 2002: 90.). A bírósági tárgyaláson a résztvevők szövegalkotási stratégiái eltérnek egymástól. Jelen tárgyaláson a tanú spontán szövegalkotási stratégiát választott, amikor megválaszolta a bíró, ill. az alperes jogi képviselőjének kérdését. A jogi képviselő felszólalásai előre megtervezett és stratégiaileg felépített szövegek, hiszen előre alaposan átgondolt, felépített érvelésen alapszanak. A bíró formális stílusban szól a résztvevőkhöz (pl. a tárgyalás megnyitása, az idézetek számbavétele, a tanú figyelmeztetése), szövegalkotási stratégiája merev és kötött. Az alperes és a felperes nyilatkozatai személyes hangvételűek, melyeket az érzelmi tényezők nagyban befolyásolnak. A tolmácsnak a személyes és a spontán szövegtípusokat sokkal könnyebb tolmácsolni, mint a stratégiaileg felépített vagy formális szöveget.

Az ötödik paraméter a tolmácsolás esemény időbeli és térbeli viszonya. Szabari szerint több tolmács számol be arról, hogy ugyanaz a beszélő külföldön másképp viselkedik, nem alkalmaz annyi non-verbális elemet, esetleg szerényebb, bizonytalanabb. A tolmácsolás helye is meghatározó, befolyásolja a szereplők viselkedését, és így a tolmács munkáját, hogy az esemény valamelyik partner számára otthonos helyen („hazai pályán”) zajlik-e, idegenben vagy semleges pályán (Szabari 2002: 91.).

Ezen a tárgyaláson a svájci alperes is bizonytalan, hiszen nem beszéli a magyar nyelvet, az ügyében dönt a bíróság, de ő csak a tolmács közreműködésével tud a tárgyaláson aktívan részt venni. Az alperesnek a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése saját hazájában, Svájcban ugyanúgy kényes per lenne, hiszen a családjáról dönt a bíróság. Ahogy Szabari (2002) is írja, külföldön a beszélő bizonytalanabb. Az alperes bizonytalanságának oka, egyrészt a jogi ismeretek hiánya, másrészt pedig a nyelvi korlát. A tárgyaláson viszont megfigyelhető volt, hogy az alperes számára a tolmács jelenléte, aki tökéletesen beszélt a német nyelvet anyanyelvét, számára biztonságot jelentett. Az alperes közvetlenül és segítségkérően viszonyult a tolmácshoz, aki szemmel láthatóan számára támaszt nyújtott. „Hazai pályán” máshogy viselkedik a beszélő (Szabari 2002). Ezt jól mutatja a felperes viselkedése, aki jogi képviselő nélkül, egyedülálló anyaként önmagát képviselte a bíróságon és próbált magabiztos fellépést tanúsítani. Több oka lehet annak, hogy nem volt a felperesnek jogi képviselője, de saját hazájában, saját anyanyelvén több lehetősége van saját országának jogrendszeréről, jogszabályairól tájékozódni, illetve saját magát képviselni. Szabari szavaival élve ez egy „otthonosabb” helyzet.

A hatodik paraméter a tolmácsolási esemény célja, ennek értelmében a

partnerek követhetnek különböző, vagy akár egymással ellentétes célokat is. Ezt a tolmácsnak tudnia kell, mert ettől nagyban függ a tolmácsolás minősége. Ha eleve egyetértést tételez fel, az esetleges ütközéseket valószínűleg tompítva fogja tolmácsolni, ami nem segíti a kommunikációt (Szabari 2002: 91.).

A megfigyelt bírósági tárgyaláson az alperes és a felperes természetesen ellentétes célokat követtek, és a tanú és a felperes képviseltek közös célokat. A bírósági tárgyaláson viszont a tolmács munkájának minőségét nem befolyásolhatják a tárgyalás résztvevőinek céljai. A tolmács a munkája során nem tanúsíthat egyetértést és kerülnie kell az ütközést is, szigorúan az eseményeken kívül kell maradnia. A tolmácsnak „ügyelnie kell arra, hogy kimaradjon a peres ügyből” (Horváth 2013: 30.).

Szabari további szempontként nevezi meg a tolmácsolási eseményt jellemző belső szerkezetet, a forгатókönyvet. „Az egyes események különböző mértékben formalizáltak. Ennek mértéke jól mutatható a formális-informális skálán” (Szabari 2002: 91.). A bírósági tárgyalás szigorúan formális esemény nyelvileg és a jogi szabályokat tekintve egyaránt. Ezt bizonyítja a fentiekben kifejtett fejezet a bírósági tárgyalás menetéről (2.3. alfejezet), illetve az eljárás cselekményekhez fűződő kifejezések (2.4. alfejezet).

3.3.3. A bírósági tolmácsolás alapelvei és azok betartása

A jogi alapismeretek, a nyelvtudás, a tolmácsolási készség és a szakmai tudás mellett a bírósági tolmácsnak különböző alapelveknek is meg kell felelnie és különböző írott és íratlan szabályokat be kell tartania a munkájára és a viselkedésére vonatkozóan.

A törvényszéki tolmácsnak komoly felkészültséggel kell rendelkeznie, hiszen nemcsak a jogi nyelvet és az adott jogrendszert kell kiválóan ismernie, hanem a felek, ill.

az alperes és a felperes nyelvét, stílusát, műveltségi szintjének megfelelő nyelvezetet is vissza kell tudni adnia a bíróság számára, és mindezt pártatlanul, sem a vádlottat, sem a bíróságot nem befolyásolva (Szabari 2005: 18.).

A pártatlanság mellett további alapelveknek is meg kell felni. Horváth a *Bírósági tolmácsolás* című könyvében a bírósági tolmács szakma etikai kódexeit is vizsgálja és négy fontos alapelvet emelt ki. Ezek a semlegesség elve, titoktartás, professzionális viselkedés és a nyelvi pontosság, valamint ennek részeként a szöveghűség (Horváth 2013). Ezek az elvek vonatkoznak a tolmácsokra általában, de a bírósági tolmácsra különösen.

A semlegesség elve szerint „a tolmács ne torzítsa a felek mondanivalójának nyelvi formáját úgy, hogy az rájuk nézve káros legyen, vagy a másik félnek kedvezzen”, továbbá „véleményének nem szabad befolyásolnia az ügy kimenetelét” (Horváth 2013: 29.). A fenti családjogi perben nem lehetett észrevenni, hogy a tolmácsnak saját véleménye lenne az ügyről, vagy hogy szimpatizálna bármelyik féllel. A hallgatóság számára úgy tűnt, hogy a tolmács ügyelt arra, hogy ne alakítson ki egy túlzottan bizalmas légkört és megpróbált kellő távolságot tartani, mindent megtett annak érdekében, hogy ne legyen részrehajló. A bírósági tolmácsnak pszichológiai alapismeretekkel is rendelkeznie kell, ezek az ismeretei és a pszichológiai készségei teszik lehetővé az eljárás különböző szereplőinek neutrális kezelését (Horváth 2013: 36.). A semlegesség minden tárgyaláson nagyon fontos, de ez a tárgyalás is jól mutatta, hogy a tolmács részéről ez a helyes viselkedés, hiszen hol az alperes, hol a felperes próbálta a másik felet rossz fényben feltüntetni a bíróság előtt, majd a tanú nyilatkozott az alperes általa helytelenített viselkedéséről. A tolmácsnak „ügyelnie kell arra, hogy kimaradjon a peres ügyből” (Horváth 2013: 30.). A semlegesség mellett fontos a titoktartás, a tolmács ne beszéljen a tudomására jutott információkról.

Egy másik alapelv a professzionális viselkedés, a tolmács „ne hívja fel magára [...] a figyelmet sem öltözködésével, sem viselkedésével” (Horváth 2013: 30.) A tolmács ezen a családjogi tárgyaláson nem hívta fel magára a figyelmet. Kizárólag annyira vált a tárgyalás részévé, amennyire ez a munkájához szükséges volt. Nem keltett feltűnést. A tolmács a tárgyalás alatt az alperes mellett foglalt helyett. Az alperes és a jogi képviselője egy kétszemélyes asztalnál ült, a tolmács az alperes mellett elhelyezett egy széket az asztal végénél és ott foglalt helyet. Egyszerűen megoldotta a problémát a szűk tárgyalóteremben. A tolmács a tárgyalás alatt csak akkor szólalt meg amikor a bíró erre megkérte, vagy amikor valamelyik felet tolmácsolta. Szakmai kompetenciáit vagy egyéb tulajdonságait nem próbálta előtérbe helyezni. Nem nyilvánított véleményt, nem szólt bele az ügybe. A nyelvi pontosság és a szöveghűség is a legfontosabb alapelvek egyike. Ahogy Horváth (2013) fogalmaz az „elhangzottakat hűen, pontosan és hiánytalanul, tehát a teljesség igényével” (Horváth 2013: 30.) kell tolmácsolni. A nyelvi pontosságot a terminológia oldaláról már kifejtettem, itt most a nyelvi pontosságot a tolmács etikai viselkedése szempontjából szeretném megvizsgálni. A nyelvi pontosság szempontjából fontos, hogy „a tolmács nem kommentálja, vagy értékeli az elhangzottakat (...), tompítás nélkül fordítja le a számára kellemetlen tartalmakat is (obszcén kifejezések, káromkodás), megtartja a forrásnyelvi szöveg nyelvváltozatát, stílusát, regiszterét” (Csörgő

2013: 56.). Erre példa a fent elemzett tárgyalás tanúja, aki tanúvallomásában felidézte az alperes által használt obszcén szavakat, mint strici, ribanc, kurva. Ezeket a szavakat a tolmács zökkenőmentesen tolmácsolta németre.

A nyelvi pontossághoz és a professzionális viselkedéshez hozzátartozik, hogy ha a tolmács „a kultúrspecifikus tartalmak fordításánál nem talál célnyelvi megfelelőt, ezt visszajelzi a beszélő és a hallgatók felé. Ilyenkor a tolmács kénytelen beavatkozni a kommunikációba, máskülönben nem teljesül megbízatásának célja” (Csörgő 2013: 56.). Arra a tárgyaláson nem volt példa, hogy a tolmács a célnyelvi megfelelőt nem találta volna, de amikor a svájci áldozatsegítő központ neve és funkciója szóba került, a tolmácsnak vissza kellett kérdeznie. Így derült ki, hogy az anya ide menekült a családon belüli erőszak elől. A szervezet neve és ez által a szervezet feladata az alperes és a felperes számára is ismert volt, de ez olyan ország- és kultúrspecifikus információ, amit a tolmácsnak nem kell feltétlenül ismernie. A tolmács határozott fellépésének köszönhetően ez nem okozott fennakadást a felek meghallgatása során. Szabari szerint a „tolmácsolás során bármikor kialakulhatnak váratlan helyzetek, felmerülhetnek olyan kérdések, amelyek nem is tartoznak szorosan az adott szakterülethez, amelyből a tolmács felkészült” (Szabari 2002: 99.). Az információ tisztázása, a félreértés elkerülése nagyon fontos a bírósági tolmácsolás során, hiszen „a „félreértett” fordítás a tárgyalás folyamatát akár hosszabb időre is vakvágányra viszi, az elnagyolt fordítás pedig akadályozhatja a tények felderítését” (Csörgő 2013: 60.).

4. A bírósági tolmács mint szakértő

A tolmács a bírósági eljárásban szakértőnek minősül és a polgári perrendtartásról szóló törvény szabályozza a szakértőre, így a tolmácsra vonatkozó szabályokat. A tolmáccsal Kiss Daisy *A polgári per titkai* című művében „A szakértői bizonyítás” című fejezetben foglalkozik és kimondja, hogy „a tolmács a bíróság hiányzó nyelvismeretét pótolja, ilyen értelemben tehát szakértőnek minősül. A tolmácsra megfelelően alkalmazni kell a Pp.-nek a szakértőkre vonatkozó rendelkezéseit” (Kiss 2014: 672.). A Pp. pontosan meghatározza, hogy a szakértő milyen feltételek mellett járhat el egy ügyben. Ahogy már fent a bírósági tolmácsolás alapelveinél említettem a semlegesség fontosságát, ezt a törvény is előírja. A tolmács nem lehet érdekelt az ügyben. Továbbá a „szakértő által szolgáltatott bizonyíték a bíróság számára csak akkor értékelhető [...] ha biztosított, hogy azt olyan személy szolgáltatja, aki az ügy mikénti eldöntésében nem érdekelt. Akinek érdeke fűződik ahhoz, hogy az ügy miként dőljön el, az szakértőként nem járhat el” (Kiss 2014: 667.). A szakértő kizárásának okait a törvény szigorúan meghatározza:

Az ügyben szakértőként nem járhat el, aki

- a fél, a féllel együtt jogosított vagy kötelezett személy, továbbá az, aki a per tárgyát egészen vagy részben a maga részére követeli, vagy akinek jogaira vagy kötelezettségeire a per eredménye kihatással lehet;

- az előző pont alá eső személy képviselője vagy olyan volt képviselője, aki az ügyben eljár;
- a fenti két pont alá eső személynek a Pp. 13. § (2) bekezdésében megjelölt hozzátartozója vagy volt házastársa;
- az, akitől az ügynek tárgyilagos megítélése egyéb okokból nem várható (elfogultság); illetve
- aki az ügyben mint bíró vett részt. [Pp. 13. § (1) bekezdés, 178. § (1) bekezdés] (Kiss 2014: 667).

A szakértőnek az alábbi kötelezettségei vannak (Kiss 2014: 669):

– a bíróság előtt való megjelenés kötelezettsége,
– a szakértői vizsgálat elvégzésének kötelezettsége és
– a helyes szakvélemény adásának kötelezettsége.

Kiemelném a helyes szakvélemény adásának kötelezettségét. A tolmács esetében itt a helyes tolmácsolás kötelezettségéről van szó. A bíró a tárgyalás elején felhívja a tolmács figyelmét a hamis tolmácsolás következményeire, ebben az esetben a bíró a tolmács ezen kötelezettségére utal.

A tolmács, illetve a szakértő kérheti a felmentést a szakvélemény adása alól, ennek feltételeit is a Pp. szabályozza. Amennyiben viszont a tolmács vagy a szakértő egyéb esetben a munkát megtagadja a bíróságnak kényszerítő eszközök állnak a rendelkezésre a szakértővel szemben és pénzbírságra kötelezheti a tolmácsot.

Kényszerítő eszközök a szakértővel szemben (Kiss 2014: 670.):

– szabályszerű idézés (kirendelés) ellenére nem jelent meg, és elmaradását alapos okkal előzetesen ki nem mentette,
– engedély nélkül távozott,
– a szakértő a véleménynyilvánítást az ok előadása nélkül vagy a bíróság jogerős határozata ellenére, a következményekre történt figyelmeztetés után megtagadta.

A szakértőt a következő jogok illetik meg (Kiss 2014: 669):

– a szakértővel mindazokat az adatokat közölni kell, amelyekre feladatának teljesítése végett szükség van;
– a per iratait megtekintheti;
– a tárgyaláson, ideértve a bizonyítási eljárást is, jelen lehet;
– a felekhez, a tanúkhoz és a többi szakértőhöz közvetlenül kérdéseket intézhet; végül
– egyéb bizonyítást is indítványozhat, amennyiben ez feladatának teljesítéséhez szükséges. [Pp. 181. § (1) bekezdés]
A szakértőt megilleti a szükséges vizsgálatok elvégzésének, a tárgyi bizonyítékok megismerésének joga.

Hogy ezek a jogok, mennyire érvényesülnek és a tolmácsnak milyen előzetes felkészülési lehetőségei vannak, ezzel szeretnék foglalkozni a következő alfejezetben.

4.1. A TOLMÁCS ELŐZETES FELKÉSZÜLÉSI LEHETŐSÉGEI

A tolmács kirendeléséről szóló végzés vagy idézés a tárgyalás időpontját, a bíróság címét, a felperes és az alperes nevét, továbbá a per tárgyát tartalmazza. A per tárgya ad a legtöbb információt a tolmács számára az adott tárgyalásról.

Az elemzett tárgyalás tárgya a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése. Az előző fejezetek elemzéséből kiderült, hogy ez alapján a tolmácsnak tisztában kell lennie a polgárjogi eljárással, a tárgyalás menetével, az eljárási cselekmény és a családjog fogalmaival és terminusaival, ezen belül a szülői felügyeleti jog fogalmával. Ezek azok a területek, amelyekből a tolmács készülni tud. A tolmács, mint szakértő különböző jogokkal rendelkezik, melyeket az előző fejezetben részleteztem, miszerint a per iratait megtekintheti, illetve a bizonyítékokat megszemlélheti. A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a tolmácsnak ritkán áll módjában betekinteni az iratokba, így az ügyről előzetes információkkal nem rendelkezik.

A bírósági tárgyalás résztvevői „a tolmács megjelenésekor az eljárás egy részén már túl vannak, és közös tudással rendelkeznek a szóban forgó jogi kérdésről, beleértve annak legapróbb részleteit. A tolmács gyakran felkészítő anyag nélkül „csöppen bele” ebbe a helyzetbe” (Csörgő 2013: 54.). A megfigyelt tárgyaláson a tolmács már tolmácsolt az előző határnapon is, így ismerte a feleket és a bírót, továbbá az ügy előzményeit. Ez nagyon sokat jelent a felkészülés során, hiszen a tolmács előzetes információk birtokában magabiztosabban tudja végezni a munkáját. Az előzetes információk hozzájárulnak az ügy és annak összefüggéseinek megértéséhez. A családjog esetében az összefüggések megértéséhez elegendő a jogi háttér ismerete, de bonyolultabb ügyeknél fontosak lennének a segédanyagok és az előzetes információk. A megfigyelt tárgyaláson a bíró a következő tárgyalásra is ugyanazt a tolmácsot rendelte ki, ez megkönnyíti a bíró és a tolmács együttműködését, továbbá a jó tolmács biztonságot jelent az idegen nyelvet beszélő fél részére is.

4.2. A TOLMÁCS SZÁMÁRA RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ FORRÁSOK ÉRTÉKELÉSE HASZNÁLHATÓSÁGI SZEMPONTBÓL

A továbbiakban a tolmács számára a bírósági tolmácsolási eseményekre való felkészüléshez rendelkezésre álló forrásokat mutatom be a következő szempontok alapján: Azt vizsgálom, hogy a tolmács milyen források segítségével tud készülni a bírósági tolmácsolási eseményre milyen információkra van szüksége (pl. szakirodalom), milyen módszerekkel jár el a nyelvi felkészülés során és milyen nyelvi segédeszközökre tud szert tenni (jogszabályok, hivatalos weboldalak stb.).

A tolmács számára a felkészülés során a nyomtatott szakirodalom mellett ma már sok online szakirodalom áll rendelkezésre. Az online eszközök segítségével akár igen rövid határidővel is fel tud készülni egy új szakterület szókincséből, ismeretanyagából

és az internet segítségével megismerheti az adott szakterület terminológiáját, valamint tágabban vett szóhasználatát.

A tolmácsnak a háttértudás elsajátításához egyrészt fordítástudományi és jogtudományi szakirodalomra van szüksége. A fordítástudományi szakirodalom segít a szakmaiság elsajátításában (Csörgő 2013; Horváth 2013, 2014, 2015; Szabari 2002, 2005), valamint abban, hogy reflektált szakemberré váljon. A terminológia mint diszciplína segíti a tolmácsot a terminusok helyes kezelésében (Tamás 2014, 2017). A jogtudományi szakirodalomra szüksége van a tolmácsnak, hogy elsajátítsa az alapvető jogi ismereteket (Kiss 2014; Wopera 2012). Ilyen szakirodalom bő választékban áll a tolmács rendelkezésére. Ez a szakirodalom, a tudományos munkák egyrészt elméleti hátteret és gyakorlati jellelű támpontokat nyújtanak, másrészt a jogi terminológia terén hivatalos vagy megbízható forrásnak számítanak. Ez utóbbihoz sorolhatók továbbá a hivatalos szervek weboldalai. A német eljárásjog feltérképezéséhez például a Bajor Igazságügyi Minisztérium oldalát használtam (www.justiz.bayern.de). Ilyen hivatalos oldalak hiteles információkat tartalmaznak és szakmai szóhasználatuk is megfelel az adott tárgykör terminológiájának.

Miután a tolmács rendelkezik a témának megfelelő jogi alapismeretekkel, a források vizsgálata folyamán, arra jutottam, hogy a nyelvi felkészülés során a jogszabályok összehasonlítása adja a leghitelesebb forrást. Ennek kiindulópontja a fogalmak és fogalmi rendszerek összehasonlítása, amelynek végeredményeként a cél olyan célnyelvi megfogalmazás, mely a forrásnyelvi jogrendszert leírja.

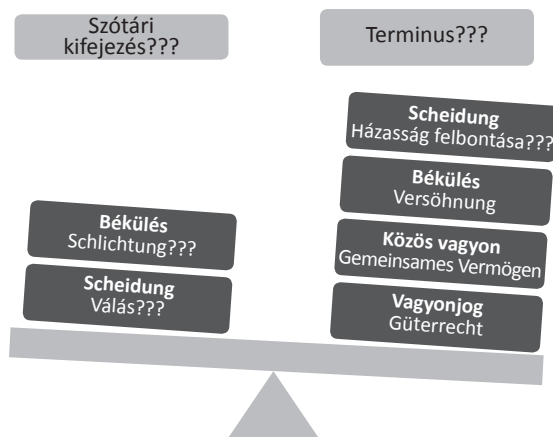
A jogszabályok összehasonlításának előnye használhatóság szempontjából:

- mind a forrásnyelvi, mind a célnyelvi jogszabályok jogszabálytárakban általában online elérhetőek;
- a jogszabályok hiteles és megbízható forrást jelentenek;
- a jogszabályok tartalmazzák a jogi terminus definícióját, a terminusokat különböző kontextusokban is megtaláljuk;
- a jogrendszerek és a jogi fogalmak összehasonlításának segítségével lehet párhuzamot vonni a forrásnyelvi és célnyelvi terminus között;
- segítik az ekvivalens terminus megtalálását és a terminusok fordítói harmonizálását;
- amennyiben sikerül a jogszabályok segítségével a pontos terminust vagy a legjobb terminusjelöltet megtalálni, akkor ezzel a módszerrel kiszűrjük a pontatlanságokat, amelyek a megértésben zavart okozhatnak;
- a jogszabályokban megtaláljuk a célnyelven használatos szóösszetételeket, szakkifejezéseket, kollokációkat és frazeológiát.

Egy polgári perre történő felkészülés során a már említett, a Complex Kiadó kiadásában megjelent Ptk. német fordítása nagy segítséget jelenthet a tolmács számára. Ez a fordítás nagyon hasznos és gyors megoldást nyújthat a felkészülés során, mert jó példája lehet az általános fordítási gyakorlatnak. Amennyiben a tolmács azonban már rendelkezik bizonyos jártassággal az adott témában és ha már a forrásnyelvi és a célnyelvi jogszabályokat összehasonlította, találhat pontatlan megfogalmazásokat is.

Magyar terminus	Ptk. fordítás (fordította: ILS Nemzetközi Fordító Szolgálat Kft.)	Célnyelvi törvényben használt terminus
Gyermek érdeke	Interesse des Kindes (Ptk. 4:2. §)	Kindeswohl (§ 138 ABGB, § 1666 BGB) ^{2 3}

A szakszótárak is adhatnak irányadó információt a tolmács számára (pl. Magyar–Német–Magyar Jogi szótár, Complex Kiadó, 2013). Mivel a hazánkban többnyire lexikográfiai szemléletmód szerint kiadott szótárak azonban nem tartalmaz definíciót és kontextust, nehéz a felsorolt ekvivalensek között a választás (5. ábra). A definíciók megadása a terminológiai szemléletmódban készült szótárakra és terminológiai adatbázisokra jellemző (Tamás 2014).

5. ábra: Szótári kifejezés és terminus

Amennyiben a tolmács rendelkezik háttérismerettel, ki tudja választani a szótár bejegyzései közül a megfelelőt. Manapság gyakori a szótári munka keresőprogramok alkalmazásával történő kiegészítése. Az interneten folytathat a tolmács egy találatgyakorlati vizsgálatot az adott szakterületen, ami ugyan informatív, de óvatosan kezelendő. A szótár bejegyzésnek a tolmács a jogi lexikonokban is utánanézhethet (Klageerhebung: <http://www.rechtslexikon.net/d/klageerhebung/klageerhebung.htm>, Klageeinbringung nem szerepel ebben a lexikonban). Az általam használt német nyelvű jogi lexikon (rechtslexikon.net) 10 000 jogi szakkifejezést tartalmaz. A leghitelesebb forrást azonban a jogszabályok nyújtják (Klageerhebung § 253 ZPO).

Szakszótárak használata esetén figyelni kell a jogi kifejezések naprakészségére. Az általam használt Dragaschnig–H. Pogány–Muráth–Zserdin gazdasági, szociálpolitikai szótár igen hasznos, mert összeveti a Németországban és Ausztriában használt szakkifejezéseket. Viszont 1998-as kiadás, ezért utána kell nézni az aktuális terminológiának. Iránymutatás szempontjából nagyon hasznos. Rámutat azonban arra, hogy a tolmács-

⁵² Polgári Törvénykönyv – Bürgerliches Gesetzbuch, Budapest, Complex Kiadó, 2013

⁵³ Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) http://www.jusline.at/138_Kindeswohl_ABGB.html

⁵⁴ Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) <https://dejure.org/gesetze/BGB/1666.html>

nak meg kell néznie a forrás aktualitását, hiszen a jogi, gazdasági terminusok folyamatosan változnak egy-egy törvénymódosítással.

Nemcsak a szakszótárak, de az általános szótárak is segítik a felkészülést, például a jelen témában a mindennapi élethez kapcsolódó kifejezésekre is szüksége van a tolmácsnak. Az általános szótárak felütése a tolmács memóriájának felfrissítésére, a szavak grammatikai tulajdonságainak ellenőrzése szolgál.

Manapság azonban jellemző, hogy a terminológiai adatbázisok leváltják a szakszótárakat (Tamás 2012). A tolmács számára segítséget nyújthat egyrészt az Igazságügyi Minisztérium terminológiai adatbázisa⁵⁵, amely az uniós joghoz kapcsolódó terminusokat tartalmazza. De ennél is bővebb az Európai Unió Intézményközi Terminológiai Adatbázisa⁵⁶, hiszen az EU intézményei gondoskodnak az uniós jogszabályok magyar nyelvre történő fordításáról és annak terminológiájáról, melynek szókincsét ebben az adatbázisban rögzítik. Segítséget nyújthat az EUR-LEX, a párhuzamos európai uniós jogi szövegek gyűjteménye, melyben szintén könnyű a keresés. Viszont az uniós jogot kivéve más nyilvános német–magyar jogi adatbázis nem áll a tolmács rendelkezésére, így a felkészülés során, amennyiben a tolmácsot nem szorítja a határidő, érdemes saját terminológiai adatbázist készíteni. A jogszabályok összehasonlításának módszere nem időtakarékos megoldás, ezért előnyös a munka eredményét terminológiai adatbázisban rögzíteni. A terminológiai adatbázis összeállítására fordított idő a következő felkészülés során megtérül.

5. Összefoglalás

A konkrét bírósági tolmácsolási esemény feldolgozásából és elemzésből kitűnik, ahhoz, hogy a bírósági tolmács a lehető legmagasabb színvonalú tolmácsolási munkát nyújtsa, nagyon összetett tudásra és alapos felkészülésre van szüksége. A tolmácsnak az alapvető jogi ismereteken belül tisztában kell lennie a polgári eljárás szakaszaival és a bírósági tárgyalás menetével. A jogi háttértudásának köszönhetően tudnia kell, hogy hol tart az adott eljárás, amihez csatlakozott, illetve ismernie kell a bírósági tárgyalás felépítését.

A nyelvi felkészülés során a tolmácsnak át kell gondolnia a polgári perek alapkifejezéseit, az eljárás cselekményéhez és a tárgyalás menetéhez szükséges szakkifejezéseket. A tárgyalás jogi témája mellett számításba kell vennie, hogy a mindennapi élet mely területéhez kapcsolódó kifejezések fordulhatnak elő. A német nyelvű tolmácsnak számolnia kell azzal, hogy a német nyelvterület jogrendszerei különböznek egymástól és ezekből a különbségekből terminológiai eltérések adódnak, melyekre a tolmácsnak a célnyelvi terminus kiválasztása során ügyelnie kell. Az elemzés alapján arra az eredményre jutottam, hogy a felkészülés során a hivatalos szervek weboldala a Polgári Törvénykönyv fordítása, a terminológiai adatbázisok támaszt nyújtanak, de mindezek mellett a forrásnyelvi és a célnyelvi jogszabályok összehasonlításának módszere adja a legbiztosabb eredményt a felkészülés során. A felkészülést követően a tolmácsnak a jogi

⁵⁵ <http://eujog.im.kormany.hu/terminologiai-adatbazis>

⁵⁶ <http://iate.europa.eu/switchLang.do?success=mainPage&lang=hu>

és a nyelvi tudását tudatosan kell alkalmaznia és fejlesztenie, az átváltás során összhangot teremtve az elméleti és nyelvi tudás között.

A háttértudás, illetve nyelvi tudás mellett a tolmács szakmai tudása is elengedhetetlen a hiteles és minőségi munkához. A tolmácsnak szüksége van a bírósági tolmácsolással kapcsolatos jártasságra és tapasztalatra, ismernie kell a bírósági körülmények által lehetővé tett jegyzetelési technikát, a tolmácsolási típusok közti váltás jelentőségét, az iratbetekintés nélküli felkészülés módszereit és az ehhez kapcsolódó problémamegoldást, valamint nem utolsósorban a tolmácsra vonatkozó írott és íratlan szabályokat. A szakmai tudását és tapasztalatát a tárgyalásokon a helyzet rugalmas megoldására, illetve a határozott fellépésre kell fordítania.

IRODALOM

- Alexieva, B. 1997. A Typology of Interpreter-Mediated Events. *The Translator* 3(2): 153–174.
- Csörgő, Z. 2013. Kihez és mihez legyen lojális a bírósági tolmács? *Fordítástudomány* 15. évf. 2. szám, 51–71.
- Heltai, P. 2004. A fordító és a nyelvi normák. III. *Magyar Nyelvőr* 128. évf. 2. szám, 165–173.
- Horváth, I. 2013. *Bírósági tolmácsolás*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Horváth, I. 2014. A tolmácsoláshoz való jogtól a bírósági tolmácsképzésig. *Fordítástudomány* 16. évf. 1. szám, 5–16.
- Horváth, I. 2015. *Bevezetés a tolmácsolás pszichológiájába*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Kiss, D. 2014. *A polgári per titkai*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Schlüter, W., Szabó, H. 2013. A német családjog áttekintése (Überblick über das deutsche Familienrecht). *FORVM Acta Juridica et Politica*, III. évf. 2. szám, 217–270.
- Szabari, K. 2002. *Tolmácsolás. Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Szabari, K. 2005. A tolmácsolás fajtái. In: Gulyás, Róbert, Kelemen, Éva, Papp, Nándor, Szabari, Krisztina. *Amit a tolmácsolásról tudni kell*. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete. 15–22.
- Tamás, D. 2012. Legyünk kreatívak: milyen is az igazi terminológiai adatbázis? *Fordítástudomány* XIV. évf. 1. szám, 5–20.
- Tamás, D. 2014. *A gazdasági szakszövegek fordításának terminológiai kérdéseiről*. Fordítástudományi értekezések I. Budapest: ELTE BTK Fordító- és Tolmácsképző Tanszék.
- Tamás, D. 2015. A fordító mint terminológus. In: Horváth I. (szerk.) *A modern fordító és tolmács*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 47–65.
- Tamás D. M. 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

INTERNETES FORRÁSOK

- Dr. Pribula László: *Perfelvételi szakasz, Polgári eljárás*, http://jog.unideb.hu/documents/perfelveteli_szakasz_rsvdett_kompatibilitasi_md.pdf, 2017.03.18
- Wopera Zsuzsa: *Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásban*, Phd értekezés, Miskolc, 2001, http://midra.uni-miskolc.hu/jadox/portal/#result_anchor, 2017.03.18.
- Bayrisches Staatsministerium der Justiz: *Ablauf einer mündlichen Verhandlung*, <https://www.>

justiz.bayern.de/imperia/md/content/stmj_internet/gerichte/oberlandesgerichte/bamberg-justizschulepegnitz/skriptenfolienreihen/mjd/ablauf_der_muendlichen_verhandlung.pdf, 2017.03.18.

Európai igazságügyi portál, https://e-justice.europa.eu/content_maintenance_claims-47-de-maximizeMS_EJN-hu.do?member=1, 2017.03.18.

JOGSZABÁLYOK

Polgári Törvénykönyv – Bürgerliches Gesetzbuch, Budapest, Complex Kiadó, 2013.

Alaptörvény, 2011. évi törvény, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=95200003.TV, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény, <http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?docid=A1100161.TV>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Polgári Törvénykönyv, 2013. évi V. törvény, http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1300005.TV, utoljára megnyitva: 2017.03.18. Alleinentscheidungsrecht, <http://www.scheidung-online.de/kinder/sorgerecht/alleinentscheidungsrecht/index.php>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Jogszabálytár: www.gesetze-im-internet.de/aktuell.html, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Jogszabálytár: <http://dejure.org/>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG), <http://www.gesetze-im-internet.de/famfg/index.html>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Familienlastenausgleichsgesetz 1967 <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008220>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Bundeskindergeldgesetz 1995 http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/bkgg_1996/gesamt.pdf, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Bundeselterngeld- und Elternzeitgesetz 2006, <http://www.gesetze-im-internet.de/beeg/BJNR274810006.html#BJNR274810006BJNG000100000>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Karenzgeldgesetz (KGG) <http://www.jusline.at/index.php?cpid=ba688068a8c8a95352ed951ddb88783e&lawid=137&paid=2>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Mutterschutzgesetz 1952, <http://www.gesetze-im-internet.de/muschg/BJNR000690952.html>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Allgemeines Sozialversicherungsgesetz 2011, <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40123564>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

Einkommensteuergesetz 1988, <https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Dokumentnummer=NOR40115108>, utoljára megnyitva: 2017. 03. 18.

SZÓTÁRAK

DUDEN, www.duden.de

Magyar–Német–Magyar Jogi szakszótár, Budapest: Complex Kiadó, 2013.

Dragaschnig, Edina, POGÁNY, Irene H., Muráth, Ferencné, Zserdin, Marianne (1998). *Wirtschaft & Sozialpolitik – aktuell, Deutsch – Ungarisch; Ungarisch – Deutsch, Band 2: Sozialpolitik, Pécs: JPTE Pécs.*

Rechtslexikon <http://www.lexexakt.de>, utoljára megnyitva: 2017.03.18. Nyomda és kötetzet:

Multiszolg Bt., Vác
Telefon: (27) 502-765
Felelős vezető: Kajtor Bálint

A Tolmácsolás a bíróságon a bírósági tolmácsolás általános gyakorlatát és a bírósági tolmácsolással összefüggő etikai dilemmákat mutatja be. Az esettanulmányok jól illusztrálják a bírósági tolmácsok munkájának és szaktudásának összetettségét, a minőségi munkavégzéshez szükséges belső (a tolmács felkészültsége) és külső (rendelkezése bocsátott segédanyagok, munkakörülmények) feltételeket. A tanulmányok szerkesztésénél problémaorientált megközelítés vezérelt bennünket. Így a kötet középpontjában mindenkor a bírósági tolmács szerepe, jogai és kötelességei, valamint professzionális és nyelvi viselkedése áll. A kötetben bemutatott érdekes eseteken és élethelyzeteken keresztül betekintést nyerhetünk a bírósági tolmácsok mindennapjaiba. A kötet gyakorlatorientált, olvasmányos tanulmányokat tartalmaz, amelyek reflektáltan mutatják be a bírósági tolmácsok szakmai életének sokszínűségét. Ehhez a tolmácsolástudományi szakirodalomra támaszkodnak és egyben gyarapítják is azt.

A Tolmácsolás a bíróságon hasznos olvasmány lehet mindenkinek, aki érdeklődik a bírósági tolmácsolás magyarországi gyakorlata iránt, és betekintést szeretne nyerni a tárgyalóteremben nyelvi közvetítést végző szakemberek munkájába, a tárgyalásokat a tolmács szempontjából is meg kívánja ismerni. Érdekes olvasmány lehet továbbá gyakorló és tanuló tolmácsok, tolmácsoláskutatók és tolmácsokkal dolgozó jogászok számára is.

